

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
ESKİ TÜRK DİLİ BİLİM DALI

ESKİ UYGUR HUKUK VESİKALARININ SÖZ DİZİMİ
(DOKTORA TEZİ)

Nazmi ŞEN

BURSA - 2022

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

ESKİ TÜRK DİLİ BİLİM DALI

ESKİ UYGUR HUKUK VESİKALARININ SÖZ DİZİMİ

DOKTORA TEZİ

Nazmi ŞEN

<https://orcid.org/0000-0002-2548-916X>

Danışman:

Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ

BURSA - 2022

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Eski Türk Dili Bilim Dalı'nda 711841001 numaralı Nazmi ŞEN'in hazırladığı "Eski Uygur Hukuk Vesikalarının Söz Dizimi" konulu Doktora ile ilgili tez savunma sınavı, ... günü ... saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının (başarılı/başarısız) olduğuna (oy birliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye
(Tez Danışmanı, Sınav Komisyon
Başkanı)

Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Üye

Üye

Tarih

Yemin Metni

Yemin Metni

Doktora tezi olarak sunduğum "Eski Uygur Hukuk Vesikalarının Söz Dizimi" başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Nazmi ŞEN

Öğrenci No: 711841001

Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

Programı: Türk Dili ve Edebiyatı

Tezin Türü ☐ Yüksek Lisans / ☐ Doktora / ☐ Sanatta

Yeterlilik

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tez Başlığı / Konusu: Eski Uygur Hukuk Vesikalarının Söz Dizimi

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam sayfalık kısmına ilişkin, ... tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç
- 3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı:	Nazmi ŞEN
Öğrenci No:	711841001
Anabilim Dalı:	Türk Dili ve Edebiyatı
Programı:	Doktora
Statüsü:	☐ Y.Lisans ☒ Doktora

Danışman

Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ

Tarih:

ÖZET

Yazar adı soyadı	Nazmi ŞEN
Üniversite	Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim dalı	Türk Dili ve Edebiyatı
Bilim dalı	Eski Türk Dili
Tezin niteliği	Doktora
Mezuniyet tarihi	/...../20....
Tez danışmanı	Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ

ESKİ UYGUR HUKUK VESİKALARININ SÖZ DİZİMİ

Eski Uygur Türkçesiyle yazılmış Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nın söz dizimi incelemesini içeren bu çalışma “Kavramların İşaretlenmesi”, “İsim ve Fiil Tabanları” ve “Kavram İlişkileri” olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır.

“Kavram İlişkileri”ne hazırlık niteliğinde olan “Kavramların İşaretlenmesi” bölümünde kök, köken ve gövde hâlindeki öğelerle birden fazla anlam ögesiyle kurulmuş genel anlamlı öğeler ve kişi, boy, kavim, millet, devlet, yer adları dikkatlere sunulmuştur.

“İsim ve Fiil Tabanları” bölümünde ise isimler; teklik, çokluk, genellik, fiiller; olumluluk, olumsuzluk, genellik özelliklerine göre incelenmiştir.

Çalışmanın “Kavram İlişkileri” bölümü “Çekimli Yapılar”, “Belirtili Tamlamalar” ve “Cümle” başlıklarından oluşmaktadır. “Çekimli Yapılar” bölümünde isim ve fiil işletimi, “Belirtili Tamlamalar” bölümünde belirtili isim ve sıfat tamlamaları, “Cümle” bölümünde ise cümlenin öğeleri, cümlelerin ve cümle kalıplarının (192 farklı kalıpla yapılmış 916 cümle) kendi grupları ve genel toplam içindeki sıklık değerleri detaylı bir biçimde sunulmuştur.

Çalışmanın sonunda söz dizimi incelemesinin yapıldığı Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nın translitere edilmiş hâli, vesikaların Türkiye Türkçesine aktarımları ve konuyla ilgili detaylı bir kaynakçaya yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Eski Uygur Hukuk Vesikaları, Eski Uygur Türkçesi, Eski Türk Dili, söz dizimi.

ABSTRACT

Name & surname	Nazmi ŞEN
University	Bursa Uludağ University
Institute	Institute of Social Sciences
Field	Turkish Language and Literature
Subfield	Old Turkic Language
Degree awarded	PhD
Date of degree awarded	/...../20....
Supervisor	Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ

THE SYNTAX OF OLD UYGHUR LAW DOCUMENTS

This study, which includes the syntax analysis of Old Uyghur Law Documents written in Old Uyghur Turkic, consists of three main parts: “Determination of Concepts”, “Nominal and Verbal Bases” and “Conceptual Relations”.

In the “Conceptual Relations” section, which is a preparation for the “Determination of Concepts”, the root, radical and stem, signification of terms with multiple significance elements and the names of people, clan, tribes, nation, state, place are presented to attention.

In the section “Nominal and Verbal Bases”, nouns are examined according to the characteristics of singular, plural, generality, verbs; affirmation, negation, generality.

The “Conceptual Relations” section of the study consists of the headings “Inflectional Structures”, “Definite Determinative Groups” and “Sentence”. In the section “Inflectional Structures” presents nominal and verbal inflections; in the section “Definite Determinative Groups” definite noun and definite adjective determinative groups and in the section “Sentence” the agents of sentence, their groups of sentences and sentence forms (916 sentences made with 192 different forms) and the frequency analysis in the general total in detail.

At the end of the study, the transliterated version of the Old Uyghur Law Documents, where the syntax analysis was conducted, the translation of the documents into Turkish and a detailed bibliography on the subject were included.

Keywords: Old Uyghur Law Documents, Old Uyghur Turkic, Old Turkic Language, syntax.

ÖN SÖZ

Eski Uygur Hukuk Vesikaları din dışı konularda yazılmış Uygur eserleri içerisinde değerlendirilmektedir. Dönemin Türk sayı sistemi, tarih anlayışı, söz varlığı, hukuk ve tarım terimleri, yaşayış ve inanış sistemi, sosyal, kültürel ve ekonomik durumu hakkında önemli bilgiler içeren vesikaların söz dizimini inceleyerek vesikaların barındırdıkları dışında Eski Uygur Türkçesi ile kurulmuş cümlelerin sınırlarını, ögelerin diziliş sıklığını ve bunların arasındaki kavram ilişkilerinin zenginliğini ortaya koymak amaçlanmıştır.

Dilin bir dizge olduğu anlayışından yola çıkılarak söz dizimsel ilişkinin hangi şekillerde görüldüğü tespit edilirken sadece şekle bağlı kalınmayıp anlam da incelemenin önemli bileşenlerinden kabul edilmiştir.

Çalışma hazırlanırken Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ'ın “Orhun Yazıtlarının Söz Dizimi” ve Prof. Dr. Semra ALYILMAZ'ın “Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesinin Uygurcasının Söz Dizimi” adlı tezleri örnek alınmıştır. Bu bakımdan “Eski Uygur Hukuk Vesikalarının Söz Dizimi” çalışması anılan tezlere çok şey borçludur.

Prof. Dr. Efrasiyap GEMALMAZ'ın Türkolojiye kazandırdığı söz dizimsel inceleme yöntemiyle hazırlanmış Prof. Dr. Osman MERT'in “Hamdullah Subhi'nin ‘Dağyolu 2’ Adlı Eserinde Söz Dizimi”, Prof. Dr. Muhsine BÖREKÇİ'nin “Atatürk'ün ‘Nutuk’ unda Söz Dizimi”, Prof. Dr. Funda KARA'nın “Namık Kemal'in Mektuplarında Söz Dizimi”, Prof. Dr. Muharrem DAŞDEMİR'in “Dedem Korkut Kitabı'nın Söz Dizimi” adlı kıymetli tez çalışmalarının yol gösterici olduğunu belirtmek isterim.

Tez çalışmasının kapak bölümlerinde sadece bir isim yazsa da çalışmanın arka planında maddi ve manevi destekleriyle bu çalışmanın ortaya çıkmasına katkı sunan birçok kişi ve kuruluş bulunmaktadır.

Eski Türk dili, Türkçe öğretimi, Türk mitolojisi, Türk tarihi, Türk dünyası, Türk edebiyatı, felsefe, sosyoloji ve adını sayamadığım nice bilimsel alanların dışında, hayatın her alanıyla ilgili fikirlerini ve öğretilerini öğrenme şerefine eriştiğim ve öğrenmeye devam edeceğim değerli hocam, danışmanım, yol göstericim Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmalarıyla bu tezin ortaya çıkmasında büyük payı olan kıymetli hocam Prof. Dr. Semra ALYILMAZ'a; doktora sürecim boyunca gerek verdikleri aydınlatıcı dersler gerekse yeterlik ve tez izleme jüri üyeliklerinde bulunarak sundukları kıymetli önerilerle her zaman yanımda olan hocalarım Prof. Dr. Hatice ŞAHİN'e, Prof. Dr. Kerime ÜSTÜNOVA'ya, Doç. Dr. Şükrü BAŞTÜRK'e, Prof. Dr. Osman MERT'e, Prof. Dr. Hülya SAVRAN'a; Bursa Uludağ Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyelerine; üyesi olmaktan onur duyduğum Uluslararası TEKE Derneği ve TEKE Akademi'nin değerli mensuplarına; Uluslararası TEKE Dergisi'nin ve BUGU Dil ve Eğitim Dergisi'nin emekçilerine; kurumum Balıkesir Üniversitesi TÖMER'in kıymetli hocalarına; enerjisini ve desteğini esirgemeyen Bursa Uludağ Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Araştırma Görevlileri Burcu KAYA ÇAKI ve Kadriye HOCAOĞLU ALAGÖZ'e; tez çalışmasını inceleyen ve önerileriyle çalışmaya yeni boyutlar kazandıran lisansüstü yol arkadaşlarım Dicle TEBEROĞLU, Fidan DOĞRU ve İsmail EMİRŞAH'a; tüm eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi destekleriyle beni hep bir adım öteye ulaştıran sevgili aileme; zor zamanlarda olaylara hep dolu tarafından bakarak beni yönlendiren ve çalışmadaki grafiklerin ortaya çıkmasına büyük bir katkı sağlayan hayat yoldaşım Hatice BURKAY ŞEN'e; tez çalışmasını hemen hemen yarıladığımda dünyaya "Merhaba" diyen ve ona ayırmam gereken zamanın bir kısmını bana hediye eden kızım Umay'a teşekkürü borç bilirim.

Nazmi ŞEN

Balıkesir 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	viii
TABLOLAR	xxii
RESİMLER LİSTESİ.....	xxiii
KISALTMALAR	xxiv
METİNLERLE İLGİLİ KISALTMALAR	xxvi
DİL BİLGİSİYLE İLGİLİ İŞARETLER.....	xxvii
GİRİŞ	1
1. TURFAN UYGURLARI.....	2
2. ESKİ UYGUR HUKUK VESİKALARI	3
3. YÖNTEM.....	11
BİRİNCİ BÖLÜM.....	12
1. KAVRAMLARIN İŞARETLENMESİ	12
1.1. KÖK VEYA KÖKEN HÂLİNDEKİ ÖGELER.....	12
1.1.1. Eski Türkçenin Bilinen İşlek Kurallarıyla Daha Küçük Anlamlı ve Görevli Parçalara Ayrılamayan Dil Öğeleri.....	12
1.1.2. Başka Dil ve Lehçelerden Alınmış Dil Öğeleri	13
1.2. GÖVDE HÂLİNDEKİ ÖGELER.....	14
1.2.1. Fiilden Fiil Yapım Ekleri	15
1. /-mA-/.....	15
2. /-d-/.....	16
3. /-°l-/	16
4. /-°r-/	16
5. /-GUr-/.....	17

6. /-tUr-/.....	17
7. /-°ş-/.....	17
8. /-°t-/.....	18
9. /-°z-/.....	18
1.2.2. İsimden Fiil Yapım Ekleri.....	18
1. /+A-/.....	18
2. /+lA-/.....	19
1.2.3. Fiilden İsim Yapım Ekleri.....	19
1. /-A/.....	19
2. /-°G/.....	20
3. /-I/.....	20
4. /-GUçI (</-GU+çI/.....	21
5. /-k/.....	21
6. /-l/.....	21
1.2.4. İsimden İsim Yapım Ekleri.....	22
1. /+°nç/.....	22
2. /+lIK/.....	22
3. /+çI/.....	23
4. /+nti/.....	23
5. /+dAş/.....	24
6. /+GU/ (</+AGU/.....	24
7. /+sIz/.....	24
1.3. BİRDEN FAZLA ANLAM ÖGESİYLE KURULMUŞ GENEL ANLAMLI ÖGELER.....	24
1.3.1. Belirtisiz İsim Tamlamaları.....	25
1.3.2. Niteleme Sıfatları + İsimden Kurulu Tamlamalar.....	25
1.3.3. Zarf + Fiilden Kurulu Tamlamalar.....	26
1.3.4. Nesne + Fiilden Kurulu Tamlamalar.....	26
1.3.5. Tekrarlar.....	26
1.4. Kişi, BOY, KAVİM, MİLLET, DEVLET, YER ADLARI.....	27
1.4.1. Kişi Adları.....	28
1.4.1.1. Türkçe Kişi Adları.....	28
1.4.1.2. Yabancı Kişi Adları.....	29

1.4.2. Boy, Kavim, Millet, Devlet Adları	29
1.4.3. Yer Adları.....	30
İKİNCİ BÖLÜM	31
2. İSİM VE FİİL TABANLARI	31
2.1. İSİMLERDE GENELLİK, TEKLİK, ÇOKLUK KATEGORİLERİ	31
2.1.1. İsimlerde Genellik Kategorisi	31
2.1.2. İsimlerde Teklik Kategorisi.....	32
2.1.3. İsimlerde Çokluk Kategorisi	32
2.1.3.1. Eklerle (Morfolojik Usûlle) Çokluk Yapımı.....	33
1. /+°n/.....	33
2. /+lAr/	33
3. /+°t/.....	34
4. /+°z/	34
2.1.3.2. Semantik Usûlle Çokluk Yapımı	34
2.1.3.3. Kelime veya Kelime Gruplarıyla (Sentaktik Usûlle) Çokluk Yapımı ...	35
2.2. FİİLLERDE GENELLİK, OLUMLULUK, OLUMSUZLUK KATEGORİLERİ	35
2.2.1. Fiillerde Genellik Kategorisi.....	35
2.2.2. Fiillerde Olumluluk Kategorisi	36
2.2.3. Fiillerde Olumsuzluk Kategorisi	36
2.2.3.1. Olumsuzluk Eki Alarak Olumsuzluk Bildiren Fiiller	36
2.2.3.2. Herhangi Bir Olumsuzluk Eki Almadan Olumsuzluk Bildiren (Bünyesinde Olumsuzluk Anlamı Taşıyan) Fiiller	37
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	38
3. KAVRAM İLİŞKİLERİ	38
3.1. AD VE FİİL İŞLETİMLERİ	38
3.1.1. Ad İşletimi.....	38
3.1.1.1. İyelik Kategorisi.....	38
1. Teklik	38
1.1. /+°m/ (I. Teklik Şahıs İyelik Eki).....	38
1.2. /+°n/ (II. Teklik Şahıs İyelik Eki).....	39

1.3. /+Ø/ (III. Teklik Şahıs İyelik Eki).....	39
2. Çokluk.....	39
2.1. /+mIz/ (I. Çokluk Şahıs İyelik Eki).....	39
2.2. /+ŋız/ (II. Çokluk Şahıs İyelik Eki).....	40
2.3. /+Ø/ (III. Çokluk Şahıs İyelik Eki)	40
3.1.1.2. Hâl / Durum Kategorisi.....	40
3.1.1.2.1. Özne Hâli	41
1. /+Ø/	41
3.1.1.2.2. Nesne Hâli.....	42
1. /+Ø/	42
2. /+°G/.....	42
3. /+nI/	43
3.1.1.2.3. Yerde Bulunma Hâli	43
1. /+TA/	43
2. /+üze/	44
3.1.1.2.4. Zamanda Bulunma Hâli	44
1. /+Ø/	45
2. /+KA/	45
3. /+TA/	46
4. /+üze/	46
3.1.1.2.5. Ayrılma Hâli.....	46
1. /+TA basa/	46
2. /+TIn/	47
3.1.1.2.6. Birliktelik-Beraberlik Hâli	47
1. /+birle/	47
2. /+bile/	47
3. /+birleki/	48
3.1.1.2.7. Hedef Hâli	48
1. /+Ø/	48
2. /+KA/	48
3. /+gA/	49
4. /+rA/	50

3.1.1.2.8. Sebep Hâli	50
1. /+üçün/	50
3.1.1.2.9. Görelilik Hâli.....	51
1. /+çA/.....	51
2. /+birle/	51
3.1.1.2.10. Nasıllık Hâli	52
1. /+çA/.....	52
2. /+sIz/.....	52
3.1.1.2.11. Nicelik Hâli	52
1. /+kata/.....	53
3.1.1.2.12. Sınırlandırma Hâli	53
1. /+tegi/	53
2. /+ulam/	54
3.1.1.2.13. Benzetme hâli.....	54
1. /+çA/.....	54
3.1.1.3. Aitlik Kategorisi.....	54
1. /+DA+KI/	54
3.1.1.4. Seslenme Kategorisi.....	55
3.1.1.5. Belirten Kategorisi	55
1. /+Ø/	56
2. /+(n)Iḡ/	56
3.1.1.6. Belirtilen Kategorisi	57
1. /+(s)I/	57
2. /+Ø/	57
3.1.1.7. Belirtili Tamlamalar	58
3.1.1.7.1. Belirtili İsim Tamlamaları.....	58
3.1.1.7.1.1. (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirten isim + Belirten Eki + (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirtilen İsim + Belirtilen Eki + İyelik Eki.....	59
3.1.1.7.1.2. (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirten İsim + Ø + Belirten Eki + (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirtilen İsim + Belirtilen Eki + İyelik eki.....	59
3.1.1.7.1.3. (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirten İsim + Belirten Eki + (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirtilen İsim + Ø + Ø.....	60

3.1.1.7.1.4. Ø + Ø (Sıfatlarıyla Birlikte)Belirtilen İsim + Belirtilen Eki + İyelik Eki	60
3.1.1.7.2. Belirtili Sıfat Tamlamaları	61
3.1.1.7.2.1. İşaret Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim	62
3.1.1.7.2.2. Aitlik Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim.....	63
1. Aitlik Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim.....	63
2. Aitlik Sıfatı + Ø.....	63
3.1.1.7.2.3. Soru Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim	63
3.1.1.7.2.4. Sayı Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim	64
1. Asıl Sayı Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim	66
1.1. Asıl Sayı Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim	66
2.1. Asıl sayı sıfatı + Ø	67
2. Sıra Sayı Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim	67
2.1. Sıra Sayı Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim	67
2.2. Sıra Sayı Sıfatı + Ø	68
3.1.1.7.2.5. Belirsizlik Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim	68
3.1.1.4.2.6. Belirtme Sıfat-Fiili + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim	68
1. Belirtme sıfat-fiili + Sıfatlarıyla Birlikte) İsim	69
2. Belirtme Sıfat-Fiili / Sıfat-Fiil grubu + Ø	69
3. Eksiltili Belirtme Sıfat-Fiili / Sıfat-Fiil Grubu + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim..	69
3.1.1.8. Edatlar	70
3.1.1.8.1. Çekim Edatları	70
1. /+TIn artuk/	70
2. /+TIn berü/	70
3. bile / birle / birleki.....	70
5. teg.....	71
6. /+KA tegi/	71
7. üçün.....	71
8. üze	72
9. yine	72
10. takı.....	72
11. /+DIn sonra/	72

12. apam birök.....	72
13. birle	73
3.1.1.8.2. Kuvvetlendirme Edatları	73
1. ok.....	73
2. yine	73
3. yme.....	73
4. me.....	74
3.1.1.8.3. Cümle Sonu Eki / Edatları.....	74
1. /+gıl/	74
2. /+ol/	74
3.1.2. Fiil İşletimi	74
3.1.2.1. İsim-Fiiller	75
1. /-GAlI/	75
3.1.2.2. Sıfat-Fiiller (Partisipler).....	75
3.1.2.2.1. Geçmiş Zaman Sıfat-Fiilleri.....	76
1. /-TI/ (</-T+I/).....	76
2. /-mİş/	76
3.1.2.2.2. Geniş zaman Sıfat-Fiilleri	78
1. /-(y)°r/.....	78
2. /-mAz/ (< /-mA-z/).....	79
3.1.2.2.3. Gelecek Zaman Sıfat-Fiilleri.....	80
1. /-TAçI/	80
2. /-GAy/	80
3.1.2.3. Zarf-Fiiller (Gerundiumlar).....	81
3.1.2.3.1. Durum Zarf-Fiilleri	81
1. /-I/	81
2. /-mATIn/	81
3. /-mAyIn/	82
4. /-°p/.....	82
3.1.2.3.2. Zaman Zarf-Fiilleri.....	83
1. /-GİnçA/	83
2. /-mİşTA/	84

3.1.2.3.3. Sebep Zarf-Fiilleri.....	84
1. /-mİş için/	84
2. /-yUk için/	84
3. /-mİstA/	85
3.1.2.3.4. Hedef Zarf-Fiilleri.....	85
1. /-gAlI/	85
3.1.2.3.5. Şart Zarf-Fiilleri	85
1. /-sAr/	85
3.1.2.3.6. Kuvvetlendirme Zarf-Fiilleri.....	86
1. /-A/	86
2. /-I/	87
3.2. CÜMLE	87
3.2.1. Cümlelerin Öğeleri	87
3.2.1.1. Özne	88
3.2.1.1.1. Yapıları Bakımından Özneler	88
3.2.1.1.1.1. Cins Adlarından Oluşan Özneler	89
3.2.1.1.1.2. Özel Adlardan Oluşan Özneler	89
1. Kişi Adlarından Oluşan Özneler	89
2. Niteleme Sıfatı + İsimden Kurulu Tamlamalardan Oluşan Özneler	90
3.2.1.1.3. Belirtili İsim Tamlamalarından Oluşan Özneler	90
1. (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirten İsim + Belirten Eki + (Sıfatlarıyla Birlikte)	
Belirtilen İsim + Belirtilen Eki + İyelik Eki Kuruluşundan Oluşan Özneler	90
2. (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirten İsim + Ø + Belirten Eki + (Sıfatlarıyla Birlikte)	
Belirtilen İsim+Belirtilen Eki + İyelik Eki Kuruluşundan Oluşan Özneler	91
3. Ø + Ø + (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirtilen İsim + Belirtilen Eki + İyelik Eki	
Kuruluşundan Oluşan Özneler	91
3.2.1.1.4. Belirtili Sıfat Tamlamalarından Oluşan Özneler.....	92
1. İşaret Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim Kuruluşundan Oluşan Özneler	92
2. Aitlik sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim Kuruluşundan Oluşan Özneler	92
2.1. Aitlik sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim Kuruluşundan Oluşan Özneler....	92
2.2. Aitlik sıfatı + Ø Kuruluşundan Oluşan Özneler.....	92
3. Sayı Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim Kuruluşundan Oluşan Özneler	93

3.1. Asıl Sayı Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim Kuruluşundan Oluşan Özneler	93
3.2. Belirsizlik Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim Kuruluşundan Oluşan Özneler	93
3.2.1.1.5. Belirtme Sıfat-fiili + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim Kuruluşundan Oluşan Özneler	93
1. Belirtme Sıfat-Fiili + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim Kuruluşundan Oluşan Özneler	93
2. Eksiltili Belirtme Sıfat-Fiili / Sıfat-Fiil Grubu + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim Kuruluşundan Oluşan Özneler	93
3.2.1.1.6. Zamirlerden Oluşan Özneler	94
1. Şahıs Zamirlerinden Oluşan Özneler	94
1.1. Şahıs Zamirlerinden Oluşan Özneler	94
1.2. İşaretsiz {Ø} Şahıs Zamirlerinden Oluşan Özneler	94
3.2.1.1.2. Anlamları Bakımından Özneler	95
1. Açıklamalı Özne.....	95
2. Pekiştirilmiş Özne	96
3.2.1.2. Yüklem.....	96
3.2.1.2.1. Tümleçleriyle Birlikte Yüklem Fiil.....	96
3.2.1.2.1.1 Yüklem Fiil	97
1. Yüklem fiil (yüklem ismi (Yİ) + ek fiil (EF) yapıları)	97
1.1. Cins Adı + EF Kuruluşundan Oluşan YF	97
2. Fiilden Yapılan Yüklem İsmi + EF Kuruluşundan Oluşan YF.....	98
3.2.1.2.1.2. Tümleçler	98
1. Belirtili Nesneler	99
1.1. Cins Adı + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler	99
1.2. Özel Ad + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler	99
1.3. Niteleme Sıfatı + İsim + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler	100

1.4. Belirtili İsim Tamlaması + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Nesneler.....	100
1.4.1. (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirten İsim + Belirten Eki + (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirtilen İsim + Belirtilen Eki + İyelik Eki + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler	100
1.4.2. (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirten İsim + Ø + (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirtilen İsim + Belirtilen Eki + İyelik Eki + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler.....	101
1.4.3. Ø + Ø + (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirtilen İsim + Belirtilen Eki + İyelik Eki + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler	101
1.5. Belirtili Sıfat Tamlaması + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler	102
1.5.1. İşaret Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler	102
1.5.2. Aitlik Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler	102
1.5.3. Sayı Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler	103
1.5.3.1. Asıl Sayı Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler	103
1.5.4. Belirsizlik Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler	104
1.5.5. Belirtme Sıfat-Fiili/Sıfat-Fiil Grubu + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler	104
2. Seslenme Tümleçleri.....	105
3. Zaman Tümleçleri	105
3.1. Zaman Anlamlı Cins İsmi + Zamanda Bulunma Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Zaman Tümleçleri.....	105
3.2. Belirtili İsim Tamlaması + Zamanda Bulunma Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Zaman Tümleçleri	105

3.2.1. (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirten İsim + Ø (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirtilen İsim + Belirtilen Eki + İyelik Eki + Zamanda Bulunma Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Zaman Tümleçleri.....	105
3.3. Belirtili Sıfat Tamlaması + Zamanda Bulunma Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Zaman Tümleçleri	106
3.3.1. Sayı Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim + Zamanda Bulunma Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Zaman Tümleçleri.....	106
3.3.1.1. Asıl Sayı Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim + Zamanda Bulunma Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Zaman Tümleçleri	106
3.3. Zamir + Zamanda Bulunma Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Zaman Tümleçleri	107
4. Zarf-Fiil Gruplarından Oluşan Zaman Tümleçleri.....	107
4. Şart Tümleçleri.....	108
5. Yer Tümleçleri	109
5.1. Özel Ad + Mekânda / Yerde Bulunma Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Yer Tümleçleri.....	109
5.2. Belirtili İsim Tamlaması + Mekânda / Yerde Bulunma Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Yer Tümleçleri	109
5.2.1. (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirten İsim + Ø (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirtilen İsim + Belirtilen Eki + İyelik Eki + Mekânda / Yerde Bulunma Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Yer Tümleçleri	109
5.3. Belirtili Sıfat Tamlaması + Mekânda / Yerde Bulunma Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Yer Tümleçleri	110
5.3.1. İşaret Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim + Mekânda / Yerde Bulunma Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Yer Tümleçleri	110
6. Ayrılma Tümleçleri.....	110
6.1. Özel Ad + Ayrılma Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Ayrılma Tümleçleri	110
6.2. Cins Adı + Ayrılma Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Ayrılma Tümleçleri	111
7. Durum Tümleçleri.....	111

7.1. Belirtili Sıfat Tamlaması + Durum Bildiren Ek Kuruluşundan Oluşan Durum Tümleçleri.....	112
7.1.1. Sayı Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte İsim) + Durum Bildiren Ek Kuruluşundan Oluşan Durum Tümleçleri.....	112
7.1.2. Zarf-Fiil Gruplarından Oluşan Durum Tümleçleri	112
8. Sebep Tümleçleri	112
8.1. Zarf-Fiil Gruplarından Oluşan Sebep Tümleçleri.....	112
8.2. Ad + Sebep Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Sebep Tümleçleri.....	113
9. Hedef Tümleçleri	113
9.1. Özel Ad + Hedef Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Hedef Tümleçleri	113
9.2. Belirtili Sıfat Tamlaması + Hedef Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Hedef Tümleçleri	114
9.3. Zarf- Fiil Gruplarından Oluşan Hedef Tümleçleri	114
10. Birliktelik-Beraberlik Tümleçleri.....	115
11. Görelilik Tümleçleri	115
12. Miktar Tümleçleri	116
3.2.1.2.2. Kip / Kip Kategorisi	116
3.2.1.2.2.1. Bildirme Kipi (+er-ür > ... > ... > + Ø-Ø).....	117
3.2.1.2.2.2. Hikâye Kipi (+er-ti > + ir > ti > + i-di + Ø-dİ)	117
3.2.1.2.2.3. Şart Kipi (+er-ser > + i-ser >... >... > + i-se > Ø-se).....	118
3.2.1.2.3. Şahıs Ekleri	119
3.2.1.2.3.1. Şahıs Zamiri Kökenli Şahıs Ekleri.....	119
1. /men/ (I. tekil şahıs için).....	119
2. /+Ø/ (III. tekil şahıs için).....	119
3. /+biz/ (I. çoğul şahıs için)	120
4. /+lAr/ (III. çoğul şahıs için)	120
3.2.1.2.3.2. Diğer Şahıs Ekleri	120
1. İyelik Eki Kökenli Şahıs Ekleri.....	121
1.1. /+m/ (I. tekil şahıs için)	121
1.2. /+Ø/ (III. tekil şahıs için).....	121
1.3. /+mIz/ (I. çoğul şahıs için)	122

2. Diğer Özel Yapılar	122
2.1. Emir Şekli Üzerine Getirilen Şahıs Ekleri	122
2.1.1. Dolaylı Emir Şekli Üzerine Getirilen Şahıs Ekleri	122
2.1.2. Dolaysız Emir Üzerine Getirilen Şahıs Ekleri	123
2.2. İstek Şekli Üzerine Getirilen Şahıs Ekleri	123
3.2.2. ÖGELERİN DİZİLİŞİ BAKIMINDAN CÜMLELER / CÜMLE KALIPLARI	124
3.2.2.1. Özne (Ö) ile Başlayan Cümleler / Cümle Kalıpları	124
3.2.2.2. İşaretsiz Özne [Ö] ile Başlayan Cümleler / Cümle Kalıpları	130
3.2.2.3. Nesne (N) ile Başlayan Cümleler / Cümle Kalıpları	139
3.2.2.4. Zaman Tümleci (ZnT) ile Başlayan Cümleler / Cümle Kalıpları	142
3.2.2.5. Yer Tümleci (YT) ile Başlayan Cümleler / Cümle Kalıpları	152
3.2.2.6. Sebep Tümleci (SbpT) ile Başlayan Cümleler / Cümle Kalıpları	153
3.2.2.7. Şart Tümleci (ŞT) ile Başlayan Cümleler / Cümle Kalıpları	154
3.2.2.8. Durum Tümleci (DuT) ile Başlayan Cümleler / Cümle Kalıpları	159
3.2.2.9. Hedef Tümleci ile Başlayan Cümleler / Cümle Kalıpları	160
3.2.3. CÜMLE KALIPLARI VE KULLANIM ORANLARI	161
3.2.3.1. Özne (Ö) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları	162
3.2.3.2. İşaretsiz Özne [Ö] ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları	164
3.2.3.3. Nesne (N) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları	167
3.2.3.4. Zaman Tümleci (ZnT) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları	168
3.2.3.5. Yer Tümleci (YT) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları	171
3.2.3.6. Sebep Tümleci (SbpT) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları	172
3.2.3.7. Şart Tümleci (ŞT) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları	173
3.2.3.8. Durum Tümleci (DuT) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları	175
3.2.3.9. Hedef Tümleci (HdfT) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları	176

SONUÇ VE ÖNERİLER.....	177
KAYNAKLAR	181
ESKİ UYGUR HUKUK VESİKALARINA AİT METİNLER	192
EKLER.....	369
ÖZ GEÇMİŞ.....	384

TABLÖLAR

Tablo 1: Özne (Ö) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları.....	162
Tablo 2: İşaretsiz Özne [Ö] ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları.....	164
Tablo 3: Nesne (N) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları	167
Tablo 4: Zaman Tümleci (ZnT) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları.	168
Tablo 5: Yer Tümleci (YT) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları.....	171
Tablo 6: Sebep Tümleci (SbpT) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları	172
Tablo 7: Şart Tümleci (ŞT) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları.....	173
Tablo 8: Durum Tümleci (DuT) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları	175
Tablo 9: Hedef tümleci (HdfT) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları..	176
Tablo 10: Eski Uygur Hukuk Vesikaları'ndaki Cümle Kalıplarının Toplam Cümle Kalıbı Sayısı İçindeki Yüzdeleri	178
Tablo 11: Cümle Kalıplarına Göre Belirlenmiş Cümle Sayılarının Toplam Cümle Sayısı İçindeki Dağılımı	179

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1: Arazi satış belgesi (Sa 04)	369
Resim 2: Arazi satış belgesi (Sa 10)	370
Resim 3: Arazi satış belgesi (Sa 21)	371
Resim 4: Takas belgesi (Ex 03)	372
Resim 5: Kiralama belgesi (RH 04)	373
Resim 6: Kiralama belgesi (RH 05)	374
Resim 7: Kiralama belgesi (RH 11)	375
Resim 8: Ödünç alma belgesi (Lo 06)	376
Resim 9: Ödünç alma belgesi (Lo 13)	377
Resim 10: Vasiyet belgesi (Wp 01)	378
Resim 11: Karışık belgeler: Kölelerin beylerinin izinlerini almadan evlenmesi ile ilgili belge (Mi 02)	379
Resim 12: Karışık belgeler: Adaş olan üç kişi ile ilgili belge (Mi 09).	380
Resim 13: Karışık belgeler: Satın alınan araziye vergi gelmesi ile ilgili belge (Mi 22)	381
Resim 14: Karışık belgeler: Üzüm bağı satışı ile ilgili bir mektup (Mi 23)	382
Resim 15: Karışık belgeler: Satış anlaşması ile ilgili belge (Mi 26)	383

KISALTMALAR

AyT: ayrılma tümleci

BBT: birliktelik-beraberlik tümleci

bk.: bakınız

BliN: belirtili nesne

CBE: cümle başı edatı

CSE: cümle sonu eki / edatı

Çin.: Çince

DuT: durum tümleci

EF: ek-fiil

F/f: fiil

ffye: fiilden fiil yapım eki

fiye: fiilden isim yapım eki

GrT: görelilik tümleci

HdfT: hedef tümleci

ifye: isimden fiil yapım eki

iiye: isimden isim yapım eki

kp: kip / kipi

MT: miktar tümleci

Moğ.: Moğolca

N: nesne

Ö: özne

[Ö]: işaretli özne

SbpT: sebep tümleci

San.: Sanskritçe

ST: Seslenme tümleci

STT: Standart Türkiye Türkçesi

ş: şahıs eki

ŞT: şart tümleci

T: tümleç

VsT: vasıta tümleci

Y: yüklem

YF: yüklem-fiil

Yİ: yüklem ismi

YİT: yönelme tümleci

YT: yer tümleci

ZnT: zaman tümleci

METİNLERLE İLGİLİ KISALTMALAR

Ad: evlat edinme

Clark: Introduction to the Uyghur Civil Document of East Turkestan (13th-14th cc.)

Em: azat etme

Ex: değiştirme

Lo: ödünç alma

Mi: karışık belgeler

Pl: rehin verme

RH: kiralama

Sa: satış

Sayit-Yüsüp: Qedimki Uyğur Yeziqidiki Vesiqiler

SUK: Sammlung uigurischer Kontrakte

U: Uigurische Texte

Usp: Uigurische Sprachdenkmäler

Wp: vasiyet

DİL BİLGİSİYLE İLGİLİ İŞARETLER

- ° : a, e, ı, i, u, ü
- Ø : işaretli biçim birim
- ÷ : isim soylu öge
- : fiil soylu öge
- (...) : x (y): x'in kapsamında y vardır
- < : x<y : y, x'ten eskidir
- = : eşittir
- / : ve, veya
- ~ : x~y : x'de y'de geçerlidir
- ... / ..: eksiktir

GİRİŞ

İnsanın amaçları doğrultusunda ihtiyaç duyduğu birçok araç vardır. Bu araçları edinme veya üretme yoluyla var eden insanoğlunun iletişim kurmada kullandığı en temel araç dildir¹. Dil; “başta insanın, kendisini dayanışmaya mecbur hissettiği hemcinsleri olmak üzere, bu şekilde başka canlıları ya da canlı sayılabilecek varlıkları da amaçları doğrultusunda kullanmasını sağlayan birer iletişim aracıdır” (Gemalmaz, 2010, s. 226).

Yalnız insana ait bir eylem olan kaydetme / biriktirme ve aktarma sözlü veya yazılı olarak gerçekleştirilmektedir. Sözlü kültür dinamik özellik gösterirken yazılı kültür ürünleri ise donmuş biçimdedir. Türklerin, çoğu millete göre zengin ve eski bir yazılı kültürü olduğundan geçmişten günümüze birçok farklı yerde ve belgede yazılı eserler bırakmışlardır. Kaya üstü tasvirlerden başlayarak, dikili, damgalı ve tasvirli taşlar, kurganlar, mezarlar, mezarlıklar ve türbeler, heykeller ve heykelcikler, ibadet yerleri ve dinî ziyaret alanları, şehir kalıntıları ve mimarlık eserleri, kullanım ve süs eşyaları, yazılı eserler vb. eski Türk dili, kültürü, tarihi, sosyal yaşamı, ekonomisi, coğrafyası hakkında önemli bilgiler içermektedir.

Yazılı eserler yukarıda anılan bilgileri en fazla içeren materyallerdir. Günümüzde eski Türklerin kendi ürettikleri alfabeleriyle (Köktürk alfabesi) oluşturdukları Köktürk Harfli Yazıtlar, Asya’dan Avrupa’ya kadar uzanan Türk yazı sistemine, diline ve kültürüne ait bütünün parçalarından birini oluşturur (Alyılmaz, 2015, s. 176). II. Türk Kağanlığı Dönemin’de oluşturulan taş yazılı eserlerden sonra bu dönemin devamı niteliğindeki Ötüken Uygur Kağanlığı Dönemi’nde² de “taşa yazma” geleneğinin devam ettiği gözlemlenir. Ötüken Uygur Kağanlığı’nın yıkılmasından sonra Uygurlar ve özellikle Turfan Uygurları hakkında bilgiler aşağıda dikkatlere sunulmuştur.

¹ Dil kavramı; jestleri, mimikleri, beden duruşlarını, ısıkları, el işaretlerini, yazıları, matematiksel dili, paragraflama (ya da bilgisayar) dilini ve benzerlerini kapsamaktadır (Fischer, 2015, s. 1).

² Ötüken Uygur Kağanlığı Dönemi hakkında detaylı bilgi için bk. Cengiz Alyılmaz (2015). *İpek Yolu kavşağının ölümsüzlük eserleri*. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları; Osman Mert(2009). *Ötüken Uygur Dönemi Yazıtlarından Tes-Tariat-Şine Us*. Ankara: Belen Yayıncılık; Mehmet Ölmez (2018). *Uygur Kağanlığı Yazıtları*. Ankara: BilgeSu Yayıncılık; Erhan Aydın (2011). *Uygur Kağanlığı Yazıtları*. Konya: Kömen Yayınları; Kürşat Yıldırım (2021). *Uygur Kağanlığı*. İstanbul: Selenge Yayınları.

1. TURFAN UYGURLARI

Haklarında en eski bilgilerin MÖ 176 ve 43 yıllarına tarihlendirildiği (Esin, 1978, s. 14) Uygurlar, beşinci yüzyılın ikinci yarısından sonra Töleslerin bir kabilesi olarak görülür (Eberhard, 1942, s. 74; Ögel, 1951, s. 48; Emet, 2002, s. 233).

II. Türk Kağanlığı'nın zayıflamasıyla kağanlığın egemenliği altında yaşayan Uygurlar³, Basmıl ve Karluklar ile birleşip kağanlığa son verirler. Basmıl ve Karlukların hâkimiyet altına alınmasıyla Ötüken Uygur Devleti kurulur. Kutluk Bilge Köl Kağan önderliğinde Uygurlar, geniş topraklara sahip olmuştur. Daha sonra Moyun Çor ve Böğü Kağan⁴ baba ve atalarının politikalarını devam ettirmiştir.

Böğü Kağan'ın öldürülmesinden sonraki dönem kağanlık için iç karışıklıklar dönemidir. Nitekim 839 yılına gelindiğinde hem iklimsel felaketlerin hem de kötü yönetim sonucu Ötüken Uygur Kağanlığı Kırgızlar tarafından yıkılmıştır. Yıkıldıktan sonra Uygurların bazıları Karluklara sığınırken, bir bölümü Tibet ve Doğu Türkistan (Koço, Beş Balık, Turfan) bölgesine göç etmiştir (Taşağıl, 2021, s. 134; Golden, 2017, s. 177).

Türk tarihinde çok önemli bir yere sahip Turfan Uygur Devleti o coğrafyada (Doğu Türkistan) yaşayan topluluklarla göç eden Uygurların kaynaşmasıyla kurulmuştur. Turfan Uygur Devleti kendisinden önceki bozkır Türk devletlerinden, hâkimiyetlerini genişletme düşüncesi olmaması, başta Çin olmak üzere komşu devlet ve topluluklarla barışçıl bir politika izlemesi ve ticarete önem vermesi gibi yönlerden ayrılmıştır. Bunun sonucunda da Turfan Uygur Devleti'nde özellikle ekonomi ve kültür üst seviyededir. Bu gelişimde daha önceki Türk Kağanlığı'nın ve Ötüken Uygur Devleti'nin ulaştığı uygarlığın Turfan'a⁵ miras olarak kalmasının etkisi göz ardı edilemez (Almas, 2013, s. 97).

³ Uygurların Köktürkler ve onların egemenliği altındaki diğer boylarla mücadelesi Tariat ve Şine Us Yazıtları'nda anlatılmıştır. Detaylı bilgi için bk. Osman Mert (2009). *Ötüken Uygur Dönemi yazıtlarından Tes, Tariat-Şine-Us*, Ankara: Belen Yayıncılık, 17.

⁴ Önce başlatılan politikalar gereği Çin'e yardım eden Böğü Kağan'ın, bir isyan için Çin'e gittiğinde Mani rahipleriyle tanışması Türk kültür tarihi için önemli bir olaydır. Rahiplerle Uygur ülkesine dönen Böğü Kağan'ın Manihaizmi devlet dini olarak kabul etmesi yeni dinin gereği olarak şehir ve tarım kültürünü geliştirirken; dinamik olan Uygur yönetimini ve yerleşik hayatı seçen halkı pasivize etmiştir (Mert, 200, s. 26).

⁵ Çalışmada vesikaların meydana getirildiği dönem ve devlet için Turfan Uygur Devleti adlandırılması uygun görülmüştür. Ancak vesikalarda bu bölge Turfan'ın da eski adı olan Koço şeklinde geçmektedir.

Turfan bölgesinin ikliminin çiftçilik için uygun olması tarımın gelişmesini; geniş meraların varlığı at, sığır, deve, koyun gibi hayvanların yetiştirilmesini; gelişmiş tarım ve hayvancılığın sonucunda zanaatın yaygınlaşmasını ve barışçıl politikanın uygulanması komşu devletlerle ticaret yapmayı sağlamıştır. Vesikalara bakıldığında Turfan Uygurlarının sosyal refah düzeylerinin oldukça yüksek olduğu ve şehirler, manastırlar, ambarlar ve evler inşa ettikleri görülmektedir⁶.

Türk dili ve tarihi için önem arz eden Turfan Uygur Devleti Dönemi yaklaşık beş asır sürmüştür. 850-1125 yılları arasında 285 yıl bağımsız olan devlet kalan 210 yılını yarı bağımsız bir hanlık olarak sürdürmüştür (Almas, 2013, s. 391). Özellikle Karahanlı ve Moğol Devletleri'nin yönetim yapısında ve devletin işleyiş düzeninde Turfan Uygurlarının etkisi ve rolü büyüktür.

Gelişmiş refah düzeyi beraberinde sanat, edebiyat ve ticaret alanlarında önemli kişilerin yetişmesini, önemli eserler ve belgeler oluşturulmasını getirmiştir. İki ana başlıkta toplanan (dinî çevrede oluşturulmuş Uygur eserleri ve din dışı konularda yazılmış Uygur eserleri) Eski Uygur Edebiyatı'nın din dışı konularda yazılmış Uygur eserleri başlığının büyük bir kısmını Eski Uygur Hukuk Vesikaları oluşturmaktadır. Aşağıdaki başlıkta Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nın özellikleri dikkatlere sunulmuştur.

2. ESKİ UYGUR HUKUK VESİKALARI

Eski Uygur Türkçesi Dönemi, Türkçenin tarihî devirlerine bakıldığında oluşturulan eserlerin hacmiyle ve çeşitliliğiyle ön plana çıkmaktadır. 19. yüzyıldan itibaren eski Uygur kentlerine yapılan ilmî seyahatler sonucunda birçok eser ve belge dünyanın çeşitli ülkelerine götürülerek incelenip yayımlanmıştır. Yayımlanan eserler araştırmacılar tarafından şöyle gruplandırılmıştır: Budist çevreye ait Uygur eserleri, Manihaist çevreye ait Uygur eserleri, Hristiyan çevreye ait Uygur eserleri, İslamî çevreye

Nitekim Kâşgarlı Mahmud'un eşsiz eseri *Dîvânu Lugâti't-Türk*'te Koço ile ilgili "Uygur vilayetindeki beş şehirden biri; Uygurlarca ülkenin tamamının adı" şeklinde bir kayıt bulunmaktadır (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2015, s. 24).

⁶ Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda şehircilik ile ilgili *alaçu* (barınak), *balık* (kent), *ev bark* (ev bark), *kidin* (pazar), *açıg* (depo), *agılık* (hazine), *köprüg* (köprü), *virhar* (manastır) vb. gibi adlar bulunması bu alandaki gelişimi göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Şehir ve yerleşik yaşam ile ilgili daha detaylı bilgi için bk. Uğur Uzunkaya (2014). Uygur sivil belgelerinden hareketle Uygurlarda yerleşik yaşam ve bununla ilgili söz varlığına dair. *Türkbilig*, 27, 41.58.

ait Uygur eserleri, din dışı konuları içeren Uygur eserleri (Tezcan, 1978, s. 271-323; Ercilasun, 2004, s. 242-263; Alyılmaz, 2015, s. 182-216).

Din dışı konuları içeren Uygur eserlerinin içerisinde özel mektuplar, hukuk belgeleri, gök bilim, takvim ve yıldız falı üzerine metinler, büyü kitapları, sağlık bilgisi üzerine metinler, atasözleri ve duvar yazıları bulunmaktadır.

20. yüzyıl başlarında Fin, Rus, İngiliz, Alman, Japon, Fransız ve Çinli araştırmacıların Doğu Türkistan bölgesine düzenlediği araştırma ve arkeoloji gezileri sonucunda sivil belgeler gün yüzüne çıkartılmıştır (Özyetgin, 2014, s. 20). Keşfedilen sivil belge koleksiyonları Berlin, Leningrad, Kyoto, Londra, Paris, Helsinki, Pekin, Urumçi ve İstanbul'da bulunmaktadır (Arat, 1987, s. 13-18; Clark, 1975, s. 51-65).

Anılan sivil belgeler içerisinde bulunan Eski Uygur Hukuk Vesikaları eski Türk dili ve kültürü için eşsiz kaynaklardır. Evrensel değerler taşıyan vesikalardaki imza ve damgalar adalet sisteminin güvenilirliğini artırmıştır. Türk boy ve topluluklarının henüz yazıyı kullanmadıkları dönemlerde taşlara bildirişim amacıyla kazıdığı damgaların yazıyı kullanmaya başladıktan sonra da farklı bir işlevle vesikalarda yer aldığı tespit edilmiştir. Vesikaların kâğıda yazılması eski Türk kültürünün ve medeniyetinin yüksek seviyesini ortaya koymaktadır. Vesikaların yapısı hemen hemen aynıdır ve vesikalarda giriş, gelişme, sonuç bölümleri bulunmaktadır. Vesikalar kendi içerisindeki kalıp sözlerle kendi geleneğini oluşturmuştur. Bir çeşit formel metinler olarak adlandırılabilir bu belgelerin ifade ettiği kavramların oluşumu için aynı atasözlerindeki gibi 2000-3000 yıllık bir süreye ihtiyaç vardır. Vesikalar diğer Türk devletlerindeki hukuk sisteminin kurulmasında önemli rol oynamıştır (Şen, 2022, s. 2).

Vesikalar, Uygur toplumundaki yerleşik hayatın, tarımın ve ticaretin bir sonucu olarak mülkiyet kavramının oluşmasından dolayı bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmıştır. Özel mülkiyet üzerinde yapılan işlemlerde yani mülkün satışı, kiralanması, takas edilmesi, canlı ise azat edilmesi gibi eylemlerde ortaya çıkabilecek karışıklığı, itirazı veya yanlış önlemek için tanıkların mührünün ya da damgalarının bulunduğu belgeler hazırlanmıştır. Ayrıca özel mülkler tıpkı şehirler gibi rüzgârdan, bataklıktan ve ayrıca istenmeyen ziyaretlerden koruyan ve mesken bölgesini meydana getiren bir duvarla çevrilidir (Gabain, 1973, s. 77).

Eski Uygur Hukuk Vesikaları birçok araştırmacı tarafından tasnif edilmiştir.⁷ Tez çalışmasında N. YAMADA'nın sınıflandırılmasına bağlı kalınmıştır. Eski Uygur Hukuk Vesikaları içeriklerine göre şöyle sınıflandırılmıştır:

Satış (Sa), değiştirme (Ex), kiralama (RH), ödünç alma (Lo), evlat edinme (Ad), rehin verme (PI), azat etme (Em), vasiyetler (WP), karışık belgeler (Mi).

Vesikaların hepsi belli bir düzende yazılmıştır ve giriş, gelişme, sonuç bölümlerine sahiptir. R. R. ARAT tarafından şöyle formülize edilmiştir:

1. Tarih
2. Vesikalarda adları geçen şahıslar
3. Mukavele yapılmasının sebepleri
4. Anlaşmanın mevzuu, mâhiyeti ve mukabilinde verilen bedelin tespiti
5. Bedelin ödeme⁸ usûl ve şartları
6. Borçlu meydanda bulunmadığı takdirde, onun yerine geçecek kimselerin tasrihi
7. Mukavele şartlarının korunması ve buna itirazda bulunabilecek kimselerin zikri
8. Anlaşmayı bozmak isteyenlere karşı alınan tedbirler
9. Mukavele yapan taraflar ve şahitlerin zikri
10. Mukavelenin metnini kaleme alan şahsın zikri
11. Vesikalarda imza ve mühürler (Arat, 1987, s. 533-534).

⁷ Eski Uygur Hukuk Vesikaları ile ilgili yapılan tasnifler için bk. R. R. Arat (1987). *Makaleler*. (haz. Osman Fikri SERTKAYA), Cilt 1 Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü; L. Clark (1975). *Introduction to the Uyghur Civil Document of East Turkestan (13th-14th cc.)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Indiana: Indiana University; Ö. İzgi (1987). *Uygurların siyasi ve kültürel tarihi (hukuk vesikalarına göre)*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları; N. Yamada (1993). *Uigurubun keyaku monjo shūsei. Sammlung uigurischer Kontrakte*, Haz. Juten Oda, Peter Zieme, Hiroshi Umemura, Takao Moriyasu, Cilt II: Textband. Texte in Transkription und Übersetzung, Bemerkungen, Listen, Bibliographie und Wörterverzeichnis; S.C. Raschmann (2009). *Altürkische handschriften teil 14, dokumente teil 2*, Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

⁸ Vesikalarda ödeme aracı olarak *altun*, *kümüş*, *bakır yastuk* (madenî paralar), *böz* (pamuk kumaş), *kuanpu* (kumaş), *çav* (kâğıt para), *tavar* (özel anlamda Çin kumaşı) kullanılmıştır.

R. R. ARAT'ın sınıflandırılması sırasıyla şöyle detaylandırılabilir:

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda tarih kaydı: Vesikalarda tarih kaydı 12 hayvanlı Türk takvimine göre yapılmıştır. Belgenin giriş kısmını oluşturan bu bölüm belgeye resmî nitelik kazandırmıştır. Takvimde yer alan on iki hayvan 1. *küskü* (sıçan), 2. *ud* (sığır), 3. *bars* (kaplan), 4. *tavışgan* (tavşan), 5. *luu* (ejderha), 6. *yılan* (yılan), 7. *yunt* (at), 8. *koyun* (koyun) 9. *biçin* (maymun) 10. *takıgu* (tavuk) 11. *it* (köpek) 12. *toñuz* (domuz)'dan oluşmaktadır.

Vesikalarda adları geçen şahıslar ve mukavele yapılmasının sebepleri: Vesikalarda tarih belirtildikten sonra adları geçen kişiler ve anlaşma yapılmasının sebepleri açık ve anlaşılır şekilde yazılmıştır. Alıcı, satıcı, kiracı, borçlu veya vasiyet edenlerin isimleri ve muhataplarının isimleri zikredilip sözleşmeye konu olan eylemin amacı belirtildikten sonra ödenecek bedel belirlenmiştir.

taķıgu yıl törtünç ay sekiz yañıķa maña liv taypunuñ oğlı kovçuķa yuñlaklıķ kümüş k(e)rgek bolup pukiñ atlı er қарабаşımın kiñsun ayagķa tegimligke yiti elig s(ı)tır yarmaķ kümüşke toguru tomlıtu satdım (Sa 21/1-5).

Anlaşmanın mevzuu, mâhiyeti ve mukabilinde verilen bedelin tespiti ve bedelin ödenmesi: Ödeme araçları ve miktarı vesikanın içeriğine göre değişiklik göstermektedir. Örneğin arazi satışında yerin sınırları ve özellikleri belirtilirken ödünç alma belgesinde gelecek vergilerden kimin sorumlu olacağı yazılmıştır.

Borçlu meydanda bulunmadığı takdirde, onun yerine geçecek kimselerin tasrihi mukavele şartlarının korunması ve buna itirazda bulunabilecek kimselerin zikri: Alıcının veya mal sahibinin mülkiyet hakkı alıcı, kiracı vb. tarafından anlaşmayı bozma ihtimali olan kişiler veya durumları ifade etmesiyle korunmaktadır. Toplumun hukuk sisteminin gelişmişliğini kanıtlamaktadır.

men elik k(a)ya açınıñ içim inim қам қад(a)şım чам чарım қılmazунлар (Sa 23 / 10-11).

Anlaşmayı bozmak isteyenlere karşı alınan tedbirler: Anılan tedbirler içerisinde ölüm cezası, dayak cezası, para cezası, mal cezası ve yasanın verdiği cezalar⁹ bulunmaktadır.

Genel olarak Uygur hukuk belgelerindeki ceza, uygulamaları; kişisel menfaatlerin zarara uğraması durumunda, maddi zararın faiziyle tazmini ya da devlete ödenen özel tazminatlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ölüm ve dayak gibi daha ağır cezaları, devlete karşı işlenen suçlarda görmekteyiz. Kişinin özellikle mülkiyet haklarıyla ilgili hususlarda, başlangıçta örfi hukuk uygulamalarının geçerli olduğunu daha sonra devletin tekelinde olan ceza uygulamalarının yerleştiğini anlamaktayız. Sözleşmelerdeki bu uygulama farklılıkları, bize bir anlamda Uygur ceza hukukunun gelişim tarihini de yansıtmaktadır (Özyetgin, 2011, s. 356).

Mukavele yapan taraflar ve şahitlerin zikri mukavelenin metnini kaleme alan şahsın zikri, vesikalarda imza ve mühürler: Anlaşmayı yapan tarafların, tanıkların, varsa yazıcıların adları, imza ve damgalar / mühürler vesikaların sonuç bölümünü oluşturmaktadır. Vesikalara bakıldığında damgasız veya mühürsüz / imzasız bir belgenin bulunmaması anlaşmaların güvenilirliğinin en üst seviyede olduğunu kanıtlayan önemli bir ölçüttür.

Eski Uygur Hukuk Vesikaları yukarıda anılan özelliklerinden dolayı çalışmaya konu olarak seçilmiştir. Daha önce vesikalar üzerinde söz dizimi çalışması yapılmamış olması göz önünde bulundurularak bu alana fayda sağlamak amaçlanmıştır. Eski Uygur Hukuk Vesikaları üzerinde daha önce yerli ve yabancı bilim insanları tarafından yapılmış araştırmalardan bazıları aşağıda dikkatlere sunulmuştur:

19. yüzyılın sonu 20. yüzyılın başlarında çeşitli tarihlerde Doğu Türkistan'a düzenlenen ilmî seyahatler neticesinde Eski Uygur Hukuk Vesikaları başta olmak üzere birçok belge gün yüzüne çıkarılmıştır. “*Altuigurische Sprachproben aus Turfan*” adlı makale W. RADLOFF tarafından yayımlanmıştır. İki belgenin bilim dünyasına tanıtıldığı bu çalışma vesikalar ile ilgili ilk bilimsel çalışma olma özelliğine sahiptir.

⁹ Uygulanan cezalar ile ilgili detaylı bilgi için bk. Melek Özyetgin (2011). Turfan Uygurlarında Ceza Hukuku İle İlgili Uygulamalar. *BELLETEN*, 75 (273), 337-360.

“*Uigurische Sprachdenkmäler*”dan önce W. RADLOFF “*Uigurische Schriftstücke, in Text und Übersetzung*” adlı makalesinde bu kez yirmi üç belgenin transliterasyonunu ve Almanca tercümesini vermiştir (Keskin, 2020, s. 64). 1918 yılında W. RADLOFF öldükten sonra öğrencisi S. E. MALOV, “*Uigurische Sprachdenkmäler*” adıyla 128 belge yayımlamıştır. Bu yayın o zamana kadar hukuk vesikalarının derli toplu yayımlandığı ilk eserdir.

Türkiye’de A. CAFEROĞLU 1932’de yayımladığı “*Öz Hukuk Dili*” adlı yazısında bir belgeyi transkribe edip Türkiye Türkçesine aktararak hukukla ilgili söz varlığı hakkında bilgiler vermiştir. Ancak onun Türkiyat Mecmuası’nda yayımlanan “*Uygurlarda Hukuk ve Maliye İstılahları*” adlı makalesi vesikalarla ilgili Türkiye’de yapılmış ilk kapsamlı çalışmadır. Makalede hukuk, vergi ve ekonomi terimleri ayrıntılı olarak incelenmiştir.

R. R. ARAT’ın “*Eski Türk Hukuk Vesikaları*” adlı çalışması Eski Uygur Hukuk Vesikaları ile ilgili aydınlatıcı bilgiler içeren önemli bir makaledir. 7 bölümden oluşan çalışmada hukuk vesikalarında geçen sosyal, kültürel, ekonomik ve gündelik hayat ile ilgili zengin bir terminolojiyi ortaya koymuştur.

L. V. CLARK’ın 1975 yılında “*Introduction to the Uyghur Civil Documents of East Turkestan (13th-14th cc.)*” adlı Indiana Üniversitesinde tamamladığı doktora tezi 6 bölümden oluşmaktadır. Bu önemli çalışma vesikaların oluşturulduğu siyasi ortam, vesikalar ile yapılmış çalışmalar, vesikaların biçim ve içerik özellikleri, sınıflandırılması, vesikaların stilistik açıdan değerlendirilmesi ve belgelerin bir nevi özetlenerek tanıtılmasından oluşmaktadır.

Ö. İZGİ’nin Eski Uygur Hukuk Vesikaları’ndan yola çıkarak Uygurların (özellikle Turfan Uygurlarının) siyasi ve kültürel tarihini ortaya koyduğu “*Uygurların Siyasi ve Kültürel Tarihi (Hukuk Vesikalarına Göre)*” adlı eseri dikkate değerdir.

N. YAMADA Eski Uygur Hukuk Vesikaları alanında çok özel bir isimdir. 1960’lı yıllardan itibaren ölümüne kadar yaptığı çalışmalar Juten ODA, Peter ZIEME, Hiroshi UMEMURA ve Takao MORIYASU tarafından “*Sammlung uigurischer Kontrakte*” adıyla 1993 yılında 3 cilt olarak yayımlanmıştır. İlk ciltte YAMADA’nın yazdığı makaleler, ikinci ciltte 121 belgenin transliterasyonu ve Japonca ve Almancaya aktarımı, üçüncü ciltte ise metinlerin tıpkıbasımları bulunmaktadır.

P. ZIEME'nin çeşitli dergilerde vesikalarla ilgili yayımladığı makaleleri bulunmaktadır.

Doğu Türkistan'da M. SAYİT ve İ. YÜSÜP tarafından 2000 yılında “*Qedimki Uyğur Yeziqidiki Vesiqiler*” adıyla yayımlanan eser 125 belgenin transkripsiyonunu ve Yeni Uyğur Türkçesine aktarımını içermektedir.

Geng SHIMIN tarafından 2006'da yayınlanan *Huihuwen Shehui Jingji Wenshu Yanjiu* “*Uygur Sivil Belgeleri Üzerine Çalışmalar*” adlı eserde 120 civarında belgenin Çinceye aktarımı ve latinize edilmiş hâli bulunmaktadır.

Dai MATSUI tarafından hazırlanan tezlerde vesikalardan yararlanılarak yönetim ve vergiler ele alınmıştır. Ayrıca MATSUI'nin çeşitli dergiler hukuk vesikaları ile ilgili yazıları bulunmaktadır.

S. C. RASCHMANN'ın, 1995 yılında “*Baumwolle im türkischen Zentralasien. Philologische und wirtschaftshistorische Untersuchungen anhand der vorislamischen uigurischen Texte*” adıyla yayımlanan çalışması vesikalardan hareketle pamuğun İslamiyet öncesi Orta Asya'daki durumunu ortaya koymaktadır. Çalışmada 113 vesika bulunmaktadır. Ayrıca RASCHMANN'ın 2007 ve 2009 yıllarında yayınlanan “*Alttürkische Handschriften Teil 13, Dokumente Teil 1; Alttürkische Handschriften Teil 14, Dokumente Teil 2*” adlı sivil belgelerin sınıflandırıldığı katalogları belgelere ulaşmada araştırmacılar için büyük bir kolaylık sağlaması açısından önemlidir.

L. Y. TUGUŞEVA'nın “*Uygurskie delovye dokumenty X–XIV. iz Vostochnogo Turkestana*” adlı eseri 97 hukuk vesikasını içermektedir. Ayrıca TUGUŞEVA'nın konuyla ilgili dergilerde makaleleri de bulunmaktadır.

O. F. SERTKAYA'nın R. ALİMOV ile 2006 yılında yayınladığı “*Eski Türklerde Para*” adlı eserdeki “*Uygurlarda Para*” adlı bölümde hukuk vesikalarından hareketle hem sikkelerin hem de eski uyğur para belgelerinin metinleri, çevirileri, resimleri yer almaktadır.

A. M. ÖZYETGİN'in 2004 yılında yayınladığı “*Eski Türklerde Vergi, Eski Türk Vergi Terimleri ve Uyğur Sivil Belgeleri*” olmak üzere 3 bölümden oluşan eserde eski Türk vergi sistemi vesikalardan örneklerle açıklanmıştır. 2014 yılında yayınlanan “*İslam*

Öncesi Uygurlarda Toprak Hukuku” adlı eserinde ise toprakla ilgili sözleşmeler ve metinleri incelenmiştir.

Bu çalışmaların dışında Eski Uygur Hukuk Vesikaları ile ilgili Türkiye’de hazırlanan bazı tezler aşağıda dikkatlere sunulmuştur:

A. ŞEN’in “*Uigurische Sprachdenkmäler’den Seçme Uygur Hukuk Belgeleri*” tezinde 103 belge transkribe edilerek Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Ö. CİVELEK tarafından hazırlanan “*Dindışı Eski Uygurca Metinlerin Karşılaştırmalı Sözvarlığı*” adlı tezde dindışı metinlerin söz varlığı ortaya konmuştur. İ. ŞİRİN tarafından hazırlanan “*Uygur Sivil Dokümanlarının Söz Varlığı*” adlı tezde hukuk vesikalarına ek olarak *Manichaica, Uigurica, Türkische Turfan Texte, Altun Yaruk* gibi eserlerin söz varlığı dikkatlere sunulmuştur.

2020 yılında B. KESKİN tarafından hazırlanan “*Eski Uygur Türkçesi Hukuk Belgeleri ve Söz Varlığı*” adlı tezde hukuk belgelerinin detaylı özellikleri verildikten sonra söz varlığı incelenmiştir. Ayrıca 500’den fazla belge kendisinden önceki farklı yayınlarla karşılaştırılarak belgelerin transkripsiyonu yapılmış ve Türkiye Türkçesine aktarılmıştır.

Eski Uygur Hukuk Vesikaları’nın söz dizimini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada daha önce Cengiz ALYILMAZ tarafından doktora tezi olarak hazırlanan “*Orhun Yazıtlarının Söz Dizimi*” ve Semra ALYILMAZ tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanan “*Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikayesinin Uygurcasının Söz Dizimi*” adlı eserlerdeki söz dizimi¹⁰ inceleme modeli örnek alınmıştır.

¹⁰ Çoğu söz dizimi çalışmasının aksine bütün dilsel birimlerin incelenerek bunların arasındaki ilişkiyi belirlemeye çalışan bu çalışma belli kuramlara bağlıdır. Kavramların işaretlenmesi ve isim ve fiil tabanları kavram ilişkileri bölümünün girişi niteliğindedir. D. AKSAN’ın işaret ettiği gibi “yapısal dil bilimi, dili bir dizge olarak kabul ettiği için dildeki sözcüklerin birbirleriyle hangi ilişkiler içinde bulundukları, nasıl sıralandıkları, bir dilde kurulması olanaklı bütün tümce tiplerinin saptanması, bu yeni akımın başlıca uğraşısı olmuştur” (Aksan, 2007, s. 29-30).

3. YÖNTEM

Araştırmanın metinlerini “Eski Uygur Hukuk Vesikaları” oluşturmaktadır. N. YAMADA, CLARK, SAYİT-YÜSÜP, MALOV (Usp) tarafından yayınlanan vesikalar içeriklerine göre sınıflandırılmıştır. Anılan yayınlardaki metinler birbiriyle örtüşmektedir. Çalışmada Eski Uygur Hukuk Vesikaları metinlerinin söz dizimi özelliklerinin ortaya konması amaçlandığı için doküman incelemesi yöntemi tercih edilmiştir. Metinlerden alınan anlamlı veya görevli dil öğelerinin örneklendirilmesinde kullanılan cümleler ve Türkiye Türkçesine aktarımları ve cümlelerin sonuna parentez içerisinde önce alındıkları metnin içeriğini belirten kısaltma, metin numarası ve örneğin bulunduğu satır dikkatlere sunulmuştur. Bununla ilgili bir örnek aşağıda belirtilmiştir:

özümte tugmış titso (Ø+Ø tugmış+Ø Ø-Ø titso): *(benim) kendimden doğmuş (olan) Titso*

özümte **tugmış titso** atl(1)g oglumnı çintso şilağa üç yıllık tutgug birtim: *Kendimden doğmuş Titso adlı oğlumu Çintso Şila'ya üç yıllık (süreyle) rehin verdim* (Pl 01 / 3-4).

Türkiye Türkçesine aktarımlar hem metin içinde hem de vesikaların tamamının sunulduğu son bölümde italik olarak yazılmıştır. Vesikalarda silinen, yırtılan kısımlardaki okunamayan cümleler çalışmaya dâhil edilmemiştir.

Çalışmanın sonunda ise transliterasyonlu metinler ve Türkiye Türkçesine aktarımları dikkatlere sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAVRAMLARIN İŞARETLENMESİ

Eklemeli bir dil olan Türkçede anlamlı ve görevli parçalara ayrılamayan en küçük anlamlı dil öğelerine kök denir. Yeni kavram işaretleri oluşturmak için kullanılan en yaygın yöntem, görevli dil öğelerini (ekleri) sözcüklerin üzerine getirmektir.

... Her dilde sürekli olarak kaynak alfabesinde bulunan ve bilgi birikimiyle artmakta olan kavramlar ve ihtiyaç halinde kurulan kavram münasebetleri vardır. O hâlde kaynak alfabe, belirli seviyesinde, **müstakil dil unsurları** (monomes autonomes) ile temsil edilen müstakil kavramları ihtivâ ettiği gibi **vazifeli dil unsurları** (monomes fonctionnels) ile temsil edilen münâsebet kurucu kavramları da ihtiva etmek zorundadır. Dilin müstakil unsurları nisbeten açık bir liste teşkil edip, **kök, köken, gövde** veya **gövde şeklinde kelimeler** (lexeme) olarak sözlükte; vazifeli unsurları ise nisbeten kapalı bir liste teşkil ederek ek veya edat (grammeme) olarak dilbilgisinde kod alfabesi kullanılarak **şekil-kelime** (morpheme) hâlinde temsil edilirler (Gemalmaz, 1982, s. 35).

Türkçedeki anılan kavram işaretleme yöntemlerinin birçoğu Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda da yaygın olarak bulunmaktadır. Bu işaretlemler genel başlıklar altında şöyle değerlendirilmiştir:

1.1. Kök veya Köken Hâlindeki Öğeler

1.1.1. *Eski Türkçenin Bilinen İşlek Kurallarıyla Daha Küçük Anlamlı ve Görevli Parçalara Ayrılamayan Dil Öğeleri*

Eski Türkçenin bilinen işlek kurallarıyla daha küçük parçalara ayrılamayan dil öğeleri kök olarak adlandırılmaktadır. Kök kavramı, konunun uzmanları tarafından hemen hemen benzer özellikleri belirtilerek tanımlanmıştır.

B. VARDAR kökü “bir sözcük ailesinin çeşitli biçimlerinde yer alan, tarihsel dilbilimin, değişik türevleri açıklamak için yararlandığı, çoğu kez gövdeyle özdeşleşen, sözcükten dilbilgisi ve yapım öğeleri çıkarılarak elde edilen bölüm” olarak tanımlamıştır. (Vardar, 2002, s. 138).

İMER ve diğerlerine göre kök, “bir sözcük biçimde bütün çekimsel ve türetimsel parçalar çıktıktan sonra kalan bölüm” olarak tanımlanmıştır (İmer ve diğerleri, 2011, s. 182).

Kökler, isim ve fiil kökleri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Eski Uygur Hukuk Vesikaları içinde yer alan kök hâlindeki bazı kavram işaretlerini şöyle dikkatlere sunmak mümkündür:

beg: *bey*

apam birök erklig **beg** işi yat yalavaç küçin tutup yul(a)yın alayın saşınarlar bu k(a)rabaş tenginçe iki k(a)rabaş birip yulup alzunlar: *Eğer güçlü bey ve nüfuzunu elçi gücünü kullanıp geri almayı düşünürlerse bu köle dengince iki köle verip geri alsınlar.* (Sa 24 / 9-10).

tüz: *aynı, eşit; düz, doğru, kusursuz*

men toynak şilavanti yme ogulum sambodu bile **tüz** ülüşlög kılıp ogullanu altım: *ben Toynak Şilavanti de oğlum Sambodu ile birlikte eşit pay alıp oğlanı (evlat olarak) aldım* (Ad 02 / 5-6-7).

al-: *al-*

it yıl ikinti ay tokuz yañıka men kanturmuş togrıl kedireke birmiş asıglıg biş satır kümüşüg tükel **altım:** *Köpek yıl(ının) ikinci ay(ının) dokuz(uncu) gün(ün)de ben Kanturmuş Togrul, Kedire'ye verdi(ğim) faizli beş satır gümüşü tamamen aldım* (Mi 06 / 1-2-3).

ti-: *de-, söyle-, düşün-*

men kaytsu tutuñnıñ titsunı men başlap inim içim kam kadaşım erklig beg işiniñ küçin tutup üntürürmen **tiserler** savları yorımazunlar: *Ben Kaytsu Tutun'un kardeşim ağabeyim akrabalarım güçlü bey ve nüfuzunu kullanıp alırım derlerse sözleri geçersiz olsun* (Ad 01 / 10-11-12).

1.1.2. Başka Dil ve Lehçelerden Alınmış Dil Öğeleri

Ödünçleme / alıntılama da kavram işaretleme yollarından birisidir. Eski Türkçe Dönemi'nden başlamak üzere Türkçenin her döneminde alıntı sözcükler görülmektedir (Çoban, 2020, s. 8). Türk boy ve toplulukları tarafından farklı dinlerin benimsenmesiyle

özellikle çeviri eserlerdeki yeni kavramlar için karşılıklar bulunmaya çalışılmıştır. Sivil belgeler olarak sınıflandırılabilir Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda da Budizm'in etkisiyle Sanskritçeden, politik sebeplerden dolayı Moğolcadan, Çince'den ve ticaret nedeniyle Orta Farsçadan alıntılanan kelimeler bulunmaktadır.

çaķşaput (<San. *Ṣikṣāpada*): on ikinci ay (İzgi, 1987, s. 58).

biçin yıl **çaķşaput** ay iki yańķa mańa tedmilig ķara buķa ikegüke ķarçlık kerek bolup ķutlug atlıg ķatun kişini satıp ķutlug temürtin yüz elig ķalın böz aldımız: *Maymun yıl(ının) on iki(nci) ay(ının) iki(nci) gün(ün)de bana Tedmilig (ve) Kara Buka'(ya) ikimize harçlık gerek olup Kutlug adlı kadın köleyi satıp Kutlug Temür'den yüz elli işlenmemiş pamuk kumaş aldık* (Sa 28 / 1-2-3).

yosun (<Moğ. *yosu(n)*): genel kabul görmüş kanun, gelenek, töre, örf, anane veya alışkanlık, davranış bilgisi, yasa, öğreti, doktrin, dogma, prensip (Clauson, 1972, s. 975; Doerfer, 1975, s. 408).

törü yargu **yosunı** birle ata yazmış yazuķķa tegzün: *Töre ve kanun cezası ile baba(ya karşı) işlenmiş cezaya çarptırılınsın* (Ad 03 / 29).

ķu(a)npu¹¹ (<Çin. *guān bù*, GOÇ. *kuan puǎ*): ödeme aracı

bu savta ķayusı ağısarbiz üçer yüz bişer otuz **ķu(a)npu** içre ķuvpar birüşürbiz: *Bu sözden hangi(miz) dönersek (cayarsak) biz 325'er kuanpu içeriye (hazineye) para cezası veririz* (Sa 03 / 25-26).

1.2. Gövde Hâlindeki Ögeler

Türkçenin eklemeli bir dil olması sebebiyle yeni kavramlar türetmek için isim ve fiil köklerine, içe dönük görev ögeleri (yapım ekleri) getirilerek yeni kavramlar oluşturabilir. İçe dönük görev ögeleri anlam ögelerinden, başka kavramları işaret etmek üzere başka anlam ögeleri oluşturmayı sağlayan ögelerdir (Gemalmaz, 2010, s. 191). Bu ögelerin anlamları olmayıp görev anlamları bulunmaktadır.

¹¹ Kuanpu ile ilgili detaylı bilgi için bk. E. G. Pulleyblank (1991). *Lexicon of reconstructed pronunciation in Early Middle Chinese, Late Middle Chinese, and Early Mandarin*. Vancouver: UBC Press.

Gövde hâlindeki öğeleri 4 grupta incelemek mümkündür:

1. Fiilden fiil yapım ekleri
2. İsimden fiil yapım ekleri
3. Fiilden isim yapım ekleri
4. İsimden isim yapım ekleri

1.2.1. Fiilden Fiil Yapım Ekleri

1. /-mA-/

İşlek bir ektir. Olumsuz fiiller yapmaktadır. Ekin kökeni ve türü konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. TEKİN, ekin müstakil bir kelimedenden türediğini ve bu kelimenin Toharca *ma* olumsuzluk edatından ekleştiğini öne sürmüştür (Tekin, 2014, s. 55). GÜLSEVİN, /-mA-/ ekinin vurguyu üzerine almadığını belirterek bu durumu ekin eskiden müstakil bir kelime olmasına bağlamıştır (Gülsevin, 2004, s. 1274). ÜSTÜNOVA, ekin işlev açısından tam bir türetme eki gibi olmadığını bildirmektedir (Üstünova, 2004).

al-**ma**-: *alma*-

kat-ıl-**ma**-: *anlaşma*-

oglum koşan esen kaya olar ögey anamız bizke t(e)gir alır biz tip **almazun katıl-mazunlar**: . *Oğlum Koşan (ve) Esen Kaya onlar “Üvey anamız bize kalır, alırız” diye almasınlar anlaşmasınlar* (Wp 01 / 7-10).

kıl-**ma**-: *kılma*-

men kutlug toñanıñ içim inim ogulum kızım tugmışım kadaşım y(e)genim tagayım kim qayu kişi ineçike çam . . . **kılmazunlar**: *Ben Kutlug Tona’nın ağabeyim, kardeşim, oğlum, kızım, çocuklarım, akrabam, yeğenim, dayım hiçkimse İneçik’e itiraz . . . etmesin* (Mi 01 / 12-15).

bir-**me**-: *verme*-

ol kim kunte **birmeser** men kün t(e)ri bile birürmen: *O günde vermezsem günlük kirası ile veririm* (Lo 18 / 9-10).

2. /-d-/

Arkaik bir ektir. İşlek değildir. Kuvvetlendirme işlevi bulunmaktadır.

ko-**d**:- *koy-, bırak-*

kıtay bukağa üç tavar munça neselerni san birip bitiglerim algıl tip **ko**dup bardım: *Kıtay Buka'ya üç ipekli kumaş "Bunca eşyayı sen verip senetlerimi al." deyip bırakıp gittim* (Mi 19 / 12-13-14).

ı-**d**:- *gönder-*

ud yıl ikinti ay bir yañıka maña büdüs tutuğa napçıkda kidiz k(e)rgek bolup arslan sıñkur ogulta bir kidiz altı bözke altım birle barmış arkış yanmışta altı böz birip **ı**durmen: *Sığır yıl(ının) ikinci ay(ının) ilk gün(ün)de bana Büdüs Tutu'a Napçık'ten keçe g(e)rek olup Arslan Sinkur Ogul'dan bir keçe(yi) altı pamuk kumaş (karşılığında) aldım. Bununla beraber gitmiş (olan) kervan döndüğünde altı pamuk kumaş verip gönderirim* (Lo 06 / 1-5).

3. /-°l-/

Dönüşlü ve edilgen çatılı fiiller yapmaktadır.

üz-**ül**:- *anlaş-*

..... biş şıg
ka yanturup teñ bolup yine yol togantaķı y(a)rım eniz yirimni kayımtuķa teşgürüşüp
üz**ül**üşüp timiz:: beş şıg
..... a çevirip denk olup yine Yol Togan'daki yarım eniz yerimi Kayımtu'yla
değıştirip anlaşıp timiz. (Ex 02 / 1-4).

4. /-°r-/

Ettirgen fiiller yapmaktadır. İşlek bir ektir.

kel-**ür**:- *getir-*

bu arpanı açığķa kel**ür**ip birürbiz: *Bu arpayı ambara getirip veririz* (Mi 14 / 6).

teg-**ür**:- *ulaştır-*

bu çaonı ogul tigin yengemizke yaz küz kim kelser teg**ür**üp birürbiz: *Bu çaoyu Ogul Tigin (ve) yengemize yaz güz kim gelirse ulaştırıp veririz.* (Mi 17 / 6-7-8).

ad-ır-: ayır-

kitin yınak sangun ögeniñ yirni adırar: *Batı tarafından Sangun Ögen'in yeri ayırır*
(Sa 01 / 8).

5. /-GUr-/

Ettirgen fiiller yapmaktadır.

teş-gür-: değiştir-

ķayımtuķa teşgürüşüp üzülüşüp timiz: *Kayımtu'yla değiştirip anlaşıp*
. timiz. (Ex 02 / 4).

kö-gür-: getir-

apam çam çarım kılsarlar ulug süüke biş altun yastuķ aķa ini tigitlerke birer altun yastuķ kızgut ötünüp iduķķutķa bir altun yastuķ kögürüp ķoço balıķ ayguçıķa bir kümüş yastuķ birip ağır kıy(ı)nķa tegzünler: *Eğer itiraz ederlerse ulu majesteye beş altın yastuk, ağabey, kardeş prenlere birer altun yastuk, arz edip İdukkut'a bir altun yastuk sunup Koço şehri başdanışmanına bir gümüş yastuk verip ağır cezaya çarptırılsınlar* (Mi 01 / 15-20).

6. /-tUr-/

Ettirgen fiiller yapmaktadır.

kel-tür-: getir-

taķı birök beg işiniñ küç küçek sav keltürüp ayıtsar isteser an tirekke taplamış anıça tenglig ķ(a)rabaş an tirek ķorsuz bolzun: *Ve eğer bey ve nüfuzunun güçlü sözünü kullanıp sorarlarsa isterlerse An Tirek'e (onun) istediği gibi köle An Tirek sorumlu olmasın (zarar görmesin)* (Sa 19 / 13-14-15).

7. /-°ş-/

İşteş fiiller yapmaktadır.

kes-iş-: anlaş-, sonuçlandır-

bir yastuķ biş sıtır kümüşke kesişdim(i)z: *Bir yastuk beş satır gümüşe anlaştık* (Sa 5 / 4-5).

bir-üş-: ver-, veriş-

bu savta kayısı ağısarbiz üçer yüz bişer otuz künpu içre kuvpar birüşürbiz: *Bu sözden hangimiz dönersek (cayarsak) biz 325'er kuanpu içeriye (hazineye) para cezası veririz* (Sa 03 / 25).

8. /-°t-/

Fiilden ettirgen fiil yapmaktadır.

ay-ıt-: söylet-, sor-

biz ikigünün içim(i)z inim(i)z kām(ı)z kadaşım(ı)z adın y(i)me kim kayu kişi çam çarım kılmazun ayıtmazun istemezünler: *Biz ikimizin ağabeyimiz, kardeşimiz, akrabalarımız başka her kim (varsa) itiraz etmesin sormasın istemesinler* (Sa 06 / 11-12-13).

9. /-°z-/

İşlek bir ek değildir. Fiilden ettirgen fiil yapmaktadır.

tut-uz-: tuttur-, emanet et-, teslim et-

taş k(a)ra atl(ı)g türk k(a)rabaşımın an tirekke tutuzu birdim: *Taş K(a)ra adlı genç kölemi An Tirek'e teslim ettim.* (Sa 19 / 6-7).

1.2.2. İsimden Fiil Yapım Ekleri

1. /+A-/

İşlek bir ek değildir.

ti-l+e-: dile-, iste-, ara-

küskü yıl aram ay iki y(e)g(i)mike men kıt(a)y kıyanıñ suñ . . . atl(ı)g kıt(a)y oğlanım yaşıp kaç künte tilep tapış(ı)mtın turur: *Fare yıl(ının) ilk ay(ının) on iki(sin)de ben Kıt(a)y Kaya'nın sun . . . adlı Kıt(a)y kölem kaybolup kaç gün arasam da bulunamamıştır* (Mi 03 / 3).

2. /+IA-/

Fülden isim yapan bu ekin örnekleri vesikalarda sıklıkla bulunmaktadır.

baş+**la-**: *başla-*

biz tolug(a)ya mısır ulug inç k(a)ya mısır baş**lap** onluklar y(i)me bir kodmatın tükel sanap altımız: *Biz Tolug(a)ya, Mısır, Ulug, İnç K(a)ya, Mısır'dan başlayıp onluklar bir (tane) koymadan tamamen sayıp aldık. (Sa 09 / 11-12).*

kelin+**le-**: *erkeği evlendir-*

sutbak yme tugmış oğulları birle tej tutup kelin**lep** birip edgü asırap ogul törisinçe tutup kulyak boyun tolap ünermen kidermen tiser törü yargu yosunı birle ata yazmış yazukka tegzün: . *Sutbak da doğmuş çocukları ile eşit tutup evlendirip verip iyi yetiştirip evlat(lık) yasasına göre davranmasına rağmen kulak boyun dolayıp (arkasını dönüp) “Çekip giderim” derse töre ve kanun cezası ile baba(ya karşı) işlenmiş cezaya çarptırılsın (Ad 03 / 24-30).*

karı+**la-**: *karı ölçü birimini kullanarak ölç-*

bu satıg bözni bitig kılmış kün üze men bedrüz bir egsüksüz tükel s(a)n(a)p karı**lap** birdim: *Bu satış (bedeli) pamuk kumaşı anlaşma yapılan günde ben Bedrüz bir eksiksiz tamamen sayıp ölçüp verdim. (Sa 29 / 7).*

ötig+**le-**: *kaydet-, düzenle-*

tonuz yıl törtünç ay men karaçuk ağır iglemişte oğlumka kalmış tavarıg **ötiglep** koddum: *Domuz yıl(ının) dördüncü ay(ının) ben Karaçuk ağır hastalığa (tutulduğum için) oğluma kalan malları düzenleyip (vasiyet) bıraktım (Wp 03 / 2).*

1.2.3. Fülden İsim Yapım Ekleri

1. /-A/

Aslı zarf-fiil eki olup zamanla bu işlevini kaybetmiştir.

yen-**e** (<yan-a): *yine, tekrar*

yene men meñü bilür men: *Yine ben Mengü sorumlu olurum (Mi 32 / 15).*

2. /-°G/

Fiilden isim veya sıfat yapan işlek bir ektir.

tar-ıg: *tarım, tarla*

tağıgu yıl ikinti ay sekiz y(i)g(i)mike maña ilçike tarıg tarıgu yir kergek bolup
kayımtunıñ yol togantaķı yarım eñiz yirin anuķķa tuttum: *Tavuk yıl(ının) ikinci ay(ının)
on sekiz(in)de bana İlçi'ye ekin ekecek yer gerek olup Kayımtu'nun Yol Togan'daki yarım
anızlık yerini hazırlamak için tuttum* (RH 07 / 1-4).

sat-ıg: *satış, fiyat*

bu tavarnıñ s(a)tıgı elig tas bözni aram ay içinte birürmen: *Bu hayvanın satış
(bedeli) elli kalın pamuk kumaşı ilk ay(ın) içinde veririm* (Lo 16 / 4-5-6).

ar-ıg: *duru, temiz*

men bekümiş kuintutın tokuz küri bugday arıg silig altım: *Ben Bekümiş
Kuintu'dan dokuz küri temiz buğday aldım* (Lo 17 / 5).

biti-g: *kayıt, yazı, belge, senet*

men titsu yme bahşımķa köni tapınmadın kideyin tisermen bu bitigteki kınķa
tegirmen: *Ben Titsu da bahşıma doğru bir şekilde tapınmadan gideyim dersem bu
belgedeki cezaya çarptırılırım* (Ad 01 / 18-19-20).

3. /-I/

Aslında zarf-fiil eki olup fonksiyonunu kaybetmiştir.

tak-ı: *dahi, daha, ve*

taķı birök erklig beg işi küçin tutup alayın yulayın tiserler bu oķ ögente bu yir
tenginçe iki yir yaratı birip yulup alzun: *Ve eğer güçlü bey (ve) nüfuzunu kullanıp alayım
isteyeyim derlerse bu kanalda bu yer dengince iki yer hazırlayarak verip geri alsın* (Sa
06 / 14-15-16).

tüket-i: *tamamen*

bitig kılınmış künthe tüketi ald(ı)m: *Senet yapılan günde tamamen aldım* (Sa 19 / 6).

4. /-GUÇI (</-GU+ÇI/)

İşlek bir ektir.

al-guçı: *alıcı*

alguçıka birgüçike inçe ayıtıp men pusartu sığay (ka)ya bitidim: *Alıcıya (ve) satıcıya böyle sorup ben Pusartu Sığay Kaya yazdım* (Sa 01 / 18).

ay-guçı: *danışman, öğretici*

bu bitigteki söztin öñi bolsar biz ulug suuğa bir altun yastuk ağa ini tegitler birer kümüş yastuk idukkutka bir y(a)stuk şazın ayguçıka bir at kızgut ötünüp sözleri yorımazun: . *Bu anlaşmadaki sözden başka davranırsak biz ulu majestelerine bir altun yastuk, ağabey, kardeş prenlere birer gümüş yastuk İdikut'a bir y(a)stuk din öğreticilerine bir at ceza arz edip sözleri geçersiz olsun* (Em 01 / 14-15-16).

bir-güçi: *satıcı*

alguçıka birgüçike inçe ayıtıp men pusartu sığay (ka)ya bitidim: *Alıcıya (ve) satıcıya böyle sorup ben Pusartu Sığay Kaya yazdım* (Sa 01 / 18).

5. /-k/

Bu ek vesikalarda *tanu-* fiilinin üzerine gelerek tanuk biçimindeki kavram işaretini oluşturmuştur.

tanu-k: *tanık, şahit*

tanuk yapıg totok **tanuk** tolu b(e)g totok **tanuk** satg(ı)r yimek **tanuk** soñsuz toyın: *Tanık Yapıg Totok. Tanık Tolu Beg Totok. Tanık Satg(ı)r Yimek. Tanık Sonsuz Toyın* (Sa 04 / 22-23).

6. /-l/

Moğolca ile ortak olup seyrek kullanılan ve fail ismi teşkil eden fiilden isim yapma ekidir (Eraslan, 2012, s. 106).

tüke-l: *tamamen*

bu yüz ғанpug bitig kılmış күnte түkel birdim men adıg тарған y(i)me **tükel** aldım: *Bu yüz kuanpuyu anlaşma yapılan günde tamamen verdim. Ben Adıg Tarkan tamamen aldım* (Sa 01 / 6-7).

1.2.4. İsimden İsim Yapım Ekleri

1. /+°nç/

İşlek bir ektir. Asıl sayılardan sıra sayı sıfatı yapmaktadır.

sekiz+**inç**: *sekizinci*

it yıl sekiz**inç** ay yeg(i)rmi altıka men muşsuz k(a)ya turmuş temürke bitig birür men: *Köpek yıl(ının) sekizinci ay(ının) on altı(sın)da ben Munsuz K(a)ya Turmuş Temür'e senet veririm (Mi 24 / 1-2).*

on+**unç**: *onuncu*

it yıl on**unç** ay sekiz yaşıka men sadınıñ ortuqluğ adak totoқтақı üç bakır lalnı men sadı öñtün kidin satıgka yorıp yüz yastuğka kesişdimiz: 1 *Köpek yıl(ının) onuncu ay(ının) sekiz(inci) gün(ün)de ben Sadı'nın Adak Totok ile ortaklı üç bakır yakutu ben Sadı doğudan batıdan (her yerde) satışa çıkarıp yüz yastuğa anlaştık (Mi 26 / 1).*

altı+**nç**: *altıncı*

biçin yıl altı**nç** (ay) yiti yaşıka maña şabiğa yuñl(a)kl(ı)k kuanpu k(e)rgek bolup tsinküü ögen üze suv(a)kl(ı)g bir şıg sekiz küri urug kirür yirimin basmılka toguru tomlıtu satdım: *Maymun yıl(ı), altıncı (ayın) yedinci gün(ün)de bana, Şabi'ye kullanmak için kuanpu gerek olup T(e)sinküü su kanalındaki, sulu (sulanabilen) 1 şıg, 8 kürilik tohum giren (ekilebilen) yerimi Basmıl'a doğrudan sattım (Sa 04 / 1-4).*

2. /+lIK/

İşlek bir ektir.

sıç1+**lık**: *çevrili, sınırlı*

bu tört sıç1**lık** yir üze öküş kaya açari yitmiş kaya açari erklig bolzun: *Bu dört sınırlı yere Öküş Kaya Açari, Yitmiş Kaya Açari sahip olsun (Ex 01 / 12-13-14).*

agı+**lık**: *hazine*

m(e)niñ katınlarım tirige ıtmişe başlap evteki katınlarım m(e)niñ tugmışlarım kim yme ç(a)mamazunlar ç(a)mılasarlar içgerü ağı**llık**ka bir altun yastuğ қоço beginge bir at balıq beginge bir ud birip ağır kıy(ı)nka tegzün: *B(e)nim eşlerim Tirige ltmişe(den) başlayıp evdeki eşlerim b(e)nim çocuklarım kimse itiraz etmesin. İtiraz ederlerse içeri*

hazineye bir altun yastuk Koço beyine bir at şehir beyine bir sığır verip ağır cezaya çarptırılın(lar) (Wp 02 / 12-16).

çeçek+lik: *çiçek bahçesi*

... üstün çeçeklikdeki altı şığ yirimni ...: *Üst çiçeklikteki altı şığ yerimi* (Mi 28 / 5).

3. /+çI/

İşlek bir ektir. Vesikalarda meslek ismi yapmıştır.

borluk+çı: *üzüm bağı sahibi, üzümcü*

kalan+çı: *kalan vergisini toplayan kişi*

inal koçtın yüz iki y(a)rım bağlık böz alıp bizni bile kılançı turını borlukçı birip bizniñ burun birgüçi k(a)ra toyın atl(ı)g kılançımıznı yanturup altımız: *Inal Koç 'tan yüz iki y(a)rım bağlı pamuk kumaş alıp biz kılançı Turı'yı bağcı verip bizim önce verilen K(a)ra Toyın adlı vergi toplayan kişiyi geri döndürüp aldık* (Mi 20 / 7-10).

ota+çı: *doktor*

tavışgan yıl ç(a)hşaput ay altı y(i)g(i)rmike men otaçı tayşı kümüşni şiusay taysıtın alıp şiusay tayşı kayda barsar b birürmen: *Tavşan yıl(ının) on ikinci ay(ının) on altı(sın)da ben doktor Tayşı güümüşü İiusay Tayşı'dan alıp Şiusay Tayşı nereye gitse b veririm* (Mi 33 / 1-4).

bediz+çı: *ressam, heykeltraş* (Sa 18 / 4).

4. /+nti/

Sadece “iki” sayısına gelerek sıra sayısı yapmıştır.

iki+nti: *ikinci*

tağıgu yıl ikinti ay on yañıka maña bay t(e)mürke kepez tarıgu yir kergek bolup t(e)miçiniñ bu suvtağı uturu borluğun on t(e)ñ kepez yağağa tuttum: *Tavuk yıl(ının) ikinci ay(ının) on(uncu) gün(ün)de bana Bay T(e)mür'e pamuk ekecek yer gerek olup T(e)miçi'nin bu suyun karşısındaki bağını on t(e)n pamuk (karşılığında) kiraladım* (RH 04 / 1-5).

5. /+dAş/

İşlek bir ek değildir.

ka+**daş**: *akraba*

men atay tutuñnuñ içim inim tugmıñım **ka**daşım y(i)genim t(a)gayım kim kimme erser
çam çarım kılmañunlar: *Ben Atay Tutun'un ağabeyim kardeşim çocuğum akrabam
yiğenim dayım her kim olursa itiraz etmesinler* (Sa 24 / 7-8).

6. /+GU/ (</+AGU/)

Bu ek, sayı bildiren sözcüklere gelerek ortaklık ifade etmektedir.

üç+**egü**: *üçlü*

bu nişan biz üç**egü**niñ ol: *Bu nişan biz üçümüzündür* (Ex 02 / 14).

ik+**egü**: *ikili*

bu yirke neçe urug batsar i**kegü** teñ üntürüp tarır biz: *Bu yere ne kadar tohum
ekilirse ikimiz eşit yetiştirip biçeriz* (RH 07 / 4-5-6).

7. /+sIz/

İşlek kullanılan eklerdendir. Yokluk ifade etmektedir.

ig+**siz**: *sağlıklı, hastalıksız*

toga+**siz**: *sağlam, sağlıklı*

yüz kidin yorıyur onar çig t(a)mgal(ı)g kınpuğa tegi bir üvge yel(e)ş at üstünü
uyaz altını iki arda igs**siz** togas**siz** at bu yüz kınpu bir at birle bitig kılmuş kün-te tüketi
ald(ı)m: *Pazarda geçerli onar çig damgalı kuanpuya kahvrengi hastalıksız at için yüz
kuanpuya anlaştık. (Yüz kuanpuyu) anlaşma yapılan günde tamamen aldım* (Sa 19 / 3-6).

1.3. Birden Fazla Anlam Ögesiyle Kurulmuş Genel Anlamlı Ögeler

Bir dilde kavramları karşılayabilmek için bazı durumlarda tek bir kavram işareti, söz konusu kavramı tam olarak ifade edemez. Bundan dolayı kavramları karşılamak için birden fazla kavram işareti birlikte kullanılabilir. Birden fazla anlam ögesiyle kurulmuş genel anlamlı ögeler “belirtisiz isim tamlamaları, niteleme sıfatları + isimden kurulu tamlamalar, zarf + fiilden kurulu tamlamalar, nesne + fiilden kurulu tamlamalar ve tekrarlar” şeklinde kategorilere ayrılarak incelenmiştir.

1.3.1. Belirtisiz İsim Tamlamaları

Belirtisiz isim tamlamaları birçok dilde olduğu gibi Türkçede de kavram işaretleme yöntemlerinin en yaygın olarak kullanılanlarındandır.

koyn+Ø yıl+Ø: *koyun yılı*

koyn yıl aram ay on yañıka men taşık turıka bitig birür men: *Koyun yılı(nın) ilk ay(ının) on(uncu) gün(ün)de ben Taşık, Turı'ya senet veririm* (Mi 19 / 1).

ög+Ø+bitig+i: *orijinal belge*

ög bitigi yok bolmış üçün tutup turgu yanut bitig birtimiz: *Orijinal belge kaybolduğu için (orijinal belgenin yerini) tutacak kopya belge verdik* (Mi 18 / 3).

tavışgan+Ø yıl+Ø: *tavşan yılı*

tavışgan yıl aram ay bir yañıka men aram k(a)ya kınısun birle yuñlaklık ço k(e)rgek bolup töküzteki tarıg tarımağka yirni altmış ağka apamka on iki sıtır ço yağasın iligte alıp birürmen: *Tavşan yıl(ının) ilk ay(ının) bir(inci) gün(ün)de ben Aram Kaya, Kınısun ile kullanmak için ço gerek olup Töküz'deki ekin ekmek için (olan) yeri Altmış Ak'a dedeme on iki sıtır ço kirasıyla elden alıp veririm* (RH 03 / 1-5).

1.3.2. Niteleme Sıfatları + İsimden Kurulu Tamlamalar

Bu tür tamlamalar niteleme sıfatı + isim yapısından oluşur. Niteleme sıfatı ismin özelliklerini (nasıl olduğunu) belirtir.

tas böz: *işlenmemiş pamuk kumaş*

kayımtutın üç y(a)rım **tas böz** altım: *Kayımtu'dan üç yarım işlenmemiş pamuk kumaş aldım* (Lo 13 / 4-5).

kirür yir: *ekilir yer*

suv(a)klık bir şıg sekiz küri urug **kirür yirimin** basmılka toguru tomlitu satdım: *Sulanabilen bir şıg sekiz küri tohum ekilebilen yerimi Basmıl'a doğrudan sattım* (Sa 04 / 3).

ulug yol: *büyük yol*

tagdın yınğak **ulug yol** adırar: *Kuzey tarafından büyük yol ayırır* (Sa 04 / 12).

1.3.3. Zarf + Fiilden Kurulu Tamlamalar

Durum, yer, nasıllık, nicelik, yer-yön, ve zaman bildiren zarfların, fiil kök, köken ve gövdeleriyle birlikte kullanılarak sürekli bir ilişki oluşturması sonucunda oluşan bu yapılar birleşik fiil olarak da adlandırılabilir. Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bu tamlamaların birçok örneği bulunmaktadır.

bütün bir-: *tam ver-*

bütün birdi: *Tam verdi.* (Lo 12 / 17).

toguru tomıtu sat-: *doğrudan, dürüstçe sat-*

sodu ögenteki bir ağız yirin kuus t(e)mür bahşıtı uzun qarı bile otuz tas böz iligde alıp **toguru tomıtu sattımız:** *Sodu kanalındaki bir ağız yeri Kuus Temür Bahşı 'dan uzun ölçü ile otuz işlenmemiş pamuk kumaş elden alıp doğrudan sattık* (Sa 09 / 8-9).

1.3.4. Nesne + Fiilden Kurulu Tamlamalar

Nesne + fiilden oluşan birleşik fiillerde olumlu veya olumsuz, geçişli fiil kök, köken ve gövdelerinin, nesnelerle birlikte kullanılarak genel anlamlı bir kavramı karşıladıkları / ifade ettikleri görülür. Bu yapılarda nesneler sürekli anlam ilişkisi kurmaktadır (Alyılmaz, 2017, s. 12).

iş+Ø işlet-: *iş işle-, iş yaptır-*

ev teg yogun **iş işletser** men ilnin tutug yañınça birürmen: *Evdeki gibi yoğun (çok) iş yaptırırsam ülkenin rehin hukukuna göre veririm* (P1 02 / 7-8).

tarıg+Ø tarı-: *ekin ek-*

tavışgan yıl aram ay bir yañıka men aram k(a)ya kınısun birle yunlaklık ço k(e)rgek bolup töküzteki **tarıg tarıma**kka yirmi altmış akka apamka on iki sıtır ço yaqasın iligte alıp birürmen: *Tavşan yıl(ının) ilk ay(ının) ilk gün(ün)de ben Aram Kaya, Kınısun ile kullanmak için ço gerek olup Töküz'deki ekin ekmek için (olan) yeri Altmış Ak'a dedeme on iki sıtır ço kirasıyla elden alıp veririm* (RH 03 / 1-5).

1.3.5. Tekrarlar

Eş anlamlı ve zıt anlamlı kavram işaretleri birlikte kullanılarak yeni bir kavramı karşılayabilmektedir. Tekrar grubundan oluşan kavram işaretleri, ifade ettikleri kavrama kuvvetlendirme, belirlilik, süreklilik ve çokluk anlamı katmaktadır (Alyılmaz, 2011, s.

106). Eski Uygur Türkçesi Dönemi'nde tekrar gruplarıyla¹² oluşturulmuş birçok kavram işsareti bulunmaktadır. Özellikle dinî çevrede oluşturulmuş eski Uygur eserlerinde anlatımı canlı tutabilmek için tekrar gruplarından çokça yararlanılmıştır (Şen, 2002, s. 1). Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda da birçok tekrar bulunmakla birlikte bunlardan bazıları aşağıda belirtilmiştir:

yulghı alghı: geri alma

kam küç kılıp **yulghı alghı** sakınsarlar bu ok öğente ok yir tenginçe yir kıtlug taşka yaratu birip alzunlar: *Güçlü bey nüfuzunu kullanıp kam gücünü kullanıp geri almayı düşünürlerse bu su kanalındaki yer dengince yer Kutluk Taş'a hazırlayarak verip geri alsınlar* (Sa 02 / 17-18-19).

çam çarım: itiraz

yüzlükümüz kim kim me bolup **çam çarım** kılmazun: *Yüzlüğümüz her kim olursa itiraz etmesin* (Sa 28 / 17-18).

alış biriş: alışveriş

toğuz yıl onunç ay altı y(e)g(i)rmike men ozmış togrıl inim basa togrıl bileki **alış biriş** tıltagınta kıtay yalavaç alp turmuş olar üskinte tişip alım birim üzüşdümüz: *Domuz yıl(ının) onuncu ay(ının) on altı(sın)da ben Ozmuş Togrıl kardeşim Basa Togrıl ile alışveriş (yaptığımızdan) dolayı Kıtay Yalavaç (ve) Alp Turmuş onlar(ın) huzurunda sözleşip alışveriş yaptık* (Mi 04 / 1-6).

başı taşı: tamamıyla

başı taşı birle birür men: *Tamamıyla veririm* (RH 04 / 7).

1.4. Kişi, Boy, Kavim, Millet, Devlet, Yer Adları

Dildeki en önemli kültür göstergeleri olarak kabul edilen özel adlar (Börekçi, 1995, s. 76) vesikalarda önemli bir yer tutmaktadır. Bu kategoride vesikalarda bulunan

¹² Eski Uygur Türkçesindeki tekrarlar ile ilgili detaylı bilgi için bk. Saadet Çağatay (1940). Uygurcada hendiadyoinler, *DTCF Yıllık Çalışmalar Dergisi I, Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları*, 97-144; Mehmet Ölmez (2017). Eski Uygurca ikilemeler üzerine. *TDAY-Belleten LXV/II*, 243-311; Berker Keskin (2021). Eski Uygurca ikilemelere katkılar. *Türkiyat Mecmuası*, 31, 151-175.

Türkçe ve yabancı kaynaklı kişi, boy, kavim, millet, devlet, yer adları dikkatlere sunulmuştur.

1.4.1. Kişi Adları

Vesikalarda geçen kişi adları, o dönemin siyasi ve kültürel hayatına ait bilgileri barındıran önemli ipuçları taşımaktadır. Ayrıca bu özel adların söz dizimi içerisindeki önemi büyüktür.

1.4.1.1. Türkçe Kişi Adları

Eski Uygur Hukuk Vesikaları farklı türlerde anlaşma metinleri olduğu için her belgede anlaşmayı yapan kişilerin, şahitlerin ve yazıcıların isimleri bulunmaktadır.

adığ tarkan

men **adığ tarķannıñ** inim içim kam kadaşım ayıtmazun istemezün: *Ben Adığ Tarkan'ın kardeşim, ağabeyim, akrabalarım, sormasın, sitemesin* (Sa 01 / 11).

alp turmış

yalavaç **alp turmış** olar üskinte tişip alım birim üzüşdümüz: *Yalavaç (ve) Alp Turmış onlar(in) huzurunda sözleşip alışveriş yaptık* (Mi 04 / 4).

bars buka

tanuk **bars buķa** bu nişan men sadanıñ ol: *Tanık Bars Buka. Bu nişan ben Sada'nındır* (Sa 10 / 16).

muşsuz

bu nişan men tanuk **muşsuznıñ** ol: *Bu nişan ben tanık Munsuz'undur.* (Sa 28 / 30).

kara temir

ķara temirniñ borluķ adırar: *Kara Temir'in üzüm bağı ayırır* (Sa 10 / 7).

1.4.1.2. Yabancı Kişi Adları

Uygurların Çinlilerle girdiği kültürel alışveriş sonucunda vesikalarda Çince kişi adlarına rastlanmaktadır.

antso (<Çin.)

ud yıl sekizinç ay biş y(i)g(i)rmike men titsu ağam ançuk bile aytışıp ağamnın boguzın yigedgli alp bolmışka inim **antsonı** tuymışım(ı)z toynağ şilavantiķa süt sevinçi y(i)g(i)rmi s(ı)tır kümüş alıp ogulluk birtim(i)z: 1 *Sığır yıl(ının) sekizinci ay(ının) on beş(in)de ben Titsu ağabeyim Ançuk ile konuşup ağabeyimin karnımızı doyurması zorlaştığı için kardeşim Antso'yu akrabamız Toynağ Şilavanti'ye süt sevinci (yetiştirme bedeli) yirmi s(ı)tır gümüş alıp evlatlık verdik* (Ad 02 / 1-5).

Çintso Şila (<Çin.)

çintso şilaķa üç yıllık tutgug birtim: *Çintso Şila'ya üç yıllık rehin verdim* (Pl 01 / 4).

1.4.2. Boy, Kavim, Millet, Devlet Adları

Devletlerin tarihi kadar eski olan bu özel adlar, toplulukların tarihi ve kültürü hakkında birçok bilgiyi yansıtmaktadır. Bu adların bazıları vesikalarda kişi adı veya sıfat göreviyle kullanılmıştır.

kıtay Ø+Ø: Kıtay

bu sözke ķora **ķıtay** tanuķ: *Bu söze Kora Kıtay tanık* (Mi 24 / 11).

türk Ø+Ø: Türk

bu **türk** ķ(a)ra baş satıgın ikigü inçe sözleşti(i)m(i)z: *Bu genç köle satışını ikimiz şöyle sözleştik* (Sa 19 / 2).

uygur urug+Ø: *Uygur aile(si)*

uygur urug ķadaş üksinte sözleşip atamıznıñ ülüş bitigindekiķe negüsin ...: *Uygur ailesi huzurunda anlaşip babamızın miras belgesine göre neyi ...* (Wp 06 / 11).

1.4.3. Yer Adları

Yer adları o yerde yaşayan kişiler hakkında, o dönemin sosyal, kültürel hayatı ile ilgili önemli bilgiler verir. Nitekim bu bilgilere erişmek, yer adının anlamını, kökenini araştırmak amacıyla toponimi (yer adları bilimi) kurulmuştur. Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda da yer adları dikkate değerdir. Özellikle satış ve kiralama vesikalarında söz konusu yerler belirtilirken satışa ve kiralamaya konu olan yer adları, kanal ve köprü adları kullanılmıştır.

koço: *Koço, Hoço*

koço kidininde yorır iki uçı kinlig otra yirte tamgalıg yüz ıanpuıa üzüşdüümüz: *Koço Pazarı'nda geçerli iki ucu bağı orta yerden damgalı yüz kuanpuya anlaştık* (Sa 01 / 4).

berg togan: *Berk Togan*

berk togantağı bir eñiz yirin anuıııa tuttum: *Berk Tgan'daki bir anızlık yeri hazırlayarak tuttum* (RH 09 / 3).

şukü: *Şukü*

mısırnıñ **şukü**teki borluıısın aldım: *Mısır'ın Şukü'deki üzüm bağıını aldım* (Mi 2 / 4).

İKİNCİ BÖLÜM

2. İSİM VE FİİL TABANLARI

Kelimelerin çekime girmek üzere aldığı şekle kelime tabanı denmektedir. Vesikalardaki taban hâlindeki ögeler aşağıdaki şekilde sınıflandırılmıştır:

2.1. İsimlerde genellik, teklik, çokluk kategorileri

2.1.1. İsimlerde genellik

2.1.2. İsimlerde teklik

2.1.3. İsimlerde çokluk

2.2. Fiillerde genellik, olumluluk, olumsuzluk kategorileri

2.2.1. Fiillerde genellik

2.2.2. Fiillerde olumluluk

2.2.3. Fiillerde olumsuzluk

2.1. İSİMLERDE GENELLİK, TEKLİK, ÇOKLUK KATEGORİLERİ

2.1.1. İsimlerde Genellik Kategorisi

İsimlerin genel kullanımlarını gösteren bir ek yoktur.

ıgaç+Ø: *ağaç, ağaçlar*

tört **ıgaç** tepsi iki yagağ könek bir bedizlig sır könek ...: *dört ağaç tabak, iki ceviz kova, bir işlemeli sırlı kova ... (Wp 03 / 6).*

kadaş+Ø: *akraba*

uygur urug **kadaş** üksinte sözleşip ...: *Uygur ailesi (ve) akrabalar huzurunda anlaşıp ... (Wp 06 / 11).*

2.1.2. İsimlerde Teklik Kategorisi

İsimlerin tekliklerini gösteren özel bir ek yoktur. İsimlerin teklik şekli işaretsizdir.¹³

bitig+Ø: *belge, vesika*

bitig birür men: *Senet veririm* (Mi 19 / 2).

togluk toņa+Ø: *Togluk Tonga*

men **togluk toņa** ayıtıp bitidim: *Ben Toglug Tona sorup yazdım* (Lo 29 / 10).

karabaş: *köle*

bu **karabaş** yolınta men yrp togrıl içim inim tugmışım gadaşım yigenim tagayım kim kayu çam çarım kılmazunlar: *Bu köle için ben Yrp Togrıl ağabeyim, kardeşim, çocuklarım, kardeşim, yiğenim, dayım hiç kimse itiraz etmesinn* (Sa 22 / 8-9-10).

2.1.3. İsimlerde Çokluk Kategorisi

Çokluk, araştırmacıların büyük bir kısmı tarafından “adların teklikleri karşısındaki durumunu, sayıca birden fazla olduğunu ifade eden dil bilgisi ögesi” olarak dikkatlere sunulmaktadır (Gencan, 1979, s. 149; Edizkun, 1988, s. 107; Hatiboğlu, 1982, s. 36; Koç, 1992, s. 69; Hengirmen, 1999, s. 103; Demir ve Yılmaz, 2010, s. 206; Karaağaç, 2013, s. 253-254; Gemalmaz, 2010, s. 257; Ergin, 1983, s. 220; Korkmaz, 1992, s. 39; Johanson, 2007, s. 97; İlhan, 2009, s. 18; Üstünova, 2008, s. 384).

S. ALYILMAZ’ a göre çokluk bütün dünya dillerinde olduğu gibi Türkçede de bir kategorinin adıdır. Ekler / biçim birimler çokluğun kendisi değil; çokluğun ifadesinde/ yapımında kullanılan görevli dil öğeleridirler (Alyılmaz, 2020, s. 189-190). Türkçenin tarihsel gelişimini de dikkate alarak adların çokluk kategorisini üç grupta incelemek mümkündür

¹³ C. ALYILMAZ, “Zamir n’si Eski Bir İyelik Ekinin Kalıntısı Olabilir mi?” isimli makalesinde Türkçede isimlerin teklik şekillerini gösteren bir /+n/ biçim biriminin olduğunu, bunun zamanla işaretsiz morfeme dönüştüğünü, şahıs zamirlerinde ve bazı sözcüklerde bu görev ögesinin izlerine rastlandığını ifade etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. Alyılmaz, 1999, s. 411.

2.1.3.1. Eklerle (Morfolojik Usûlle) Çokluk Yapımı

Vesikalarda isimlerde çokluk **/+IAr/** ekiyle yapılmıştır. N. İLHAN, *Türk Dilinde Çokluk* adlı eserinde Türkçenin tarihî ve çağdaş lehçe ve ağızlarında çokluk yapımında kullanılan ekleri **/+IAr/** görev elemanı dışında **/+An/**, **/+TAş/**, **/+GUn/**, **/+GIl/**, **/+K/**, **/+IIg/**, **/+mAn/**, **/+sem/** **/+s/**, **/+ş/**, **/+t/**, **/+z/** şeklinde belirlemiştir (İlhan, 2009, s. 94-95). Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda tespit edilen diğer çokluk ekleri (**+°n/**, **+°t/**, **+°z/**) bazı kelimelerde bulunmaktadır.

1. **/+°n/**

İki kelimedede tespit edilmiştir.

bod+**un**: kavimler, halklar

bodun kâtaşlarımız esene olar üskinte birtim: *yakınlarımdan, akrabalarımız Esen(in) onların huzurunda verdim.* (Wp 01 / 20-21).

ogul+**an**: oğlanlar

men özüm **oglanım** aқа inim onluқum yuzluқum kim kimme çam kargaşa kılmaзunlar: *Ben kendim, oğlanım, ağabeyim, kardeşim, onluğum, yüzlüğüm, her kim (olursa) itiraz (etmesinler), kargaşa çıkarmasınlar* (Mi 24 / 8-9-10).

2. **/+IAr/**

Oldukça işlektir.

bu+**lar**: bunlar

men tuyma **bular** inç buқа arug ikegüniң sözinçe bitidim: *Ben Tuyma bunlar İnç Buka (ve) Arug ikisinin sözüne göre yazdım* (Mi 17 / 24).

kişi+**ler**: kişiler

men çatır bu bitigdeki atl(ı)g çabışın **kişilerke** üç қаda inçge ayıtıp bitigil timişke bitidim: *Ben Çatır bu belgedeki adı geçen kişilere üç defa böyle sorup yaz dendiği için yazdım* (Sa 09 / 23).

ini+**ler**: *kardeşler*

..... mike maña b(e)g t(e)mürke yunlaqlık böz kergek bolup
kıyasudıntın yüz ... iligte alıp bizniñ şuiküteki aқа **iniler** birle ki i ülüşlüg
borlukta maña teger iki ülüş kıyasudınka togru tomlıtu satdım:
..... bana B(e)g T(e)mür'e kullanmak için pamuk kumaş gerek olup
Kıyasudın'dan yüz ... elden alıp bizim Şuikü'deki ağabey (ve) kardeşler(im) ile
..... i hisseli bağdan bana kalan iki hisse Kıyasudın'a doğrudan sattım
(Sa 16 / 1-5).

3. /+°t/

Yalnızca iki sözcükte tespit edilmiştir. Bu sözcüklerde /+°t/ ekinin işlevini
yitirmesi sebebiyle çokluğu ifade etmek için kendisinden sonra /+°ler/ çokluk eki
gelmiştir.

tigi+**t**: *prensler*

tigitlerke birer altun yastuk kızgut ötünüp idukkutka bir altun yastuk kögürüp
koço balık ayguçka bir kümüş yastuk birip ağır kıy(ı)nka tegzünler: *prenslere birer altun
yastuk arz edip İdukkut'a bir altun yastuk sunup Koço şehri başdanişmanına bir gümüş
yastuk verip ağır cezaya çarptırılsınlar* (Mi 01 / 17-20).

beg+**et**: *beyler*

begetlerke birer ederke yaraşu at kızgut birip sözleri yorımazun: *beylere birer
eyere yaraşan at ceza ödeyip sözleri geçersiz olsun* (Sa 11 / 20-21).

4. /+°z/

Arkaik bir ektir.

bi+**z**: *biz*

bu t(a)mga **biz** ikegünüñ ol: *Bu damga biz ikimizindir* (Mi 02 / 17).

2.1.3.2. Semantik Usülle Çokluk Yapımı

Türkçenin söz varlığı içinde yer alan kök, köken veya gövde hâlindeki bazı
(Türkçe veya alıntı) sözcükler çokluk, bolluk, nicelik, fazlalık, topluluk bildiren anlamlar
taşırlar. Bu tür sözcüklerin verici ile alıcı arasında mesajın iletilmesi / bilginin aktarılması

sırasında kullanılmasına semantik yolla çokluk yapımı adı verilmektedir (Alyılmaz, 2020).

bodun: *boy, topluluk, halk*

men baçak turmış bitkeçi ilke **bodunka** üç kağa inçge ayıtıp bitidim: *Ben Baçak Turmuş (yazıcı) ülkenin halkına üç defa böyle sorup yazdım* (Mi 20 / 19-20-21).

kuvrak: *topluluk*

biz bursonj **kuvrag** tutuñ . . . tükel aldım: *Biz Burson topluluk Tutun tamamen aldım* (Sa 13 / 5-6).

künçit: *susam*

il t(e)mirtin bir küri **künçit** altım: *İl Temir'den bir küri susam aldım* (Lo 28 / 4).

2.1.3.3. Kelime veya Kelime Gruplarıyla (Sentaktik Usûlle) Çokluk Yapımı

Bu tarz çokluk yapımında sayı sıfatlarından ve çokluk anlamı ifade eden kelimelerden yararlanılmıştır.

sayu birer yarım bakır: *her birer yarım bakır*

sayu birer yarım bakır kümüz asıg bile köni birürmen: *Her birer yarım bakır gümüz(ü) faizi ile doğru bir şekilde veririm* (Lo 07 / 5-6).

üç yıllık: *üç yıllık*

çintso şilağa **üç yıllık** tutgug birtim: *Çintso Şila'ya üç yıllık rehin verdim* (Pl 01 / 4).

2.2. FİİLLERDE GENELLİK, OLUMLULUK, OLUMSUZLUK KATEGORİLERİ

2.2.1. Fiillerde Genellik Kategorisi

Türkçede genellik eki işaretlidir. Bu sebeple Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda da bulunmamaktadır.

sat-Ø-1g: *satış*

satıgın inçe sözleşdimiz: *Satışı (satış bedelini) şöyle konuştuk* (Sa 01 / 3).

tüke-Ø-l: hepsini, tamamını

tükel sanap altım: *Tamamen sayıp aldım* (Sa 04 / 9).

tanu-Ø-k: *tanık, şahit*

bu savda **tanuḫ** içim er: *Bu söze tanık İçim Er.* (Lo 17 / 7).

2.2.2. Fiillerde Olumluluk Kategorisi

Eski Uygur Hukuk Vesikaları’nda fiillerin olumlu kullanımlarını gösteren bir ek yoktur. Olumsuz anlam taşımayan her eylemi bu kategoride değerlendirmek mümkündür. Birkaç örneği burada dikkatlere sunmak yerinde olacaktır.

bir-Ø-: ver-

apamḳa on iki sıtır ço yaḳasın iligte alıp **birürmen**: *Dedeme on iki sıtır ço kirasıyla elden alıp veririm* (RH 03 /4-5).

üleṣ-Ø-: paylaş-

bolmış tüşin teṣ **üleṣür** biz: *Olan ürünü eşit paylaşırsız* (RH 07 /6-7).

sat-Ø-: sat-

kiṣsun ayagḳa tegimligke yiti elig s(ı)tır yarmak kümüşke toguru tomlıtu **sattım**: *Saygıdeğer Kinsun’a kırk yedi sıtır yarmak gümüşe doğrudan sattım* (Sa 21 / 4-5).

2.2.3. Fiillerde Olumsuzluk Kategorisi

Harekete ve değişime sahip olan “varlığın” olumlusundan veya olumsuzundan söz etmek mümkündür. Varlığın olumsuzu onun yokluğu iken, hareketin olumsuzuda olumlusu da onun varlığıdır, yani onun gerçekleşmesini gidermez (Karaağaç, 2013, s. 604). Türkçede fiillerin olumsuz şekilleri olumsuzluk ekini alarak ya da bünyesinde olumsuz anlam taşıyan fiillerin cümlede kullanılmasıyla yapılmaktadır.

2.2.3.1. Olumsuzluk Eki Alarak Olumsuzluk Bildiren Fiiller

Fiillere (/ -**mA-**/) eki getirilmek suretiyle fiillerin olumsuz tabanları yapılmaktadır.

yori-**ma-**: geçerli olma-

savları **yorımazunlar**: *Sözleri geçersiz olsun* (Ad 01 / 12).

üntür-me-: çağır-

üç yıl tükemeginçe üntürmez men: Üç yıl geçmeyinde çağırmam (Pl 01 / 22-23).

al-ma-: alma-

oglum koşan esen kaya olar ögey anamız bizke t(e)gir alır biz tip almazun katılmazunlar: Oğlum Koşan (ve) Esen Kaya onlar “Üvey anamız bize kalır, alırız” diye almasınlar anlaşmasınlar (Wp 01 / 7-10).

2.2.3.2. Herhangi Bir Olumsuzluk Eki Almadan Olumsuzluk Bildiren (Bünyesinde Olumsuzluk Anlamı Taşıyan) Fiiller

agış-: anlaşmadan vazgeç-

bu savtın agışsarbız birer yastuk kuvar birüşürbiz: Bu sözden (hangimiz) dönersek birer yastuk para cezası öderiz (Ad 02 / 14-15).

öl-: öl-

iglep ölser yarım t(a)varı ölür: Hastalanıp ölürse mal(ının) yarısı yok olur (Pl 01 / 20).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KAVRAM İLİŞKİLERİ

Dildeki biçimbirimler, bağımsız ve bağımlı ya da sözlüksel-görevsel biçimbirimler olarak ikiye ayrılmaktadır (Adalı, 2004, s. 26). Dil, anlamlı dil öğelerinin ve görevli dil öğelerinin bir dizge içerisinde dizilmesiyle oluşan bir olgudur. Bu dizim rastgele bir dizim değildir. Gerçek dünyadaki ilişkilerin dilin dünyasına aktarılması bu görevsel ve sözlüksel değerlerin birbirleriyle olan geçici ilişkileri sonucunda meydana gelmektedir (Şeyda, 2011, s. 89). Dilde var olan kavram ilişkileri, taban hâlindeki öğelere getirilen dışa dönük (bağımlı) elemanlarıyla gerçekleştirilir. Kavramlar arasında kalıcı olmayan bir ilgi kuran bu unsurlar, Türkçede isim ve fiil çekimleri olarak adlandırılır (Kara, 2001, s. 175). Yani bu kuruluşlar sürekli kavram ifadesi taşıyan kuruluşlardan farklı olarak dili kullananların bütünü için değil haberleşenlerin belli bir kesimi için geçerlidir. Dolayısıyla taşıdıkları ifade de genel değil, nisbîdir (Gemalmaz, 1982, s. 135).

3.1. AD VE FİİL İŞLETİMLERİ

3.1.1. Ad İşletimi

3.1.1.1. İyelik Kategorisi

İyelik ismin kendisine tabi olan unsurlarla, kendisinin ilgili bulunduğu kelimelerle münasebetini ifade eden gramer kategorisidir (Ergin, 2013, s. 129). İsimleri ait olan işleviyle sahip olana, belirtilen işleviyle belirtene bağlayan bu ekler, şahıs kavramı da taşır ve şahıslara göre değişir (Börekçi, 2003, s. 63).

1. Teklik

1.1. /+°m/ (I. Teklik Şahıs İyelik Eki)

men adıg tarķannıñ ini+m içi+m kam kıadaş+ı+m: *kardeşim, ağabeyim, akrabalarım*

inim içim kam kıadaşım ayıtmazun istemezün: *Ben Adıg Tarkan'ın; kardeşim, ağabeyim, akrabalarım (bir şey) söylemesinler, istemesinler* (Sa 01 / 12).

meniñ aķa+m ini+m urug+u+m tugmış+ı+m onluķ+u+m yüzlük+ü+m alımçı+m birimçi+m: *benim ağabeyim, kardeşim, akrabam, oğlum, onluğum, yüzlüğüm, alacaklım, vereceklim*

meniñ aķam inim urugum tugmışım onluķum yüzlüküm alımķım birimķım kim kim me bolup ķam ķarım kılсарlar bu men satmış kişike miñ yıl tümen künke tegi bedrüz erklig bolzun: *benim aķabeyim, kardeşim, akrabam, oğlum, onluğum, yüzlüğüm, alacaklım, vereceklim her kim olursa itiraz etseler benim sattığım köleye bin yıl on bin güne kadar Bedrüz sahip olsun* (Sa 29 / 9-10).

1.2. /+ŋ/ (II. Teklik şahıs İyelik Eki)

Vesikaların resmî metinler olması nedeniyle II. teklik şahıs iyelik eki kullanılmamıştır.

1.3. /+Ø/ (III. Teklik şahıs İyelik Eki)

E. GEMALMAZ, Türkçede III. şahıs iyelik ekinin işaretsiz hâl eklerinden önce geldiğinde işaretsiz olduğunu ve bugüne kadar III. şahıs iyelik eki olarak kabul edilen bu ekin belirtilen eki olduğunu kaydetmektedir.

bu yirniñ sıçı+sı+Ø: *bu yerin sınırı*

bu yirniñ sıçısı örü yıñak ögen adırar: *Bu yerin sınırı(nı) kuzey taraf(taki) su kanalı ayırır* (Sa 02/9).

tapmıřnıñ aķa+sı+Ø yigen+i+Ø tagay+ı+Ø: *Tapmış 'ın aķabeyi, yeğeni, dayısı*

bu künün minçe tapmıřnıñ **aķası yigeni tagayı** kim kim me ķam ķarım kılmaзunlar: *Bu günden itibaren Tapmış 'ın aķabeyi, yiğeni, dayısı her kim (olursa) itiraz etmesinler* (Sa 12 / 8-9).

2. Çokluk

2.1. /+mIz/ (I. Çokluk şahıs İyelik Eki)

içi+Ø+miz ini+Ø+miz ķa+Ø+mız ķadař+Ø+ı+mız ogul+Ø+u+mız kıız+Ø+ı+mız: *aķabeyimiz, küçük erkek kardeşimiz, akrabamız, oğlumuz, kızımız*

içimiz inimiz ķamız ķadařımız ogulumız kıızımız ayıtmazun istemezün: *aķabeyimiz, küçük erkek kardeşimiz, akrabamız, oğlumuz, kızımız bir şey söylemesinler (istemecinler)* (Sa 03 / 12-13).

sözler+Ø+i+miz: *sözlerimiz*

sözlerimiz yorumazun: *sözlerimiz geçersiz olsun* (Mi 24 / 10-11).

2.2. /+ɲɪz/ (II. Çokluk Şahıs İyelik Eki)

Vesikaların resmî metinler olması nedeniyle II. çokluk şahıs iyelik eki kullanılmamıştır.

2.3. /+Ø/ (III. Çokluk Şahıs İyelik Eki)

olarının ögen + Ø: *onların su kanalı*

bu yirniñ sıçısı öñdün yıñak b(e)ki baçaq **olarının ögen** küntün yıñak oq turmış tutuñuñ yir kidin yıñak yol tagdın yıñak bekiniñ baçaqñıñ yir adırar: *Bu yerin sınırı(nı) doğu tarafından Beki (ve) Baçaq'ın onların su kanalı, güney tarafından Ok Turmuş Tutun'un yer(i), batı tarafından yol, kuzey tarafından Beki'nin (ve) Baçaq'ın yeri ayırır* (Sa 07 / 17-20).

3.1.1.2. Hâl / Durum Kategorisi

Dil birbirleriyle sıkı ilişki kuran sözcüklerden oluşan bir dizgedir. Varlıkların birbirleriyle olan hareket ve oluş ilişkileri, dilde bu ilişkileri kurabilecek vazife unsurlarının oluşmasına yol açmıştır (Gemalmaz, 1978, s. 273).

Hâl isimler arasında belirten-belirtilen veya niteleyen-nitelenen, isimlerle yüklem fiil arasında da belirten-belirtilen ilişkisi kurmaya yarayan bir dil bilgisi ulamıdır (Börekçi, 2000).

Yapılan çalışmaya örnek teşkil eden, C. ALYILMAZ'ın “*Orhun Yazıtlarının Söz Dizimi*” isimli eserinde “Hâl ve Hâl Çekimi” başlığı altında şu kategorilere yer verilmiştir: “Belirten Hâli”, “Belirtilen Hâli”, “Nesne Hâli (“Belirtisiz Nesne Hâli, Belirtili Nesne Hâli”)), “Bulunma Hâli (“Zamanda Bulunma Hâli”, “Mekânda (Yerde) Bulunma Hâli”)), “Ayrılma Hâli”, “Çıkışlık Hâli”, “Yönelme Hâli”, “Birliktelik-Beraberlik Hâli”, “Karşılıklılık Hâli”, “Hedef Hâli”, “Sebep Hâli”, “Vasıta Hâli”, “Görelilik Hâli”, “Nasıllık Hâli”, “Nicelik Hâli” (“Kesin Değer Hâli”, “Yaklaşık Değer Hâli”)), “Karşılaştırma Hâli”, “Sınırlandırma Hâli”, “Benzetme Hâli”, “Seslenme Hâli” (Alyılmaz, 1994, s. 50-84).

S. ALYILMAZ “*Türkiye Türkçesinde Bulunma Hâli Kategorisi*” adlı çalışmasında hâl kategorisini şu alt gruplarda değerlendirmiştir:

“Yalın Hâl”, “Seslenme Hâli”, “Özne Hâli”, “Nesne Hâli”, “Belirten Hâli”, “Belirtilen Hâli”, “Bulunma Hâli”, “Ayrılma Hâli”, “Çıkışlık / Kaynak Hâli”, “Yönelme Hâli”, “Yaklaşma Hâli”, “Birliktelik-Beraberlik Hâli”, “Karşıtlık Hâli”, “Hedef Hâli”, “Sebeup Hâli”, “Vasıta Hâli”, “Görelık Hâli”, “Nasılık Hâli”, “Nicelik Hâli”, “Karşılaştırma Hâli”, “Sınırlandırma Hâli” ve “Benzetme Hâli” (Alyılmaz, 2010, s. 109-110).

O. MERT “*Kutadgu Bilig’de Hâl Kategorisi*” adlı çalışmasında hâl kategorisini şu alt gruplarda incelemiştir: “Seslenme Hâli”, “Özne Hâli”, “Belirten Hâli”, “Belirtilen Hâli”, “Nesne Hâli”, “Bulunma Hâli”, “Ayrılma Hâli”, “Birliktelik-Beraberlik Hâli”, “Hedef Hâli”, “Yönelme Hâli”, “Sebeup Hâli”, “Vasıta Hâli”, “Nasılık Hâli”, “Yaklaşma Hâli”, “Karşıtlık Hâli”, “Görelık Hâli”, “Nicelik Hâli”, “Benzetme Hâli” ve “Sınırlandırma Hâli” (Mert, 2002).

3.1.1.2.1. Özne Hâli

Özne hâli, cümlede özne görevindeki isim ya da isim soylu kelime veya kelime grubu ile fiil / yüklem fiil arasındaki ilişkiyi sağlar (Mert, 2002, s. 27). Özne hâli vesikalarda işaretli /+Ø/¹⁴ görev elemanı ile ifade edilmiştir.

1. /+Ø/

Özne görevindeki kavram işareti işletim eki almadan cümlede bulunmaktadır. Yani morfem işaretlidir.

men taşığ+Ø: *ben Taşığ*

men taşığ turıka bitig birür men: *ben Taşığ, Turık’a vesika (senet) veriyorum* (Mi 19 / 2).

inim kaşuğ evt(e)kiler+Ø: *kardeşim Kaşuğ*

inim kaşuğ evt(e)kiler bile köni birzünler: *kardeşim Kaşuğ ve evdekiler doğru bir şekilde versinler* (Lo 28 / 7-8).

¹⁴E. BOZ öznenin işaretli kullanımının yanında /+DAn/, /+A/, /+In/ morfemlerini alabildiğini ifade etmektedir (Boz, 2009).

çamlaguçı kişi+Ø: *itiraz eden kişi*

çamlaguçı kişi kurlug bolzun: *itiraz eden kişi sorumlu olsun* (Sa 16 / 16).

men inç k(a)ya tumiçi+Ø: *ben İnç Kaya Tumiçi*

men inç k(a)ya tumiçi tük el s(a)nap altımız: *ben İnç Kaya, Tumiçi tamamen sayıp aldık* (Sa 14 / 8).

toyınçog+Ø: *Toyınçog*

bu tört sıçı içinteki yirke miñ yıl tümen künke tegi **toyınçog** erklig bolzun: *bu dört sınır içindeki yere bin yıl on bin güne dek Toyınçog sahip olsun* (Sa 08 / 12-13).

3.1.1.2.2. Nesne Hâli

Cümlelerde öznenin yaptığı işten etkilenen varlığı bildirir. Özne, yüklemdeki eylemi gerçekleştirendir, nesne ise öznenin gerçekleştirdiği eylemle ilişkisi olandır (Boz, 2007, s. 106). Nesne hâli ad ve ad soylu sözcüklerin üzerine /+Ø/, /+°G/, /+nI/ getirilerek ifade edilmiştir.

1. /+Ø/

bitig+Ø: *senet, vesika*

nişan çizip **bitig** birdim: *Nişan çizip senet verdim* (RH 13 / 16).

iki şıg tarıg+Ø üç şıg yür+Ø: *iki şıg darı üç şıg tahıl*

iki şıg tarıg üç şıg yür birürmen: *İki şıg darı üç şıg tahıl veririm* (RH 14 / 8-9).

2. /+°G/

bu kuanpu+g: *bu kuanpuyu*

bu **kuanpug** bitig kılmış kün üze men basmıl tük el birtim: *Bu kuanpuyu senet yapıldığı günde ben Basmıl tamamen verdim* (Sa 04 / 7-8).

böz+üg: *pamuk kumaşı*

lükçünj kidini yorır **bözüg** tük el altım: *Lükçün Pazarı'nda geçerli pamuk kumaşı eksiksiz aldım* (Mi 16 / 3-4).

kümüş+üg: *gümüşü*

bu bir yastuk biş sıtır **kümüşüg** bitig kılmış kün üze men basa togrıl tükel birtim men: *bu bir yastık beş sıtır gümüşü senet yapıldığı günde ben Basa Togrıl tamamen verdim* (Sa 05 / 5).

3. /+nI/

Vesikalarda işlek kullanılan nesne hâli eklerindendir. Köktürkçe Dönemi'nde sadece şahıs ve işaret zamirleriyle kullanılan bu görev elemanı Eski Uygur Türkçesi Dönemi'nde işleklik kazanarak bütün isimlerle kullanılmıştır.

bitig+ni: *vesikayı, senedi*

çao+nı: *çaoyu*

bu **bitigni** kılmış kün üze bu borluk satığı **çaoni** tükel sanap altım: *Bu senedin yapıldığı günde bu üzüm bağı satış bedeli çaoyu tamamen sayıp aldım* (Sa 11 / 11-12).

böz+ni: *pamuk kumaşı*

bu tavarının s(a)tığı elig tas **bözni** aram ay içinte birürmen: *bu malın satış bedeli elli işlenmemiş pamuk kumaşı birinci ayın içinde veririm* (Lo 16 / 5-6).

kümüş+ni: *gümüşü*

bolmış atl(1)g ogulumnın biş otuz satır **kümüşni** tükel altım: *Bolmuş adlı oğlumun yirmi beş satır gümüş(ün)ü tamamen aldım* (Pl 02 / 11).

3.1.1.2.3. Yerde Bulunma Hâli

Yerde bulunma hâli kategorisi, ad ve ad soylu sözcüklerin üzerlerine gelerek cümlede işin yapıldığı, gerçekleştiği yeri / mekânı bildirir (Alyılmaz, 2010, s. 114). Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda yerde bulunma hâli için /+TA/ ve /+üze/ görev elemanları kullanılmıştır.

1. /+TA/

ergen+te: *Ergen'de*

ergente bitig birtimiz: *Ergen'de senet verdik* (Mi 17 / 2-3).

ķazı kitrin+te: *Kazı kitrin 'de*

ķazı kitrinte içim ķançuk bile tüz ülüşlög iç şıg yirim atı kutlug taşķa toguru tomlıtu satt(ı)m: *Kazı Kitrin 'de ağabeyim Kançuk ile ortak 3 şıg yerimi adı Kutlug Taşķa (olan kişiye) doğrudan sattım (Sa 02 / 3-4-5).*

taydu+ta: *Taydu 'da*

maņa turmış tiginke **tayduta** yuñlaklık çao yastuk kergek bolup ... : *bana Turmış Tigin 'e Taydu 'da kullanmak için çao yastuk gerek olup ... (Sa 12 / 1-2).*

ķoço kidinin+de: *Koço Pazarı 'nda*

yir+te: *yerde*

ķoço kidininde yorır iki uçı kinlig otra **yirte** tamgalıg yüz ķanpuķa üzüşdümüz: *Koço Pazarı 'nda geçerli iki ucu baēlı, orta yerden damgalı yüz kuanpuya anlaştık (Sa 01 / 4-5).*

2. /+üze/

bu ögen +üze: *bu su kanalı üzerinde, su kanalında*

beg işi küçin tutup çamlagalı sakınsar bu **ögen üze** alp taş sangunķa yir yaratı birzün: *beyin nüfuzunu kullanıp itiraz etmeyi düşünürlerse bu su kanalında Alp Taş Sangun 'a bir yer hazırlayıp versin (Sa 01 / 14-15).*

bu yir+üze: *bu yerde*

bu **yir üze** ming yıl tümen künke tegi ķutadmış erklig bolzun: *bu yerde (yere) bin yıl on bin güne dek Kutadmış sahip olsun (Sa 03 / 9-10).*

3.1.1.2.4. Zamanda Bulunma Hâli

Zamanda bulunma hâli kategorisi cümlede eylemin yapıldığı zamanı bildirir. Bu hâli ifade etmek için /+Ø/, /+KA/, /+TA/, /+üze/ görev elemanları kullanılmıştır.

1. /+Ø/

Zaman anlamlı kavram işaretlerinin bazıları işaretsiz morfemle kullanılmaktadır.

miñ kün+Ø: *bin gün (yıl)*

bu yirke **miñ kün** tümen künke tegi qayımtu erklig bolzun: *bu yere bin gün (yıl) on bin güne dek Kayımtu sahip olsun* (Ex 02 / 5-6).

2. /+KA/

toñuz yıl bişinç ay on altı+ka: *domuz yıl(ının) beşinci ay((ının) on altı(sin)da*

toñuz yıl bişinç ay on altıka maña terbişke yuñ(a)klık çao yastuq kergek bolup ... : *Domuz yıl(ının) beşinci ay((ının) on altı(sin)da bana Terbiş'e kullanmak için çao yastuk gerek olup ...* (Sa 11 / 1-2).

toñuz yıl üçünç ay altı yeg(i)rmi+ke: *domuz yılı(ının) üçüncü ay(ının) yirmi(sin)de*

toñuz yıl üçünç ay altı yeg(i)rmike maña üsineke kepez kerek bolup sauriya şiritin tört tañ kepez tüşke altım: *Domuz yılı(ının) üçüncü ay(ının) on altı(sin)da bana Üsinek'e pamuk gerek olup Saurıya Şiri'den dört tan pamuk(u) faiziyle aldım* (Lo 29 / 1-2-3).

küskü yıl üçünç ay altı yañı+ka: *Fare yıl(ının) üçüncü ay(ının) altı(ncı) gün(ünde)*

küskü yıl üçünç ay maña ozmış togrılka yuñlaqlık kümüş k(e)rgek bolup öz borluğunı basa togrılka toguru tomlıtu sattım: *Sıçan yıl(ının) üçüncü ay(ının) altı(ıncı) gün(ün)de bana Ozmış Togrılka kullanmak için gümüş gerek olup kendi üzüm bağımı Basa Togrıl'a doğrudan sattım* (Sa 05 / 1-2-3).

koyn yıl üçünç ay iki otuz+ka: *Koyun yıl(ının) üçüncü ay(ının) yirmi ikis(in)de*

koyn yıl üçünç ay iki otuzka maña miñ t(e)mürke tüşke bor kergek bolup turı bañşıtın yarım qap bor altım: *Koyun yıl(ının) üçüncü ay(ının) yirmi ikis(in)de bana Min Temür'e kullanmak için üzüm gerek olup Turı Bañşı'dan yarım kap üzüm aldım* (Lo 30/1-2-3-4).

3. /+TA/

aram ay+Ø için+te: *birinci ayın içinde*

bu tavarının s(a)tığı elig tas bözni **aram ay içinte** birürmen: *Bu malın satış (bedeli) elli işlenmemiş pamuk kumaşı birinci ay(in) içinde vereceğim (Lo 16 / 4-5-6).*

bitig kılmış kün+te: *günde*

bu yüz kanpug **bitig kılmış künte** tükel birdim: *bu yüz kanpuyu senet yapılan günde tamamen verdim (Sa 01 / 5-6).*

üç yıl+ta: *üç yılda*

üç **yılta** bir kürk bile birürmen: *üç yılda bir kürk de veririm (Pl 01 / 11-12).*

4. /+üze/

bitig kılmış kün+üze: *senet yapılan günde*

bu yir satığı otuz tas bözni bitig kılmış **kün üze** men kuus t(e)mür tükel birtim: *Bu yer(in) satış bedeli otuz işlenmemiş pamuk kumaşı senet yapılan günde ben Kuus Temür eksiksiz verdim (Sa 09 / 9-10-11).*

3.1.1.2.5. Ayrılma Hâli

Bu hâl bir yerden, bir şeyden veya bir kimseden uzaklaşmayı bildirmektedir. Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda ayrılma hâlini ifade etmek için /+TA/ ve /+TIn/ görev elemanları kullanılmıştır.

1. /+TA basa/

Köktürkçede sıklıkla kullanılan bu görev elemanı Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda nadir bulunmaktadır.

an+ta basa: *ondan sonra*

anta basa aқа ini ogullarқа buyanı tegzün: *Ondan sonra büyük, küçük oğullarına sevabı (kutu) ulaşsın (Em 01 / 2).*

2. /+TIn/

kuus t(e)mür bahşı+**tin**: *Kuus T(e)mür Bahşı 'dan*

sodu ögenteki bir anız yirin kuus t(e)mür **bahşıtın** uzun qarı bile otuz tas böz iligde alıp toguru tomlıtu sattımız: *Sodu kanalındaki bir anız(lık) yeri Kuus T(e)mür Bahşı 'dan uzun ölçüyle pamuk kumaş(ı) elden alıp doğrudan sattık* (Sa 09 / 8-9).

ineçi+**tin**: *İneçi 'den*

toñuz yıl altınç ay on yañıka men yrp togrıl kimzun atl(ı)g qarabaş s(a)tıgı elig s(ı)tır yarmağ kümüşüg **ineçitin** tükel altım: *Domuz yıl(ının) altıncı ay(ının) onunda ben Yrp Togrı Kimzun adlı köle satış (bedeli) elli sıtır gümüşü İneçi 'den tamamen (eksiksiz) aldım* (Sa 22 / 15-16-17).

3.1.1.2.6. Birliktelik-Beraberlik Hâli

Birliktelik-beraberlik hâli eylemin başkasıyla beraber yapıldığını bildirmektedir. Bu hâl /+**birle**/, /+**bile**/ ve /+**birleki**/ edatlarıyla ifade edilmiştir.

1. /+birle/

edgü **birle**: *Edgü ile, Edgü ile birlikte*

men yrp yanga edgü **birle** tükel altım(ı)z: *ben Yrp Yanga, Edgü ile birlikte tamamen aldık* (Sa 03 / 8).

evtekiler **birle**: *evdekiler ile, evdekiler ile birlikte*

arığ tigin evtekiler **birle** köni birzün: *Arığ Tigin evdekiler ile birlikte doğru bir şekilde versin* (Lo 16 / 8-9-10).

2. /+bile/

evtekiler **bile**: *evdekiler ile, evdekiler ile birlikte*

inim suryaşiri evtekiler **bile** köni birzünler: *küçük kardeşim Suryaşiri, evdekiler ile birlikte doğru bir şekilde versinler* (Lo 13 / 10-11-12).

ogulum sambodu **bile**: *oğlum Sambodu ile, oğlum Sambodu ile birlikte*

men toynak şilavanti yme ogulum sambodu **bile** tüz ülüşlüg kılıp ogullanu altım: *ben Toynak Şilavanti de oğlum Sambodu ile birlikte eşit pay alıp oğlanı (evlat olarak) aldım* (Ad 02 / 5-6-7).

3. /+birleki/

koçın apam **birleki**: *Koçın Apam ile, Koçın Apam ile birlikte*

koçotakı koçın apam **birleki** küdegüm tapmışka ülüşte tegmiş kıra suvdun yirlerimni ... : *Koço'daki Koçın ağabeyim ile birlikte güveyim Tapmış'a miras kalmış tarla (ve) sulak yerlerimi ...* (Sa 12 / 2-3).

ilçi **birleki**: *Elçi ile, Elçi ile birlikte*

k(a)yımtunın çaķçaķtakı ilçi **birleki** teñ ülüşlüg yirin iki şıg yaķaķa tut(t)um: *Kayımtunun Çaķçaķ'taki Elçi ile birlikte eşit hisseli yerini iki şıg (darıya) kiraladım* (RH 05 / 4-5-6).

3.1.1.2.7. Hedef Hâli

Hedef hâli işin, hareketin hedefini ve amacını bildirmektedir. Bu hâli ifade etmek için /+Ø/, /+KA/, /+ŋA/ ve /+rA/ görev elemanları kullanılmıştır.

1. /+Ø/

yuŋlaklık+Ø: *kullanmak için*

küskü yıl üçünç ay altı yangıķa maŋa ozmış togrılķa **yuŋlaklık** kümüş k(e)rgek bolup öz borluķumnu basa togrılķa toguru tomlıtu sattım: *Sıçan yıl(ının) üçüncü ay(ının) altıncı gün(ün)de bana Ozmış Togrıl'a kullanmak (için) gümüş gerek olup kendi üzüm bağımlı Basa Togrıl'a doğrudan sattım* (Sa 05 / 1-2-3).

2. /+KA/

alp taş sangun+ķa: *Alp Taş Sangun'a*

bu ögen üze alp taş **sangunķa** yir yaratu birzün: *bu su kanalında Alp Taş Sangun'a bir yer hazırlayıp versin* (Sa 01 / 14-15).

yıgıdan+ķa: *Yıgıdan'a*

men ögrünç k(a)ya **yıgıdanķa** yantut bitig birürmen: *ben Ögrünç Kaya Yıgıdan'a orijinal belgenin kopyasını veriyorum* (Mi 23 / 1-2).

ıdaba+ķa: *Idaba'ya*

men kıyımtu **ıdabaķa** ayıtıp bitidim: *ben Kayımtu Idaba'ya sorup yazdım* (Lo 24 10 / 11).

körü+**ke**: *Körü 'ye*

ikegü+**ke**: *ikimize*

biz sısı **körüke ikegüke** böz kergek bolup okuytın üçer böz aldımız: *Biz Sısı (ve) Körü 'ye ikimize pamuk kumaş gerek olup Okuy 'dan üçer pamuk kumaş aldık* (Lo 12 / 3-4-5-6).

tag+**ka**: *dağa doğru*

kuum+**ka**: *çöle doğru*

örü **tagka** kodı **kuumka** barsar öz köñülinçe buyan birip yorızun: *yüksek dağa doğru aşağı çöle doğru giderse sevabını bağışlasın* (WP 02 / 9-10).

borluk+**ka**: *üzüm bağına*

yir+**ke**: *yere*

suv+**ka**: *suya*

ev+**ke**: *eve*

bark+**ka**: *barka*

bu küntin minçe bu **borlukka yirke suvka evke barkka** vapso tu erklig bolzun: *Bu günden itibaren bu üzüm bağına, yere, suya, eve barka Vapso Tu sahip olsun* (Sa 12 / 12-13).

söz+**ke**: *söze*

bu **sözke** qora kıtay tanuq: *Bu söze Kora Kıtay tanık* (Mi 24 / 11).

3. /+gA/

yiri+**η+e**: *yerine*

suvı+**η+a**: *suyuna*

bagı+**η+a**: *bağına*

borlukı+**η+a**: *üzüm bağına*

bu künte minçe men elik iş ayguçı minte tugmış sarman tölek başlap oğlanlarım birle atamıznıñ bularqa ülüş kılıp qodmış **yiriñe suvıña bagıña borluqıña** negüsiñe kimiñe basa inç k(a)yanı oğlum anıñ ediñe t(a)varıña nesıñe kimiñe bu bitigteki

birmiş yastuk kul küñ ud . . yolınta çam çarım: *Bu günden sonra ben iş veren Elik benden doğmuş Sarman Tölek(ten) başlayıp oğlanlarım ile babamızın bunlara pay edip bıraktığı yerine, suyuna, bağına, üzüm bağına, her şeyine sonra İnç Kaya'yı oğlum . . . onun malına mülküne her şeyine bu vasiyetnamedeki verilen yastuk, köle, cariyeye, sığır . . için itiraz* (Wp 06 / 23-32).

4. /+rA/

ıç+re: içeriye

bu savta kayusu agısarbiz üçer yüz bişer otuz ku(a)npu **ıçre** kuvpar birüşürbiz: *Bu sözden hangimiz dönersek (cayarsak) biz 325'er kuanpu içeriye (hazineye) para cezası veririz* (Sa 03 / 25-26).

3.1.1.2.8. Sebep Hâli

İşin ve hareketin, oluşunun ve yapılışının sebebini bildirmektedir. Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda sebep hâli /+üçün/ edatıyla ifade edilmiştir.

1. /+üçün/

adın birgüm yok **üçün**: *başka vereceğim olmadığı için*

adın birgüm yok **üçün** kidin kırata kazı kitrinte içim kaçuk bile tüz ülüşlög iç şığ yırım atı kutlug taşka toguru tomlıdu satt(ı)m: *başka vereceğim (verecek bir şeyim) olmadığı için Batı tarafında tarlada, Kazı Kitrin'de ağabeyim Kaçuk ile ortak 3 şığ yerimi adı Kutlug Taş'a (olan kişiye) doğrudan sattım.* (Sa 02 / 2-3-4-5).

yok bolmış **üçün**: *kaybolduğu için*

ög bitigi yok bolmış **üçün** tutup turgu yanut bitig birtimiz: *Orijinal belge kaybolduğu için (orijinal belgenin yerini) tutacak kopya belge verdik* (Mi 18 / 3-4).

timiş **üçün**: *dediği için*

men borlukka özge kişi kögürmez men timiş **üçün** barça toyınka iki tavar kaçukka yarım küp bor yumşakka iki şığ ür bir k(a)ra ton kıtay bukağa üç tavar munça neselerni san birip bitiglerim algıl tip kodup bardım: *ben üzüm bağına başka kişiyi girdirmem (sokmam) dediği için Barça Toyın'a iki ipekli kumaş; Kaçuk'a yarım küp şarap; Yumşak'a iki şığ mısır bir k(a)ra elbise, Kıtay Buka'ya üç ipekli kumaş "Bunca eşyayı sen verip senetlerimi al." deyip bırakıp gittim* (Mi 19 / 9-14).

3.1.1.2.9. Görelik Hâli

Bu hâl, bir işin, hareketin bir şeye uygun olarak, bir şey uyarınca, gereğince yapıldığını bildirir. Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bu hâl, /+çA/ ve /+birle/ görev elemanlarıyla ifade edilmiştir.

1. /+çA/

ilnin tutug yañın+ça: *ülkenin rehin (hukukuna) göre*

yogun iş işletser men il-nin tutug **yañınça** birürmen: *Yoğun (çok) iş yaptırırsam ülkenin rehin (hukukuna) göre veririm (P1 02 / 7-8).*

il yañın+ça: *ülke hukukuna göre*

birmedin keçürser men il **yañınça** asıgı bile köni birürmen: *vermeden geçirirsem ülke hukukuna göre doğru (bir şekilde) veririm (Lo 14 / 6-7-8).*

bitig yosun+ça: *sözleşme yasasına göre*

bu bitigteki çaonı bitig **yosunça** negükeme tıdamayın çamsız köni birür biz: *bu sözleşmedeki çaoyu sözleşme yasasına göre hiçbir şeye karşı çıkmadan itirazsız doğru (bir şekilde) ödeyeceğiz (Mi 17 / 14-116).*

2. /+birle/

il törüsi **birle**: *ülke hukukuna göre*

turmuş atlıg olgumnı şudbakka il törüsi **birle** ogullug birdim: *Turmuş adlı oğlumu Sudbak'a ülke yasasına göre evlatlık verdim (Ad 03 / 3-4).*

ogul törüsi **birle**: *evlatlık yasasına göre*

ogul törüsi **birle** ölginçe köni bişig tapınzun: *evlatlık yasasına göre ölünceye kadar doğru (bir şekilde), olgunlukla hizmet etsin (Ad 03 / 7-8).*

3.1.1.2.10. Nasıllık Hâli

Bir eylemin, hareketin nasıl ne şekilde yapıldığını ifade etmektedir. Bu hâli ifade etmek için /+çA/ ve /+sIz/ görev elemanları kullanılmıştır.

1. /+çA/

ın+çA: şöyle, şu şekilde

satış kuanpusın inçA sözleşdim(i)z: *Satış (bedeli) kuanpuyu şöyle konuştuk* (Sa 04 / 4-5).

ın+çe: şöyle, şu şekilde

satış kümüşin inçe sözleşdim(i)z: *satış (bedeli) kümüşü şöyle konuştuk* (Sa 05 / 3-4).

ın+çe: şöyle, şu şekilde

satış bözin inçe tiştimiz: *satış (bedeli) pamuk kumaşı şöyle konuştuk* (Sa 23 / 4).

2. /+sIz/

çam+sIz: itirazsız, itiraz etmeden

bu bitigteki çaonı bitig yosunça negükeme tıdamayın çamsız köni birür biz: *bu sözleşmedeki çaoyu sözleşme yasasına göre hiçbir şeye karşı çıkmadan itirazsız doğru (bir şekilde) ödeyeceğiz* (Mi 17 / 14-116).

egsük+süz: eksiksiz

biz ozmış tükel birle bir egsüksüz tükel aldım(ı)z: *Biz Ozmış ve Tükel birlikte bir eksiksiz tamamen aldık* (Sa 07 / 7-8).

3.1.1.2.11. Nicelik Hâli

Bu hâl bir işin, hareketin miktarını sayısını bazen kesin, bazen yaklaşık değerlerle ifade etmektedir. Nicelik hâlini ifade etmek için /+Ø/, /+kata/, /+ulam/ ve /+tegi/ görev elemanları kullanılmıştır.

1. /+kata/

üç **kata**: üç defa

men baçak turmış bitkeçi¹⁵ il-ke bodun-ka üç kağa inçge ayıdıp bitidim: *Ben yazıcı Baçak Turmış (bu) topluluğa, cemaate üç defa dikkatlice sorup yazdım* (Mi 20 / 19-20-21).

üç **ķata**: üç defa

kişilerke üç **ķata** inçge ayıtıp bitigil timişke bitidim: *kişilere üç defa iyice sorup “yaz” dendiği için yazdım* (Sa 09 / 23-24).

3.1.1.2.12. Sınırlandırma Hâli

1. /+tegi/

tegi: dek, kadar

bu yir üze ming yıl tümen künke **tegi** ķutadmış erklig bolzun: *bu yerde (yere) bin yıl on bin güne dek Kutadmış sahip olsun* (Sa 03 / 9-10).

tegi: dek, kadar

bu yirke miñ kün tümen künke **tegi** ķayyımtu erklig bolzun: *bu yere bin gün (yıl) on bin güne dek Kayyımtu sahip olsun* (Ex 02 / 5-6).

tegi: dek, kadar

men satmış kişiğe miñ yıl tümen künke **tegi** bedrüz erklig bolzun: *benim sattığım kişi bin yıl on bin güne dek Bedrüz sahip olsun* (Sa 29 / 9-10).

¹⁵ Vesikalarda sadece söz konusu belgede geçen *bitkeçi* kavram işaretini M. ÖLMEZ *bdgüçi* şeklinde okuyup Moriyasu'nun Ramstedt'in kelimeyi bidgüçi 'hafif birlikler' olarak anlamlandırıldığını kaydettikten sonra Ramstedt'in muhtemel okuyuşuyla olması gereken sözcüğün Eski Türkçe bitigüçi 'kâtip, yazıcı, hakmeden' anlamında olabileceğini ve bunun da -t- ile yazılması gerektiğini belirtir (Ölmez, 2018, s. 72). ÖLMEZ, daha sonraki çalışmasında ise kelimeyi *bitkeçi* 'kâtip, yazıcı' aktararak kelimenin *bitgeçi*, *bêtgeçi*, *bêtkeçi*, *pitkeçi*, *pêtkaçi* şeklinde de görüldüğünü ifade etmiştir. Ayrıca ÖLMEZ, *bitkeçi* kelimesine Budist Uygur metinleri sonrasında rastlanmadığını bu kelime yerine *bitigüçi* kelimesinin kullanıldığını kaydetmiştir. (Ölmez, 2021, s. 624- 625). Vesikalarda da bu kavram işaretinin bulunması dikkate değerdir.

2. /+ulam/

ulam: sonsuza kadar

men alımdunı kiitin **ulam** satgın almış ulat atlı küngümni toguru tomlıtu sattım: *Ben Kalımdı (adlı) kişiden sonsuza kadar satın aldığım Ulat adlı kadın kölemi doğrudan sattım* (Sa 25 / 4-5-6-7).

3.1.1.2.13. Benzetme hli

Bu hl bir şeyin niteliğini ifade etmek için isim, isim soylu kelime ya da sözcük gruplarına gelerek başka bir kavramı örnek göstererek eylemi benzerlik yönünden belirli kılmaktadır.

1. /+A/

anı+a: *bunun gibi*

an tirekke taplamış **anıa** tenglig (a)raba: *An Tirek'e bunun gibi (olan) köle istemiş* (Sa 19 / 14).

kişi+e: *kişi gibi*

apam birök bu ogulnı kin alıp boda tegmişte orunun yığın ılmayın edu tutmayın odı asıra **kiie** tutsarmen ayuka barsar öz kline tapınça barzun: *Fakat eğer bu oğulu zorla alıp byduunde hlini (durumunu) iyileştirmeden (onu) iyi tutmadan aşağılık (değersiz) kişi gibi davranırsam nereye gitse kendi gönlüne göre isteğince gitsin* (Ad 03 / 19-20-21-22-23).

3.1.1.3. Aitlik Kategorisi

inde bulunma, aitlik ve balılık işlevlerini yerine getiren /+KI/ eki en eski metinlerden itibaren itibaren Türkçenin her devresinde işlek olarak kullanılan bir ektir (Baydar ve Baydar, 2004, s. 31). Aitlik bildiren bu ek Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda çokça kullanılmıştır.

1. /+DA+KI/

Aitlik bildiren bir ektir. **Ki** ekinin yardımıyla üzerine geldiği isme ilgili bulunma, ait olma anlamı veren **aitlik zamirleri** ve yer yn zarflarına eklenerek **aitlik sfatları** da oluşturmaktadır (Korkmaz, 2003, s. 430).

barkımta+**ki**: barkımdaki

meniñ evümteki barkımtaki negü kimimni orpağ ayıg sinuğ barım bulguça bulsa neçe oğlanlarım bolsa ol oğlanlar birle teñ öñ ülüş kopu birürmen: *benim evimdeki barkımdaki herhangi bir şeyimi kötü, yırtık, kırık eşyayı olduğu gibi bulsa nice çocuklarım olsa o çocuklar ile eşit payı doğru bir şekilde veririm.* (Ad 03 / 14-18).

içinte+**ki**: içindeki

yunt yıl törtünç ay sekiz y(i)g(i)rmike biziñe mausi edgü beg ogulğa biz ikegüke yunlaklık kümüş k(e)rgek bolup ögüz içinteki açgu öleñni toyınçogğa toğuz stır kümüşke sibilgasar üskinte toguru tomlutu satdım: *At yıl(inın) dördüncü ay(inın) on sekiz(in)de bize Mausı Edgü (ve) Beg Ogul'a biz ikimize kullanmak için gümüş gerek olup dere içinde açılacak kanalı Toyınçog'a dokuz s(ı)tır gümüşe Sibilgasar huzurunda doğrudan sattım* (Sa 08 / 1-6).

evte+**ki**: evdeki

birginçe bar yok bolsarbiz inimiz çisun señe evtekiler birle köni birzünler: *Verinceye kadar kaybolursak kardeşimiz Çisun Sene evdekiler ile doğru bir şekilde versinler* (Lo 12 / 10-11-12).

şuküte+**ki**: Şukü'deki

yunt yıl ikinti ay sekiz otuzğa maña k(a)yımtuğa edlep yigü borluğ kergek bolup mısırnıñ şuküteki borluğsıñ aldım: *At yıl(inın) ikinci ay(inın) on sekiz(in)de bana K(a)yımtu'ya işleyip yiyecek bağ gerek olup Mısır'ın Şukü'deki bağını aldım* (Mi 22 / 1-4).

3.1.1.4. Seslenme Kategorisi

Seslenmeler, gerçekte cümlede alıcıyı uyaran, mesajın / bilginin iletilebilmesi için onu iletişim ortamına çeken cümle öğeleridir (Alyılmaz, 2011, s. 136; 2015, s. 56). Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda seslenme kategorisine ait örnek bulunmamaktadır.

3.1.1.5. Belirten Kategorisi

Belirten ile belirtilen arasındaki ilişkiyi sağlayan bu kategori vesikalarda işaretsiz olarak veya **/(n)İñ/** görev elemanı ile ifade edilmiştir.

1. /+Ø/

Bireşimli (*synthétique*) bir dil olan Türkçe anlam ögelerine yükleyeceği hemen her görev için ayrı bir görev ögesi geliştirmiştir. Bu görev ögelerini de sürekli, anlam ögelerinden sonra getirdiği için bunların büyük bir çoğunluğunu da eklemiştir. Ekleşme gerçekleştirilirken dillerin gelişmesini sürekli etkileyen **kolaylık** (*économie*) ve **anlaşılabilirlik** (*compréhensibilité*) kanunları gereği bu görev ögeleri zaman zaman oldukça aşınmış, bazen de görevlerini kendilerini kuşatan diğer görev ve anlam ögelerine bırakarak düşmüşler ve daha başlangıçta işaretli bir öge karşısında **işaretsiz** (*nonmarque*) kalmışlardır (Gemalmaz, 2010, s. 275).

Vesikalarda görev ögelerinin işaretsiz kullanımına dair çokça örnek bulunmaktadır. Belirtisiz isim tamlamalarında ve belirteni özel bir isimden oluşan belirtili isim tamlamalarında belirten hâli eki işaretsizdir.

koyn+Ø yıl+Ø: *koyun yıl(ı)*

koyn yıl aram ay on yaşıka men taşıka turıka bitig birür men: *Koyun yıl(ının) birinci ay(ının) onuncu gün(ün)de ben Taşık, Turık'a senet (vesika) veriyorum* (Mi 19 / 1-2).

bu yir+Ø satığı: *bu yerin satışı (satış bedeli)*

bu **yir satığı** otuz tas bözni bitig kılmış kün üze men kuus t(e)mür tükel birtim: *Bu yer(in) satış bedeli otuz işlenmemiş pamuk kumaşı senedin yapıldığı günde ben Kuus Temür tamamen (eksiksiz) verdim* (Sa 09 / 9-10-11).

lükçün+Ø kidini: *Lükçün Pazarı*

lükçün kidini yorır bözüg tükel altım: *Lükçün Pazarı'nda geçerli pamuk kumaşı tamamen aldım* (Mi 16 / 3-4).

2. /+(n)Iḡ/

Belirtili isim tamlamalarında belirtenlerin üzerine gelerek kullanılmaktadır.

bu borluḡ+nıḡ sıcı+sı: *bu bağın sınırı*

ḡara temir+nıḡ borluḡ+Ø: *Kara Temir'in bağı*

bu **borluḡnıḡ sıcı**sı öndün **ḡara temirniḡ** borluḡ adırar: *Bu bağın sınırını doğudan Ḳara Temir'in bağı(ı) ayırır* (Sa 10 / 6-7).

alp (taş) sınıkur sangun+nuñ yir+i: *Alp Taş Sınkur Sangun'un yeri*

alp (taş) sınıkur **sangunnuñ yiri** adırar: *Alp Taş Sınkur Sangun'un yeri ayırır* (Sa 01 / 7-8).

3.1.1.6. Belirtilen Kategorisi

İyesi belli olan varlığın belirtili olduğunu gösteren belirtilen kategorisi vesikalarda /+(s)I/ ve /+Ø/ görev elemanlarıyla ifade edilmiştir.

1. /+(s)I/

mısırnıñ şuküteki borluğ+sı: *Mısır'ın Şükü'deki bağı*

mısırnıñ şuküteki borluğsıñ aldım: *Mısır'ın Şükü'deki bağını aldım* (Mi 22 / 4-5).

yigedmişniñ ög bitig+i: *Yigedmiş'in esas (orijinal) senedi*

yigedmişniñ ög bitigi: *Yigedmişin esas (ana) senedi* (Lo 17 / 7-8).

alp (taş) sınıkur sangun+nuñ yir+i: *Alp Taş Sınkur Sangun'un yeri*

alp (taş) sınıkur **sangunnuñ yiri** adırar: *Alp Taş Sınkur Sangun'un yeri ayırır* (Sa 01 / 7-8).

bu yir+Ø satıgı: *bu yerin satışı (satış bedeli)*

bu **yir satıgı** otuz tas bözni bitig kılmış kün üze men kuus t(e)mür tükel birtim: *Bu yerin satış bedeli otuz işlenmemiş pamuk kumaşı senedin yapıldığı günde ben Kuus Temür tamamen verdim* (Sa 09 / 9-10-11).

2. /+Ø/

koyn+Ø yıl+Ø: *koyun yıl(ı)*

koyn yıl üçünç ay iki otuzka maña miñ t(e)mürke tüşke bor kergek bolup turı bağıştın yarım kap bor altım: *Koyun yıl(ının) üçüncü ay(ının) yirmi iki(sin)de bana Min Temür'e kullanmak için üzüm gerek olup Turı Bağı'dan yarım kap üzüm aldım* (Lo 30 / 1-2-3-4).

koço+Ø balık+Ø: Koço şehir(i)

koço balık ayguçığa bir kümüş yastuk birip ağır kıynka tegzünler: Koço şehir(i) hazinadarına bir gümüş yastuk verip ağır cezaya çarptırılınsınlar (Mi 01 / 19-20).

3.1.1.7. Belirtili Tamlamalar

Bu kategoride **belirten** ve **belirtilen** arasındaki **özel** ve **geçici** bir anlam ilişkisi kurulan belirtili isim tamlamaları ve belirtili sıfat tamlamaları ele alınmıştır.

3.1.1.7.1. Belirtili İsim Tamlamaları

Bu tamlamalar, “Birden Fazla Anlam Ögesiyle Kurulmuş Genel Anlamlı Ögeler” başlığı altında incelenen belirtisiz isim tamlamalarından anlam olarak ve kurdukları ilişki bakımından ayrılır. “(sıfatlarıyla birlikte) **belirten isim + belirten eki + (sıfatlarıyla birlikte) belirtilen isim + belirtilen eki + iyelik eki**” kuruluşundan oluşan belirtili isim tamlamalarında **belirten** ve **belirtilen** öge arasındaki ilişki özel ve geçicidir.

Eski Uygur Hukuk Vesikaları’nda bulunan belirtili isim tamlamaları şu şekilde sınıflandırılmıştır:

1. (sıfatlarıyla birlikte) belirten isim + belirten eki + (sıfatlarıyla birlikte) belirtilen isim + belirtilen eki + iyelik eki
2. (sıfatlarıyla birlikte) belirten isim + Ø + belirten eki + (sıfatlarıyla birlikte) belirtilen isim + belirtilen eki + iyelik eki
3. (sıfatlarıyla birlikte) belirten isim + belirten eki + (sıfatlarıyla birlikte) belirtilen isim + Ø + Ø
4. Ø + Ø (sıfatlarıyla birlikte) belirtilen isim + belirtilen eki+iyelik eki

3.1.1.7.1.1. (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirten isim + Belirten Eki + (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirtilen İsim + Belirtilen Eki + İyelik Eki

men+**iñ** aқа+**m** ini+**m** urug+**um** tugmış+**ım** onluқ+**um** yüzlүk+**üm** alımçı+**m** birimçi+**m**: benim ağabeyim, kardeşim, akrabam, oğlum, onluğum, yüzlüğüm, alacaklım, vereceklim

meniñ aқam inim urugum tugmışım onluқum yüzlүküm alımçım birimçim kim kim me bolup çam çarım kılsarlar bu men satmış kişiye miñ yıl tümen күnke tegi bedrüz erklig bolzun: benim ağabeyim, kardeşim, akrabam, oğlum, onluğum, yüzlüğüm, alacaklım, vereceklim her kim olursa itiraz etseler benim sattığım kişi bin yıl on bin күне dek Bedrüz sahip olsun (Sa 29 / 9-10).

bu yir+**niñ** irt+**i** birt+**i**: bu yerin irti birti (vergisi)

bu **yirniñ** negü y(i)me irti+**Ø** birti+**Ø** yok: Bu yerin herhangi bir irti birti (vergisi) yok (Sa 06 / 20-21).

alp (taş) sinkur sangun+**uñ** yir+**i+Ø**: Alp (Taş) Sinkur Sangun 'un yeri

alp (taş) sıñқur **sangunnuñ yiri** adırar: Alp (Taş) Sıñқur Sangun 'un yeri ayırır (Sa 01 / 7-8).

3.1.1.7.1.2. (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirten İsim + Ø + Belirten Eki + (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirtilen İsim + Belirtilen Eki + İyelik eki

küz+**Ø** yañ+**i+Ø**+da: güz başında

bu on t(e)ñ kepezni **küz yañıda** başı taşı birle birür men: bu on teng pamuğu güz başında tamamiyle vereceğim (RH 04 / 5-6-7).

қоço il+**Ø** beget+**leri+ñ+e**: Koço il(i) beylerine

şazın+**Ø** ulug+**ları+ñ+a**: dini öğreti danışmanlarına

қоço il beg(e)leriңe ançasılarkа **şazın uluglarıңa** ...: Koço il(i) beylerine, müfettişlerine, dini öğreti danışmanlarına ... (Em 01 / 2-3).

süt+Ø sevinç+i+Ø: yetiştirme bedeli

it yıl bir y(i)rminç ay altı otuzka maña kaytsu tutuñka yunlaklık t(a)var k(e)rgek bolup titsu atl(ı)g oglumnı çintsu ayakga tegimligke **süt sevinçi** yarım yastuķ alıp ogulluķ birtim: *Köpek yıl(ının) on birinci ay(ının) yirmi altı(sın)da bana Kaytsu Tutun'a kullanmak için hayvan gerek olup Titsu adlı oğlumu saygıdeğer Çintsu'dan yetiştirme bedeli yarım yastık alıp evlatlık verdim* (Ad 01 / 1-4).

yir+Ø bitig+i+Ø: yer belgesi

tarķannıñ **yir bitigi** ol: *Tarkan'ın yer belgesidir* (Sa 01 / 20).

baş+Ø bitig+i+Ø: ana (orijinal) belge

ķutlugnıñ **baş bitigi** ol: *Kutluk'un ana (orijinal) belgesidir* (Sa 28 / 33-34).

3.1.1.7.1.3. (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirten İsim + Belirten Eki + (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirtilen İsim + Ø + Ø

Bu tür belirtili isim tamlamalarında /+Ø/ karşılanan **belirtilen** ve **iyelik** eklerinin ifade ettiği anlamın **belirtilen** ekinin üzerinde yoğunlaştığı görülür (Alyılmaz, 1994, s. 115).

beki+**nıñ** baçaķnıñ yir+Ø+Ø: *Beki'nin Bacak'ın yer(i)*

tagtın yınak **bekiniñ baçaķnıñ yir** adırar: *Kuzey tarafından Beki'nin (ve) Bacak'ın yer(i) ayırır.* (Sa 07 / 19-20).

basa togrıl+**nıñ** borluķ+Ø+Ø: *Basa Togrıl'ın üzüm bağ(ı)*

öñdün yınak **basa togrılınıñ borluķ** adırar: *Doğu tarafından Basa Togrıl'ın üzüm bağı ayırır* (Sa 05 / 8).

toyınçoğ+**nıñ** açmış yir+Ø+Ø: *Toyınçok'un açtığı yer*

toyınçoğnıñ açmış yir adırar: *Toyunçok'un açtığı yer ayırır* (Sa 08 / 9).

3.1.1.7.1.4. Ø + Ø (Sıfatlarıyla Birlikte)Belirtilen İsim + Belirtilen Eki + İyelik Eki

Belirten ve belirten ekinin işaretsiz olduğu belirtili isim tamlamalarında belirtilen ve iyelik ekli belirtilen isim, belirten ve belirten ekinin görevini de üzerine alır ve anlatıma akıcılık ve kolaylık sağlamaktadır (Alyılmaz, 1994, s. 116).

Ø+Ø+antakı aķa+m ini+m tugmış+ı+m ķatař+ı+m: *oradaki aķabeyim kardeşim*
 çocuklarım akrabalarım

antakı **aşam inim tıgımışım kıataşım** kim kimme bolup talaşmasunlar: *Oradaki ağabeyim kardeşim çocuklarım akrabalarım birbirleriyle kavga etmesinler (ihtilafa düşmesinler)* (Mi 28 / 11-12).

Ø+Ø+içi+miz ini+miz kam+ı+z kadaş+ı+mız ogul+u+mız kız+ı+mız: (bizim)
ağabeyimiz küçük erkek kardeşimiz akrabamız oğlumuz kızımız

içimiz inimiz kamız kıdaşımız ogulumuz kızımız ayıtmazun istemezün:
ağabeyimiz, küçük erkek kardeşimiz, akrabamız, oğlumuz, kızımız bir şey söylemesinler
istememesinler (Sa 03 / 12-13).

Ø+Ø+sav+lari: (onların) sözleri

bu karabaşığ ayıtsar isteser **savları** yorımazun: *bu köleyi sorarlarsa isterlerse sözleri geçersiz olsun* (Sa 11 / 11-12).

Ø+Ø+söz+ler+i+miz: *(bizim) sözlerimiz*

çamlasalar **sözlerimiz** yorımızun: *itiraz ederlerse sözlerimiz geçersiz olsun* (Mi 24 / 10-11).

3.1.1.7.2. Belirtili Sıfat Tamlamaları

İsimleri (varlıkları) aitlik, işaret, sayı, soru, belirsizlik ve diğer yönlerden belirten sıfatlara **belirtme sıfatları**; bu sıfatların isim / isim gruplarıyla oluşturdukları tamlamalara da **belirtili sıfat tamlaması** adı verilmiştir (Alyılmaz, 1994, s. 118). Bir iletişim ortamında aynı türden birden fazla nesne varsa ve bunlardan bir tanesi bir niteliğiyle diğerlerinden ayrılıyorsa, bu nitelik o nesneyi türdeşleri karşında belirli kılar. Bu durumda ismin “**nasıl**” lığını gösteren **niteleme sıfatları** da **belirtme sıfatları** gibi kullanılır (Daşdemir, 2014, s. 109).

Varlığın bünyesinde bulunmayan fakat varlığa belirlilik kazandırma amacıyla kullanılan belirtme sıfatları ile belirttikleri isimler arasındaki ilişki **geçicidir**. Söz konusu geçici ilişki neticesinde oluşan belirtili sıfat tamlamaları bu yönden belirtili isim tamlamalarına benzemektedir. Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda belirtili sıfat tamlamaları şu şekilde yer almıştır:

1. İşaret sıfatı + (sıfatlarıyla birlikte) isim
2. Aitlik sıfatı + (sıfatlarıyla birlikte) isim
3. Soru sıfatı + (sıfatlarıyla birlikte) isim
4. Sayı sıfatı + (sıfatlarıyla birlikte) isim
5. Belirsizlik sıfatı + (sıfatlarıyla birlikte) isim
6. Belirtme sıfat-fiili + (sıfatlarıyla birlikte) isim

3.1.1.7.2.1. İşaret Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim

Varlıkları işaret etme / gösterme yoluyla belirten işaret sıfatları vesikalarda aşağıda belirtilen şekilde kullanılmıştır:

bu yir: *bu yer*

adırar **bu yirke** miñ yıl tümen künke tegi alp taş sangun erklig bolzun: *Bu yere bin yıl on bin güne dek Alp Taş Sangun sahip olsun* (Sa 01 / 10-11).

bu sav: *bu söz*

bu savda tanuķ içim er: *Bu sözde tanık İçim Er(dir)* (Lo 17 / 7).

bu tamga: *bu damga*

bu tamga men titsunuñ ol: *Bu damga ben Titsu'nundur* (Ad 01 / 22).

bu bitig: *bu senet, belge*

bu bitig tuta kutlug taş kırsuz bolzun: *Bu belge(ye) sahip olarak Kutlug Taş sorumlu olmasın* (Sa 02 / 19-20).

bu bir yastuķ: *bu bir yastuk*

bu bir yastuķ biş sıtır kümüşüg bitig kılmış kün üze men basa togrıl tükel birtim men: *bu bir yastuk beş sıtır gümüşü senet yapıldığı günde ben Basa Togrıl tamamen verdim* (Sa 05 / 5).

3.1.1.7.2.2. Aitlik Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim

Söz konusu sıfat tamlaması vesikalarda iki ayrı yapıda bulunmaktadır:

1. Aitlik sıfatı + (sıfatlarıyla birlikte) isim

2. Aitlik sıfatı + Ø

1. Aitlik Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim

içinteki yir: *içindeki yer*

bu dört sıçrı **içinteki yir**ke miñ yıl tümen künke tegi toyınçoğ erklig bolzun: *bu dört sınır içindeki yere bin yıl on bin güne dek Toyınçoğ sahip olsun* (Sa 08 / 12-13).

çuküteki yirim(i)z: *Çukü'deki yerimiz*

ud yıl bir y(i)g(i)rminç ay y(i)g(i)rmike bizige ozmış togrılka tükelke yunlaklık böz k(e)rgek bolup **çuküteki yirim(i)z**ni aniçük içike toguru tomlıtu sattım(i)z: *Sığır yıl(ının) on birinci ay(ının) yirmi iki(sin)de bize Ozmuş Togrıl'a (ve) Tükel'e kullanmak için pamuk gerek olup Çukü'deki yerimizi Aniçük İçi'ye doğrudan sattık* (Sa 07 / 1-2-3).

taysaŋtaķı on altı er kömer borluķ: *Taysan'daki on altı amelelik üzüm bağı*

atamnıñ maña ülüşte teggen **taysaŋtaķı on altı er kömer borluķta** maña teger ... : *Babamdan bana mirastan düşen (kalan) Taysan'daki on altı amelelik üzüm bağından bana kalan ...* (Sa 11 / 3-4).

2. Aitlik Sıfatı + Ø

evteki + Ø: *evdeki (kimseler)*

inim suryaşiri **evtekiler** bile köni birzünler: *küçük kardeşim Suryaşiri, evdekiler ile birlikte doğru bir şekilde versinler* (Lo 13 / 10-11-12).

3.1.1.7.2.3. Soru Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim

Vesikalarda soru sıfatı olarak **ķayu, neçe** ve **negü** soru kelimeleri bulunmaktadır.

ķayu kişi: *hangi kişi*

ķayu kişi kitser biz ...: *hangimiz gidersek ...* (Mi 09 / 3).

neçe oğlan: *kaç çocuk*

neçe oğlanlarım bolsa ol oğlanlar birle teñ öñ ülüş kópu birürmen: *kaç çocuğum olursa o çocuklar ile eşit payı(n) hepsini veririm* (Ad 03 / 16-17-18).

negü kálan: *ne kadar toprak vergisi*

bu künthe kin **negü** yme kálan basıg bolsar üçegü kálanımızka üleşip birür biz: *Bu günden sonra ne kadar toprak ve basıg (vergisi) varsa üçümüz kálanımız (vergimizi) ekleyip paylaşıp (bölüşüp) verimiz* (Mi 05 / 7-8-9).

3.1.1.7.2.4. Sayı Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim

İsimleri sayı yoluyla belirten sıfatlara sayı sıfatı denmektedir. Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nın içeriğini; satış(Sa), değiştirme (Ex), kiralama (RH), ödünç alma (Lo), evlât edinme (Ad), rehin verme (PI), azat etme (Em), vasiyetler (WP), karışık belgeler (Mi) belgeleri oluşturmaktadır. Özellikle satış(Sa), değiştirme (Ex), kiralama (RH), ödünç alma (Lo) gibi ticari anlaşma metinlerinde birçok sayı sıfatı bulunmaktadır. Sosyal hayata dair anlaşmaların yer aldığı diğer gruptaki metinlerde ise eşya ya da maldan öte belgelerin merkezinde insan bulunmaktadır. Bu vesikalarda da söz konusu vesikaya konu olan evlat edinen ve edinilen, rehin veren ve rehin verilen, azat eden ve edilen, vasiyeti yazan ve vasiyet bırakılan kişilerin özellikleri belirtilirken sayı sıfatlarından yararlanılmıştır. Ayrıca her belge eylemin gerçekleştiği tarihle başladığı için yine sayı sıfatlarından çokça yararlanılmıştır.

Vesikalardaki “sayı sıfatı + (sıfatlarıyla birlikte) isim” yapısındaki sıfat tamlamalarına geçilmeden önce, vesikalarda kullanılan sayı sistemi dikkatlere sunulacaktır. Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda sayılar üç gruba ayrılmıştır:

- a. Asıl sayılar
- b. Sıra sayıları
- c. Topluluk sayıları

a. Asıl sayılar

Türkçe bilinen tarihi boyunca, yaygın olarak, sentaktik, morfolojik (üç yigirmi, on artukı üç, on üç vb.) fonetik ve grafik değişikliklere bakılmaksızın, kemiyet ve kemiyete bağlı ifadelerinde onlu (decimal) sistemi kullanmıştır (Gemalmaz, 2010, s. 328).

Vesikalarda birler basamağındaki sayılar (**bir, iki, üç, dört, biş, altı, yiti, sekiz, toköz**), onlar basamağındaki (**on, yegirmi, otuz, kırk, elig ...** vs.), yüzler basamağındaki (**yüz, üç yüz, biş yüz ...** vs.), binler basamağındaki (**miñ, dört miñ**), on binler basamağı ise **tümen** şeklinde ifade edilerek bazı fonetik değişiklikler olsa da günümüzde kullanılan sayı sistemiyle örtüşmektedir.

aa. Bir üst onlu sistem

Birler basamağı orijinal sayı değerini ifade ederken onlar basamağındaki sayının her zaman 10 eksiği düşünülerek ortaya asıl sayı çıkmaktadır. Vesikalarda oldukça fazla örneği bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır:

iki y(i)g(i)rmi: *on iki* (Lo 08 / 1).

üç otuz: *yirmi üç* (Sa 03 / 1).

biş y(i)g(i)rmi: *on beş* (Sa 19 / 1).

altı otuz: *yirmi altı* (Sa 24 / 1).

sekiz otuz: *yirmi sekiz* (Pl 02 / 1).

ab. Onlu sistem

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda Köktürk Türkçesi Dönemi'nde kullanılan “onlar basamağındaki sayı + artukı + birler basamağındaki sayı” yapısı bulunmamaktadır. Bugün kullanılan onlu sistemin ilk örnekleri Eski Uygur Türkçesi Dönemi'nde görülmüştür. Vesikalarda da söz konusu sisteme ait örnekler bulunmaktadır.

otuz yiti: *otuz yedi* (Mi 23 / 4).

on altı: *on altı* (Sa 11 / 4).

altmış üç: *altmış üç* (Lo 03 / 2).

yitmiş iki: *yetmiş iki* (Mi 11 / 4).

b. Sıra sayıları

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda sayılar /+°nç/ ekiyle birleşerek sıra sayılarını oluşturur.

üç+ünç: *üçüncü* (Mi 29 / 1).

tört+ünç: *dördüncü* (Sa 08 / 1).

biş+inç: *beşinci* (Sa 11 / 1).

altı+nç: *altıncı* (Sa 04 / 1).

sekiz+inç: *sekizinci* (Sa 24 / 1).

c. Topluluk sayıları

Sayıların üzerine /+AGU/ eki getirilerek yapılmıştır.

ik(i)+egü: *ikili topluluk* (Sa 08 / 3).

üç+egü: *üçlü topluluk* (Sa 26 / 7).

1. Asıl Sayı Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim

1.1. Asıl Sayı Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim

biş yüz yastuk: *beş yüz yastuk*

biş yüz yastuk çao kaldı: *beş yüz yastık çao kaldı* (Mi 17 / 6).

bu tört sıçı: *bu dört sınır*

miñ yıl: *bin yıl*

tümen kün: *on bin gün*

bu **tört** sıçı içindeki yirke **miñ** yıl **tümen** künke tegi basmıl erklig bolzun: *bu dört sınır içindeki yere bin yıl on bin güne dek Basmıl sahip olsun* (Sa 04 / 12-13-14).

sekiz sıtır: *sekiz sıtır*

sekiz sıtır kümüşüg men yuğa altım: *sekiz sıtır gümüşü ben Yuka aldım* (Mi 07 / 6-7).

2.1. Asıl sayı sıfatı + Ø

Belirtilen ögenin işaretli kullanımıyla belirten belirtilen ögenin görevini üzerine almıştır.

on üç + Ø: *on üç (yaş)*

on üç yaşar er olannı alpişka tog(u)ru tomlitu sattım: *On üç (yaşını) yaşayan erkek çocuğunu Alpiş'a doğrudan sattım* (Sa 27 / 6-7).

sekiz y(i)g(i)rmi: *on sekiz(inci) (gün)*

yunt yıl altınç ay **sekiz y(i)g(i)rmike** maña mısırkā yūr tarıgu yir kergek bolup ...: *At yılı(nın) altıncı ay(ının) on sekiz(inci) (gününde) bana Mısır'a mısır ekecek yer gerek olup ...* (RH 08 / 1-2-3).

2. Sıra Sayı Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim

2.1. Sıra Sayı Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim

ikinti ay: *ikinci ay*

tonuz yıl **ikinti** ay altı otuzka maña şivsadu tutuņa kümiş kergek bolup şinsun şalite on s(1)tır kümiş altım: *Domuz yıl(ının) ikinci ay(ının) yirmi altı(sın)da bana Şivsadu Tutun'a gümüş gerek olup Şinsun Şali'den on sıtır gümüş aldım* (Lo 10 / 1-4).

törtünç ay: *dördüncü ay*

tağıgu yıl **törtünç** ay tokuz yañıka men kovçu pukiñ atl(1)g er qarabaş satıgı yiti elig s(1)tır kümüşüg tükel altım: *Tavuk yıl(ının) dördüncü ay(ının) dokuzuncu gününde ben Kovçu Pukin adlı erkek köle(nin) satış (bedeli) kırk yedi sıtır gümüşü eksiksiz aldım* (Sa 21 / 20-21-22).

altınç ay: *altıncı ay*

küskü yıl **altınç** ay on y(a)ñıka maña kıysıduka tüşke künçit kergek bolup il t(e)mirtin bir küri künçit altım: *Fare yılı(nın) altıncı ay(ının) on(uncu) gününde bana Kaysıdu'ya kullanmak için susam gerek olup İl Temir'den bir küri susam aldım* (Lo 28 / 1-4).

2.2. Sıra Sayı Sıfatı + Ø

altı otuz + Ø: *yirmi altı(ıncı) (gün)*

... yıl sekizinci ay **altı otuz**ka men atay pintunun satığı tokuz yastuk çaonı şıvsay taysıtın tükel sanap alıp bu bitigni birtim: ... *yıl(ının) sekizinci ay(ının) yirmi altıncı (gününde) ben Atay Pintun'un satış (bedeli) dokuz yastuk çaoyu Şıvsay Taysı'dan eksiksiz sayarak alıp bu belgeyi verdim* (Mi 10 / 1-2-3).

yigirmi + Ø: *yirmi(nci) (gün)*

ud yıl bir y(i)g(i)rminç ay **y(i)g(i)rmike** bizige ozmış togrılka tükelke yunlaklık böz k(e)rgek bolup çuküteki yirim(i)zni aniçük içike toguru tomlıtu sattım(ı)z: *Sığır yıl(ının) on birinci ay(ının) yirmi(sin)de bize Ozmış Togrıl'a (ve) Tükel'e kullanmak için pamuk gerek olup Çukü'deki yerimizi Aniçük İçik'e doğrudan sattık* (Sa 07 / 1-2-3).

3.1.1.7.2.5. Belirsizlik Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim

Varlıkların sayı ve miktar yönünden belirsiz olduğunu ifade eden bu sıfat tamlamaları vesikalarda şu şekilde tespit edilmiştir:

alķu tınl(ı)g: *bütün canlı*

... **alķu** tınl(ı)g uguşın̄a ...: ... *bütün canlı soyuna* ... (Em 01 / 4).

sayu iki yogun böz: *her iki kalın pamuk kumaş*

sayu iki yogun böz ...: *her iki kalın pamuk kumaş* ... (Lo 04 / 4).

munça neseler: *bunca nesneleri*

munça neselerni san birip bitiglerim algıl tip kodup bardım: *Bunca nesneleri sayıp belgelerimi al deyip bırakıp gittim* (Mi 19 / 13-14).

3.1.1.4.2.6. Belirtme Sıfat-Fiili + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim

Bu sıfat tamlamaları üç grupta incelenerek dikkatlere sunulmuştur:

1. Belirtme sıfat-fiili/sıfat-fiil grubu + (sıfatlarıyla birlikte) isim
2. Belirtme sıfat-fiili/sıfat-fiil grubu + Ø
3. Eksilteli belirtme sıfat-fiili/sıfat-fiil grubu + (sıfatlarıyla birlikte) isim

1. Belirtme sıfat-fiili + Sıfatlarıyla Birlikte) İsim

almış yir: *aldığı yer*

yıp yangatın **almış yir**niñ bitigi: *Yıp Yanga'dan aldığı yerin belgesi(dir)* (Sa 03 / 26).

açmış yir: *açtığı yer*

toynçoğnıñ **açmış yir** adırar: *Toynçok'un açtığı yer ayırır* (Sa 08 / 9).

teger bölük ülüşlög yir: *düşen hisseli yer*

m(a)ña **teger bölük ülüşlög yirim** birzün: *bana düşen hisseli yerim(i) versin* (Lo 15 / 10-11).

çamladaçı kişi: *itiraz eden kişi*

çamladaçı kişiler qorluğ bolzun: *itiraz edecek kişiler sorumlu olsun (zarar görsün)* (Sa 29 / 19).

2. Belirtme Sıfat-Fiili / Sıfat-Fiil grubu + Ø

yorır + Ø: *geçerli*

qoço kidininde **yorır** iki uçı kinlig otra yirte tamgalıg yüz qanpuqa üzüşdümüz: *Koço Pazarı'nda geçerli iki ucu bağı, orta yerden damgalı yüz kuanpuya anlaştık* (Sa 01 / 4-5).

3. Eksilteli Belirtme Sıfat-Fiili / Sıfat-Fiil Grubu + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim

içim qançuk (< Ø+Ø içi+Ø+m Ø-Ø qançuk): *(benim) ağabeyim (olan) qançuk*

kidin kırata qazı kitrinte **içim qançuk** bile tüz ülüşlög iç şıg yirim atı qutlug taşka toguru tomlıdu satt(ı)m: *Kazı Kitrin'de ağabeyim Kançuk ile ortak 3 şıg yerimi adı Kutlug Taşka (olan kişiye) doğrudan sattım* (Sa 02 / 3-4-5).

oglum t(u)rdu (< Ø+Ø og(u)l+Ø+um Ø-Ø t(u)rdu): *(benim) oğlum (olan) T(u)rdu*

oglum t(u)rdu kün arslan ikegü köni birzün: *Oğlum Turdu (ve) Kün Arslan ikisi doğru bir şekilde versin* (Lo 05 / 5).

özümte tugmış titso (Ø+Ø tugmış+Ø Ø-Ø titso): (benim) kendimden doğmuş (olan) Titso

özümte **tugmış titso** atl(ı)g oğlumnı çintso şılağa üç yıllık tutgug birtim: *Kendimden doğmuş Titso adlı oğlumu Çintso Şıla'ya üç yıllık (süreyle) rehin verdim* (Pl 01 / 3-4).

3.1.1.8. Edatlar

Vesikalarda edatlar:

1. Çekim edatları
2. Kuvvetlendirme edatları
3. Cümle sonu eki / edatları şeklinde 3 başlık altında incelenmiştir.

3.1.1.8.1. Çekim Edatları

Çeşitli kelimelerden sonra gelerek onların zarf olarak kullanılmalarını sağlayan; birleştikleri kelime veya kelime grubu ile edat grubunu oluşturan (Eraslan, 2012, s. 296) çekim edatları işletme eki görevinde kullanılmaktadır.

1. /+TIn artuḵ/

arpatın **artuḵ** batsa ikigü teḡ urug üntürüp tarır biz: *arpadan fazla ekilirse ikimiz eşit tohum yetiştirip ekeriz* (RH 09 / 17-18-19).

2. /+TIn berü/

biçin yıl onunç ay altı y(i)g(i)rmike men ineçi alp togrılka tutar yiti küri üyürni apam k(i)lmişte alp togrılka yiti küri üyür köni birgil tiser men ineçi koyın yıltın **berü** tüşi bile köni birürmen: *Maymun yıl(ının) onuncu ay(ının) on altı(sın)da ben İneçi Alp Togrıl için tuttuğum yedi küri mısırı (Alp Togrıl) geldiğinde Alp Togrıl'a "Yedi küri mısırı doğru bir şekilde ver" derse ben İneçi koyun yıl(ın)dan itibaren faizi ile doğru bir şekilde veririm* (Mi 08 / 1-2-3).

3. bile / birle / birleki

toynaḵ şıla yme minita soḡ piryanımtaḵı negü orpaḵım telüküm bar erser oğulum smbodu **bile** tüz üleşiḡ alzunlar: *Toynaḵ Şıla'da benden sonra hücremde her ne yırtık, delik (eşyam) var ise oğlum Sambodu ile eşit paylaşıp alsınlar* (Ad 02 / 11-12-13).

birginçe bar yok bolsar men inim suryaşiri evtekiler **bile** köni birzünler: *Verinceye kadar kaybolursam kardeşim Suryaşiri evdekilerle doğru bir şekilde versinler* (Lo 13 / 9-12).

tavışgan yıl aram ay bir yañıka men aram k(a)ya kınısun **birle** yuñlaklık ço k(e)rgek bolup töküzteki tarıg tarımağka yirni altmış aqka apamka on iki sıtır ço yaqasın iligte alıp birürmen: *Tavşan yıl(ının) birinci ay(ının) ilk gün(ün)de ben Aram Kaya Kınısun ile kullanmak için ço gerekli olup Töküz'deki ekin ekmek için (olan) yeri Altmış Ak'a dedeme on iki sıtır ço elden alıp veririm* (RH 03 / 1-5).

k(a)yımtunıñ çaqçaqtaki ilçi **birleki** teñ ülüşlög yirin iki şıg yaqaka tut(t)um: *Kayımtunun Çaqqak'taki Elçi ile birlikte eşit hisseli yerini iki şıg (darıya) kiraladım* (RH 05 / 4-5-6).

4. /+TA soñ/

toynağ şıla yme minita **soñ** piryanımtağı negü orpaqım telüküm bar erser ogulum smbodu bile tüz üleşip alzunlar: *Toynak Şıla'da benden sonra hücremde her ne yırtık, delik (eşyam) var ise oğlum Sambodu ile eşit paylaşıp alsınlar* (Ad 02 / 11-12-13).

5. teg

ev **teg** yogun iş işletser men ilnin tutug yañınça birürmen: *Evdeki gibi yoğun (çok) iş yaptırırsam ülkenin rehin hukukuna göre veririm* (P1 02 / 7-8).

6. /+KA tegi/

bu tört sıçı içinteki yirke miñ yıl tümen künke **tegi** toynçoğ erklig bolzun: *bu dört sınır içindeki yere bin yıl on bin güne dek Toyınçoğ sahip olsun* (Sa 08 / 12-13).

7. üçün

ilke asıgı bar **üçün** borluğ ıgesi turını borluğçı birip k(a)ra toynını yanturup altımız: *Ülke(ye) faydası olduğu için bağ sahibi Turı'yı bağcı (olarak) verip K(a)ra Toyın'ı geri döndürüp aldık* (Mi 20 / 26-27-28).

ög bitigi yok bolmış üçün tutup turgu yanut bitig **birtimiz**: *Orijinal belge kaybolduğu için (orijinal belgenin yerini) tutacak kopya belge verdik* (Mi 18 / 3-4).

8. üze

bu pukiñ atl(1)g karabaş **üze** kiñsun ayagka tegimlig erklig bolzun: *Bu Pukin adlı köleye saygıdeğer Kinsun sahip olsun* (Sa 21 / 9-10).

9. yene

yene bu neselerni men taşıq yanıp kelip turıka tölep birs(e)r men men turı borluqñı yanturup birür men: *Yine bu eşyaları ben Taşıq dönüp gelip Turı'ya ödeyip veririm ben Turı üzüm bağıñı geri veririm* (Mi 19 / 16-17-18).

10. taqı

taqı birök beg işiniñ küç küçek sav keltürüp ayıtsar isteser an tirekke taplamış anıça tenglig k(a)rabaş an tirek qorsuz bolzun: *Ve eğer bey ve nüfuzunun güçlü söz(ünü) kullanıp sorarlar (ve) isterse An Tirek'e isteğine göre ona denk köle An Tirek sorumlu olmasın (zarar görmesin)* (Sa 19 / 13-14-15).

11. /+Dİn soñra/

mundın soñra men özüm oğlanım aqa inim onluğum yüzlüküm kim kimme çam kargaşa kılmazunlar: *Bundan sonra benim kendimin oğlanım ağabeyim kardeşim onluğum, yüzlüğüm her kim olursa itiraz etmesinler, kargaşa çıkarmasınlar* (Mi 24 / 7-10).

12. apam birök¹⁶

apam birök bu ogulñıñ küçin alıp bodka tegmişte orunın yigin kılmayın edgü tutmayın qodı asıra kişiçe tutsarmen kayuka barsar öz köñülinçe tapınça barzun: *Fakat eğer bu oğlu zorla alıp büyüdüğünde hâlini (durumunu) iyileştirmeden (onu) iyi tutmadan aşağılık (değersiz) kişi gibi davranırsam nereye gitse kendi gönlüne göre isteğince gitsin* (Ad 03 / 19-20-21-22-23).

¹⁶ Bu edat cümlede şart tümleci grubunu oluşturup eylemin gerçekleşmesinin bazı şartlara bağlı olduğu anlamını katmasının yanında bir olasılık durumunun olduğu ve “varsayalım ki, tut ki, farz et ki, diyelim ki (oldu)” anlamlarına gelerek olasılık dâhilindeki durumun hiçbir koşulda gerçekleşme ihtimalinin olmadığını da ortaya koymaktadır (Gül ve Ilgın, 2022, s. 273).

13. birle

birle barmış arkış yanmışta altı böz birip ıdurmen arkıştın ıdmasarmen birer ay birer böz asıg birle könü birürmen: *Bununla beraber gitmiş (olan) kervan döndüğünde altı pamuk kumaş verip gönderirim. Kervanla göndermezsem birer ay birer pamuk kumaş faizi ile doğru bir şekilde veririm* (Lo 06 / 4-5-6).

3.1.1.8.2. Kuvvetlendirme Edatları

İsimlerden sonra gelerek o ismin anlamını kuvvetlendirme ve belirgin kılma işleviyle kullanılan bu edatlardan (Korkmaz, 1968, s. 14) bazıları aşağıda dikkatlere sunulmuştur:

1. oğ

men alp taş sangunnun **oğ** yiri adırar: *Ben Alp Taş Sangun'un yeri ayırır* (Sa 01 / 10).

2. yene

bars yıl törtünç ay y(i)g(i)rmike maña tölek temürke sanlıg tıyuktaki taş köprügnün öndün sıñarkı tegzintürü tamlıg qavlalıqımnı **yene** çangur agıztağı yiti kürilig yirimni **yene** törtkil çugdağı dört şıg yirimni **yene** povu kıradağı üstün çeçeklikdeki altı şıg yirimni **yene** altın çeçeklikdeki dört şıg yirimni ...: *Kaplan yıl(ının) dördüncü ay(ının) yirmisinde bana Tölek Temür'e ait Tıyuk'daki taş köprüünün Doğu'dan (doğu tarafında) çevrilmiş duvarlı sebzeliğimi yine Çangur Agız'daki yedi kürilik yerimi yine Törtkil Çug'daki dört şıg yerimi yine Povu Kıra'daki yukarı çiçeklikteki altı şıg yerimi yine aşağı çiçeklikteki dört şıg yerimi ...* (Mi 28 / 1-6).

3. yme

bu on satır kümüşni bitig kılmış kün üze men qaytso tu tükel tartıp altım men çintso şıla **yme** bir egsüksüz tükel birtim: *bu on satır gümüşü senet yapıldığı günde ben Kaytso Tu eksiksiz tartıp aldım. Ben Çintso Şıla da eksiksiz tamamen verdim* (Pl 01 / 6-7-8-9).

bu künte kin negü **yme** kalan basıg bolsar üçegü kalanmızka üleşip birür biz: *Bu günden sonra ne kadar toprak ve basıg (vergisi) varsa üçümüz kalanımızı (vergimizi) ekleyip paylaşıp (bölüşüp) veririz* (Mi 05 / 7-8-9).

4. me

bu yirke kim kim **me** bolup çamlamazunlar: *Bu yere her kim olursa itiraz etmesin* (Sa 09 / 17).

3.1.1.8.3. Cümle Sonu Eki / Edatları

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda cümle sonu eki / edatı olarak /+gıl/ ve /+ol/ tespit edilmiştir.

1. /+gıl/

Vesikalarda sadece bir örnek tespit edilmiştir.

algıl: *al*

munça neselerni san birip bitiglerim **algıl** tip kodup bardım: *Bunca nesneleri sayıp belgelerimi al deyip bırakıp gittim* (Mi 19 / 13-14).

2. /+ol/

III. tekil şahıs eki olarak kabul edilen /+ol/ aslında işaretsiz durumda olan II. tekil şahıs ekinden sonra kullanılan cümlelerin anlamını kuvvetlendiren bir ek / edattır. Vesikalarda sık olarak kullanılmıştır.

bu nişan men taşıkñıñ **ol:** *bu nişan ben Taşık'ındır* (Mi 19 / 22).

bu nişan t(a)nuk men iş bukanıñ **ol** bu nişan t(a)nuk men era bukanıñ **ol** bu nişan t(a)nuk men mısırnıñ **ol** bu nişan tanuk men kersiniñ **ol:** *bu nişan t(a)nık ben İş Buğa'nındır. Bu nişan t(a)nık ben Era Buka'nındır. Bu nişan tanık ben Mısır'ındır. Bu nişan tanık ben Kersin'indir* (Mi 20 / 22-25).

3.1.2. Fiil İşletimi

Fiil kök ya da gövdeleri isimler gibi tek başlarına kullanılmaz. Fiil kök veya gövdekerini, mutlaka şekillendirmek yani varlıklaştırmak ve gerektiğinde varlığa bağlamak kaçınılmazdır. Bu işlem ise onları isimleştirmek (isim-fiil hâline koymak) yani vazifelerine göre bir hareketin veya oluşun adı söz konusuysa **ad-fiil**, bir varlığın hareket veya oluş şekli söz konusuysa **sıfat-fiil**, diğer bir hareket veya oluşun hareket ve oluş şekli söz konusuysa **zarf-fiil** şekillerine koymakla mümkündür (Alyılmaz, 1994, s. 84).

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda geçen isim-fiiller, sıfat-fiiller ve zarf-fiiller aşağıdaki şekilde incelenmiştir:

1. İsim-fiiller
2. Sıfat-fiiller (Partisipler)
3. Zarf-fiiller (Gerundiumlar)

3.1.2.1. İsim-Fiiller

Olumlu veya olumsuz fiil kök veya gövdelerinden yapılan isim-fiiller, fiillerin şahsa ve zamana bağlı olmadan iş, oluş, hareket, yargı vs. bildiren çekimli yapılardır.

1. /-GAI/

Ekin Türkiye Türkçesine aktarımı göz önüne alındığında Köktürkçedeki kullanımına benzer şekilde isim-fiil işlevini yerine getirdiği tespit edilmiştir. Aynı ekin tarihi ve çağdaş lehçelerde zarf-fiil eki olarak da mevcuttur.

çamla-galı: *itiraz etmeyi*

beg işi küçin tutup **çamlagalı** sakınsar bu ögen üze alp taş sangunğa yir yaratı birzün: *beyin nüfuzunu kullanıp itiraz etmeyi düşünürlerse bu kanalda Alp Taş Sangun'a bir yer hazırlayarak versin.* (Sa 01 / 14-15).

kıl+galı: *kılmayı, etmeyi*

Apam çam çarım **kılğalı** sakınsarlar bu borluğ tenginçe iki borluğ basa togrılğa yaradı birip yulup alzunlar: *Eğer itiraz etmeyi düşünürlerse bu üzüm bağı dengince iki bağı Basa Togril'a hazırlayarak satın alsınlar* (Sa 05 / 15-16-17).

3.1.2.2. Sıfat-Fiiller (Partisipler)¹⁷

Olumlu veya olumsuz fiil kök ve gövdelerinden yapılan sıfat-fiiller (partisipler) bir varlığın hareket ve oluş şeklini zamana bağlı olarak ifade eden fiil şekilleridir. (Alyılmaz, 1994, s. 85). Geçmiş Zaman Sıfat-Fiilleri, Geniş Zaman Sıfat-Fiilleri ve

¹⁷ Sıfat-fiil (partisip) kullanımının uygun görüldüğü bu çalışmanın dışında araştırmacılar anılan kategori için **isim-fiil** (Eraslan, 1980), (Eckmann,1962), **ortaç** (Hatiboğlu, 1972), **sıfat-fiil** (Karahana, 2012) ve **partisip** (Ergin, 2013) terimlerini kullanmıştır.

Gelecek Zaman Sıfat-Fiilleri başlıkları altında incelenen sıfat-fiiller isim, sıfat ve yüklem ismi¹⁸ yapımında kullanılmıştır.

3.1.2.2.1. Geçmiş Zaman Sıfat-Fiilleri

1. /-**TI**/ (</-**T+I**/)

Görülen geçmiş zaman anlamını ifade eden oldukça işlek olarak kullanılan sıfat-fiil ekidir. Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda yüklem ismi fonksiyonuyla kullanılmıştır.

bir-**t+i**+m (<bir-Ø-Ø-t+i+Ø+Ø+m): *verdim*

al-**t+i**+m (<al-Ø-Ø-t+i+Ø+Ø+m): *aldım*

bu bitig kılmış kün üze men kutlug taş üç yüz biş otuz künpunı bir eksüksüz tükel s(a)n(a)p **birtim** men yig y(i)me tükel s(a)nap **altım**: *Bu sened(in) yapıldığı günde ben Kutlug Taş 325 kuanpuyu eksiksiz tamamını sayıp verdim. Ben Yig de tamamen sayıp aldım* (Sa 02 / 6-7-8-9).

sözleş-**d+i**+miz (<sö-z+le-ş-Ø-d+i+Ø+Ø+miz): *konuştuk*

satıg künpusın inçe **sözleşdim(i)z**: *satış (bedeli) kuanpuyu şöyle konuştuk* (Sa 02 / 5).

biti-**d+i**+m (<biti-Ø-Ø-d+i+Ø+Ø+m): *yazdım*

alguçıka birgüçike inçe ayıtıp men pusartu singay (ka)y-a **bitidim**: *Alıcıya satıcıya dikkatlice sorup ben Pusartu Singay Kaya yazdım* (Sa 01 / 18).

kit-**t+i**+m (<kit-Ø-Ø-t+i+Ø+Ø+m): *gittim*

orpakı telüki birle men kutlug toña atay kızını igelep alıp **kittim**: *Orpakı Telüki ile ben Kutlug Tonga Atay (isimli) kızı sahiplenip alıp gittim* (Mi 01 / 7-8).

2. /-**mIş**/

İşlek bir sıfat-fiil ekidir. Vesikalarda isim, sıfat, yüklem ismi vs. yapımında kullanılmıştır.

¹⁸ Bazı sıfat-fiiller yüklem ismi olarak kullanıldığında eylemin zamanını bildirmektedir.

a) İsim olarak kullanılışı: İsim olarak kullanışı sık değildir.

ülüşke t(e)g-miş+i: *düşmüşü*

ülüşke t(e)gmiş i sıkap ög(e)nteki yazılartın almış: *payı(n)a düşmüşü Sıkap su kanalındaki (kanalına yakın) ovalardan almış* (Wp 04 / 18).

b) Sıfat olarak kullanılışı: Oldukça işlek şekilde kullanılmıştır.

al-mış yir: *aldığı yer*

yrp yangatın almış yirniñ bitigi: *Yrp Yangadan aldığı yerin belgesi(dir)* (Sa 03 / 26).

aç-mış yir: *açtığı yer*

toyınçoğnıñ açmış yir adırar: *Toyunçok'un açtığı yer ayırır* (Sa 08 / 9).

bitig kıl-mış kün: *senet yapıldığı gün*

bu on satır kümüşni bitig kılmiş kün üze men qaytso tu tükel tartıp altım: *Bu on satır gümüşü senet yapıldığı günde ben Kaytso Tu tamamen tartıp aldım* (Pl 01 / 6-7-8).

bol-mış tüş: *olmuş ürün*

bolmış tüşin teñ üleşür biz: *olmuş ürünleri (hasadı) eşit şekilde paylaşırsız* (RH 07 / 6).

c) Yükleme ismi olarak kullanılışı: Eski Uygur Hukuk Vesikaları tanıklı belgeler olduğu için /-mİş/ ekinin duyulan / öğrenilen geçmiş zaman göreviyle yükleme ismi olarak örneği sadece 1 cümlede tespit edilmiştir.

tapla-mış (<tapla-Ø-Ø-mış+Ø-Ø+Ø): *istemiş*

an tirekke taplamış anıça tenglig q(a)rabaş: *An Tirek'e bunun gibi bir köle istemiş* (Sa 19 / 14).

3.1.2.2.2. Geniş zaman Sıfat-Fiilleri

1. /-(y)°r/

İşlek bir sıfat-fiil ekidir. Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda en sık yüklem ismi olarak kullanılmıştır.

a) İsim olarak kullanılışı:

teg-**er**: *düşen*

maña **teger** aldı er kömer borlukumnu suldan bukağa toguru tomlitu sattım: *bana düşen altı amele(lik) bağımı Suldan Buka'ya doğrudan sattım* (Sa 10 / 4-5).

yor-**ır**: *geçen, geçerli*

koço kidininde **yorır** iki uçı kinlig otra yirte tamgalıg yüz ıanpuğa üzüşdümüz: *Koço Pazarı'nda geçerli iki ucu bağlı, orta yerden damgalı yüz kuanpuya anlaştık* (Sa 01 / 4-5).

b) Sıfat olarak kullanılışı:

tut-**ar**: *tutan, miktarda*

biçin yıl onunç ay altı y(i)g(i)rmike men ineçi alp togrılka **tutar** yiti küri üyürni ... : *Maymun yıl(ının) onuncu ay(ının) on altısında ben İneçi Alp Togrıl'a yedi küri tutan (miktarında) dariyı ...* (Mi 08 / 1-2).

olur-**ur**: *oturduğu*

k(a)lıg bekin bile üleşip almış **olurur** ev bir k(a)ırlı ...: *Kalıg Bekin ile paylaşıp, almış (olduğu) oturduğu ev bir araba ...* (Wp 04 / 24-25).

c) Yüklem ismi olarak kullanılışı: Anılan sıfat-fiil eki vesikalarda en sık yüklem ismi olarak kullanılmaktadır.

adır-**ar** (<adır-Ø-Ø-ar+Ø-Ø+Ø): *ayırır*

bu borluknıñ sıçısı öñdün kara temirniñ borluk **adırar**: *Bu bağın sınırını doğudan Kara Temir'in bağı ayırır* (Sa 10 / 6-7).

birüş-ür biz (<birüş-Ø-Ø-ür+Ø-Ø+biz): verimiz

bu savta kayusu agısbiz üçer yüz bişer otuz kınpu içre kuvpar **birüşür biz**: *bu sözden (anlaşmadan) hangimiz cayarsak üç yüz yirmi beşer kuanpu içeriye (hazineye) ceza verimiz* (Sa 03 / 24-25).

tarı-r biz (<tarı-Ø-Ø-ır+Ø-Ø+biz): hasat ederiz

bu yirke neçe urug batsar ikegü tenj üntürüp **tarır biz**: *Bu yere ne kadar tohum ekilirse ikimiz eşit paylaşır hasat ederiz* (RH 07 / 4-5-6).

ıd-ur men (<ıd-Ø-Ø-ur+Ø-Ø+men): gönderirim

arkış yanmışta altı böz birip **ıdur men**: *Kervan döndüğünde altı (tane) pamuk kumaşı verip gönderirim* (Lo 06 / 4-5).

2. /-mAz/ (< /-mA-z/)

Geniş zamanın olumsuzunu ifade eden bu ek, vesikalarda yüklem ismi olarak kullanılmıştır.

a) Yüklem ismi olarak kullanılışı

katıl-maz (<katıl-Ø-ma-z+Ø-Ø+biz): katılmayız

sal-maz (<sal-Ø-ma-z+Ø-Ø+biz): sorumlu olmayız

negüme **katılmaz biz salmaz biz** tip bu budaşırı bahşıka tapşurup birtimiz: *hangisi olursa olsun katılmayız sorumlu olmayız deyip Budaşırı Bahşı'ya teslim edip verdik* (Mi 20 / 15-16).

kögür-mez men (<kögür-Ø-me-z+Ø-Ø+men): girdirmem, sokmam

men borlukka özge kişi **kögürmez** men timiş üçün ... : ben üzüm bağına başka kişiyi girdirmem (sokmam) dediği için ... (Mi 19 / 9-10).

üntür-mez men (<üntür-Ø-me-z+Ø-Ø+men): göndermem

üç yıl tükemeginçe **üntürmez men**: *üç yıl geçmeden (onu) göndermem* (Pl 01 / 22-23).

3.1.2.2.3. Gelecek Zaman Sıfat-Fiilleri

1. /-TAÇI/

Bu ek, vesikalarda sadece sıfat yapma göreviyle kullanılmıştır.

a) Sıfat olarak kullanılışı:

yul-**daçı**: *satın alacak*

yuldaçı kişi korusu bolzun: *Satın alacak kişi zararlı olsun* (Sa 07 / 16).

çamla-**daçı**: *itiraz edecek*

çamladaçı kişiler korusu bolzun: *itiraz edecek kişiler zararlı olsun* (Sa 29 / 19).

2. /-GAy/

Sadece yüklem ismi olarak kullanılışına ait örnek bulunmaktadır.

a) Yüklem ismi olarak kullanılışı

kal-**gay** (<kal-Ø-gay+Ø-Ø+Ø): *kalacak*

umugsuz urısız **kalgay** tip bu iki oğlanlarımta turmuş atlıg oğlumnı sutbakka il törüsi birle ogulluk birdim: *Çaresiz evlatsız kalacak(ım) deyip bu iki çocuğumdan Durmuş adlı oğlumu Sutbak'a ülke yasasına göre evlatlık verdim* (Ad 03 / 1-2-3-4).

bol-**gay** men (<bol-Ø-Ø-gay+Ø-Ø+men): *olacağım*

küskü yıl sekizinç ay sekiz y(i)g(i)rmike men tüşiki ağır igke t(e)gmişke edgü ayıg **bolgaymen** tip kişim sılañka bitig koddum: *Fare yıl(ının) sekizinci ay(ının) on sekizinde ben Tüşiki ağır hastalığa yakalandığım için iyi (ya da) kötü olacağım deyip karım Silan'a vasiyet bıraktım* (Wp 01 / 1-2-3-4).

bar-**gay** men (<bar-Ø-gay+Ø-Ø+men): *varacağım, gideceğim*

... ağır igke tegip ölüp idip **bargay men** tip... : *ağır hastalığa yakalanıp ölüp (öbür dünyaya) gideceğim diye ...* (Wp 02 / 2-3).

3.1.2.3. Zarf-Fiiller (Gerundiumlar)¹⁹

Zarf-fiil olumlu ya da olumsuz fiil kök ya da gövdesine getirilen fiillerin hareket hâlini ifade eden özel şekillerdir. Zarf-fiil eklerinin temel işlevleri, eylemlerin adlarını asıl eyleme bağlamaktır (Karaağaç, 2017, s. 172-173). K. ERASLAN zarf-fiillerin; fiillerin zarf şekillerini oluşturmak ve iki hareketi birbirine bağlamak olmak üzere iki temel işlevi olduğunu ifade etmiştir (Eraslan, 2012, s. 402).

3.1.2.3.1. Durum Zarf-Fiilleri

Cümlede hâl ifade ederek eylemin ne şekilde yapıldığını göstermektedirler.

1. /-I/

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda sadece bir örnekte tespit edilen bu zarf-fiil eki fiilden zarf yapımı görevini üstlenmiştir.

tüket-i: *hepsi(ni), tamamen*

bitig kılmış künthe **tüketi** ald(ı)m: *Senet yapıldığı günde hepsi(ni) aldım* (Sa 18 / 6).

2. /-mATIn/²⁰

/-°p/ zarf-fiil ekinin olumsuz biçimini oluşturan bu ek -madan, -maksızın, -mayarak anlamlarında zarf-fiiller yapmakta, bu zarf-fiiller geçtikleri cümlelerde zarf veya hâl tümleci olarak kullanılmaktadır (Alyılmaz, 1994, s. 99).

kod-matın: *koymadan, bırakmadan*

biz tolug(a)ya mısır ulug inç k(a)ya mısır başlap onluklar y(i)me bir **kodmatın** tükel sanap altımız: *Biz Tolug(a)ya Mısır, Ulug İnç K(a)ya Mısır(dan) başlayıp onluklar da bir tane koymadan (bırakmadan) tamamen sayıp aldık* (Sa 09 / 11-12).

¹⁹Zarf-fiil (gerundium) kullanımının uygun görüldüğü bu çalışmanın dışında araştırmacılar anılan kategori için **ulaç** (Hengirmen, 1999), **zarf-fiil** (Korkmaz, 2014), **gerundif** (Çağatay, 1947), **gerundium** (Ergin, 2013) terimlerini kullanmıştır.

²⁰ Ekin kökeni ve farklı kullanımları hakkındaki çeşitli görüşler için bk. W. Bang (1923). Das negative Verbum der Türksprachen, SBAW, Phil.hist. K1, 12; Saadet Çağatay, "Eski Osmanlıca Fiil Müştakları" *DTFC Dergisi*, VI, 42; Şinasi Tekin, Türkçede -Ma- Olumsuzluk Eki İle -DUK- Eki Nereden Geliyor? *İştikakçının Köşesi Türk Dilinde Kelimelerin ve Eklerin Hayatı Üzerine Denemeler*, 54-55; Zeynep Korkmaz "Türkiye Türkçesindeki -madan I-meden <-madın <-medin Zarf-Fiil (Gerundium) Ekinin Yapısı Üzerine" *Türkoloji Dergisi*, 2(1), 259-269; Talat Tekin, "{-MATI(N)} Gerundiumu Üzerine" *Dil Araştırmaları*, 6, 203-210.

ayıt-**matın**: söylemeden

b . . ltur atl(ı)g t(e)mirçi qarabaş toyın çoynuñ ay sılıg atl(ı)g ebçi qarabaş bözçi bu ikegü begerlerine **ayıtmatın** er ebçi bolmışlar: *b . . ltur adlı demirci erkek köle ile Toyın Çoy'un Ay Sılıg adlı pamuk dokumacısı kadın köle(si) bu ikisi beylerine söylemeden karı-koca olmuşlar* (Mi 02 / 2-3-4-5-6).

3. /-mAyIn/

/-mATIn/ zarf-fiil ekiyle aynı görevde kullanılmaktadır.

kııl-**mayın**: kılmadan, yapmadan

tut-**mayın**: tutmadan

apam birök bu ogulnıñ küçin alıp bodқа tegmişte orunın yigin **kılmayın** edgü **tutmayın** kodı asıra kişiçe tutsarmen қayуқа barsar öz көңүlinçe tapınча барzun: *Fakat eğer bu oğulu zorla alıp büyüdüğünde hâlini (durumunu) iyileştirmeden (onu) iyi tutmadan aşâğılık (değersiz) kişi gibi davranırsam nereye gitse kendi gönlüne göre isteğince gitsin* (Ad 03 / 19-20-21-22-23).

tılda-**mayın**: yalan söylemeden

bu bitigdeki çaonı birginçe bitigni kim alıp kelser negükeme **tıldamayın** bütürüp birürbiz: *Bu belgedeki çaoyu verince belgeyi kim alıp gelirse yalan söylemeden bu (belgeyi) veririz* (Mi 17 / 8-9-10).

şıлта-**mayın**: karşı koymadan, itiraz etmeden

borluқın қаған til(e)s(e)r negükeme **şıltamayın** yanturup birür men: *Üzüm bağıni ne zaman isterse kim olursa olsun karşı koymadan geri vereceğim* (Mi 21 / 4-5).

4. /-°p/

Bu zarf-fiil eki /-°p/, /-ArAk/, /-A/, -mak suretiyle vb. anlamlarda bir işin, hareketin oluş biçimini, durumunu bildiren zarf-fiiller yapmakta ve bu zarf-fiillerde geçtikleri cümlelerin hâl tümleçlerini veya zarflarını oluşturmaktadırlar (Alyılmaz, 1994: 100).

ayıt-**ıp**: sorup

men esen tutuñ **ayıtıp** bitidim: *Ben Esen Tutung sorup yazdım* (Sa 05 / 19).

sana-**p**: sayıp

biz tolug(a)ya mısır ulug inç k(a)ya mısır başlap onluklar y(i)me bir kodmatın tükel **sanap** altımız: *Biz Tolug(a)ya Mısır Ulug İnç K(a)ya Mısır başta onluklar da bir tane koymadan (bırakmadan) eksiksiz sayıp aldık* (Sa 09 / 11-12).

bol-**up**: olup

maña bolmışka asıgka kümüş kergek **bolup** k(a)ra ogulta altı s(ı)tır kümüş altım: *Bana Bolmuş'a kullanmak için gümüş gerek olup Kara Ogul'dan altı sıtır gümüş aldım* (Lo 07 / 2-3-4).

tegür-**üp**: ulaştırıp, götürüp

yidinç aynın on bişte çoçoğa **tegürüp** birür men: *yedinci ayın on beşinde Koço'ya götürüp veririm* (Lo 18 / 7-8).

bir-**ip**: verip

kıy(ı)nka t(e)g-**ip**: cezaya çarptırılıp

ulug süüke bir altun yastuk oylan tigitlerke birer kümüş yastuk içgerü ağılıkka bir yastuk içgerü ağılıkka bir at **birip** ağır **kıy(ı)nka t(e)gip** sözleri yorımazun: *büyük orduya bir altun yastuk prenlere birer gümüş yastuk hazineye bir yastuk ve bir at verip ağır cezaya çarptırılıp sözleri geçersiz olsun* (Wp 01 / 11...17).

3.1.2.3.2. Zaman Zarf-Fiilleri

Zaman zarf-fiilleri yüklemi zaman yönünden tamamlamaktadır.

1. /-GİnçA/

öl-**ginçe**: ölünceye kadar

ogul törüsi birle **ölginçe** köni bişig tapınızun: *evlatlık yarasına göre ölünceye kadar doğru (bir şekilde), olgunlukla hizmet etsin* (Ad 03 / 7-8).

bir-**ginçe**: verinceye kadar

birginçe bar yok bolsar men inim suryaşiri evtekiler bile köni birzünler: *Verinceye kadar ortadan kaybolursam kardeşim Suryaşiri, evdekilerle doğru bir şekilde versinler* (Lo 13 / 9-10-11-12).

tükeme-**ginçe**: *geçmeden, geçmeyince*

üç yıl **tükemeginçe** üntürmez men: *üç yıl geçmeden (onu) vermem* (Pl 01 / 22-23).

2. /-mİşTA/

yan-**mışta**: *döndü(ğüm) zaman*

kutabatın **yanmışta** bu eşekni teri birle köni birürmen: *Kutaba'dan döndüğüm zaman bu eşeği kira bedeliyle doğru bir şekilde veririm* (RH 13 / 6-7-8).

k(i)l-**mişte**: *geldiği zaman*

biçin yıl onunç ay altı y(i)g(i)rmike men ineçi alp togrılka tutar yiti küri üyürni apam **k(i)lmişte** alp togrılka yiti küri üyür köni birgül tiser men ...: *Maymun yıl(ının) onuncu ay(ının) on altısında ben İneçi Alp Togrıl'a yedi küri miktarında darı(yı) abim geldiği zaman doğru bir şekilde ver dersem ...* (Mi 02 / 1-2-3).

3.1.2.3.3. Sebep Zarf-Fiilleri

1. /-mİş için/

Bu birleşme vesikalarda **-dığından, -dığı için** anlamlarında zarf-fiiller yapıp bu zarf-fiillerin geçtiği cümlelerde sebep tümlecini oluşturur.

ti-**miş için**: *dediği için*

men borlukka özge kişi kögürmez men **timiş için** ... : *ben üzüm bağına başka kişiyi girdirmem (sokmam) dediği için ...* (Mi 19 / 9-10).

kal-**mış için**: *kaldığı için*

biz onluklara **kalmış için**...: *biz onluklara kaldığı için ...* (Sa 09 / 4-5).

yok bol-**mış için**: *kaybolduğu için*

ög bitigi yok **bolmış için** tutup turgu yanut bitig birtimiz: *Orijinal belge kaybolduğu için (orijinal belgenin yerini) tutacak kopya belge verdik* (Mi 18 / 3-4).

2. /-yUk için/

-dığından, -dığı için anlamlarında zarf-fiiller yapıp bu zarf-fiillerin geçtiği cümlelerde sebep tümlecini oluşturur.

tegme-yük için: ulaştırmadığımız için

beglig bir küp bor tegmeyük için: beyliğe bir küp şarap ulaştırmadığımız için
(Sa 09 / 5-6).

3. /-mİştA/

igle-mişte: hastalığa tutulduğum için

toğuz yıl törtünç ay men karaçuk ağır iglemişte oğlumka kalmış tavarig ötiglep
koddum: Domuz yıl(ının) dördüncü ay(ında) ben Karaçuk ağır hastalığa tutulduğum için
oğluma kalan malı kayıt altına alıp bıraktım (Wp 03 / 1-2).

3.1.2.3.4. Hedef Zarf-Fiilleri

1. /-gAlI/

Bu zarf-fiil –mAk için, mAk üzere anlamına gelen zarf-fiiller yapmaktadır.
Kullanıldıkları cümlelerin hedef tümleçlerini oluşturmaktadır.

kör-geli: görmek için

atl(ı)g kıt(a)y oğlanı taştın sınka kañlı yolın körgeli barıp bir böz ton tapıp kelmiş:
... adlı Kıtay köle dış mezarlıktaki araba yolunu görmek için (kontrol etmeye) gidip
pamuk bir elbise bulup gelmiş (Mi 03 / 5-6-7).

3.1.2.3.5. Şart Zarf-Fiilleri

Vesikalarda cümlede şart bildiren zarflar yapan zarf-fiil -sAr ekidir.

1. /-sAr/

tapla-sar: isterse

taplama-sar: istemezse

taplasar özi tarızun taplamasar adın kişike ötkürü satzun: İsterse kendi eksin.
İstemezse başka kişiye doğrudan satsın (Sa 02 / 13-14).

iste-ser: ister(ler)se

bu karabaşığ ayıtsar isteser savları yorımazun: bu köleyi isterlerse sözleri geçersiz
olsun (Sa 11 / 11-12).

öl-ser: ölürse

ıd-sar: giderse, kaçarsa

bu udnıñ **ölser ıdsar** men umar birür men: *bu sığır ölürse (veya) kaçarsa ben Umar vereceğim* (RH 14 / 9-10-11).

keçür-serbiz: geçirirsek

birmedin **keçürserbiz** il yañınça asığı birle köni birürbiz: *Vermeden geçirirsek ülke hukukuna göre faizi ile doğru bir şekilde veririz* (Lo 12 / 7-8-9).

3.1.2.3.6. Kuvvetlendirme Zarf-Fiilleri

1. /-A/

Bu ekin vesikalarda bazı fiillerin üzerine gelerek **de, dahi, yine** anlamına gelen ve cümlede edat göreviyle kullanılan zarf-fiiller yaptığı tespit edilmiştir.

yen-e (<yan-a): yine

bars yıl törtünç ay y(i)g(i)rmike maña tölek temürke sanlıg tıyuktaķı taş köprügnüñ öñdün sıñarkı tegzintürü tamlıg qavlalıķımnı **yene** qañgur ağıztaķı yiti kürilig yirimni **yene** törtkil qugdaķı tört şıg yirimni **yene** povu kıradaķı üstün qeçeklikdeki altı şıg yirimni **yene** altın qeçeklikdeki tört şıg yirimni ...: *Kaplan yıl(ının) dördüncü ay(ının) yirmisinde bana Tölek Temür'e ait Tıyuk'daki taş köprünün Doğu'dan (doğu tarafında) qevrilmiş duvarlı sebzeleşimi yine Qangur Ağız'daki yedi kürilik yerimi yine Törtkil Qug'daki dört şıg yerimi yine Povu Kıra'daki yukarı qışeklikteki altı şıg yerimi yine aşaağı qışeklikteki dört şıg yerimi ...* (Mi 28 / 1-6).

ym-e: da, yine

bu on satır kümüşni bitig qılmış kün üze men qaytso tu tükel tartıp altım men qıntso şıla **yme** bir egsüksüz tükel birtim: *bu on satır gümüşü senet yapıldığı günde ben Kaytso Tu eksiksiz tartıp aldım. Ben Qıntso Şıla da eksiksiz tamamen verdim* (Pl 01 / 6-7-8-9).

evteki qatınlarım m(e)niñ tugmışlarım kim **yme** q(a)mılamazunlar: *Evdeki kadınlarım benim çocuklarım da itiraz etmesinler* (Wp 02 / 12-13).

men toynak şilavanti **yme** ogulum sambodu bile tüz ülüşlög kılıp ogullanu altım: *ben Toynak Şilavanti de oğlum Sambodu ile birlikte eşit pay alıp oğlanı (evlat olarak) aldım* (Ad 02 / 5-6-7).

2. /-I/

Bu zarf-fiil ekine vesikalarda geçen **taķı** sözcüğünde rastlanmıştır. **Da, daha, yine, dahi, ve** anlamlarında zarf-fiiller yaptığı ve bu zarf-fiilin edat olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.

taķı

taķı birök erklig beg kiři küçin tutup kām küç kılıp yulglı alglı saķınsarlar bu oķ ögente oķ yir tenginçe yir kūtlug taşķa yaratubirip alzunlar: *Ve eğer güçlü bey nüfuzunu kullanıp kām gücünü kullanıp geri almayı düşünürlerse bu su kanalındaki yer dengince yer Kutluk Taş’a hazırlayarak verip alsınlar* (Sa 02 / 16-19).

taķı birök erklig beg işi küçin tutup alayın yulayın tiserler bu oķ ögen üze suvaķlık iki tançu yir yaratu birip yulup alzun: *Ve eğer güçlü bey nüfuzunu kullanıp geri alayım derlerse bu su kanalınında sulu iki parça yer hazırlayarak verip satın alsın(lar)* (Sa 04 / 18-20).

3.2. CÜMLE²¹

Bu bölümde cümlelerin ögeleri, ögelerinin dizilişı bakımından cümleler / cümle kalıpları incelenmiştir.

3.2.1. Cümlelerin Ögeleri

Bir ifadenin kodlanmış şekli olan cümlelerin çekirdeği: cümleyi metne bağlayan cümle başı edatları, cümleyi duruma bağlayan seslenme tümleçleri, cümlelerin anlamını çeşitli yönler (soru, emir vb.) den vurgulayan cümle sonu ek ve edatları gibi ögeler bir tarafa bırakılırsa özne ve yüklem adı verilen iki temel ögeden oluşur (Alyılmaz, 1994, s. 134).

²¹ Eski Uygur Türkçesinde cümle ile ilgili detaylı bilgi için bk. Şinasi Tekin (1965). Uygurcada Yardımcı Cümleler Üzerine Bir Deneme, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*, 13, s. 35-63; Hülya Savran (2004). *Uygur Türkçesinde ve Orta Türkçe Döneminde Kim’li birleşik cümleler*. Balıkesir: İnci Ofset.

3.2.1.1. Özne

Cümlede işi, hareketi yapanı, kılanı ve olanı bildiren özne vesikalarda iki grupta incelenmiştir:

1. Yapıları bakımından özneler
2. Anlamları bakımından özneler

3.2.1.1.1. Yapıları Bakımından Özneler

Vesikalarda bulunan cümlelerin özneleri aşağıdaki şekilde sınıflandırılmıştır:

1. Cins adından oluşan özneler
2. Özel adlardan oluşan özneler
 1. Kişi adlarından oluşan özneler
 2. Boy, kavim, millet vs. adlarından oluşan özneler
 3. Belirtisiz isim tamlamalarından oluşan özneler
 4. Niteleme sıfatı + isimden kurulu tamlamalardan oluşan özneler
 5. Belirtili isim tamlamalarından oluşan özneler
 1. (sıfatlarıyla birlikte) belirten isim + belirten eki + (sıfatlarıyla birlikte) belirtilen isim + belirtilen eki + iyelik eki kuruluşundan oluşan özneler
 2. (sıfatlarıyla birlikte) belirten isim + Ø+ belirten eki + (sıfatlarıyla birlikte) belirtilen isim + belirtilen eki + iyelik eki kuruluşundan oluşan özneler
 3. Ø + Ø (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirtilen İsim + Belirtilen Eki + İyelik Eki kuruluşundan oluşan özneler
 6. Belirtili sıfat tamlamalarından oluşan özneler
 1. İşaret sıfatı + (sıfatlarıyla birlikte) isim kuruluşundan oluşan özneler
 2. Aitlik sıfatı + (sıfatlarıyla birlikte) isim kuruluşundan oluşan özneler
 1. Aitlik sıfatı + (sıfatlarıyla birlikte) isim kuruluşundan oluşan özneler
 2. Aitlik Sıfatı + Ø kuruluşundan oluşan özneler
 3. Sayı sıfatı + (sıfatlarıyla birlikte) isim kuruluşundan oluşan özneler

1. Asıl sayı sıfatı + (sıfatlarıyla birlikte) isim kuruluşundan oluşan özneler
4. Belirsizlik sıfatı + (sıfatlarıyla birlikte) isim kuruluşundan oluşan özneler
5. Belirtme sıfat-fiili + (sıfatlarıyla birlikte) isim kuruluşundan oluşan özneler
1. Belirtme sıfat-fiili / sıfat-fiil grubu + (sıfatlarıyla birlikte) isim kuruluşundan oluşan özneler
2. Belirtme sıfat-fiili / sıfat-fiil grubu + Ø kuruluşundan oluşan özneler
3. Eksilteli belirtme sıfat-fiili / sıfat-fiil grubu + (sıfatlarıyla birlikte) isim kuruluşundan oluşan özneler
7. Zamirlerden oluşan özneler
1. Şahıs zamirlerinden oluşan özneler
1. Şahıs zamirlerinden oluşan özneler
2. İşaretsiz {Ø} şahıs zamirlerinden oluşan özneler

3.2.1.1.1.1. Cins Adlarından Oluşan Özneler

tanuq: *tanık*

bu bitigke **tanuq** çoğı: *bu belgeye tanık Çoğıdır* (Sa 29 / 20-21).

nişan: *nişan*

bu **nişan** bizniş ol: *bu nişan bizimdir* (Lo 12 / 14).

an tirek savı: *An Tirek'in* sözü

an tirek savı yorızun: *An Tirek'in* sözü geçerli olsun (Sa 19 / 12).

3.2.1.1.1.2. Özel Adlardan Oluşan Özneler

1. Kişi Adlarından Oluşan Özneler

Eski Uygur Hukuk Vesikaları anlaşma metinleri olması sebebiyle anlaşmayı yapan kişilerin isimleri mutlaka belirtilmiştir. Bunların yanında ikinci derece kişiler olarak nitelendirilebilecek itiraz etme ihtimali bulunan kişilerin ve tanıkların ismi de belgelerde yer almıştır. Söz konusu özel adların önemli bir kısmı geçtikleri cümlelerin öznelerini oluşturmuşlardır. Bazı örnekler aşağıda dikkatlere sunulmuştur:

basml: *Basmıl*

basml korsuz bolzun: *Basmıl sorumlu olmasın* (Sa 04 / 21-22).

terbiş: *Terbiş*

men **terbiş** özüm bitidim: *Ben Terbiş kendim yazdım* (Sa 11 / 27).

turmuş tigin: *Turmuş Tigin*

men **turmuş tigin** y(i)me tükel sanap aldım: *Ben Turmuş Tigin de tamamen sayıp aldım* (Sa 12 / 7-8).

mısır: *Mısır*

bu dört sıçılığ yirke miñ yıl tümen künke tegi **mısır** erklig bolzun: *Bu dört sınırlı yere bin yıl on bin güne dek Mısır sahip olsun* (Sa 14 / 11-12-13).

alpış: *Alpış*

bu bitigni kılmış kün üze men **alpış** tükel s(a)n(a)p birdim: *bu belgeyi oluşturduğ(umuz) günde ben Alpış tamamen sayıp aldım* (Sa 27 / 8-9-10).

suryaşiri: *Suryaşiri*

birginçe bar yok bolsar men inim **suryaşiri** evtekiler bile köni birzünler: *Verinceye kadar kaybolursam kardeşim Suryaşiri evdekilerle doğru bir şekilde versinler* (Lo 13 / 9-12).

2. Niteleme Sıfatı + İsimden Kurulu Tamlamalardan Oluşan Özneler

ulug yol: *büyük yol*

tagdın yınak **ulug yol** adırar: *Kuzey tarafından büyük yol ayırır* (Sa 04 / 12).

3.2.1.1.3. Belirtili İsim Tamlamalarından Oluşan Özneler

1. (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirten İsim + Belirten Eki + (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirtilen İsim + Belirtilen Eki + İyelik Eki Kuruluşundan Oluşan Özneler

alp (taş) sıñkır sangunnuñ yiri: *Alp (Taş) Sınkur Sangun 'un yeri*

alp (taş) sıñkır sangunnuñ yiri adırar: *Alp (Taş) Sınkur Sangun 'un yeri ayırır* (Sa 01 / 7-8).

2. (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirten İsim + Ø + Belirten Eki + (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirtilen İsim+Belirtilen Eki + İyelik Eki Kuruluşundan Oluşan Özneler

ata + Ø bitig+i: *baba vasiyeti*

ata bitigi yorızun: *Baba vasiyeti geçerli olsun* (Wp 04 / 32).

ög+Ø bitig+i: *ana belgesi*

kin öñtün **ög bitigi** ünser yorım(a)zun: *Sonra (ve) önce ana belgesi ortaya çıkarsa geçersiz olsun* (Mi 06 / 5-6).

3. Ø + Ø + (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirtilen İsim + Belirtilen Eki + İyelik Eki Kuruluşundan Oluşan Özneler

Ø+Ø aķa+m: *(benim) ağabeyim*

Ø+Ø ini+m: *(benim) kardeşim*

Ø+Ø tugmış+ı+m: *(benim) çocuklarım*

Ø+Ø kıataş+ı+m: *(benim) akrabalarım*

antakı **aķam inim tugmışım kıataşım** kim kimme bolup talaşmasunlar: *Oradaki ağabeyim kardeşim çocuklarım akrabalarım birbirleriyle kavga etmesinler (ihtilafa düşmesinler)* (Mi 28 / 11-12).

Ø+Ø+ıķi+miz: *(bizim) ağabeyimiz*

Ø+Ø ini+miz: *(bizim) kardeşimiz*

Ø+Ø kıam+ı+z kıadaş+ı+mız: *akrabalarımız*

Ø+Ø ogul+u+mız: *(bizim) oğlumuz*

Ø+Ø kıız+ı+mız: *(bizim) kızımız*

ıķimiz inimiz kıamız kıadaşımız ogulumız kıızımız ayıtmazun istemezün: *ağabeyimiz, küçük erkek kardeşimiz, akrabamız, oğlumuz, kızımız bir şey söylemesinler (istemesinler)* (Sa 03 / 12-13).

3.2.1.1.4. Belirtili Sıfat Tamlamalarından Oluşan Özneler

1. İşaret Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim Kuruluşundan Oluşan Özneler

bu t(a)mga: *bu damga*

bu t(a)mga men kanturmuş togrılını ol: *Bu damga ben Kanturmuş Togrıl'ındır.*
(Mi 06 / 8).

bu nişan: *bu nişan*

bu nişan men inç bukanı ol: *Bu nişan ben İnç Buka'nındır* (Mi 17 / 17).

bu böz: *bu pamuk kumaş*

bu böz iki bağlık böz ol: *Bu pamuk kumaş çift katlı pamuk kumaştır* (Mi 23 / 5-6).

2. Aitlik sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim Kuruluşundan Oluşan Özneler

2.1. Aitlik sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim Kuruluşundan Oluşan Özneler

antaķı aķam inim tugmışım ķatařım: *oradaki aķabeyim, kardeşim, çocuklarım, akrabalarım*

antaķı aķam inim tugmışım ķatařım kim kimme bolup talaşmasunlar: *Oradaki aķabeyim, kardeşim, çocuklarım, akrabalarım her kim olursa tartışmasınlar* (Mi 28 / 11-12).

evteki ķatınlarım: *evdeki kadınlarım*

m(e)niņ ķatınlarım tirige itmişe başlap **evteki ķatınlarım** m(e)niņ tugmışlarım kim yme (a)mılamazunlar: *Benim eşlerim başta Tirige (ve) Itmişe, evdeki kadınlarım benim çocuklarım hiç kimse itiraz etmesinler* (Wp 02 / 11-12-13).

2.2. Aitlik sıfatı + Ø Kuruluşundan Oluşan Özneler

evtekiler + Ø: *evdeki (kişiler)*

böz birigine yokbar bolsar **evtekiler** kōni birzūn: *Pamuk kumařı verinceye kadar ortadan kaybolursam evdekiler doęru bir řekilde versin* (Lo 06 / 8-9).

3. Sayı Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim Kuruluşundan Oluşan Özneler

3.1. Asıl Sayı Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim Kuruluşundan Oluşan Özneler

biş yüz yastuḵ ɕao: beş yüz yastık ɕao

koçotakı taysan borluḵ balıḵ borluḵ taştın kaç bölük yirniḵ satagı altı yüz yastuḵ ɕao içindin yüz yastuḵ birip ƙalğan **biş yüz yastuḵ ɕao** ƙaldı: *Koço'daki Taysan üzüm bağı (ve) şehir(deki) üzüm bağı dışında birkaç parça yerin bedeli altı yüz yastık ɕao içinden yüz yastık verip kalan(dan) beş yüz yastık ɕao kaldı* (Mi 17 / 3-6).

3.2. Belirsizlik Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim Kuruluşundan Oluşan Özneler

negü y(i)me irti birti: herhangi bir vergisi

bu yirniḵ **negü y(i)me irti birti** yok: *Bu yerin herhangi bir vergisi yok* (Sa 06 / 20-21).

3.2.1.1.5. Belirtme Sıfat-fiili + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim Kuruluşundan Oluşan Özneler

1. Belirtme Sıfat-Fiili + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim Kuruluşundan Oluşan Özneler

ɕamladaçı kişiler: *itiraz edecek kişiler*

ɕamladaçı kişiler ƙorlug bolzun: *İtiraz edecek kişiler sorumlu olsun (zarar görsün)* (Sa 29 / 18-19).

açmış yir: *açtığı yer*

toynıçoḡnıḵ **açmış yir** adırar: *Toyunçok'un açtığı yer ayırır* (Sa 08 / 9).

2. Eksiltili Belirtme Sıfat-Fiili / Sıfat-Fiil Grubu + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim Kuruluşundan Oluşan Özneler

içim ƙançuḵ (< Ø+Ø içi+Ø+m Ø-Ø ƙançuḵ): *(benim) ağabeyim (olan) Kançuk*

kidin ƙırata ƙazı kitrinte **içim ƙançuḵ** bile tüz ülüşlüḡ iç şıḡ yirim atı ƙutlug taşƙa toguru tomlıdu satt(ı)m: *Kazı Kitrin'de ağabeyim Kançuk ile ortak 3 şıḡ yerimi adı Kutlug Taşka (olan kişiye) doğrudan sattım* (Sa 02 / 3-4-5).

oglum t(u)rdu (< Ø+Ø og(u)l+Ø+um Ø-Ø t(u)rdu): *(benim) oğlum (olan) T(u)rdu*

oglum t(u)rdu kün arslan ikegü köni birzün: *Oğlum Turdu (ve) Kün Arslan ikisi doğru bir şekilde versin* (Lo 05 / 5).

3.2.1.1.6. Zamirlerden Oluşan Özneler

1. Şahıs Zamirlerinden Oluşan Özneler

Türkçede yerine kullanıldığı ismi temsil etme görevinde bulunan bazı şahıs zamirleri Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda **şahıs zamiri + şahıs ismi** yapısındadır. Bu yapılar cümlede **açıklamalı özne** olarak adlandırılmaktadır. Şahıs isminin zamiriyle birlikte kullanılmasının sebebi vesikaların resmîliğini desteklemek ve herhangi bir yanlış veya itiraza yer vermemek olduğu düşünülmektedir.

1.1. Şahıs Zamirlerinden Oluşan Özneler

men: *ben*

men bulat y(i)me bir egsüksüz tükel sanap birdim: *Ben Bulat da eksiksiz tamamen sayıp verdim* (Sa 25 / 10-11-12).

men marlan özüm bitidim: *Ben Marlan kendim yazdım* (Lo 13 / 13-14).

biz: *biz*

bu yüz elig bözni satıg kılmış kün üze **biz** tedmilig kara buka ikegü tükel sanap altımız: *Bu yüz elli pamuk kumaşı satış yapılan günde biz Tedmilig ve Kara Buka ikimiz tamamen sayıp aldık* (Sa 28 / 6-9).

olar: *onlar*

olar korsuz bolzun: *Onlar sorumlu olmasın* (Ex 01 / 22).

1.2. İşaretsiz {Ø} Şahıs Zamirlerinden Oluşan Özneler

Türkçede yüklem fiilde şahıs eki bulunma zorunluluğundan dolayı cümlede şahıs zamiri bulunmasa bile işi yapan özne belirlidir. Dildeki ekonomiklik ve anlaşılabilirlik ilkesi gereğince de bazı cümlelerde şahıs zamiri işaretsiz olarak kullanılmıştır.

Ø (< biz): *(biz)*

satıgın inçe sözleşdimiz: *(Biz) satışı şöyle konuştuk* (Sa 01 / 3-4).

Ø (< ol): (o)

taplasar özi tarızun taplamasar adın kişike ötkürü satzun: (O) isterse kendisi eksin. İstemezse başka kişiye devretsin (Sa 02 / 13-14).

Ø (<men): ben

tağıgu yıl ikinti ay sekiz y(i)g(i)mike maña ilçike tarıg tarıgu yir kergek bolup kayımtunıñ yol togantağı yarım eniz yirin anuqqa tuttum: *Tavuk yıl(ının) ikinci ay(ının) on sekiz(in)de (on sekizinci gününde) bana İlçik'e ekin ekecek yer gerek olup Kayımtu'nun Yol Togan'daki yarım eniz yerini (ben) hazırlamak için tuttum* (RH 07 / 1-4).

3.2.1.1.2. Anlamları Bakımından Özneler

Vesikalarda yer alan özneler ifade ettikleri anlamlara göre şöyle gruplandırılmıştır:

1. Açıklamalı özne
2. Pekiştirilmiş özne

1. Açıklamalı Özne

Cümlelerin öznesini daha belirgin hâle getirmek/belirtili kılmak için öznenin önce veya sonra kullanılan ve yine cümlelerin öznesi durumunda bulunan kelime/kelime gruplarına **açıklamalı özne** adı verilir (Alyılmaz, 1994, s. 150).

men kutlug taş: ben Kutlug taş

men yig y(i)me: ben Yig Yime

bu bitig kılmış kün üze **men kutlug taş** üç yüz biş otuz künpunı bir eksüksüz tükel s(a)n(a)p birtim **men yig y(i)me** tükel s(a)nap altım: *Bu senet yapılan günde ben Kutlug taş 325 kuanpuyu eksiksiz tamamen sayıp verdim. Ben Yig Yime tamamen sayıp aldım* (Sa 02 / 7-8-9).

biz ozmış tükel: biz Ozmış Tükel

biz ozmış tükel birle bir eksüksüz tükel aldım(1)z: *Biz Ozmış (ve) Tükel birlikte eksiksiz tamamen aldık* (Sa 07 / 1-2).

2. Pekiştirilmiş Özne

Cümlelerin öznesini pekiştirmek göreviyle oluşturulan, cümlelerin öznesini ifade eden kelime gruplarına pekiştirilmiş özne denir.

men özüm: *ben kendim*

men özüm bitidim: *Ben kendim yazdım* (Mi 10 / 4).

mundın sonra **men özüm** oğlanım ağa inim onlukum yüzlüküm kim kimme çam kargaşa kılmazunlar: *Bundan sonra ben kendim çocuğum ağabeyim, kardeşim, onluğum, yüzlüğüm hiç kimse itiraz (edip) kargaşa çıkarmasın* (Mi 24 / 8-9-10).

men terbiş özüm: *Ben Terbiş kendim*

men terbiş özüm bitidim: *Ben Terbiş kendim yazdım* (Sa 11 / 27).

3.2.1.2. Yüklem

Cümlelerin çekirdeğini oluşturan, cümlelerin yöneticisi, cümlelerin özne ile birlikte temel öğelerinden birisi yüklemidir. Cümlede işi, oluşu, kılışı bildiren yüklem üç parçadan oluşur:

1. Tümleçleriyle birlikte yüklem fiil (TYF)
2. Kip eki
3. Şahıs eki (Alyılmaz, 1994, s. 153).

3.2.1.2.1. Tümleçleriyle Birlikte Yüklem Fiil

Yüklem fiilin kendisini belirten ve niteleyen unsurlarla oluşturduğu yapı tümleçleriyle birlikte yüklem fiil olarak adlandırılmıştır.

Bir isim-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil grubu birden fazla öbeğin birleşiminden oluştuğu gibi yüklem de tümleçler yardımıyla özelleştirilir ve belirginlik kazanır. Tümleçler ve yüklem arasındaki anlamsal birlik cümle kuruluşunda kendini gösterir. Tümleçler yükleme gelerek bir öge meydana getirir. Bu temel öğeye tümleçleriyle birlikte yüklem fiili denir. Bir cümlelerin kuruluşunda yüklem fiili zorunlu, tümleçler ise isteğe bağlı unsurlardır. Tümleçleriyle birlikte yüklem fiili; kip ve şahsın birleşmesinden oluşur. Bu yapıya yüklem bloku adı verilmektedir (Hunutlu, 2015, s. 6; Börekçi 1995, s. 177).

3.2.1.2.1.1 Yükleme Fiil

Yüklem kurucu öğelerinden biri durumundaki tümleçleriyle birlikte yüklem fiilin ikinci parçasını yüklem fiil (YF) oluşturur. Yüklem fiilin yapısını yüklem ismi (Yİ) ve ek-fiil (EF-)²² oluşturur. Ek-fiil vesikalarda bazen işaretsiz olarak kullanılmıştır. Yüklem fiili oluşturan anlamlı dil öğeleri isim veya isim soylu sözcükler ve fiil veya fiil soylu sözcüklerdir.

1. Yüklem fiil (yüklem ismi (Yİ) + ek fiil (EF) yapıları)

1.1. Cins Adı + EF Kuruluşundan Oluşan YF

ortakı yer **içinte er-**: içinde ol-

altınkı ulug kavlılıkka sun yolu biz karşı açarı virya açarı olar almış kavlılık ortakı yer **içinte erür**: *Biz Karşı Açarı, Virya Açarı'nın aşağıdaki büyük sebze bahçesine (giden) su yolu onları(in) aldığı sebze bahçesi(nin) ortasındaki yer içindedir* (Ex 01 / 22-23-24).

söz turur: sözdür

küskü yıl aram ay iki y(e)g(i)mike men kıt(a)y kayanını suñ . . . atl(ı)g kıt(a)y oğlanım yaşıp kaç kunte tilep tapış(ı)mtın turur –ta ineçiniñ atl(ı)g kıt(a)y oğlanı taştın sınka kaçlı yolın körgeli barıp bir böz ton tapıp kelmiş bu tonug soyup almışka kulum öldi tip men kıt(a)y k(a)ya çamlasar men biz içinteki **söz turur** tip için yaraşı ineçitin yarım yastuk kümüş alıp üzüşüp kesişip kitdim(i)z: *Fare yıl(ının) ilk ay(ının) on iki(sin)de ben Kıtay Kaya'nın Sun . . . adlı Kıtay kölem kaybolup kaç gün arasam da bulunmadı. İneçi'nin adlı Kıtay köle dışarıda mezarlığa doğru araba yolunu görüp (orada) pamuk elbise bulup gelmiş. Bu elbiseyi soyup aldı kölem öldü diyerek Kıtay Kaya'ya itirz edersem bizim aramızdaki sözdür diyerek İneçi'den yarım yastuk gümüş alıp anlaştık* (Mi 03 / 1-11).

yigedmişniñ ög bitigi + **Ø (er-)**: orijinal, ana belgesi

yigedmişniñ **ög bitigi**: *Yigedmiş'in orijinal (ana) belgesi.* (Lo 19 / 7-8).

²²K. ERASLAN Eski Uygur Türkçesindeki isim cümlelerini er-fiili ile; er- fiilinin düşmesi ile; isim unsuru+şahıs unsuru; isim-fiil+ol; bar unsuru ile; yok unsuru ile; isim unsuru +titir ile; bildirme unsurunun bulunmayışı biçiminde belirlemiştir (Eraslan, 2012, s. 526-527).

men adıg tarķannıñ oglum ķaramuķnuñ + Ø (er-) ol²³: *Karamuk'un*

bu tamga **men adıg tarķannıñ oglum ķaramuķnuñ ol**: *Bu damga ben Adıg Tarkan'in oğlu Karamuk'un* (Sa 01 / 17).

2. Fiilden Yapılan Yükleme İsmi + EF Kuruluşundan Oluşan YF

algu er-: *alacak ol-*

yırn yıl altınç ay sekiz yañıķa men ķutlug y(e)gen toñatan yüz ķanpu **algu erti**: *Yılan yıl(ının) altıncı ay(ının) sekiz(inci) gün(ün)de ben Kutlug Yegen Tonga'dan yüz kuanpu alacaktım* (Lo 04 / 1-2).

birgü ermez: *verecek yok*

birgü ermez tiser men ineçi çamsız tutar men: *verecek yok derse ben İneçi itiraz etmem* (Mi 08 / 4).

birtimiz er: *vermiş ol-*

ķoyn yıl aram ay on sekizke biz inç buķa arug ikegü terbiş apam . . yme erkente bitig **birtimiz erti**: *Koyun yıl(ının) ilk ay(ının) on sekiz(in)de biz İnç Buka (ve) Arug ikimiz Terbiş'e . . senet vermiştik* (Mi 17 / 1-2-3).

3.2.1.2.1.2. Tümleçler

Tümleç, cümlede yüklemın anlamını çeşitli açılardan belirtip nitelendiren, açıklayan söz ya da söz öbekleridir (Atabay ve diğeri, 2003, s. 47). Vesikalarda kullanılan tümleçler şöyle sınıflandırılmıştır:

1. Belirtili nesneler
2. Seslenme tümleçleri
3. Zaman tümleçleri
4. Şart tümleçleri
5. Yer tümleçleri

²³ Eski Türkçede en sık kullanılan ek-fiil er-’tir. Şimdiki zaman veya geniş zaman ifade eden şekli erür vesikalarda bazen tamamıyla işaretli kullanılmıştır. Ek-fiilin geniş zamanının işaretli kullanımının aksine Türkçenin tüm tarihi devirlerinde eksiz kullanılan üçüncü tekil şahıs özellikle vesikalarda “ol” biçiminde belirtilmiştir.

6. Ayrılma tümleçleri
7. Durum tümleçleri
8. Sebep tümleçleri
9. Hedef tümleçleri
10. Birliktelik-Beraberlik tümleçleri
11. Görelik tümleçleri
12. Miktar tümleçleri

1. Belirtili Nesneler

1.1. Cins Adı + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler

bu **kuanpu+g**: *kuanpuyu*

bu **kuanpug** bitig kılmış kün üze men basmıl tükel birtim: *Bu kuanpuyu senet yapılan günde ben Basmıl tamamen (eksiksiz) verdim (Sa 04 / 7-8).*

bu **bitig+ni**: *vesikayı, senedi*

çao+nı: *çaoyu*

bu **bitigni** kılmış kün üze bu borluk satığı **çaonı** tükel sanap altım: *Bu senedi yaptığ(ımız) günde bu üzüm bağı satış bedeli çaoyu tamamen sayıp aldım (Sa 11 / 11-12).*

satıg+ın: *satışını*

satıgn inçe sözleşdimiz: *Satışı şöyle konuştuk (Sa 01 / 3-4).*

1.2. Özel Ad + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler

inim **antso+nı**: *Antso 'yu*

ud yıl sekizinç ay biş y(i)g(i)rmike men titsu ağam ançuk bile aytışıp ağamın boguzın yigedgli alp bolmışka inim **antsonı** tuymışım(ı)z toynak şilavantiğa süt sevinçi y(i)g(i)rmi s(ı)tır kümüş alıp ogulluk birtim(i)z: *Sığır yıl(ının) sekizinci ay(ının) on beş(in)de ben Titsu ağabeyim Ançuk ile konuşup ağabeyimin karnımızı doyurması zorlaştığından küçük kardeşim Antso 'yu akrabamız Toynak Şilavati 'ye yetiştirme bedeli (olarak) yirmi sıtır gümüş alıp evlatlık verdik (Ad 02 / 1-5).*

inç kaya+nı: *İnç Kaya 'yı*

inç k(a)yanı oglum anıñ ediñe t(a)varıña nesine kimiñe bu bitigteki birmiş yastuk kıl küñ ud . . yolınta çam çarım: *İnç Kaya(yı) oğlum onun malına mülküne herhangi bir şeyine bu belgedeki verilen yastuk köle cariye sığır. . için itiraz (Wp 06 / 28-32).*

k(a)ra toyın+nı: *Kara Toyın 'ı*

ilke asığı bar üçün borluk ıgesi turını borlukçı birip **k(a)ra toyını** yanturup altımız: *Ülkeye faydası olduğı için bağ sahibi Turı 'yı bağcı (olarak) verip Kara Toyın 'ı geri döndürüp aldık (Mi 20 / 26-27-28).*

1.3. Niteleme Sıfatı + İsim + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler

eski taman çımdan+nı: *eski elbiseyi*

bir **eski taman çımdannı** biz toyın kılı şıla kamtsuin şilalar aldım(ı)z: *bir eski elbiseyi biz Toyın Kulu Şıla (ve) Kamtsuin Şilalar aldık (Mi 12 / 5-6).*

otuz **tas böz+ni:** *işlenmemiş kumaşı*

bu yir satığı otuz **tas bözni** bitig kılmış kün üze men kuus t(e)mür tükel birtim: *Bu yer(in) satış bedeli otuz işlenmemiş pamuk kumaşı senedin yapıldığı günde ben Kuus Temür tamamen (eksiksiz) verdim (Sa 09 / 9-10-11).*

1.4. Belirtili İsim Tamlaması + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Nesneler

1.4.1. (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirten İsim + Belirten Eki + (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirtilen İsim + Belirtilen Eki + İyelik Eki + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler

bolmış atl(ı)g ogulumnıñ biş otuz satır kümüş+Ø+Ø+ni: *Bolmuş adlı oğlumun yirmi beş satır gümüşünü*

bolmış atl(ı)g ogulumnıñ biş otuz satır kümüşni tükel altım: *Bolmuş adlı oğlumun yirmi beş satır gümüşünü tamamen aldım (Pl 02 /11).*

meniñ birimlerim+Ø+ni: benim vergilerimi

yene turı birleki maña teger üç er kömer borluğumnu turuğa **meniñ birimlerimni** sen üzüp sen alıp qalırmusan tiser men yok erser özge kişiğe qodar men tiser men turı birimiñni men birür men: yine *Turı ile bana düşen üç erkek kölenin (çalışacağı) üzüm bağı* “benim vergilerimi sen üstlenip sen alır mısın?” dersem “yoksa başka kişiye bırakırım.” dersem *Turı’(nın) vergisini ben veririm* (Mi 19 / 5-9).

1.4.2. (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirten İsim + Ø + (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirtilen İsim + Belirtilen Eki + İyelik Eki + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler

bu türk q(a)ra baş + Ø satıq+ı+n: bu genç köle satışını

bu türk q(a)ra baş satıqın ikigü inçe sözleşti(i)m(i)z: *Bu genç köle(nin) satışını* ikimiz şöyle sözleştik (Sa 19 / 2-3).

1.4.3. Ø + Ø + (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirtilen İsim + Belirtilen Eki + İyelik Eki + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler

Ø+Ø+ borluğum+nı: (benim) üzüm bağı

yarım **borluğumnu** udçı buğa esen ikegütün yüz yastuq çao alıp toguru tomlıtu sattım: *yarım üzüm bağı Udçı Buka (ve) Esen ikisinden yüz yastuk çao alıp doğrudan sattım* (Sa 11 / 5-6-7).

Ø+Ø+ qarabaşım+nı: (benim) kölemi

kimzun atl(ı)g ebçi **qarabaşımni** elig s(ı)tır yarmaq kümüşke ineçike tog(ı)ru tomlıtu satdım: *Kimzun adlı (benim) kadın kölemi elli sıtır gümüş paraya İneçik’e doğrudan sattım* (Sa 22 / 2-3-4).

Ø+Ø+ kalan+ı: kalanı (vergisi)

tañ kepezi borluğnıñ yirniñ kalanı bolsar men t(e)miçi bilür men: *tan pamuğu üzüm bağının yerinin (onun) kalanı olsa ben Temiçi sorumluyum* (RH 12 / 1-4).

1.5. Belirtili Sıfat Tamlaması + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler

1.5.1. İşaret Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler

bu kunpu+nı: *bu kunpuyu*

bu kunpunı men kutadmış bitig kılmış kün üze tükel birtim men: *Bu kunpuyu ben Kutadmış senet yapılan günde tamamen (eksiksiz) verdim (Sa 03 / 7-8).*

bu çao+nı: *bu çaoyu*

bu çaonı bitig kılmış kün üze men vapsotu tükel sanap birtim men: *Bu çaoyu senet yapılan günde ben Vapsotu tamamen sayıp aldım (Sa 12 / 6-7).*

bu borluğun sıçısı+Ø: *bu bağın sınırı(nı)*

bu borluğun sıçısı öndün yınak basa togrılın borluğ adırar: *Bu bağın sınırını kuzey tarafından Basa Togrıl'ın bağı ayırır (Sa 05 / 7-8).*

bu bitig+ni: *bu vasiyeti*

bu bitigni akası boksañ toyın üskinte kadınlarımka ayıtıp birtim: *Bu vasiyeti ağabeyi Boksan Toyın huzurunda eşlerime sorup verdim (Wp 02 / 19-20).*

1.5.2. Aitlik Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler

çağgur agıztaķı yiti kürilig yirim+ni: *Çağgur Ağız'daki yedi kürilik yerimi*

törtkil çugdaķı tört şıg yirim+ni: *Törtkil Çuk'taki dört şıg yerimi*

povu kıradaķı üstün çeçeklikdeki altı şıg yirim+ni: *Povu Kıra'daki üst çeçeklikteki altı şıg yerimi*

altın çeçeklikdeki tört şıg yirim+ni: *alt çeçeklikteki dört şıg yerimi*

bars yıl törtünç ay y(i)g(i)rmike maņa tölek temürke sanlıg tıyuktaķı taş köprügnün öndün sıñarkı tegzintürü tamlıg qavlalıķımni yene **çağgur agıztaķı yiti kürilig yirimni** yene **törtkil çugdaķı tört şıg yirimni** yene **povu kıradaķı üstün çeçeklikdeki altı şıg yirimni** yene **altın çeçeklikdeki tört şıg yirimni** maņa sanlık bu munça yirlerimni maņa tölek temürke yunlaķlık çao yastuķ kergek bolup tolmuş ayaga

tegmliktin y(i)g(i)rmi yastuk çundun bao-çao alıp taşıkka utmışka bu yerlerimni tarıp yizün tip . . . kılıp birtim: *Kaplan yı(inın) dördüncü ay(inın) yirmi(sin)de bana Töle Temür'e Sanlıg Tuyuk'daki taş köprüniün doğu tarafındaki duvarla çevrili bahçemi yine Çangur Agız'daki yedi kürilik yerimi yine Törtkil Çuk'taki dört şıg yerimi yine Povu Kır'a'daki üst çiçeklikteki altı şıg yerimi yine alt çiçeklikteki dört şıg yerimi bana ait bunca yerlerimi bana Tölek Temür'e kullanmak için çao yastuk gerek olup saygıdeğer Tolmış'dan yirmi yastuk çundun bao-çao alıp Taşık'a (ve) Utmış'a bu yerlerimi ekip yesin . . . diye verdim (Mi 28 / 1-10).*

1.5.3. *Sayı Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler*

1.5.3.1. *Asıl Sayı Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler*

bu k(a)r(a)baş s(a)tığı sekiz on böz+ni: *seksen pamuk kumaşı*

bu k(a)r(a)baş s(a)tığı sekiz on bözni bitig kılmış kün üze men eniçük tükel birdim: *Bu kadın köle satışı (satış bedeli) seksen pamuk kumaşı anlaşma yapılan günde ben Eniçük tamamen (eksiksiz) verdim (Sa 23 / 6-7).*

bu yüz elig böz+ni: *bu yüz elli pamuk kumaşı*

bu yüz elig bözni satig kılmış kün üze biz tedmilig kıra buka ikegü tükel sanap altımız: *Bu yüz elli pamuk kumaşı satılann günde biz Tedmilig (ve) Kara Buka ikimiz tamamen sayıp aldık (Sa 29 / 5-9).*

on altı yaşlıg yaşlıg kıatun kişi+ni: *on altı yaşlı kadın kişiyi*

y(e)g(i)rmi yaşlıg kıatun kişi+ni: *yirmi yaşlı kadın kişiyi*

bu bugdayka **on altı yaşlıg y(e)g(i)rmi yaşlıg kıatun kişini** iki y(a)r(a)tu kişini yidinç aynın on bişte köçoğa tegürüp birür men: *Bu buğdaya (buğday karşılığında) on altı yaşlı (ve) yirmi yaşlı kadın köleyi ikisini hazırlayıp yedinci ayın on beş(in)de Köço'ya ulaştırıp veririm (Lo 18 / 4-8).*

1.5.4. Belirsizlik Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim + Belirtili Nesne Hâli Eki
Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler

munça tavar+ni: *bunca malı*

munça tavarı men il üzünmiş ogl(a)nım yrp turmışka b(e)g turmışka eniçükke
birürmen: *bunca malı ben İl Üzünmiş oğlum Yrp Turmış'a (ve) Beg Turmış'a (ve)*
Eniçük'e veririm (Wp 05 / 6-7).

munça yirlerim+ni: *bunca yerlerimi*

munça yirlerimni maña tölek temürke yunlaklık çao yastuk kergek bolup tolmiş
ayaga tegimликтin y(i)g(i)rmi yastuk çunđun bao-çao alıp taşıkka utmışka bu yirlerimni
tarıp yizün tip . . . kılıp birtim: *bunca yerlerimi bana Tölek Temür'e kullanmak için çao*
yastuk gerek olup saygıdeğer Tolmiş'dan yirmi yastuk çundun bao-çao alıp Taşık'a (ve)
Utmış'a bu yerlerimi ekip yesin . . . diye verdim (Mi 28 / 1-10).

1.5.5. Belirtme Sıfat-Fiili/Sıfat-Fiil Grubu + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim + Belirtili
Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler

kalmış tavar+ıg: *kalan malı*

toñuz yıl törtünç ay men karaçuk ağır iglemişte oglumka **kalmış tavarıg** ötiglep
koddum: *Domuz yıl(ının) dördüncü ay(ında) ben Karaçuk ağır hastalığa*
yakalandığımdan oğluma kalan malı düzenleyip (vasiyet) bıraktım (Wp 03 / 1-2).

ögüz içinteki **açgu öleñ+ni:** *açılacak kanalı*

yunt yıl törtünç ay sekiz y(i)g(i)rmi ke biziñe mausi edgü beg ogulka biz ikegüke
yunlaklık kümüş k(e)rgek bolup ögüz içinteki **açgu öleñni** toyınçogka tokuz stır kümüşke
sibilgasar üskinte toguru tomlutu satdım: *At yıl(ının) dördüncü ay(ının) on sekiz(in)de*
bize Mausi Edgü (ve) Beg Ogul'a biz ikimize kullanmak için gümüş gerek olup dere içinde
açılacak kanalı Toyınçog'a dokuz s(ı)tır gümüşe Sibilgasar huzurunda doğrudan sattım
(Sa 08 / 1-6).

2. Seslenme Tümleçleri

Verici ile alıcı arasında uyarıcı görevi gören; alıcıyı iletişim ortamına çeken; duruma (situation) bağlayan ve cümleler arasındaki anlam ilişkilerini belirgin hâle getiren seslenmeler ve seslenme öbekleri (hitaplar ve hitap blokları) (Gemalmaz, 1992, s. 128; Alyılmaz, 1994, s. 252) konuyla ilgili çalışmalarda genelde yardımcı cümle ögesi kategorisinde değerlendirilmiştir. Diğer tümleçler gibi yüklemnin özel belirleyicisi olmasalar da cümlenin bir parçası hatta sıralama bakımından da ilk ögesini oluşturan seslenme tümleçlerinin (Alyılmaz, 2015, s. 45) Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda örneği bulunmamaktadır.

3. Zaman Tümleçleri

Eyleme gelen zaman ekleriyle uyumlu bir biçimde eylemin zamanını bildiren zaman tümleçleri vesikalarda aşağıdaki şekillerde bulunmaktadır:

3.1. Zaman Anlamlı Cins İsmi + Zamanda Bulunma Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Zaman Tümleçleri

küz yağı+da: *güz mevsiminde*

küz yağıda bir y(a)rım şıg yür köni birür men: *Güz mevsiminde bir yarım şıg darı(yı) doğru bir şekilde veririm* (Lo 11 / 4-5-6).

3.2. Belirtili İsim Tamlaması + Zamanda Bulunma Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Zaman Tümleçleri

3.2.1. (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirten İsim + Ø (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirtilen İsim + Belirtilen Eki + İyelik Eki + Zamanda Bulunma Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Zaman Tümleçleri

koyn yıl ç(a)kşap(u)t ay üç otuzka (< koyn yıl+Ø+Ø ç(a)kşap(u)t ay+Ø+Ø üç otuz+Ø+Ø+ka): *koyun yıl(ının) on ikinci ay(ının) yirmi üç(ün)de*

koyn yıl ç(a)kşap(u)t ay üç otuzka biz inçe yrp yangaka edgüke ikigüke yunglaklık kunpu kergek bolup üstün ögen üze suvaqlıg yiti sıg atl(1)g yimgiçi yirimizni kutadmışka toguru tomlitu satdım(1)z: *Koyun yıl(ının) on ikinci ay(ının) yirmi üç(ün)de biz Yrp Yanga'ya ve Edgü'ye ikimize kullanmak için kuanpu gerek olup yukarı su kanalı üzerinde sulu yedi şıg Yimgiçi adlı yerimizi Kutadmış'a doğrudan sattık.* (Sa 03 / 1-4).

bars yıl altınç ay iki otuzka (< bars yıl+Ø+Ø altınç ay+Ø+Ø iki otuz+Ø+Ø+ka): *kaplan yıl(inın) altıncı ay(inın) yirmi iki(sin)de*

bars yıl altınç ay iki otuzka maña yigedmişke tüşke üür k(e)rgek bolup çanaқта vaptso tunuñ kürisi üze iki şıg üür altım: *Kaplan yıl(inın) altıncı ay(inın) yirmi iki(sin)de bana Yigedmiş'e kullanmak için darı gerek olup Çanak'ta Vapsto Tu'nun kürisiyle iki şıg darı aldım* (Lo 19 / 1-4).

toñuz yıl onunç ay altı y(e)g(i)rmike (< toñuz yıl+Ø+Ø onunç ay+Ø+Ø altı y(e)g(i)rmi+Ø+Ø+ke): *domuz yıl(inın) onuncu ay(inın) on altısında*

toñuz yıl onunç ay altı y(e)g(i)rmike men ozmış togrıl inim basa togrıl bileki alış biriş tıltagınta kıtay yalavaç alp turmış olar üskinte tişip alım birim üzüşdümüz: *Domuz yıl(inın) onuncu ay(inın) on altı(sin)da ben Ozmış Togrıl kardeşim Basa Togrıl ile alışveriş (yaptığımızdan) dolayı Kıtay Yalavaç (ve) Alp Turmış onlar(in) huzurunda sözleşip alışveriş yaptık* (Mi 04 / 1-6).

3.3. Belirtili Sıfat Tamlaması + Zamanda Bulunma Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Zaman Tümleçleri

3.3.1. Sayı Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim + Zamanda Bulunma Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Zaman Tümleçleri

3.3.1.1. Asıl Sayı Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim + Zamanda Bulunma Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Zaman Tümleçleri

miñ yıl tümen künke tegi: *bin yıl on bin güne dek*

bu kutlug atlıg қатun kişiye **miñ yıl tümen künke tegi** қutlug temür erklig bolzun: *Bu Kutlug adlı kadın kişiye bin yıl on bin güne dek Kutlug Temür sahip olsun* (Sa 28 / 10-13).

bir ay+ta: *bir ayda*

bir ayta birer bakır kümüş asıg birle köni birürmen: *Bir ayda (ayda bir) birer bakır gümüş(ü) faizi ile doğru bir şekilde veririm* (Lo 09 / 3-4).

üç yılka t(e)gi: *üç yıla kadar*

men taşık **üç yılka t(e)gi** yanıp kelip bu neselerni turıka birmeser men borluk turıka togru töleç bolzun: *Ben Taşık üç yıla kadar dönüp gelip bu eşyaları Turi'ya vermezsem üzüm bağı Turi'ya doğrudan tazminat olsun* (Mi 19 / 18-21).

3.3. Zamir + Zamanda Bulunma Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Zaman Tümleçleri

an+ta basa: *ondan sonra*

luu yıl sekizinci ay altı otuzka men şivsay tayşı ulug suuğa buyanı tegzün **anta basa** ağa ini ogullarka buyanı tegzün basa koço il beg(e)terine ançasılarka şazın uluglarına ilke bodunka kuvragka alku tınl(ı)g uguşına **anta basa** bahşım ulugum kev bahşıka meniñ öz bodumka kişimke oğlanlarımka basa esen togrıl turmış tutuñ atay tutuñ ögrünç kız başaka başlap urugka kadaşka buyanı tegzün tip meniñ patırta şükünthe kazganmış negü kimni satıp yulup koçotakı atay tutuñnuñ pindun atl(ı)g kırk yaşlıg kıtay oğlanın nom bitig bilir üçün tokuz y(a)stuk çao birip yulup altım: *Ejderha yıl(ının) sekizinci ay(ının) yirmi altı(sın)da ben Şivsay Tayşu ulu majestelerine sevabı ulaşsın; ondan sonra baba(sına) kardeş(lerine) çocuklar(ına) sevabı ulaşsın; sonra Koço il beylerine, müfettişlere, din öğreticilerine, devlete, millete, cemaate bütün canlılara, ondan sonra bahşım büyüğüm usta bahşıya, benim kendi aileme, eşime, çocuklarıma sonra Esen Togril, Atay Tutun, Ögrünç, Kız, Başaka başta akrabaya, dosta sevabı ulaşsın diye benim dilenerek kazandığım ne varsa satıp Koço'daki Atay Tutun'un Pindun adlı kırk yaşındaki Kıtay köleyi dinî öğreti bildiği için dokuz yastuk çao verip satın aldım* (Em 01 / 1-9).

4. Zarf-Fiil Gruplarından Oluşan Zaman Tümleçleri

birginçe: *verinceye kadar*

birginçe yok bar bolsar men kişim tüzük köni birzün: *Verinceye kadar ortadan kaybolursam eşim Tüzük doğru bir şekilde versin* (Lo 08 / 4-5).

kutabatın yanmışta: *kutabıdan döndü(ğüm) zaman*

kutabatın yanmışta bu eşekni teri birle köni birürmen: *Kutaba'dan döndüğüm zaman bu eşeği kira bedeliyle doğru bir şekilde veririm* (RH 13 / 6-7-8).

4. Şart Tümleçleri

Yüklemin ifade ettiği eylemin veya oluşun gerçekleşmesi için yerine gelmesi gereken şartı ifade eden tümleçtir (Börekçi, 2015, s. 101). Şart tümleçleri Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda anlaşma şartlarına itiraz edenler ve uygulanacak cezaların belirtildiği cümlelerdeki kalıp ifadelerin önemli öğelerindendir.

beg işi küçin tutup çamlagalı saşinsar: *bey ve nüfuzunu kullanıp itiraz etmeyi düşünürlerse*

beg işi küçin tutup çamlagalı saşinsar bu ögen üze alp taş sangunka yir yaratu birzün: *bey ve nüfuzunu kullanıp itiraz etmeyi düşünürlerse bu su kanalında Alp Taş Sangun'a yer hazırlyarak versin* (Sa 01 / 14-15).

bu savta kayusu agısarbiz: *bu sözden hangimiz dönersek (cayarsak)*

bu savta kayusu agısarbiz üçer yüz bişer otuz kunpu içre kuvpar birüşürbiz: *Bu sözden hangimiz dönersek (cayarsak) biz 325'er kuanpu içeriye (hazineye) para cezası vereceğiz* (Sa 03 / 24-25).

taplasar: *isterse*

taplamasar: *istemezse*

taplasar özi tutzun **taplamasar** adın kişike ötkürü satzun: *İsterse kendisi kullansın. İstemezse başka kişiye devretsin* (Sa 04 / 14-15).

men külüg tintançnıñ qam qadaşım oglum kızım bu qarabaşıq ayıtsar isteser: *ben Külüg Tintanç'ın akrabalarım, oğlum, kızım bu köleyi isterlerse*

men külüg tintançnıñ qam qadaşım oglum kızım bu qarabaşıq ayıtsar isteser savları yorımazun: *ben Külüg Tintanç'ın akrabalarım, oğlum, kızım bu köleyi isterlerse sözleri geçersiz olsun* (Sa 19 / 11-12).

birmedin keçürsermen: *vermeden geçirirsem*

birmedin keçürsermen il y(a)ñınça asıgı bile köni birürmen: *vermeden geçirirsem ülke kanununa göre faizi ile doğru bir şekilde veririm* (Lo 13 / 7-8-9).

yaz k  z kim kelser: *yaz g  z kim gelse*

bu   aon   ogul tigin yengemizke **yaz k  z kim kelser** tegürüp birürbiz: *Bu   aoyu Ogul Tigin (ve) yengemize yaz g  z kim gelse ulaştırıp veririz* (Mi 17 / 6-7-8).

5. Yer Tümleçleri

Yer tümleçleri yükleme yer bakımından belirtip eylemin gerçekleştiği yeri bildirmektedir.

5.1. Özel Ad + Mek  nda / Yerde Bulunma H  li Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Yer Tümleçleri

ergen+te: *Ergen'de*

ergente bitig birtimiz: *Ergen'de senet verdik* (Mi 17 / 2-3).

kızı kitrin+te: *Kazı Kitrin'de*

kızı kitrinte içim k  n  uk bile t  z   l       i     ıg yirim at   k  tlug ta  ka toguru tomlıtu satt(  )m: *Kazı Kitrin'de ağabeyim K  n  uk ile ortak 3   ıg yerimi adı Kutlug Ta   (olan kişiye) doğrudan sattım* (Sa 02 / 3-4-5).

  (a)m  g  k+ta: *  amguk'ta*

  (a)m  g  kta bir   ıg   yirim at   alp ta   sa  un  a o   toguru tomlug sattım: *  amguk'ta bir   ıg yerimi adı Alp Ta   Sangun (olan kişiye) doğrudan sattım* (Sa 01/2-3).

5.2. Belirtili   sim Tamlaması + Mek  nda / Yerde Bulunma H  li Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Yer Tümleçleri

5.2.1. (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirten   sim +    (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirtilen   sim + Belirtilen Eki +   yelik Eki + Mek  nda / Yerde Bulunma H  li Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Yer Tümleçleri

k    +   kidin+i+  +n+de: *Koço Pazarı'nda*

k     kidininde yorır iki u  ı kinlig otra yirte tamgalıg yüz k  npu  a   z    d  m  z: *Koço Pazarı'nda geçerli iki ucu bağlı, orta yerden damgalı yüz kuanpuya anlaştık* (Sa 01 / 4-5).

5.3. Belirtili Sıfat Tamlaması + Mekânda / Yerde Bulunma Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Yer Tümleçleri

5.3.1. İşaret Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim + Mekânda / Yerde Bulunma Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Yer Tümleçleri

bu yir+te: *bu yerde*

bu yirte biz torçı yolçı ilçü üç ağa inilerniñ soñ bayan urug tarıg ünüp kim kim me bolup çam çarım kılmazunlar: *Bu yerde biz Torçı (ve) Yolçı İlçi üç ağabey (ve) kardeşlerin önceki sonraki soy soyları gelip her kim olursa itiraz etmesinler.* (Ex 02 / 9-12).

bu oq ögen+te: *bu su kanalında*

apam birök erklig beg işi ilçü yalavaç küçin tutup çamlas(a)r **bu oq ögente** bu borluq tenginçe iki borluq birip sözleri yorumazunlar: *Eğer güçlü bey ve nüfuzunu (ve) elçi(nin) gücünü kullanıp itiraz ederlerse bu su kanalında bu bağ denginçe iki bağ verip sözleri geçersiz olsun.* (Sa 10 / 13-14-15).

bu borluқта: *bu bağda*

tıñakatın satgın almış baş bitigin birip **bu borluқта** çamım kargaşa yok tep bitig birdim: *Tınaka'dan satın alınan ana senedi verip bu bağda (bağ için) itirazım yok deyip senet verdim* (Mi 24 / 5-6-7).

6. Ayrılma Tümleçleri

Bir yerden, bir kişiden ayrılmayı, uzaklaşmayı bildirmektedir.

6.1. Özel Ad + Ayrılma Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Ayrılma Tümleçleri

kuus t(e)mür baħşı+Ø+tın: *Kuus T(e)mür Baħşı'dan*

sodu ögenteki bir anız yirin **kuus t(e)mür baħşıtın** uzun qarı bile otuz tas böz iligde alıp toguru tomlıtu sattımız: *Sodu kanalındaki bir anız yeri Kuus T(e)mür Baħşı'dan uzun ölçü ile otuz işlenmemiş pamuk kumaş elden alıp doğrudan sattık* (Sa 09 / 8-9).

ķutaba+tın: Kutaba 'dan

ķutaba+tın yanmışta bu eşekni teri birle kōni birürmen: *Kutaba 'dan dōniřte bu eşeği kirası ile doğru bir şekilde veririm* (RH 13 / 6-7).

okuy+tın: Okuy 'dan

biçin yıl tōrtünç ay biř yańıķa biz sısı kōrūke ikegūke bōz kergek bolup **okuytın** ūçer bōz aldımız: *Maymun yıl(ının) dōrdüncü ay(ının) beř(inci) gün(ün)de biz Sısı (ve) Kōrū 'ęe ikimize pamuk kumař gerek olup Okuy 'dan ūçer pamuk kumař aldık* (Lo 12 / 2-6).

ķayımtu+tın: Kayımtu 'dan

biçin yıl tōrtünç ay yiti yańıķa maņa çürike tüşke künçit kergek bolup **ķayımtutın** bir kūri künçit aldım: *Maymun yı(ının) dōrdüncü ay(ının) yedinci gün(ün)de bana Çüri 'ye kullanmak için susam gerek olup Kayımtu 'dan bir kūri susam aldım* (Lo 25 / 1-5).

6.2. Cins Adı + Ayrılma Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Ayrılma Tümleçleri

ikegü+tın: ikisinden

. yıl ar(a)m ay ūç yańıķa il t(e)mürke t(a)var kergek senęe baytemür **ikegütin** bir tavar altım: *yıl(ının) ilk ay(ının) ūç(üncü) gün(ün)de İl Temür 'e hayvan gerek (olup) Senęe ve Baytemür ikisinden bir hayvan aldım* (Lo 16 / 1-4).

7. Durum Tümleçleri

Yüklemi durum bakımından belirten tümleçlerdir. Yüklem fiilin yapılış biçimini özneye bağlı olarak bildirirler. Durum ekleri yardımıyla oluşturulduğu gibi diğer şekillerde de oluşturulmuş durum tümleçleri vardır (şeyda, 2011, s. 191).

7.1. Belirtili Sıfat Tamlaması + Durum Bildiren Ek Kuruluşundan Oluşan Durum Tümleçleri

7.1.1. Sayı Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte İsim) + Durum Bildiren Ek Kuruluşundan Oluşan Durum Tümleçleri

s(e)kiz on böz+ke: *seksen pamuk kumaşa*

kidin yorır altı sınar sulug t(a)mgalıg **s(e)kiz on bözke** kesişdim(i)z: *Pazar(da) geçerli altı kenar, damgalı seksen pamuk kumaşa anlaştık* (Sa 23 / 4-5).

biş sıtır kümüş+ke: *beş sıtır gümüşe*

bir yastuk **biş sıtır kümüşke** kesişdim(i)z: *Bir yastuk beş sıtır gümüşe anlaştık* (Sa 05 / 4-5).

7.1.2. Zarf-Fiil Gruplarından Oluşan Durum Tümleçleri

ayıtıp: *sorup, sorduktan sonra*

men çıkuy tuñ **ayıtıp** bitidim: *Ben Çıkuy Tun sorup yazdım* (Sa 06 / 23).

bu bitig tuta: *bu belge(ye) sahip olarak*

bu bitig tuta kuus t(e)mür baḥşı ḳorsuz bolzun: *Bu belge(ye) sahip olarak Kuus T(e)mür Baḥşı sorumlu olmasın (zarar görmesin)* (Sa 09 / 20).

başlap: *başlayıp*

bu nişan tamga biz ḳul ḳ(a)ya mısır inç ḳ(a)ya yine mısır **başlap** onluklarını ol: *Bu nişan damga biz Kul K(a)ya, Mısır İnç K(a)ya yine Mısır'(dan) başlayarak onluklarındır* (Sa 09 / 21-22-23).

8. Sebep Tümleçleri

Cümledeki eylemin gerçekleşip gerçekleşmemesinin sebebini bildirmektedir.

8.1. Zarf-Fiil Gruplarından Oluşan Sebep Tümleçleri

yok bolmış **üçün:** *kaybolduğu için*

ög bitigi yok **bolmış üçün** tutup turgu yanut bitig birtimiz: *Orijinal belge kaybolduğu için (orijinal belgenin yerini) tutacak kopya belge verdik* (Mi 18 / 3-4).

timiş **üçün**: dediği için

men borluđđa özge kişi köğürmez men **timiş üçün** ... : ben üzüm bağına başka kişiyi girdirmem (sokmam) dediği için ... (Mi 19 / 9-10).

tegme-yük **üçün**: ulaştırmadığımız için

beglig bir küp bor **tegmeyük üçün**: beyliğe bir küp şarap ulaştırmadığımız için (Sa 09 / 5-6).

igle-mişte: hastalığa tutlduğum için

tonuz yıl törtünç ay men şaraçuk ağır **iglemişte** oglumđa ıalmış tavarıg ötiglep şoddum: Domuz yıl(inın) dördüncü ay(ında) ben Karaçuk ağır hastalığa tutulduğum için oğluma kalan malı kayıt altına alıp bıraktım (Wp 03 / 1-2).

8.2. Ad + Sebep Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Sebep Tümleçleri

adın birgüm yok **üçün**: başka vereceğim olmadığı için

adın birgüm yok **üçün** kidin kırata şazı kitrinte içim şançuk bile tüz ülüşlüg iç şıg yirim atı şutlug taşka toguru tomlıdu satt(ı)m: başka vereceğim (verecek bir şeyim) olmadığı için Batı tarafında tarlada, Kazı Kitrin'de ağabeyim Kançuk ile ortak 3 şıg yerimi adı Kutlug Taş 'a (olan kişiye) doğrudan sattım. (Sa 02 / 2-3-4-5).

9. Hedef Tümleçleri

9.1. Özel Ad + Hedef Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Hedef Tümleçleri

basml+ça: Basml'a

biçin yıl altınç (ay) yiti yaņıřa maņa şabişa yuņl(a)ııl(ı)ı kuanpu k(e)rgek bolup tsinküü ögen üze suv(a)ııl(ı)g bir şıg sekiz küri urug kirür yirimin **basmlışa** toguru tomlıtu satdım: Maymun yıl(inın), altıncı ay(inın) yedinci gün(ün)de bana, şabi'ye kullanmak için kuanpu gerek olup T(e)sinküü su kanalındaki, sulu (sulanabilen) 1 şıg, 8 kürilik tohum giren (ekilebilen) yerimi Basml'a doğrudan sattım. (Sa 04 / 1-4).

aniçük içi+ke: Aniçük İçik'e

ud yıl bir y(i)g(i)rminç ay y(i)g(i)rmike bizige ozmiş togrılşa tükelke yuņlaıılık böz k(e)rgek bolup çuküteki yirim(i)zni **aniçük içike** toguru tomlıtu sattım(ı)z: Sığır

yıl(ının) on birinci ay(ının) yirmi(sin)de bize Ozmuş Togrıl'a (ve) Tükel'e kullanmak için pamuk kumaş gerek olup Çükü'deki yerimizi Aniçük İçik'e doğrudan sattık (Sa 07 / 1-2-3).

basa togrıl+ka: Basa Togrıl'a

*küskü yıl üçünç ay altı yangıka maña ozmuş togrılka yunlaklık kümüş k(e)rgek bolup öz borluğunı **basa togrılka** toguru tomlıtu sattım: Fare yıl(ının) üçüncü ay(ının) altı(ncı) gün(ün)de bana Ozmuş Togrıl'a kullanmak için gümüş gerek olup kendi bağımı Basa Togrıl'a doğrudan sattım (Sa 05 / 1-4).*

9.2. Belirtili Sıfat Tamlaması + Hedef Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Hedef Tümleçleri

bu pukiñ atl(ı)g karabaş üze: *bu pukin adlı köleye*

bu pukiñ atl(ı)g karabaş üze kiñsun ayagka tegimlig erklig bolzun: Bu Pukin adlı köleye saygıdeğer Kinsun sahip olsun (Sa 21 / 9-10).

adın kişi+ke: *başka kişiye*

*taplamasar **adın kişike** ötkürü satzun: İstemezse başka kişiye devretsin (Sa 21 / 11).*

9.3. Zarf- Fiil Gruplarından Oluşan Hedef Tümleçleri

taplamasar **adın kişike ötkürü s(a)tzun tip:** *İstemezse başka kişiye devretsin diye, devretmesi için*

taplamasar **adın kişike ötkürü s(a)tzun tip** bitig birdim(i)z: *İstemezse başka kişiye devretsin diye senet verdik (Ex 02 / 7-8-9).*

koçotakı yirte suvta mediz bile teñ yizün tip: *Koço'daki yerde suda Mediz ile denk yesin diye*

*yılan yıl ikinti ay üç yangıka men temür ombu bu sıkıduka **koçotakı yirte suvta mediz bile teñ yizün tip** bitig birdim: Yılan yıl(ının) ikinci ay(ının) üç(üncü) gün(ün)de ben Temür Ombu bu Sıkıdu'ya Koço'daki yerde suda Mediz ile denk yesin diye senet verdim. (Mi 25 / 1-4).*

10. Birliktelik-Beraberlik Tümleçleri

Yüklemdeki hareketi özneye birlikte yapan tümleçlere birliktelik-beraberlik tümleci denir. Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda birden fazla kişinin yaptığı ortak eylemlerde **ile** edatıyla yüklem, birliktelik-beraberlik yönünden belirtilmiştir.

ozmış tükel birle: *Ozmış (ve) Tükel ile*

biz **ozmış tükel birle** bir egsüksüz tükel aldım(1)z: *Biz Ozmış Tükel ile eksiksiz tamamen aldık* (Sa 07 / 7-8).

tükel birle: *Tükel ile*

biz **tükel birle** bir egsüksüz tükel altım(1)z: *Biz Tükel ile bir eksiksiz tamamen aldık* (Sa 06 / 8-9).

evtekiler birle: *evdekiler ile*

birginçe bar yok bolsarmen arıg tigin **evtekiler birle** köni birzün: *Verinceye kadar kaybolursam Arıg Tigin evdekiler ile doğru bir şekilde versin* (Lo 16 / 8-9-10).

11. Görelilik Tümleçleri

Görelilik tümleçleri, yüklem dışındaki diğer öğelere bağlı olarak yüklemi görecelik yönünden belirten tümleçlerdir. Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bulunan ülke hukuku, evlatlık yasası, rehin hukuku, sözleşme yasası gibi devletin kişilerin haklarını korumak amacıyla koyduğu kurallar bütünü ifade edilirken görelilik tümleçlerinin kalıplaşmış biçimde / hukuk terimi olarak kullanıldığı örneklerden bazıları aşağıda ifade edilmiştir:

ilnin tutug yağıınça: *ülkenin rehin hukukuna göre*

yogun iş işletser men **ilnin tutug yağıınça** birürmen: *Yoğun (çok) iş yaptırırsam ülkenin rehin hukukuna göre veririm* (P1 02 / 7-8).

il yağıınça: *ülke hukukuna göre*

birmedin keçürser men **il yağıınça** asıgı bile köni birürmen: *vermeden geçirirsem ülke hukukuna göre doğru (bir şekilde) veririm* (Lo 14 / 6-7-8).

bitig yosunça: sözleşme yasasına göre

bu bitigteki çaonı **bitig yosunça** negükeme tıdamayın çamsız köni birür biz: *bu sözleşmedeki çaoyu sözleşme yasasına göre hiçbir şeye karşı çıkmadan itirazsız doğru (bir şekilde) ödeyeceğiz* (Mi 17 / 14-116).

il törüsi birle: ülke yasasına göre

turmuş atlıg olgumnı şudbakka il törüsi **birle** ogullug birdim: *Turmuş adlı oğlumu Sudbak'a ülke yasasına göre evlatlık verdim* (Ad 03 / 3-4).

ogul törüsi birle: evlatlık yasasına göre

ogul törüsi **birle** ölginçe köni bişig tapınızun: *evlatlık yasasına göre ölünceye kadar doğru (bir şekilde), olgunlukla hizmet etsin* (Ad 03 / 7-8).

12. Miktar Tümleçleri

Miktar tümleçleri yüklemi miktar yönünden belirtmektedir.

bir kap: bir kap

küz yanıka otuzar tenbin süçügni **bir kap** birürmen: *Güz mevsim(in)de otuzar tenbin şarabı bir kap veririm.* (Lo 14 / 4-5-6).

3.2.1.2.2. Kip / Kip Kategorisi

Cümlelerin zamanının belli bir kesime göre birinci dereceden yorumu Türkçede ek-fiilin kipleriyle mümkündür (Gemalmaz, 1982, s. 145).

Ek-fiilin:

1. Bildirme kipi
2. Hikâye kipi
3. Rivayet Kipi
4. Şart kipi

olmak üzere 4 kipi bulunmaktadır. Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda rivayet kipi dışında diğer kiplerin örnekleri bulunmaktadır.

3.2.1.2.2.1. Bildirme Kipi (+er-ür > ... > ... > + Ø-Ø)

STT’de yerini tamamen işaretsiz “Ø” morfeme bırakmış olan isim-fiilin muzari kipi (+er-ür > + Ø-Ø), mesajın haberleşme faaliyetinin geçtiği zaman kesiminin merkez alınarak yorumlanmasını gerektirir ve vericinin mesajına konu olan hadiselerin şuurunda olduğu ifadesini taşır (Gemalmaz, 1982, s. 145). Eski Uygur Hukuk Vesikaları’nda işaretli kullanımına ait bir örnek bulunmaktadır.

içinte er-: içinde ol-

altınkı ulug kavlalıkkā sun yolu biz karşı açari virya açari olar almış kavlalık ortakı yer **içinte erür:** *Biz Karşı Açari, Virya Açari’nin aşağıdaki büyük sebze bahçesine (giden) su yolu onlar(ın) aldığı sebze bahçesi(nin) ortasındaki yer içindedir* (Ex 01 / 22-23-24).

biti-di+Ø-Ø+m: *yazdım*

men ineçük ayıtıp **bitidim:** *Ben İneçük sorup yazdım* (Ex 01 / 28).

al-di+Ø-Ø+m: *aldım*

biçin yıl törtünç ay yiti yañıka maña çürike tüşke küñçit kergek bolup kayımtutın bir küri küñçit **aldım:** *Maymun yıl(ının) dördüncü ay(ının) yedi(nci) gün(ün)de bana Çürük’e kullanmak için susam gerek olup Kayımtu’dan bir küri susam aldım* (Lo 25 / 1-5).

3.2.1.2.2.2. Hikâye Kipi (+er-ti > + ir > ti > + i-di + Ø-dI)

İsim-fiilin hikâye (+er-ti > +i-di > +ø-di) kipi haberleşme faaliyetinin geçtiği zaman kesimine göre geçmişte bir merkez alındığını gösterir. Hikâye kipinde verici muzari kipinde olduğu gibi mesajına konu olan hadislerin şuurundadır (Gemalmaz, 1982, s. 145).

algu **er-ti+Ø:** *alacaktı*

yırn yıl altınç ay sekiz yañıka men kutlug y(e)gen toñatan yüz kınpu **algu erti:** *Yılan yıl(ının) altıncı ay(ının) sekiz(inci) gün(ün)de ben Kutlug Yegen Tonga’dan yüz kuanpu alacaktım* (Lo 04 / 1-2).

birtimiz **er+ti**: *vermiştik*

koyn yıl aram ay on sekizke biz inç buka arug ikegü terbiş apam . . yme erkente bitig **birtimiz erti**: *Koyun yıl(ının) il ay(ının) on sekiz(in)de biz İnç Buka (ve) Arug ikimiz Terbiş'e . . senet vermiştik* (Mi 17 / 1-2-3).

3.2.1.2.2.3. *Şart Kipi* (+er-ser > + i-ser > ... > ... > + i-se > Ø-se)

Şart kipinin zamanı muzariye uymakla beraber yapısında yer aldığı cümleyi diğer bir cümlemin yüklemine şart tümleci olarak bağlar (Gemalmaz, 1982, s. 145).

bar **er-ser**: *varsa*

toynaş şila yme minita soñ piryanımtakı negü orpaşım telüküm **bar erser** ogulum smbodu bile tüz üleşip alzunlar: *Toynak Şila'da benden sonra hücremde her ne yırtık, delik (eşyam) var ise oğlum Sambodu ile eşit paylaşıp alsınlar* (Ad 02 / 11-12-13).

ti-**ser** men: *dersem*

yok **er-ser**: *yoksa*

yene turı birleki maña teger üç er kömer borluğumnu turuğa meniñ birimlerimni sen üzüp sen alıp qalır musan tiser men **yok erser** özge kişiğe kıdar men **tiser men** turı birimiñni men birür men: *yine Turı ile bana düşen üç erkek kölenin (çalışacağı) üzüm bağımı "benim vergilerimi sen üstlenip sen alır mısın?" dersem "yoksa başka kişiye bırakırım." dersem Turı'nın vergisini ben veririm* (Mi 19 / 5-9).

çam+la-**sar**+lar: *itiraz ederlerse*

çamlasarl sözlerimiz yorımazun: *İtiraz ederlerse sözlerimiz geçersiz olsun* (Mi 24/10-11).

tap-la-**sar**: *isterse*

tap-la-ma-**sar**: *istememezse*

taplasar özi tarızun **taplamasar** adın kişiğe ötkürü satzun: *İsterse kendisi eksin. İstememezse başka kişiye devretsin* (Sa 02 / 13-14).

3.2.1.2.3. Şahıs Ekleri

Yüklemin üçüncü kurucu ögesi şahıs ekidir. Tümleçleriyle birlikte yüklem fiil ve kip eklerinden sonra gelmektedir. Şahıs ekleri yüklemdeki hükmü belirli bir şahsa bağlamaktadırlar.

3.2.1.2.3.1. Şahıs Zamiri Kökenli Şahıs Ekleri

Bu tür şahıs ekleri²⁴ vesikalarda (men, ol veya Ø biz, -lAr veya Ø)'den oluşmaktadır.

1. /men/ (I. tekil şahıs için)

bir-ür+Ø-Ø+**men** (< birür erür **men**): *veririm*

tavışgan yıl aram ay bir yañıka men aram k(a)ya kınısun birle yuñlaqlıq ço k(e)rgek bolup töküzteki tarıg tarımağka yirni altmış aqka apamka on iki sıtır ço yaqasın iligte alıp **birürmen**: *Tavşan yıl(ının) birinci ay(ının) ilk gün(ün)de ben Aram Kaya Kınısun ile kullanmak için ço gerekli olup Töküz'deki ekin ekmek için (olan) yeri Altmış Ak'a dedeme on iki sıtır ço elden alıp veririm* (RH 03 / 1-5).

bil-ir+Ø-Ø+**men** (< bilir erür **men**): *sorumlu olurum*

sayın bukatın özk(e)ye kimtinme çam çarım kelser men tikuy tayşı **bilirmen**: *Sayın Buka'dan ya da başka birisinden itiraz gelirse ben Tikuy Tayşı sorumlu olurum* (Mi 27 / 6-9).

bil-mez+Ø-Ø+**men** (< bilmez erür **men**): *sorumlu olmam*

men şiusay tayşı **bilmezmen**: *Ben Şiusay Tayşı sorumlu olmam* (Mi 33 / 6).

2. /+Ø/ (III. tekil şahıs için)

C. ALYILMAZ, III. tekil şahıs eki olarak kabul edilen /+ol/ ekinin gerçekte III. tekil şahıs eki olmayıp III. tekil şahıs eki /+Ø/nden sonra kullanılan ve cümlelerin anlamını kuvvetlendiren bir ek/edat olduğu kanaatindedir (Alyılmaz, 1994, s. 235).

yrp yanganıñ edgünüñ + Ø+Ø-Ø+Ø (< yrp yanganıñ edgünüñ+Ø er-ür+Ø): *Yrp Yanga'nın Edgü'nündür*

²⁴ Vesikaların formel, resmî belgeler olması sebebiyle II. şahıs eklerine rastlanmamıştır.

bu tamga men yrp yanganın edgünü ol: *Bu damga ben Yrp Yanga'nın (ve) Edgü'nündür* (Sa 03 / 23).

tışırd + Ø+Ø-Ø+Ø (< tışırd+Ø er-ür+Ø): *Tışırd*

t(a)nuḵ t(ı)şırd: *Tanıḵ Tışırd*. (Mi 09 / 7).

yok Ø+Ø-Ø+Ø (< yok+Ø er-ür+Ø): *yoktur*

bu yirniḡ negü y(i)me irti birti yok: *Bu yerin herhangi bir vergisi yok* (Sa 06 / 20-21).

3. /+biz/ (I. çoğul şahıs için)

bir-ir+Ø-Ø+**biz** (bir-ir er-ür+**biz**): *veririz*

küz yaṇıḵa altırar bözni köni **birirbiz**: *Güz mevsiminde altışar pamuk kumaşı doğru bir şekilde veririz* (Lo 12 / 6-7).

al-ır+Ø-Ø+**biz** (< al-ır er-ür+**biz**): *alırız*

bu yirke niçe urug batsa ikigü teṇ **alırbiz**: *Bu yere ne kadar tohum ekilirse ikimiz eşit alırız* (RH 08 / 5-6-7).

4. /+IAr/ (III. çoğul şahıs için)

er ebçi bol-mış+Ø-Ø+**Iar** (< er ebçi bol-mış+er-ür+ler): *karı koca olmuşlar*

b . . ltur atl(ı)g t(e)mırçı ḵarabaş toyın çoynuḡ ay sılıḡ atl(ı)g ebçi ḵarabaş bözçi
bu ikeḡü begerleriṇe ayıtmatın **er ebçi bolmuşlar**: *b . . ltur adlı temirci erkek köle ile Toyın Çoy'un Ay Sılıḡ adlı pamuk dokumacısı kadın köle(si) bu ikisi beylerine söylemeden karı-koca olmuşlar* (Mi 02 / 2-3-4-5-6).

3.2.1.2.3.2. Diğer Şahıs Ekleri

Bu gruba giren şahıs ekleri 2 başlık altında incelenmiştir:

1. İyelik eki kökenli şahıs ekleri

2. Diğer özel yapılar.

1. İyelik Eki Kökenli Şahıs Ekleri

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda görülen geçmiş zaman çekiminde iyelik eki kökenli şahıs ekleri kullanılmıştır.

1.1. /+m/ (I. tekil şahıs için)

sat-tı-Ø-Ø+**m** (< sat-t+ı er-ür+**m**): *sattım*

taķıgu yıl törtünç ay sekiz yańıķa maņa liv taypunuń oǵlı kovçuķa yuńlaķlıķ kümüş k(e)rgek bolup pukiń atlı er ķarabaşımın kińsun ayagķa tegimligke yiti elig s(ı)tır yarmaķ kümüşke toguru tomlıtu satdım: *Tavuk yıl(ının) dördüncü ay(ının) sekiz(inci) gün(ün)de bana Liv Taypu'nun oǵlu Kovçu'ya kullanmak için gümüş gerek olup Pukin adlı erkek kölemi saygıdeğer Kinsun'a kırk yedi sıtır yarmaķ gümüşe doğrudan **sattım*** (Sa 21 / 1-5).

bir-ti-Ø-Ø+**m** (< bir-t+ti er-ür+**m**): *verdim*

bu ķarabaş s(a)tıǵı kümüşni bitig kılınış kūn üze men ineçi tükel sanap **birtim**: *Bu köle satış (bedeli) gümüşü anlaşma yapıldıǵı günde ben İneçi tamamen sayıp verdim* (Sa 22 / 4-5).

tut-tu-Ø-Ø+**m** (< tut-t+u er-ür+**m**): *tuttum*

yunt yıl altınç ay sekiz y(i)g(i)rmike maņa mısıırķa yür tarıgu yir kergek bolup ķayımtunuń sıǵaptaķı yarım eńiz yirin anuķķa **tuttum**: *At yıl(ının) altıncı ay(ının) on sekiz(in)de bana Mısıır'a darı ekecek yer gerek olup Kayımtu'nun Sıǵap'taki yarım eniz yerini hazırlamak için **tuttum*** (RH 08 / 1-5).

1.2. /+Ø/ (III. tekil şahıs için)

kergek boltı+Ø-Ø+Ø (< kergek bol-t+ı er-ür+Ø): *gerek oldu*

taķıgu yıl altınç ay bir yańıķa men inal barsķa yüz ķanpu k(e)rgek **boltı**: *Tavuk yıl(ının) altıncı ay(ının) ilk gün(ün)de ben İnal Bars'a yüz kuanpu gerek oldu* (Lo 01 / 1).

ķaldı+Ø-Ø+Ø (< kal-d+ı er-ür+Ø): *kaldı*

ķoçotaķı taysań borluķ balıķ borluķ taştın kaç bölük yirniń satagı altı yüz yastuķ çao içindin yüz yastuķ birip ķalğan biş yüz yastuķ çao ķaldı: *Koço'daki Taysan üzüm baǵı*

(ve) şehir(deki) üzüm bağı dışında birkaç parça yerin bedeli altı yüz yastık çao içinden yüz yastık verip kalan(dan) beş yüz yastık çao kaldı (Mi 17 / 3-6).

1.3. /+mIz/ (I. çoğul şahıs için)

sattı+Ø-Ø+mız (< sat-t+ı er-ür+mız): *sattık*

sodu ögenteki bir ağız yirin kuus t(e)mür bahşıtın uzun qarı bile otuz tas böz iligde alıp toguru tomlıtu **sattımız**: *Sodu kanalındaki bir anız(lık) yeri Kuus T(e)mür Bahşı 'dan uzun ölçüyle pamuk kumaş(ı) elden alıp doğrudan sattık* (Sa 09 / 8-9).

birtı+Ø-Ø+mız (<bir-t+i er-ür+mız): *verdik*

ög bitigi yok bolmış üçün tutup turgu yanut bitig **birtimiz**: *Orijinal belge kaybolduğu için (orijinal belgenin yerini) tutacak kopya belge verdik* (Mi 18 / 3-4).

2. Diğer Özel Yapılar

Bu gruptaki şahıs ekleri iki başlık altında incelenmiştir:

2.1. Emir şekli üzerine getirilen şahıs ekleri

2.2 İstek şekli üzerine getirilen şahıs ekleri

2.1. Emir Şekli Üzerine Getirilen Şahıs Ekleri

Vesikalarda emir dolaylı emir ve dolaysız emir olmak üzere iki şekilde bulunmaktadır. Dolaylı emir III. şahıslar için; dolaysız emir ise II. şahıslar için geçerlidir.

2.1.1. Dolaylı Emir Şekli Üzerine Getirilen Şahıs Ekleri

III. tekil şahıs için dolaylı emir şahıs eki /+zUn/ iken; III. çoğul şahıs için /+zUnlAr/dır. Bu emir şekli, emir ifadesinin yanında dilek, isteki rica anlamları da taşımaktadır.

erklig bol-Ø+zun: *sahip olsun*

bu yirke miñ yıl tümen künke tegi alp taş sangun erklig bolzun: *Bu yere bin yıl on bin güne dek Alp Taş Sangun sahip olsun* (Sa 01 / 10-11).

tut-Ø+zun: *tutsun, kullansın*

ötkürü sat-Ø+zun: *devretsin*

taplasar özi tutzun taplamasar adın kişiğe ötkürü satzun: *İsterse kendisi kullansın. İstemezse başka kişiye devretsin* (Sa 03 / 10-11).

bir-Ø+zün: *versin*

arığ tigin evtekiler birle köni birzün: *Arığ Tigin evdekiler ile birlikte doğru bir şekilde versin* (Lo 16 / 8-9-10).

çamla-ma-Ø+zunlar: *itiraz etmesinler*

bu yirke kim kim me bolup çamlamazunlar: *Bu yere kim olursa olsun itiraz etmesin* (Sa 09 / 17).

al-Ø+zunlar: *alsınlar*

apam birök erklig beg işi küçin tutup alayın tip çamlasarlarsu bu ögen üze suvuqlıg bu yir t(e)nginçe iki yir birip yulup alzunlar: *Eğer güçlü bey ve nüfuzunu kullanıp alayım diye itiraz ederlerse bu su kanalında sulamalı bu yer dengince iki yer verip geri alsınlar* (Sa 09 / 17-18-19).

kıy(ı)nka teg-Ø+zünler: *cezaya çarptırılınsınlar*

koço balık ayguçıka bir kümüş yastuk birip ağır kıy(ı)nka tegzünler: *Koço şehir(i) hazinadarına bir gümüş yastuk verip ağır cezaya çarptırılınsınlar* (Mi 01 / 19-20).

2.1.2. Dolaysız Emir Üzerine Getirilen Şahıs Ekleri

Vesikalarda II. şahıslar bulunmadığı için dolaysız emir üzerine getirilen şahıs ekine rastlanmamıştır.

2.2. İstek Şekli Üzerine Getirilen Şahıs Ekleri

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda istek şekli olarak /+A/ kullanılmıştır. Bu kip I. şahıslar ile kullanılmıştır. I. tekil şahıs için şahıs eki /+yIn/ iken; I. çoğul şahıs için /+IIIm/dır.²⁵

²⁵ Bu ekler bazı dil bilgisi kitaplarında emir I. teklik ve II. çokluk şahıs ekleri olarak gösterilmiştir.

alayın (al-a+Ø-Ø+yın < al-a+er-ür+yın): *alayım*

apam birök erklig beg işi küçin tutup alayın tip çamlasalar bu ögen üze suvuqlıg bu yir t(e)nginçe iki yir birip yulup alzunlar: *Eğer güçlü bey ve nüfuzunu kullanıp alayım diye itiraz ederlerse bu su kanalında sulamalı bu yer dengince iki yer verip geri alsınlar* (Sa 09 / 17-18-19).

yulayın (yul-a+Ø-Ø+yın < yul-a+er-ür+yın): *isteyeyim*

taķı birök erklig beg işi küçin tutup alayın yulayın tiserler bu oķ ögente bu yir tenginçe iki yir yaratu birip yulup alzun: *ve eğer güçlü bey (ve) nüfuzunu kullanıp alayım isteyeyim derlerse bu kanalda bu yer dengince iki yer hazırlayarak verip geri alsın* (Sa 06 / 14-15-16).

3.2.2. Ögelerin Dizilişı Bakımından Cümleler / Cümle Kalıpları

Kuruluş, düzen anlamına gelen söz dizimi / sentaks bütün dilsel birimleri ve bu birimlerin sistem içindeki ilişkilerini inceyen bir bilim dalıdır (Börekçi, 2015).

Türkçenin temel cümle yapısı:

[cümle başı edatı (CBE) + seslenme tümleci (ST)] + özne bloku (ÖB) + tümleçleriyle birlikte yüklem bloku (TYB) + [cümle sonu eki / edatı (CSE)] kuruluşundan oluşmaktadır.

Türkçenin temel cümle yapısı dikkate alınarak Eski Uygur Hukuk Vesikaları'ndaki cümleler cümlelerin başlangıç ögelerine göre tahlil edilerek ve sınıflandırılarak dikkatlere sunulmuştur.

3.2.2.1. Özne (Ö) ile Başlayan Cümleler / Cümle Kalıpları

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda özne (Ö) ile başlayan 545 cümle bulunmaktadır. Cümlelerin yapımında 29 farklı kalıp kullanılmıştır.

1. Ö + Y (YF- [-kp+ş])

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 226 cümle vardır.

1. t(a)nuķ tongķara s(a)ngun (Sa 01 / 16).

2. tanuķ burķan ķulı (Sa 05 / 17-18).

3. tanuķ ķudugķı esen (Em 01 / 18).

2. Ö + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 57 cümle vardır.

1. biz ikegüniñ inimiz içimiz kımız kadaşımız çamlamazun (Sa 08 /15-16-17).
2. men kına özüm bitidim (RH 03 / 5-6).
3. men yogaşiri bitidim (Lo 23 / 13).

3. Ö + Y (YF- [-kp+ş]) + CSE

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 160 cümle vardır.

1. bu tamga men ozmışniñ ol (Sa 05 / 18-19).
2. bu tamga biz ozmışniñ tükelnñ ikigünñ ol (Sa 07 / 23-24).
3. bu t(a)mga men atay tutuñ ol (Sa 24 / 12-13).

4. Ö + Y1 (YF- -kp+ş) + Y2 (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 6 cümle vardır.

1. men şivsadu tutuñ ayıtım bitidim (Lo 10 / 12-13).
2. men şabiniñ ogulum kızım içim inim kım kışım y(i)genim tagayım aytmazun ist(e)mezün (Sa 04 / 15-16-17).
3. men çintsu ayagka tegimlignñ inim içim oglum kım kadaşım ilmezün tartmazun (Ad 01 / 6-7-8).

5. Ö + Y1 (YF- -kp+ş) + Y2 (YF- -kp+ş) + Y3 (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 2 cümle vardır.

1. biz ikigünñ içim(i)z inim(i)z kım(ı)z kadaşım(ı)z adın y(i)me kim kayu kişi çam çarım kılmazun ayıtmazun istemezünler (Sa 06 / 11-12/13).
2. biz ikegünñ içim(i)z inim(i)z kım(ı)z kadaşım(ı)z adın y(i)me kim kayu kişi ç(a)m çarım kılmazun ayıtmazun istemezünler (Sa 07 / 11-12).

6. Ö + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 64 cümle vardır.

1. men ozmış togrıl y(i)me tükel tartıp altım (Sa 05 / 6-7).
2. men çıkuy tuñ ayıtıp bitidim (Sa 07 / 24).
3. men suldan yime tükel birdim (Sa 10 / 6).

7. Ö + DuT + Y1 (YF- -kp+ş) + Y2 (YF- kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 2 cümle vardır.

1. oglum koşañ esen kaya olar ögey anamız bizke t(e)gir alır biz tip almazun
katılmazunlar (Wp 01 / 7-8-9).
2. men öz togrıl üçgüke ayıtıp bitidim ötig kıltım (Mi 09 / 5-6).

8. Ö + DuT + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

men toynağ şilavanti yme ogulum sambodu bile tüz ülüşlög kılop ogullanu altım
(Ad 02 / 6-7).

9. Ö + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 3 cümle vardır.

1. ineçiniñ atl(ı)g kıt(a)y oğlanı taştın sınka қаңlı yolın körgeli barıp bir
böz ton tapıp kelmiş (Mi 03 / 4-7).
2. men çintso şıla yme bir egsüksüz tükel birtim (Pl 01 / 8-9).
3. men başağ y(i)me bir egsüksüz tükel s(a)n(a)p k(a)rıl(a)p aldım (Sa 29 / 7-8-9).

10. Ö + DuT + HdfT1 + HdfT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 2 cümle vardır.

1. men otuz kulumnuñ negü erser bar tip toyın çoğka ebçike çam kılmaz men (Mi
02 / 11-14).

2. men toyın çoğ meniñ küñnüñ negü erser bar tip otuzka kılka çam kılmaz men (Mi 02 / 14-15-16).

11. Ö + DuT + ZnT + YIT + GrT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu titsu atl(ı)g ogul çintsu ayagka tegimligke bar erginçe könin bişigin tapınıp ayagka tegimlikte kin tört yolu boş öz köñülinçe barzun (Ad 01 / 4-6).

12. Ö + DuT1 + DuT2 + DuT3 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. biz tolug(a)ya mısır ulug inç k(a)ya mısır başlap onluqlar y(i)me bir kodmatın tükel sanap altımız (Sa 09 / 11-12).

13. Ö + DuT1 + DuT2 + ŞT + DuT3 + ŞT2 + ŞT3 + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. men sutbak yme bu turmış atlıg ogulnı özümtnin tugmışça ok sakınıp kız alıp birip yene minde ogul kız tugsa ol oglum birle teñ tüz tutup meniñ evümteki barkımtakı negü kimimni orpağ ayıg sınuk barım bulguça bulsa neçe oğlanlarım bolsa ol oğlanlar birle teñ öñ ülüş kopu birürmen (Ad 03 / 9-18).

14. Ö + GrT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 2 cümle vardır.

1. kalmış turuşı y(e)ñi tutug y(a)ñınça bolzun (Pl 02 / 8-9).

2. men tugma bular inç buka arug ikegüñiñ sözünçe bitidim (Mi 17 / 24-25).

15. Ö + HdfT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. men kutlug toñanıñ içim inim ogulum kızım tugmışım kadaşım y(e)genim tagayım kim kayu kişi ineçiçe çam . . . kılmazunlar (Mi 01 / 12-15).

16. Ö + HdfT + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. men saçu sangun külügke tükel birdim (Sa 18 / 01).

17. Ö + HdfT1 + HdfT2 + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. men baçaķ turmış bitkeçi ilke bodunķa üç kata inçege ayıtıp bitidim (Mi 20 / 20-21).

18. Ö + VsT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. men kıaytsu tutuņ öz ilgim bitidim (Ad 01 / 17).

19. Ö + ŞT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. men atay tutuņnuņ içim inim tugmışım ķadaşım y(i)genim t(a)gayım kim kimme erser çam çarım kılmazunlar (Sa 24 / 7-8).

20. Ö + ŞT + HdfT + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. men samboķdu tutuņ birtke . . . etser bolmışķa ton etük adaķ baş birmezmen (Pl 02 / 6-7).

21. Ö + ŞT + DuT + Y (YF- [-kp+ş])

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. soņ bitig ünser vuçuņ bolup yorımazun (Mi 18 / 4-5).

22. Ö + ŞT + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 2 cümle vardır.

1. men titsu yme baķşımķa kōni tapınmadın kideyin tiserme bu bitigteki kınķa tegirmen (Ad 01 / 18-19-20).
2. men ozmış togrıl kin öñdün basa togrılķa kimniņ kıayunıņ küçin tutup çam çarım kılsar men yasataķı kıyınķa tegirmen (Mi 04 / 6-11).

23. Ö + ŞT + GrT + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 2 cümle vardır.

1. men birmedin keçürsermen il yañınça asıgı birle berürmen (Lo 29 / 6-7).
2. sutbağ yme tugmış ogulları birle teñ tutup kelinlep birip edgü asırap ogul törisinçe tutup kılyak boyın tolap ünermen kidermen tiser törü yargu yosunı birle ata yazmış yazuqқа tegzün (Ad 03 / 25-30).

24. Ö + BBT + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. men yrp yanga edgü birle tükel altım(ı)z (Sa 03 / 8).

25. Ö + BBT + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. biz tükel birle bir egsüksüz tükel altım(ı)z (Sa 06 / 8-9).

26. Ö + SbpT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. men çatır bu bitigdeki atl(ı)g çabışın kişilerke üç kıata inçge ayıtıp bitigil timişke bitidim (Sa 09 / 23-24).

27. Ö + AyT + N + DuT + Y (YF- kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. men bekümiş kuintutıntoğuz küri bugday arıg silig altım (Lo 17 / 4-5).

28. Ö + ZnT + N + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. men titso bitig kılmış kün üze y(i)g(i)rmi s(ı)tır kümüş tükel altım (Ad 02 / 7-8).

29. **Ö + Y1 (YF- [-kp+ş]) + ŞT + BBT + [Ö] + DuT + Y2 (YF- -kp+ş)**

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. men toynaq şıla yme minita soñ piryanımtaķı negü orpaķım telüküm bar erser ogulum smbodu bile tüz üleşip alzunlar (Ad 02 / 10-13).

3.2.2.2. *İşaretsiz Özne [Ö] ile Başlayan Cümleler / Cümle Kalıpları*

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda işaretsiz özne [Ö] ile başlayan 117 cümle bulunmaktadır. Cümlelerin yapımında 55 farklı kalıp kullanılmıştır.

1. **[Ö] + Y (YF- [-kp+ş])**

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 4 cümle vardır.

1. yrp yangatın almış yirniñ bitigi (Sa 03 / 26).
2. şabita almış . . . bitigi (Sa 04 / 25).
3. yigedmişniñ ög bitigi (Lo 19 / 6-7).

2. **[Ö] + Y (YF- -kp+ş)**

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 2 cümle vardır.

1. kim y(i)me tıdmazun (Sa 19 / 10).
2. yasataķı kınķa tegzünler (Ad 01 / 10).

3. **[Ö] + Y (YF- [-kp+ş]) + CSE**

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 2 cümle vardır.

1. çuküteki yirniñ bitigi ol (Sa 07 / 25).
2. ҡutlugniñ baş bitigi ol (Sa 28 / 33-34).

4. **[Ö] + N + DuT + Y (YF- -kp+ş)**

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 11 cümle vardır.

1. satıgın inçe sözleşdimiz (Sa 01 / 4).
2. satıg ҡunpusın inçe sözleşdim(i)z (Sa 02 / 5).
3. tutgug kümüşin inçe sözleşti(i)m(i)z (Pl 01 / 5).

5. [Ö] + N + HdfT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. taş k(a)ra atl(ı)g türk k(a)ra başımın an tirekke tutuzu birdim (Sa 19 / 7).

6. [Ö] + N + HdfT + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

- bu togrıl tükel birdim (Sa 06 / 7).

7. [Ö] + N + YT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 2 cümle vardır.

1. bitig a . . . nıñ begi adarnıñ tegresinte bitidim (Sa 26 / 22-23).
2. bu bitigni yaqşıdu tuñ bay y(a)ña şıla tayl . . du şılalarnıñ üksinte kıltım(ı)z (Ad 02 / 16-17).

8. [Ö] + N + ZnT + Y (YF- [-kp+ş])

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu udnı onunç ay bağırçaqka teginç işletmek boldun (RH 14 / 13-14-15).

9. [Ö] + N + ZnT + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 2 cümle vardır.

1. bu yüz ıanpug bitig kılmış künte tükel birdim (Sa 01 / 5-6).
2. bu on t(e)ñ kepezni küz yañıda başı taşı birle birür men (RH 04 / 5-6-7).

10. [Ö] + N + YT + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu bitigni aķası boķsañ toyın üskinte ıatınlarımķa ayıtıp birtim (Wp 02 / 19-20).

11. [Ö] + N + AyT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu kümüşni basa togrıltın altım(ı)z (Mi 13 / 5).

12. [Ö] + N + ŞT + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu çaonı ogul tigin yengemizke yaz küz kim kelser tegürüp birürbiz (Mi 17 / 7-8).

13. [Ö] + N + HdfT1 + DuT1 + DuT2 + HdfT2 + YT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu bitigni şutza ked k(a)ya tutuñ tükele kimtso başlap kuvrağ tavgaç y(a)ña ikiçi başlap bodun katarşlarımız esene olar üskinte birtim (Wp 01 / 17-21).

14. [Ö] + N + ZnT + HdfT + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu bugday iki tüşi sekizinç ayın kuintuğa yıyıp birürmen (Lo 17 / 6-7).

15. [Ö] + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 8 cümle vardır.

1. lükçün kidininte yorır şuulug tamgalıg üç otuz ikilik bözinge kesişdim(i)z (Sa 06 / 5-6-7).
2. on satır kümüşke tutgug birtim (Pl 01 / 5-6).
3. men alp baçaqğa inçge aytıp bitidim (Sa 29 / 23).

16. [Ö] + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. kıço kidini yorır iki üçi kinlig otura tamgalıg üç miñ biş yüz kıanpuğa kepezi birle kesişdim(i)z (Sa 04 / 5-6-7).

17. [Ö] + DuT1 + DuT2 + DuT3 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. öğödey süsinge iki yürün atan ötünüp ambi balık tarugalarıña ederke yaraşu at birip çintsu ayagğa tegimlikke birke iki birip ağır kınğa tegir biz (Ad 01 / 13-16).

18. [Ö] + DuT1 + N1 + N2 + ZnT + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. yüz kidin yorıyur onar çig t(a)mgal(ı)g kınpuğa tegi bir üvge yel(e)ş at üstünü uyaz altını iki arda ıgsız togasız at bu yüz kınpu bir at birle bitig kılmış kunte tüketi ald(ı)m (Sa 19 / 3-6).

19. [Ö] + DuT1 + SbpT + DuT2 + DuT3 + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. apamnıñ ögürtiçe temürke ülüş kıl(ı)p kódmış çug adırıp tıñağa borlukınka apamnıñ bitigi . . . çın tep çın üçün tıñağatın satgın almış baş bitigin birip bu borlukta çamım kargaşa yok tep bitig birdim (Mi 24 / 3-7).

21. [Ö] + DuT1 + N + DuT2 + ZnT + DuT3 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu bugdayka on altı yaşlıg y(e)g(i)rmi yaşlıg katun kişini iki y(a)r(a)tu kişini yidinç aynıñ on bişte koçoğa tegürüp birür men (Lo 18 / 4-8).

22. [Ö] + HdfT + Y (YF- kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu kişiğe çam çarım kılmasun (Sa 29 / 15).

23. [Ö] + HdfT + DuT + Y (YF- kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu yirke kim kim me bolup çamlamazunlar (Sa 09 / 17).

23. [Ö] + HdfT + ZnT + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu udnıñ teriñe küz yañıta iki şıg tarıg üç şıg yür birürmen (RH 14 / 6-9).

24. [Ö] + HdfT + DuT1 + DuT2 + DuT3 + N + DuT4 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu borluğun dört yılı toşmışka otuz yiti bözin tapşurup birip alıp borluğunu yanturup birürmen (Mi 23 / 3-4-5).

25. [Ö] + HdfT + N1 + ZnT1 + N2 + ZnT2 + N3 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu ogulkayağa bir yilta bir üm köküşmek bir kay bir uyuk ç(a)ruk iki yilta bir çekrek üç yilta bir kürk bile birürmen (Pl 01 / 10-11).

26. [Ö] + AyT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. yoktırta altım (Lo 01 / 3).

27. [Ö] + ŞT + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. kim kayu kişi kitser biz bir inçe böz birirbiz (Mi 09 / 3-4).

28. [Ö] + ŞT + YT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. amr(a)mas(a)r abita t(e)ñri burhan uluşinta tugmalım (Mi 09 / 4-5-6).

29. [Ö] + ŞT + HdfT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 23 cümle²⁶ vardır.

1. t(a)plamasar adın kişike ötkürü satzun (Sa 29 / 14).

30. [Ö] + ŞT + GrT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. ev teg yogun iş işletser men ilniñ tutug y(a)ñınça birürmen (Pl 02 / 7-8).

²⁶ Cümleler birbirleriyle aynı olduğu için tek örnek verilmiştir.

31. [Ö] + ŞT + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 4 cümle vardır.

1. birmedin keçürsermen birke bir koşup birürmen (Lo 16 / 6-7).
2. ol kim künte birmeser men kün t(e)ri bile birürmen (Lo 18 / 9-10).
3. ç(a)mılasarlar içgerü ağılıkka bir altun yastuk çoço beginge bir at balık beginge bir ud birip ağır kıy(ı)nka tegzün (Wp 02 / 12-16).

32. [Ö] + ŞT + SbpT + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. taplamasar adın kişike ötkürü s(a)tzun tip bitig birdim(i)z (Ex 02 / 7-8-9).

33. [Ö] + ŞT + N + HdfT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu yirke k(e)lse iki ülüş tilik togrul birür men (RH 09 / 13-14-15).

34. [Ö] + ŞT + GrT + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 2 cümle vardır.

1. birmedin keçürsermen il y(a)ñınça tüşi bilebirürmen (Lo 20 / 8-9).
2. birm(e)din keçürsermen il y(a)ñınça tüşi bile birür (Lo 28 / 4-5-6).

35. [Ö] + ŞT + ZnT + N + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. kaç ay tutsar men ay sayu birer bakır kümüz asıgı bile köni birürmen (Lo 08 / 3-4).

36. [Ö] + ŞT + GrT + DuT1 + DuT2 + Y(YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. kaç ay tutsar bu ok yañça asıgı birle köni birürmen (Lo 06 / 6-7-8).

37. [Ö] + ŞT + ZnT + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. arkıştın ıdmasarmen birer ay birer böz asıg birle könü birürmen (Lo 06 / 5-6-7).

38. [Ö] + ŞT1 + ŞT2 + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. ayıtlı iştegli öserler takı birök erklig beg işi küçin tutup alayın yulayın tiserler bu ok ögente bu yir tenginçe iki yir yaratı birip yulup alzun (Sa 06 / 13-16).

39. [Ö] + ŞT + YT + HdfT + N + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. beg işi küçin tutup çamlagalı saşınar bu ögen üze alp taş sangunğa yir yaratı birzün (Sa 01 / 14-15).

40. [Ö] + ŞT + DuT1 + DuT2 + DuT3 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. apam çam çarım kılsarlar ulug süüke biş altun yastuk aça ini tigitlerke birer altun yastuk kızgut ötünüp idukkutğa bir altun yastuk kögürüp çoço balık ayguçığa bir kümüş yastuk birip ağır kıy(ı)nğa tegzünler (Mi 01 / 15-20).

41. [Ö] + ŞT + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. apam çam çarım kılsar men ulug süüke iki yastuk ötünüp miñ begike bir yastuk lükçün targuğa yarım yastuk birip ağır kın t(e)gir men (Mi 03 / 13-17).

42. [Ö] + ZnT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 2 cümle vardır.

1. üç yıl tükemeginçe üntürmez men (Pl 01 / 23).
2. takıgu yıl ikinti ay y niñ qalmışta var ötügi (Wp 05 / 1).

43. [Ö] + ZnT + N + Y (YF- kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. yañıta yiti tas böz birürmen (Lo 13 / 6).

44. [Ö] + ZnT + N + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 8 cümle vardır.

1. küz yañıda otuz tembin bir ıp süçüg köni birürmen (Lo 23 / 6-7).
2. yañıta iki küri künçit köni birürmen (Lo 25 / 6-7).
3. küz y(a)ñıda bir bir ıp süçüg köni birürmen (Lo 30 / 4-5).

45. [Ö] + ZnT + N + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. ıpabatın yanmıştı bu eşekni teri birle köni birürmen (RH 13 / 6-7-8).

46. [Ö] + ZnT + N + MT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. küz yañıka otuzar tenbin süçügüni bir ıp birürmen (Lo 14 / 4-5-6).

47. [Ö] + ZnT + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 2 cümle vardır.

1. bukün kidini yorır iki uçı kinlig otra tamgalıg üç miñ iki yüz elig ıpıpuğa üzüştüümüz (Sa 03 / 6-7).
2. onıñ ay on yañıka tegimçe birür men (Lo 10 / 5-6).

48. [Ö] + ZnT + DuT + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. iki it yıl altıñ ay bir yañıka elig ıpıpu başınta urup yüz elig ıpıpu birür men (Lo 01 / 3-4).

49. [Ö] + ZnT + DuT + HdfT1 + HdfT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu künthe minçe atay kızınñ orpağ telük negüsi kimi bar tip ineçiğe inisi iñe oguluña çam çarım kılmaz men (Mi 01 / 9-12).

50. [Ö] + ZnT + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bukünki kün kün başlap inim antsonı ilip tartıp çam çarım kılmazmen (Ad 02 / 9-10).

51. [Ö] + SbpT + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. ög bitigi yok bolmışka buçuñ bitig birdim (Mi 06 / 4-5).

52. [Ö] + SbpT + N + HdfT + GrT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. umugsuz urısız ıalğay tip bu iki oğlanlarımta turmış atlıg oğlumñı sutbağka il törüsi birle ogulluk birdim (Ad 03 / 1-4).

53. [Ö] + SbpT + DuT + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. sıkapta üstün altın yirte yarımñı çağçağta on iki şıg yirte yarımñı y(e)ne adağta sekiz şıg yirte yarımñı y(e)ne adırı sinte şıg yirte yarımñı y(e)ne yol toganta üç şıg yirte yarımñı y(e)ne buğapaçı kırata sekiz şıg yirte yarımñı y(e)ne kırata on şıg yirte üç şıg. ç kırata biş şıg yirte yarımñı ögente altı şıg yir ta şıg kavlalık y(e)ne bile ülüşlüğ borluk. adağta on iki şıg sarkuta sekiz te balık tübin i şıg kösür yir köl üze suvaqlık on şıg yir bu yirlerni sıkıdu mediz bile teñ yizün . . . tip . . nişan . çizip bitip birür men (Mi 25 / 5-24).

54. [Ö] + SbpT + DuT1 + N + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. ilke asığı bar üçün borluk igesi turını borlukçı birip k(a)ra toyınnı yanturup altımız (Mi 20 / 26-27).

55. [Ö] + SbpT + HdfT + DuT + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. nın yaqası men . ok . . kümüz yolınta basa bitigsiz altı ülüşte tegmiş er kul küñ yolınta yene tiginin kentin yine qayaqa yantut bolmış negü kim yolınta sevinç buqa munta yok erser biz bilirbiz timiş yolınta inilerim uur k(a)ya küvez yulay birle basaçuq tutuñ satmiday açarı yavlaq öz açarı qan toyın tutuñ qotana anant tutuñ tükele esen buqa şılastı atl(ı)g beg başlap uygur uruq qadaş üksinte sözleşip atamıznıñ ülüş bitigindekiçe negüsin kimin tapşura birip muntın taş yirininı suvınını yaqasıña yene iki bölük bu bitigteki t(a)varqa tutup on tamga bütün kümüz yastuqı bir yürün toyın atl(ı)g açarı ogl(a)n eligte birip otuz yaştın altın y(i)g(i)rmi yaştın üstün ortun er ebçi iki k(a)rabaş iki at iki ud birle munça t(a)varnı uur qaya başlap inilerimke birip öz köñülüm bolup yaraşıp yme vapça yañlaça negüme çam ç(a)rım bar erser qodup bu bitigni birtim (Wp 06 / 1-23).

3.2.2.3. Nesne (N) ile Başlayan Cümleler / Cümle Kalıpları

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda nesne (N) ile başlayan 26 cümle bulunmaktadır. Cümlelerin yapımında 10 farklı kalıp kullanılmıştır.

1. N + Ö + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 5 cümle vardır.

1. küntün yınak sıçısı toyınçoğnıñ açmış yir adırar (Sa 08 / 9).
2. tagtın yınak sıçısı say adırar (Sa 08 / 11).
3. men otuznuñ t(e)mirçi k(a)r(a)başnıñ birtin men otuz oq alır men (Mi 02 / 9-10-11).

2. N + Ö + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu türk k(a)ra baş satığın ikigü inçe sözleş(i)m(i)z (Sa 19 / 2-3).

3. N + Ö + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu yirniñ satığı biş bözni men mısır tükel s(a)n(a)p birdim (Sa 14 / 7).

4. N + Ö + ZnT + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 3 cümle vardır.

1. bu künpunı men kutadmış bitig kılmış kün üze tükel birtim (Sa 03 / 7-8).
2. bu k(a)rabaş satığı tokuz yastuk çaonı men şıvsay tayşı bitig kılmış kün üze tükel sanap birtim (Sa 24 / 3-4)
3. bu küñniñ satığı yüz bözni men ıalımıdu bitig kılmış kün üze tükel sanap aldım (Sa 25 / 8-9-10).

5. N1 + ... + N15 + Ö + HdfT1 + HdfT2 + HdfT3 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. iki inçe tın iki yiplig çug bir k(a)ra çug iki kvgak bir yiplig işgirti iki k . . bir ala torķu bir ak bir ületü iniş bir sin . . . bir laty iki ületü alķugun dört sıtır biş bakır sökti altun iki sıtır itig altun dört miñ kuanpu biş koyn munça tavarnı men il üzünmiş ogl(a)nım yrp turmışķa b(e)g turmışķa eniçükke birürmen (Wp 05 / 2-7).

6. N + YT + Ö + Y (YF- -kp+[ş])

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 3 cümle vardır.

1. yirniñ sıçısı örü yınak alp (taş) sınıķur sangunnıñ yiri adırar (Sa 01 / 7-8).
2. bu yirniñ sıçısı örü yınak ögen adırar (Sa 02 / 9).
3. bu borluķniñ sıçısı öñdün ķara temirniñ borluķ adırar (Sa 10 / 6-7).

7. N + YT1 + Ö1 + YT2 + Ö2 + YT3 + Ö3 + YT4 + Ö4 + Y (YF- -kp+[ş])

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu yirniñ sıçısı öñtün yınak agılık sanlıg yir küntün yınak y(i)me agılık sanlık yir kidin yınak y(i)me agılık sanlık yir tagtın yınak kiçikye yiri adırar (Sa 03 / 16-19).

8. N + ZnT + Ö + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 9 cümle vardır.

1. bu kuanpug bitig kılmış kün üze men basmıl tükel birtim (Sa 04 / 7-8).
2. bu bir yastuk biş sıtır kümüşüg bitig kılmış kün üze men basa togrıl tükel birtim (Sa 05 / 5-6).
3. bu on satır kümüşni bitig kılmış kün üze men kaytso tu tükel tartıp altım (Pl 01 / 6-7-8).

9. N + ZnT + Ö + HdfT + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu satıg yiti elig s(ı)tır kümüşüg bu bitig kılmış kün üze men kinzun ayagka tegimlig tükel sanap birtim (Sa 21 / 6-8).

10. N + ZnT + Ö + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu satıg bözni bitig kılmış kün üze men bedrüz bir egsüksüz tükel s(a)n(a)p qarılup birdim (Sa 29 / 5-6-7).

3.2.2.4. Zaman Tümleci (ZnT) ile Başlayan Cümleler / Cümle Kalıpları

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda zaman tümleci (ZnT) ile başlayan 91 cümle bulunmaktadır. Cümlelerin yapımında 52 farklı kalıp kullanılmıştır.

1. ZnT + Ö + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 5 cümle vardır.

1. bu künthin minçe miñ yıl tümen künke tegi udçı buğa esen ikegü erklig bolzun (Sa 11 / 7-8-9).
2. bu künthin minçe tapmışniñ aķası yigeni tagayı kim kim me çam çarım kılmaunlar (Sa 12 / 8-9).
3. bu künke miñ yıl tümen künke tegi bulat erklig bolzun (Sa 25 / 12-13-14).

2. ZnT + Ö + N + DuT+ Y (YF- kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu bitig kılmiş kün üze men ķutlug taş üç yüz biş otuz ķunpunı bir eksüksüz tükel s(a)n(a)p birtim (Sa 02 / 6-7-8).

3. ZnT + Ö + N + Hdft + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. ķoyn yıl aram ay on sekizke biz inç buğa arug ikegü terbiş apam bitig birtimiz erdi (Mi 17 / 1-2-3).

4. ZnT + Ö + N + AyT + DuT + Y (YF- kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. toñuz yıl altıñ ay on yañıķa men yrp togrıl kimzun atl(ı)g ķarabaş s(a)tıgı elig s(ı)tır yarmaķ kümüşüg ineçitin tükel altım (Sa 22 / 15-16-17).

5. ZnT + Ö + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bars yıl toķuzunç ay altı otuzķa biz otuznuñ b . . ltur atl(ı)g t(e)mirçi ķarabaş toyın çoğnuñ ay sılıg atl(ı)g ebçi ķarabaş bözçi bu ikegü begetleriñe ayıtmatın er ebçi bolmışlar (Mi 02 / 1-6).

6. ZnT + Ö + DuT + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. . . . yıl sekizinç ay altı otuzka men atay pintuñnuñ satığı tokuz yastuñ çaonı şivsay taysıtın tükel sanap alıp bu bitigni birtim (Mi 10 / 1-2-3).

7. ZnT + Ö + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. luu yıl tokuzunç ay tört yañıka men tikuy tayşı ataynıñ ş'iusayka satmış kılınñ yolınta ş'iusay bile yaraşıp ş'iusayka oñ birip kitdim (Mi 27 / 1-6).

8. ZnT + Ö + DuT1 + SbpT + DuT2 + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. yılan yıl ar(a)m ay tört otuzka men balak umar ikegü taşık başındañı yarım tarını yarım torğunı turıtın alıp ög bitigi yok bolmış üçün tutup turgu yanut bitig birtimiz (Mi 18 / 1-4).

9. ZnT + Ö + HdfT + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 3 cümle vardır.

1. koyn yıl aram ay on yañıka men taşık turıka bitig birür men (Mi 19 / 1-2).
2. it yıl bir y(i)g(i)minç ay on yañıka men era t(e)mür turıka bitig birür men (Mi 21 / 1-2).
3. it yıl sekizinç ay yeg(i)rmi altıka men muñsuz k(a)ya turmış temürke bitig birür men (Mi 24 / 1-2).

10. ZnT + Ö + HdfT + SbpT + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. yılan yıl ikinti ay üç yañıka men temür ombu bu sıkıduka çoçotakı yirte suvta mediz bile teñ yizün tip bitig birdim (Mi 25 / 1-4).

11. ZnT + Ö + HdFT1 + HdFT2 + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. biçin yıl bir y(i)g(i)rminç ay on yañıka biz basa t(e)mir ked t(a)ş birle açığka
kodar arpa kümüşinte edgü unıntakı bir şıg iki küri arpanıñ üç s(ı)tır altı bakır
kümüş altım(ı)z (Mi 14 / 1-6).

12. ZnT + Ö + HdFT + N + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

yunt yıl sekizinç ay altı otuzka men kuintu bekümişke tuvasti küri üze toköz şıg
toköz küri arıg silig bugday ikiki tüşke birgü birdim (Lo 17 / 1-4).

13. ZnT + Ö + SbpT + N + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. toñuz yıl törtünç ay men karaçuk ağır iglemište oglumka kalmış tavarıg ötiglep
koddum (Wp 03 / 1-2).

14. ZnT + Ö + SbpT1 + SbpT2 + HdFT + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. küskü yıl sekizinç ay sekiz y(i)g(i)rmike men tüşiki ağır igke t(e)gmişke edgü
ayıg bolgaymen tip kişim sılañka bitig koddum (Wp 01 / 1-4).

15. ZnT + Ö + SbpT1 + HdFT1 + DuT1 + DuT2 + HdFT2 + SbpT2 + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. takıgu yıl üçünç ay iki yañıka men köni kuz ağır igke tegip ölüp ıdıp bargay
men tip şinkuy tutuñ begke küdegüm likeke kiñeşip aytışip kevsite tugmış burhan
kulı atl(ı)g ogulanka ögke kañka buyanı tegzün tip boş bitig birtim (Wp 02 / 1-7).

16. ZnT + Ö + AyT + N + Y (YF- -kp+[ş])

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. yırn yıl altınç ay sekiz yañıka men kutlug y(e)gen toñatan yüz kanpu algu erti
(Lo 04 / 1-2).

17. ZnT + Ö + ŞT + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu künthe minçe burhan kulının örü tagka kodı kuumka barsar öz köñülinçe buyan birip yorizun (Wp 02 / 8-9-10).

18. ZnT + [Ö] + SbpT + DuT + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. eşekni birginçe bu yir(i)mni yizün tip nişan çizip bitig birdim (RH 13 / 14-15-16).

19. ZnT + [Ö] + DuT + Y (YF- kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. soñ bayan çin bitig ol tip çam çarım kılmaz men (Mi 21 / 4).

20. ZnT + [Ö] + DuT1 + DuT2 + N + DuT3 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

mınta kin erke begke t(e)gmetin evimni tutup oglum altmış kayanı asırap yorizun (Wp 01 / 4-7).

21. ZnT + [Ö] + HdfT1 + ... HdfT11 + DuT1 + HdfT12 + ZnT + N + SbpT + DuT2+ Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. basa çoço il beg(e)terine ançasılarka şazın uluglarına ilke bodunka kuvragka alku tınl(ı)g uguşına anta basa bahşım ulugum kev bahşıka meniñ öz bodumka kişimke oganlarımka basa esen togrıl turmış tutuñ atay tutuñ ögrünç kız başağa başlap urugka kadaşka buyanı tegzün tip meniñ patırta şükünthe kazganmış negü kimni satıp yulup çoçotakı atay tutuñnuñ pindun atlı(ı)g kırk yaşlıg kıtay oganın nom bitig bilir üçün tokuz y(a)stuk çao birip yulup altım (Em 01 / 3-9).

22. ZnT + N + Ö + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. igleser yiti künki mün aş men çintso şıla birürmen (Pl 01 / 17).

23. ZnT + DuT1 + DuT2 + [Ö] + Y (YF- -kp+[s])

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. küskü yıl aram ay iki y(e)g(i)mike men kıt(a)y kıyanın suñ . . . atl(ı)g kıt(a)y oğlanım yaşıp kaç künte tilep tapış(ı)mtın turur (Mi 03 / 1-4).

24. ZnT + DuT1 + DuT2 + N + Ö + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. kin men toyın çoğ otuz bile eşitip adır(ı)mtın toyın çoğnıñ ebçi k(a)rabaşnıñ birtin toyın çoğ ok alır men (Mi 02 / 6-9).

25. ZnT + DuT1 + [Ö] + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. it yıl onunç ay sekiz yañıka men sadınıñ ortuqluğ adak totoktañı üç baqır lalnı men sadı öñtün kidin satıgka yorıp yüz yastuqka kesişdimiz (Mi 26 / 1-6).

26. ZnT + DuT1 + SbpT + [Ö] + DuT2 + DuT3 + N + DuT4 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. tavışgan yıl ikinti ay iki otuzka biz beg buka bay buka yürün kıpçaq il buka malda kıdan y(e)ne yürün tümen kök t(e)mür esen t(e)mür menğü t(e)mür turmış utmış tınmış kul k(a)ya umınçı isigi tölek abış başlap il bodunka ol öñdüninte yuñlaqlıq böz kergek bolup ınal çoçtın yüz iki y(a)rım baqlıq böz alıp bizni bile qalançı turını borluqçı birip bizniñ burun birgüçi k(a)ra toyın atl(ı)g qalançımıznı yanturup altımız (Mi 20 / 1-10).

27. ZnT1 + DuT1 + Ö + DuT2 + DuT3 + GrT + ZnT2 + DuT4 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. andın şük kalmışta bu ogul sutmañnıñ birmiş aşın yip aymış işin kılıp ogul törüsi birle ölginçe köni bişig tapıñzun (Ad 03 / 4-8).

3. it yıl onunç ay on yañıka . . . elik kıya açıkıa yuñlaklık böz k(e)rgek bolup iki y(i)g(i)rmi yaşığ tag küñ atlıg kıız kıa(a)r(a)başımni eniçükke toguru tomlıtu s(a)ttım (Sa 23 / 1-4).

33. ZnT + SbpT + [Ö] + N + HdfT + DuT + YT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. yunt yıl törtünç ay sekiz y(i)g(i)rmike biziñe mausi edgü beg ogulkıa biz ikegüke yuñlaklık kümüş k(e)rgek bolup ögüz içinteki açgu öleñni toynıçogkıa tokuz stır kümüşke sibilgasar üskinte toguru tomlutu satdım (Sa 08 / 1-6).

34. ZnT + SbpT + [Ö] + DuT + N + HdfT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 2 cümle vardır.

1. takıgu yıl aram ay altı yañıka maña sadaķa yuñaklık böz kergek bolup suldan a tın yüz iki bağık uzun kıarıta böz alıp şuikü ögen üze suvaķlıg surya birle ülüşlüg maña teger altı er kömer borluķumni suldan buķaķa toguru tomlıtu sattım (Sa 10 / 1-5).

2. toñuz yıl ikinti ay üç y(a)ñıka maña kıugdmunu tmunıka kıayun kı(ı)laklık böz kergek bolup apıştın elig tas böz iligte alıp özümniñ yuñçı atl(ı)g on üç yaşar er oglannı alpışķa tog(u)ru tomlıtu sattım (Sa 27 / 1-7).

35. ZnT + SbpT + [Ö] + DuT + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 3 cümle vardır.

1. küskü yıl ay kıa maña bmz k(e)rgek bolup bulattın yüz böz alıp men kıalımdunıñ kışıtin ulam satgın almış ulat atlıg küngümni toguru tomlıtu sattım (Sa 25 / 1-7).

2. bars yıl altınç ay iki otuzķa maña yigedmişķe tüşķe üür k(e)rgek bolup çanaķta vaptso tunuñ kürisi üze iki şıg üür altım (Lo 19 / 1-2-3).

3. yıl üçünç ay tört yañıka kutlug temür er tugmış tokdamış olarkıa yuñlaklık yarmaķ kümüş kergek bolup sengaktez aķatın altmış altun alıp müberek kıoç atlıg oglumni men atası kutlug temür aķası er tugmış aķası toktamış üçegü birle bolup toguru tomlıtu sattım (Sa 26/1-8).

36. ZnT + SbpT + [Ö] + DuT1 + DuT2 + N + DuT3 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. toñuz yıl bişinç ay on altıka maña terbişke yuñ(a)klık çao yastuķ kergek bolup atamnıñ maña ülüşte teggen taysañtaķı on altı er kömer borluķta maña teger çırguştın alıp öñdün sınarın alıp yarım borluķumnı udçı buķa esen ikegütin yüz yastuķ çao alıp toguru tomlıtu sattım (Sa 11 / 1-7).

37. ZnT + SbpT + [Ö] + N + HdfT + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 4 cümle vardır.

1. taķıgu yıl törtünç ay sekiz yañıķa maña liv taypunuñ oğlı kovçuķa yuñlaķlıķ kümüş k(e)rgek bolup pukiñ atlı er қарабаşımın kiñsun ayagķa tegimligke yiti elig s(ı)tır yarmaķ kümüşke toguru tomlıtu satdım (Sa 21 / 1-5).

2. luu . . . sekizinç ay altı otuzķa men atay tutuñķa yuñlaķlıķ çao k(e)rgek bolup pintuñ atl(ı)g kıday er қ(a)rabaşımın şıvsay tayşıķa tokuz çao yastuķķa toguru satdım (Sa 24 / 1-2-3).

3. it yıl bir y(i)(i)rminç ay altı otuzķa maña қaytsu tutuñķa yuñlaķlıķ t(a)var k(e)rgek bolup titsu atl(ı)g oglumnı çintsu ayakķa tegimligke süt sevinçi yarım yastuķ alıp ogulluķ birtim (Ad 01 / 1-4).

38. ZnT + SbpT + [Ö] + N + DuT + HdfT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. toñuz yıl altınç ay yeti yañıķa maña yrp togrılķa kümüş k(e)rgek bolup kimzun atl(ı)g ebçi қарабаşımın elig s(ı)tır yarmaķ kümüşke ineçiķe tog(u)ru tomlıtu satdım (Sa 22 / 1-4).

39. ZnT + SbpT + [Ö] + DuT + AyT + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. biçin yıl çakşaput ay iki yañıķa maña tedmilig қара buķa ikegüķe қарçlıķ kerek bolup қutlug atlıғ қатun kişini satıp қutlug temürtin yüz elig қалın böz aldımız (Sa 28 / 1-6).

40. ZnT + SbpT + [Ö] + N + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 5 cümle vardır.

1. takıgu yıl ikinti ay on yañıka maña bay t(e)mürke kepez tarıgu yir kergek bolup t(e)miçiniñ bu suvtaķı uturu borluķın on t(e)ñ kepez yaķaķa tuttum (RH 04 / 1-5).
2. yunt yıl altınç ay sekiz y(i)g(i)rmike maña mısırķa yür tarıgu yir kergek bolup ķayımtunuñ sıgaptakı yarım eñiz yirin anuķķa tuttum (RH 08 / 1-5).
3. yunt yıl altınç ay on y(a)ñıka m(a)ña s(a)ranguçķa uzunķa bargu eşek ulag kergek bolup kıbrıdunuñ eşekin onarķa toķuz otuzluķ bözke terke altım (RH 13 / 1-5).

41 ZnT + SbpT + [Ö] + DuT1 + N + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. yunt yıl altınç ay sekiz y(i)g(i)rmike maña mısırķa yür tarıgu yir kergek bolup ķayımtunuñ sıgaptakı ilçi bile ülüşlüg maña teger y(a)rım eñiz yir yene üstünki yirni mısırķa birip altın y(a)rım eñiz yirni anuķķa birdim (RH 11 / 1-8).

42. ZnT + SbpT + [Ö] + AyT + N + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. ud yıl ikinti ay bir yañıka maña бүдүс tutuña napçıkda kidiz k(e)rgek bolup arslan sıñķur ogulta bir kidiz altı bözke altım (Lo 06 / 1-4).

43. ZnT + SbpT + [Ö] + AyT + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 18 cümle vardır.

1. küskü yıl törtünç ay bir yañıka maña bolmışķa asıgķa kümüş kergek bolup ķ(a)ra ogulta altı s(ı)tır kümüş altım (Lo 07 / 1-2-3-4).
2. biçin yıl törtünç ay biş yañıka biz sısı körüke ikegüke böz kergek bolup oķuytın üçer böz aldımız (Lo 12 / 2-6).
3. it yıl altınç ay yiti y(a)ñıka maña ķ(a)lımduķa bugday kergek bolup irinçiplıtın iki y(a)rım tagar bugday aldım (Lo 18 / 1-4).

44. ZnT + SbpT + [Ö] + AyT + DuT + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. biçin yıl törtünç ay biş yañıka maña somaşiriķa tüşke künçit kergek bolup
ķayımtutın öz patır bile on iki patır künçit aldım (Lo 27 / 1-6).

45. ZnT + SbpT + [Ö] + N + HdfT + DuT + [Y] [YF- -kp+ş]

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. toñuz yıl ar(a)m ay on y(a)ñıka maña ķaytso tutuña yuñlaklıķ tavar kergek bolup
titso atl(ı)g ogulumnı ķıntso şılaka üç yıllıķ tutug (Pl 01 / 27-30).

46. ZnT + SbpT1 + [Ö] + DuT1 + SbpT2 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bars yıl törtünç ay y(i)g(i)rmike maña tölek temürke sanlıķ tıyuktaki taş
köprügnüñ öñdün sınarkı tegzintürü tamlıķ ķavlalıķımnı yene ķañgur ağıztaķı yiti
kürlig yirimni yene törtkil çugdaķı tört şıg yirimni yene povu kıradaķı üstün
çeçeklikdeki altı şıg yirimni yene altın çeçeklikdeki tört şıg yirimni maña sanlıķ
bu munça yirlerimni maña tölek temürke yuñlaklıķ çao yastuķ kergek bolup tolmış
ayaga tegimликтin y(i)g(i)rmi yastuķ çuñduñ bao-çao alıp taşıķķa utmışķa bu
yirlerimni tarıp yizün tip . . . ķılıp birtim (Mi 28 / 1-11).

47. ZnT + SbpT + DuT + ŞT + Ö + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. taķıgu yıl yitnç ay sekiz y(i)g(i)rmike men toynçog tüşiki basıķı biz üçegü evde
. . . çogı bolmışķa tugmışımız edgü toña tardu öz ķana üskinte tişip bu күnte
öñdünki tüşikiniñ tangutta kıtayta negü yme birimi bar erser toynçog basıķı
bilmez men (Mi 05 / 1-7).

48. ZnT + SbpT1 + SbpT2 + [Ö] + YT1 + YT2 + N + HdfT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. ķoyn yıl aram ay bir yañıka men ķaranıñ yig bürt yuñl(a)ķlıķ t(a)war k(e)rgek
bolup adın birgüm yok üçün kidin kırata ķazı kitrinte içim ķançuķ bile tüz ülüşlüg
üç şıg yirim atı ķutlug taşķa toguru tomlıdu satt(ı)m (Sa 01 / 1-5).

49. ZnT + SbpT + N + [Ö] + HdfT + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. tavışgan yıl aram ay bir yañıka men aram k(a)ya kınısun birle yuñlaklık ço k(e)rgek bolup töküzteki tarıg tarımañka yirni altmış aqka apamka on iki sıtır ço yaqasın iligte alıp birürmen (RH 03 / 1-5).

50. ZnT + ŞT + Ö + N + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. yene bu neselerni men taşık yanıp kelip turıka tölep birs(e)rmen men turı borluqnı yanturup birür men (Mi 19 / 17-18).

51. ZnT + ŞT + N + HdfT + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. tağı birök erklig beg kişi küçin tutup kam küç kılıp yulğı alğı saşınсарlar bu oğ gente oğ yir tenginçe yir qutlug taşka yaratu birip alzunlar (Sa 02 / 16-19).

52. ZnT + ŞT1 + ŞT2 + Ö + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

kin arqun men külüg tintançnıñ kam qadaşım oglum kızım bu qarabaşığ ayıtsar isteser savları yorımazun (Sa 19 / 10-11-12).

3.2.2.5. Yer Tümleci (YT) ile Başlayan Cümleler / Cümle Kalıpları

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda yer tümleci (YT) ile başlayan 10 cümle bulunmaktadır. Cümlelerin yapımında 3 farklı kalıp kullanılmıştır.

1. YT + N + HdfT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. ç(a)mğukta bir şıgı yirim atı alp taş sañunqa oğ(?) toguru tomlug sattım (Sa 01 / 2-3).

2. YT + Ö + Y (YF- -kp+[ş])

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 8 cümle vardır.

1. qodı yıñaq ögenlusay yiringe bargu ögen adır(a)r (Sa 02 / 10-11).

2. öngtün yıñak toyıçak yiri adırar (Sa 02/10).

3. tagtın yıñak bulat bukanıñ ögen adırar (Sa 05/9-10).

3. YT + Ö + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu yirte biz torçı yolçı ilçi üç aқа inilerniñ soñ bayan urug tarıg ünüp kim kim me bolup çam çarım kılmazunlar (Ex 02 / 9-12).

3.2.2.6. Sebep Tümleci (SbpT) ile Başlayan Cümleler / Cümle Kalıpları

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda sebep tümleci [SbpT] ile başlayan 4 cümle bulunmaktadır. Cümlelerin yapımında 4 farklı kalıp kullanılmıştır.

1. SbpT + [Ö] + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. özge onluqlarında çamım üzülmeyükke ög bitigin birmetim (Mi 07 / 8-9-10).

2. SbpT + [Ö] + N + DuT + Y (YF- kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. togrulқа yir kergek bol açariniñ berk togantaқı bir eñiz yirin anuққа tuttum (RH 09 / 1-4).

3. SbpT1 + SbpT2 + [Ö] + Hdft + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu borluқ uçagur turiniñ üçün amtı bu күn başlap bu turıta negüme қалан қавut tütүн қ(a)bın қodgu umdu borluқ eñiz t(i)rig ür kepez қavlalıқ eñiz basıg salıк negüme қatılmaz bir salmaz biz tip bu budaşırı baқşıқа tapşurup birtimiz (Mi 20 / 10-16).

4. SbpT1 + SbpT2 + SbpT3 + SbpT4 + ŞT1 + ŞT2 + SbpT5 + [Ö] + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. men ƙalankā yadap birim alım telim bolup alımçılarımma telim bolup turgu teg bolmayın ƙaçıp yaşıp barmış üçün yene turı birleki maña teger üç er kömer borluƙumrı turuƙa meniñ birimlerimni sen üzüp sen alıp ƙalırmusan tiser men yok erser özge ƙişike ƙodar men tisermen turı birimiñni men birür men borluƙƙa özge ƙişı köğürmez men timiş üçün barça toyınƙa iki tavar ƙançuƙƙa yarım küp bor yumşakƙa iki şıg ür bir ƙ(a)ra ton ƙıtay buƙaƙa üç tavar munça neselerni san birip bitiglerim algıl tip ƙodup bardım (Mi 19 / 2-14).

3.2.2.7. Şart Tümleci (ŞT) ile Başlayan Cümleler / Cümle Kalıpları

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda şart tümleci (ŞT) ile başlayan 88 cümle bulunmaktadır. Cümlelerin yapımında 27 farklı kalıp kullanılmıştır.

1. ŞT + Ö + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 40 cümle vardır.

1. taplasar özi tarızun (Sa 02 / 13).

2. taplasar özi tutzun (Sa 08 / 14).

3. bu ƙ(a)r(a)baş yolınta kimtin ƙ(a)yutın ƙam ƙarım ƙ(ı)lsar men elik ƙaya açı bilür men (Sa 23 / 16-17).

2. ŞT + Ö + Y1 (YF- -kp+ş) + Ö + Y2 (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. iglep ölsar yarım t(a)varı ölüs yarım t(a)varı tirilür (Pl 01 / 20-21).

3. ŞT + Ö + N + GrT + DuT1 + DuT2 + DuT3 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu bitigdeki ƙaonı birginçe biz inç buƙa arug iştin taştın bar yok bolsar biz birle alguçı tuşu taypaoşın men inç buƙanıñ inim esen men arugnıñ oglum ƙara tuyma ikegü bu bitigteki ƙaonı bitig yosunça negükeme tıldamayın ƙamsız köni birürbiz (Mi 17 / 10-16).

4. ŞT + Ö + N + ZnT + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. apam üntürür men tiser men bu kümüşüg birmiş küntin berüki asıgı birle köni birürmen (Pl 01 / 23-24-25).

5. ŞT + Ö + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. taplasa özleri etlep yizün (Sa 11 / 9).

6. ŞT + Ö + DuT1 + DuT2 + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. yiti küntin kişser men kıytso tu igelep alıp kün egsükin köni birürmen (Pl 01 / 18-19).

7. ŞT + Ö + HdfT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. men taşıq üç yılka t(e)gi yanıp kelip bu neselerni turıka birmeser men borluq turıka togru töleç bolzun (Mi 19 / 18-21).

8. ŞT + Ö + BBT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 2 cümle vardır.

1. bu qarabaş kim çam kılsar biz silu küdegü bedizçi sasıçı maşı birle berürbiz (Sa 21 / 18-19).

2. birginçe bar yok bolsarmen inim budruk evdekiler birle birür. (Lo 29/5-6).

9. ŞT + Ö + BBT + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 10 cümle vardır.

1. birginçe bar yok bols(a)r men nom kılı evt(e)kiler bile köni birzünler (Lo 30 / 8-9).

2. birginçe bar yok bolsarmen arıg tigin evtekiler birle köni birzün (Lo 16 / 8-9-10).

3. birginçe bar yok bolsarmen oglum temür buka evtekiler bile köni birzünler (Lo 14 / 9-10-11).

10. ŞT + Ö + ZnT + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. biçin yıl onunç ay altı y(i)g(i)rmike men ineçi alp togrılka tutar yiti küri üyürni apam k(i)lmişte alp togrılka yiti küri üyür köni birgil tiser men ineçi koyun yiltın berü tüşi bile köni birürmen (Mi 08 / 1-2-3).

11. ŞT + [Ö] + Y1 (YF- -kp+ş) + Y2 (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. kin öñtün ög bitigi ünser yorım(a)zun buçuñ bolzun (Mi 06 / 5-6).

12. ŞT + [Ö] + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 2 cümle vardır.

1. birginçe bar yok bolsamen meniñ samduküteki paynı bile teñ ülüşülüg yarım añız yirte m(a)ña teger bölük ülüşlög yirim birzün (Lo 15 / 7-11).

2. kayusı bu savtın ağışsarbız birer yastuñ kuvar birüşürbiz (Ad 02 / 14-15).

13. ŞT + [Ö] + N + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 2 cümle vardır.

1. yüz yastuñka tegmese bu . . ok lalnı kelürüp birürmen (Mi 26 / 10-11).

2. eşekni teri birle birmes(e)rmen s(a)rkuıytañı mañmura birle ülüşlög yirimni iki tüzin tarıp yizün (RH 13 / 9-10-11).

14. ŞT + [Ö] + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu yirke birim alım kelse ikirer yarım bilşip birürbiz (RH 08 / 7-8-9).

15. ŞT + [Ö] + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu eşek barırta kelirte taş t(e)gil bolsar biş yaşar yaratı eşekig birürmen (RH 13 / 12-13-14).

16. ŞT + [Ö] + DuT + Y1 (YF- -kp+ş) + Y2 (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. kim erklig beg işi küçün tutup çamlasar bu ok yir tenglig iki yir birip alzunlar yulsunlar (Sa 08 / 17-18).

17. ŞT + [Ö] + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 3 cümle vardır.

1. borluğun kaçan til(e)s(e)r negükeme şıltamayın yanturup birür men (Mi 21 / 4-5).
2. alım birim kelse ik(i)rer t(e)ñ bilişip t(e)ñ birürbiz (RH 11 / 10-11).
3. bu yirke birim alım kelse ikirer yarım bilşip . . . birürbiz (RH 08 / 7-8-9).

18. ŞT + [Ö] + YIT + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu savta kayısı agısarbiz üçer yüz bişer otuz kunpu içre kuvpar birüşürbiz (Sa 03 / 24-25).

19. ŞT + [Ö] + GrT + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. birmedin keçürsermen il y(a)ñınça tüşi bile köni birzünler (Lo 21 / 7-8).

20. ŞT1 + [Ö] + ŞT2 + GrT1 + Grt2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. apam birök bu ogulnıñ küçin alıp bodka tegmişte orunun yigin kılmayın edgü tutmayın kodı asıra kişiçe tutsarmen kayuka barsar öz köñülinçe tapınça barzun (Ad 03 / 19-23).

21. ŞT + N + Ö + HdfT + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. yüz yastukқа barsa elig yastukluk edni men sadı adak totoққа kelürüp birürmen (Mi 26 / 6-9).

22. ŞT + N + Ö + HdfT + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. çam çarım kılıp alayın yulayın tiserler bu yir tingingçe iki yir öküş қaya açarı olarka y(a)ratu birip yulup alzun (Ex 01 / 19-20).

23. ŞT + DuT + Ö + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 6 cümle vardır.

1. kim kimme bolup çam çarım kılsar ulug süüke aқ yastuk beglerke egerke yarağı at birip sözleri yorımazun (Sa 27 / 20-24).

24. ŞT + DuT1 + [Ö] + DuT2 + DuT3 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. biz munta ötser şinkiñ sinin başlap oganlarım birle evimni tutup ayıtışıp kengişıp yorızunlar (Em 01 / 10-11-12).

25. ŞT + DuT1 + DuT2 + Ö + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 2 cümle vardır.

1. apam birök erklig beg işi küçin tutup çam çarım kılsarlar ulug süüke bir altun yastuk basıp il begleringe ederke yaragu at birip sözleri yorımazun (Sa 12 / 9-12).
2. apam birök alır biz tip çamlasalar ulug süüke bir altun yastuk ogan tigitlerke birer kümüş yastuk içgerü agılıkқа bir yastuk içgerü agılıkқа bir at birip ağır қıy(ı)nқа t(e)gip sözleri yorımazun (Wp 01 / 10-17).

26. ŞT + N + Ö + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. igleser yiti künki mün aş men çintso şıla birürmen (Pl 01 / 17).

27. ŞT + SbpT + DuT1 + [Ö] + DuT2 + DuT3 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu tonug soyup almışka kulum öldi tip men kıt(a)y k(a)ya çamlasar men biz içinteki söz turur tip için yaraşı ineçitin yarım yastuk kümüş alıp üzüşüp kesişip kitdim(i)z (Mi 03 / 7-11).

3.2.2.8. Durum Tümleci (DuT) ile Başlayan Cümleler / Cümle Kalıpları

Eski Uygar Hukuk Vesikaları'nda durum tümleci (DuT) ile başlayan 8 cümle bulunmaktadır. Cümlelerin yapımında 8 farklı kalıp kullanılmıştır.

1. DuT + Ö + Y (YF- kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. alguçika birgüçike inçe ayıtıp men pusartu sığay (ka)ya bitidim (Sa 01 / 18).

2. DuT + Ö + Y (YF- -kp+[ş])

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. körüp olurguçi inim bütür (Sa 01 / 16-17).

3. DuT + ŞT + Ö + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. men kaytsu tutuğunı tıtsunı men başlap inim içim kam kadaşım erklig beg işiniñ küçin tutup üntürürmen tiserler savları yorımazunlar (Ad 01 / 10-11-12).

4. DuT + ŞT + Ö + HdfT + Y (YF- [-kp+ş])

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu neselerni turı birip birimimni turı üzser bu borluğ turıka töleç bolzun (Mi 19 / 14-15-16).

5. DuT + ŞT1 + ŞT2 + Ö + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. yalnız yorıp ogrı tev kılsar yok itük kılsar men kaytso tu başımka bolur (Pl 01 15 / 16).

6. DuT + HdfT + Ö + Y (YF- [-kp+ş])

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. ög bitigin titp basa togrılka çamım yok (Mi 07 / 7-8).

7. DuT1 + ZnT + Ö + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. iligte alıp bu bitigni kılmış kün üze men alpış tükel s(a)n(a)p birdim (Sa 27 / 8-9-10).

8. DuT1 + [Ö] + ZnT + N + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

- y(e)ne toñuz yıl edlemişke altmış tmbin süçüg yağanı köni birür men (Mi 21 / 6).

3.2.2.9. Hedef Tümleci ile Başlayan Cümleler / Cümle Kalıpları

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda hedef tümleci (HdfT) ile başlayan 27 cümle bulunmaktadır. Cümlelerin yapımında 4 farklı kalıp kullanılmıştır.

1. HdfT + Ö + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 5 cümle vardır.

1. bu tört sıçı içindeki bir añız yirke bitigdeki kuus temür bañşı erklig bolzun (Sa 09 / 14-15-16).
2. bu qarabaş yolınta men yrp togrıl. . . . içim inim tugmışım gadaşım yigenim tagayım kim kayu çam çarım kılmazunlar (Sa 22 / 9-10).
3. bu tört sıçılık yir üze öküş kaya açari yitmiş kaya açari erklig bolzun (Ex 01 / 12-13-14).

2. HdfT + Ö + DuT + Y (YF -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 5 cümle vardır.

1. bu tört sıçılık yir üze öküş kaya açari yitmiş kaya açari erklig bolzun (Ex 01 / 12-13-14).
2. bu pukiñ atl(ı)g karabaş üze kiñsun ayagka tegimlig erklig bolzun (Sa 21 / 9-10).

3. bu tört sıçı içindeki bir aңыз yirke bitigdeki ıuus temür bahşı erklig bolzun (Sa 09 / 14-15-16).

3. HdfT + ZnT + Ö + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 16 cümle vardır.

1. bu tört sıçılıg yir üze miñ yıl tüm(e)n künke tegi ıtılug taş erklig bolzun (Sa 02 / 12-13).

2. bu tört sıçılıg borluqqa miñ yıl tümen künke tegi kıyasudın erklig bolzun (Sa 16 / 9-10).

3. bu kutlug atlıg ıtun kişıke miñ yıl tümen künke tegi ıtılug temür erklig bolzun (Sa 28 / 11-12-13).

4. HdfT1 + DuT + ŞT + HdfT2 + ZnT + Ö + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu men baçak satmış kişıke meniñ aşam inim urugum tugmışım onluğum yüzlüküm alımçım birimçim kim kim me bolup çam çarım kılsarlar bu men satmış kişıke miñ yıl tümen künke tegi bedrüz erklig bolzun (Sa 29 / 9-13).

3.2.3. Cümle Kalıpları Ve Kullanım Oranları

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda 192 kalıpla yapılmış 916 cümle tespit edilmiştir. Cümlelerin başlangıç ögesine göre sınıflandırılan kalıpların, cümle sayılarının kendi grupları içindeki ve toplam sayı içindeki yüzdeleri aşağıda dikkatlere sunulmuştur.

3.2.3.1. Özne (Ö) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları

Özne (Ö) ile başlayan 545 cümle 29 cümle kalıbıyla yapılmıştır.

Tablo 1: Özne (Ö) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları

Sıra No	Cümle Kalıpları	Cümle Sayısı	Kendi Grubu İçindeki Yüzdesi	Toplam Cümle Sayısı İçindeki Yüzdesi
1	Ö + Y (YF- [-kp+ş])	226	41,47%	24,67%
2	Ö + Y (YF- -kp+ş)	57	10,46%	6,22%
3	Ö + Y (YF- [-kp+ş]) + CSE	160	29,36%	17,47%
4	Ö + Y1 (YF- -kp+ş) + Y2 (YF- -kp+ş)	6	1,10%	0,66%
5	Ö + Y1 (YF- -kp+ş) + Y2 (YF- -kp+ş) + Y3 (YF- -kp+ş)	2	0,37%	0,22%
6	Ö + DuT + Y (YF- -kp+ş)	64	11,74%	6,99%
7	Ö + DuT + Y1 (YF- -kp+ş) + Y2 (YF- kp+ş)	2	0,37%	0,22%
8	Ö + DuT + N + Y (YF- -kp+ş)	1	0,18%	0,11%
9	Ö + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)	3	0,55%	0,33%
10	Ö + DuT + HdT1 + HdT2 + Y (YF- -kp+ş)	2	0,37%	0,22%
11	Ö + DuT + ZnT + Y1T + GrT + Y (YF- -kp+ş)	1	0,18%	0,11%
12	Ö + DuT1 + DuT2 + DuT3 + Y (YF- -kp+ş)	1	0,18%	0,11%
13	Ö + DuT1 + DuT2 + ŞT + DuT3 + ŞT2 + ŞT3 + N + Y (YF- -kp+ş)	1	0,18%	0,11%
14	Ö + GrT + Y (YF- -kp+ş)	2	0,37%	0,22%
15	Ö + HdT + Y (YF- -kp+ş)	1	0,18%	0,11%
16	Ö + HdT + DuT + Y (YF- -kp+ş)	1	0,18%	0,11%

17	Ö + HdT1 + HdT2 + DuT + Y (YF- -kp+ş)	1	0,18%	0,11%
18	Ö + VsT + Y (YF- -kp+ş)	1	0,18%	0,11%
19	Ö + ŞT + Y (YF- -kp+ş)	1	0,18%	0,11%
20	Ö + ŞT + HdT + N + Y (YF- -kp+ş)	1	0,18%	0,11%
21	Ö + ŞT + DuT + Y (YF- [-kp+ş])	1	0,18%	0,11%
22	Ö + ŞT + DuT + Y (YF- -kp+ş)	2	0,37%	0,22%
23	Ö + ŞT + GrT + DuT + Y (YF- -kp+ş)	2	0,37%	0,22%
24	Ö + BBT + DuT + Y (YF- -kp+ş)	1	0,18%	0,11%
25	Ö + BBT + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)	1	0,18%	0,11%
26	Ö + SbT + Y (YF- -kp+ş)	1	0,18%	0,11%
27	Ö + AyT + N + DuT + Y (YF- kp+ş)	1	0,18%	0,11%
28	Ö + ZnT + N + DuT + Y (YF- -kp+ş)	1	0,18%	0,11%
29	Ö + Y1 (YF- [-kp+ş]) + ŞT + BBT + [Ö] + DuT + Y2 (YF- -kp+ş)	1	0,18%	0,11%
				59,50%
	Özne ile başlayan toplam cümle sayısı	545		
	Genel toplam cümle sayısı	916		

3.2.3.2. İşaretsiz Özne [Ö] ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları

İşaretsiz özne [Ö] ile başlayan 117 cümle 55 cümle kalıbıyla yapılmıştır.

Tablo 2: İşaretsiz Özne [Ö] ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları

Sıra No	Cümle Kalıpları	Cümle Sayısı	Kendi Grubu İçindeki Yüzdesi	Toplam Cümle Sayısı İçindeki Yüzdesi
1	[Ö] + Y (YF- [-kp+ş])	4	3,42%	0,44%
2	[Ö] + Y (YF- -kp+ş)	2	1,71%	0,22%
3	[Ö] + Y (YF- [-kp+ş]) + CSE	2	1,71%	0,22%
4	[Ö] + N + DuT + Y (YF- -kp+ş)	11	9,40%	1,20%
5	[Ö] + N + Hdft + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
6	[Ö] + N + Hdft + DuT + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
7	[Ö] + N + YT + Y (YF- -kp+ş)	2	1,71%	0,22%
8	[Ö] + N + ZnT + Y (YF- [-kp+ş])	1	0,85%	0,11%
9	[Ö] + N + ZnT + DuT + Y (YF- -kp+ş)	2	1,71%	0,22%
10	[Ö] + N + YT + DuT + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
11	[Ö] + N + AyT + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
12	[Ö] + N + ŞT + DuT + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
13	[Ö] + N + Hdft1 + DuT1 + DuT2 + Hdft2 + YT + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
14	[Ö] + N + ZnT + Hdft + DuT + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
15	[Ö] + DuT + Y (YF- -kp+ş)	8	6,84%	0,87%
16	[Ö] + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
17	[Ö] + DuT1 + DuT2 + DuT3 + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%

18	$[\ddot{O}] + DuT1 + N1 + N2 + ZnT + DuT2 + Y (YF- -kp+\S)$	1	0,85%	0,11%
19	$[\ddot{O}] + DuT1 + SbpT + DuT2 + DuT3 + N + Y (YF- -kp+\S)$	1	0,85%	0,11%
20	$[\ddot{O}] + DuT1 + N + DuT2 + ZnT + DuT3 + Y (YF- -kp+\S)$	1	0,85%	0,11%
21	$[\ddot{O}] + HdfT + Y (YF- kp+\S)$	1	0,85%	0,11%
22	$[\ddot{O}] + HdfT + DuT + Y (YF- kp+\S)$	1	0,85%	0,11%
23	$[\ddot{O}] + HdfT + ZnT + N + Y (YF- -kp+\S)$	1	0,85%	0,11%
24	$[\ddot{O}] + HdfT + DuT1 + DuT2 + DuT3 + N + DuT4 + Y (YF- -kp+\S)$	1	0,85%	0,11%
25	$[\ddot{O}] + HdfT + N1 + ZnT1 + N2 + ZnT2 + N3 + Y (YF- -kp+\S)$	1	0,85%	0,11%
26	$[\ddot{O}] + AyT + Y (YF- -kp+\S)$	1	0,85%	0,11%
27	$[\ddot{O}] + \S T + N + Y (YF- -kp+\S)$	1	0,85%	0,11%
28	$[\ddot{O}] + \S T + YT + Y (YF- -kp+\S)$	1	0,85%	0,11%
29	$[\ddot{O}] + \S T + HdfT + Y (YF- -kp+\S)$	23	19,66%	2,51%
30	$[\ddot{O}] + \S T + GrT + Y (YF- -kp+\S)$	1	0,85%	0,11%
31	$[\ddot{O}] + \S T + DuT + Y (YF- -kp+\S)$	6	5,13%	0,66%
32	$[\ddot{O}] + \S T + SbpT + N + Y (YF- -kp+\S)$	1	0,85%	0,11%
33	$[\ddot{O}] + \S T + N + HdfT + Y (YF- -kp+\S)$	1	0,85%	0,11%
34	$[\ddot{O}] + \S T + GrT + DuT + Y (YF- -kp+\S)$	2	1,71%	0,22%
35	$[\ddot{O}] + \S T + ZnT + N + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+\S)$	2	1,71%	0,22%
36	$[\ddot{O}] + \S T + GrT + DuT1 + DuT2 + Y(YF- -kp+\S)$	1	0,85%	0,11%
37	$[\ddot{O}] + \S T + ZnT + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+\S)$	1	0,85%	0,11%
38	$[\ddot{O}] + \S T1 + \S T2 + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+\S)$	1	0,85%	0,11%
39	$[\ddot{O}] + \S T + YT + HdfT + N + DuT + Y (YF- -kp+\S)$	1	0,85%	0,11%

40	[Ö] + ŞT + DuT1 + DuT2 + DuT3 + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
41	[Ö] + ŞT + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
42	[Ö] + ZnT + Y (YF- -kp+ş)	2	1,71%	0,22%
43	[Ö] + ZnT + N + Y (YF- kp+ş)	1	0,85%	0,11%
44	[Ö] + ZnT + N + DuT + Y (YF- -kp+ş)	8	6,84%	0,87%
45	[Ö] + ZnT + N + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
46	[Ö] + ZnT + N + MT + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
47	[Ö] + ZnT + DuT + Y (YF- -kp+ş)	2	1,71%	0,22%
48	[Ö] + ZnT + DuT + N + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
49	[Ö] + ZnT + DuT + Hdft1 + Hdft2 + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
50	[Ö] + ZnT + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
51	[Ö] + SbpT + N + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
52	[Ö] + SbpT + N + Hdft + GrT + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
53	[Ö] + SbpT + DuT + N + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
54	[Ö] + SbpT + DuT1 + N + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
55	[Ö] + SbpT + Hdft + DuT + N + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
				12,77%
	İşaretsiz özne ile başlayan toplam cümle sayısı	117		
	Genel toplam cümle sayısı	916		

3.2.3.3. Nesne (N) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları

Nesne (N) ile başlayan 26 cümle 10 cümle kalıbıyla yapılmıştır.

Tablo 3: Nesne (N) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları

Sıra No	Cümle Kalıpları	Cümle Sayısı	Kendi Grubu İçindeki Yüzdesi	Toplam Cümle Sayısı İçindeki Yüzdesi
1	N + Ö + Y (YF- -kp+ş)	5	19,23%	0,55%
2	N + Ö + DuT + Y (YF- -kp+ş)	1	3,85%	0,11%
3	N + Ö + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)	1	3,85%	0,11%
4	N + Ö + ZnT + DuT + Y (YF- -kp+ş)	3	11,54%	0,33%
5	N1 + ... + N15 + Ö + HdfT1 + HdfT2 + HdfT3 + Y (YF- -kp+ş)	1	3,85%	0,11%
6	N + YT + Ö + Y (YF- -kp+[ş])	3	11,54%	0,33%
7	N + YT1 + Ö1 + YT2 + Ö2 + YT3 + Ö3 + YT4 + Ö4 + Y (YF- -kp+[ş])	1	3,85%	0,11%
8	N + ZnT + Ö + DuT + Y (YF- -kp+ş)	9	34,62%	0,98%
9	N + ZnT + Ö + HdfT + DuT + Y (YF- -kp+ş)	1	3,85%	0,11%
10	N + ZnT + Ö + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)	1	3,85%	0,11%
				2,84%
	Nesne ile başlayan toplam cümle sayısı	26		
	Genel toplam cümle sayısı	916		

3.2.3.4. Zaman Tümlenci (ZnT) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları

Zaman tümlenci (ZnT) ile başlayan 91 cümle 52 cümle kalıbıyla yapılmıştır.

Tablo 4: Zaman Tümlenci (ZnT) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları

Sıra No	Cümle Kalıpları	Cümle Sayısı	Kendi Grubu İçindeki Yüzdesi	Toplam Cümle Sayısı İçindeki Yüzdesi
1	ZnT + Ö + Y (YF- -kp+ş)	5	5,49%	0,55%
2	ZnT + Ö + N + DuT+ Y (YF- kp+ş)	1	1,10%	0,11%
3	ZnT + Ö + N + HdfT + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
4	ZnT + Ö + N + AyT + DuT + Y (YF- kp+ş)	1	1,10%	0,11%
5	ZnT + Ö + DuT + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
6	ZnT + Ö + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
7	ZnT + Ö + DuT + N + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
8	ZnT + Ö + DuT1 + SbpT + DuT2 + N + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
9	ZnT + Ö + HdfT + N + Y (YF- -kp+ş)	3	3,30%	0,33%
10	ZnT + Ö + HdfT + SbpT + N + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
11	ZnT + Ö + HdFT1 + Hdft2 + N + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
12	ZnT + Ö + HdfT + N + DuT + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
13	ZnT + Ö + SbpT + N + DuT + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
14	ZnT + Ö + SbpT1 + SbpT2 + HdfT + N + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
15	ZnT + Ö + SbpT1 + HdfT1 + DuT1 + DuT2 + HdfT2 + SbpT2 + N + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
16	ZnT + Ö + AyT + N + Y (YF- -kp+[ş])	1	1,10%	0,11%
17	ZnT + Ö + ŞT + DuT + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%

18	ZnT + [Ö] + SbpT + DuT + N + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
19	ZnT + [Ö] + DuT + Y (YF- kp+ş)	2	2,20%	0,22%
20	ZnT + [Ö] + DuT1 + DuT2 + N + DuT3 + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
21	ZnT + [Ö] + HdfT1 + ... HdfT11 + DuT1 + HdfT12 + ZnT + N + SbpT + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
22	ZnT + N + Ö + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
23	ZnT + DuT1 + DuT2 + [Ö] + Y (YF- -kp+[ş])	1	1,10%	0,11%
24	ZnT + DuT1 + DuT2 + N + Ö + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
25	ZnT + DuT1 + [Ö] + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)	2	2,20%	0,22%
26	ZnT + DuT1 + SbpT + [Ö] + DuT2 + DuT3 + N + DuT4 + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
27	ZnT1 + DuT1 + Ö + DuT2 + DuT3 + GrT + ZnT2 + DuT4 + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
28	ZnT + HdfT + Ö + Y (YF- -kp+ş)	2	2,20%	0,22%
29	ZnT + DuT + Ö + Y (YF- [-kp+ş])	1	1,10%	0,11%
30	ZnT + HdfT1 + HdfT2 + [Ö] + Y (YF- -kp+[ş])	1	1,10%	0,11%
31	ZnT + YIT1 + YIT2 + YIT3 + Ö + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
32	ZnT + SbpT + [Ö] + N + HdfT + Y (YF- -kp+ş)	4	4,40%	0,44%
33	ZnT + SbpT + [Ö] + N + HdfT + DuT + YT + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
34	ZnT + SbpT + [Ö] + DuT + N + HdfT + Y (YF- -kp+ş)	2	2,20%	0,22%
35	ZnT + SbpT + [Ö] + DuT + N + Y (YF- -kp+ş)	3	3,30%	0,33%
36	ZnT + SbpT + [Ö] + DuT1 + DuT2 + N + DuT3 + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
37	ZnT + SbpT + [Ö] + N + HdfT + DuT + Y (YF- -kp+ş)	4	4,40%	0,44%
38	ZnT + SbpT + [Ö] + N + DuT + HdfT + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
39	ZnT + SbpT + [Ö] + DuT + AyT + N + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%

40	ZnT + SbpT + [Ö] + N + DuT + Y (YF- -kp+ş)	5	5,49%	0,55%
41	ZnT + SbpT + [Ö] + DuT1 + N + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
42	ZnT + SbpT + [Ö] + AyT + N + DuT + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
43	ZnT + SbpT + [Ö] + AyT + N + Y (YF- -kp+ş)	18	19,78%	1,97%
44	ZnT + SbpT + [Ö] + AyT + DuT + N + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
45	ZnT + SbpT + [Ö] + N + HdfT + DuT + [Y] [YF- -kp+ş]	1	1,10%	0,11%
46	ZnT + SbpT1 + [Ö] + DuT1 + SbpT2 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
47	ZnT + SbpT + DuT + ŞT + Ö + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
48	ZnT + SbpT1 + SbpT2 + [Ö] + YT1 + YT2 + N + HdfT + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
49	ZnT + SbpT + N + [Ö] + HdfT + DuT + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
50	ZnT + ŞT + N + HdfT + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
51	ZnT + ŞT1 + ŞT2 + Ö + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
52	ZnT + ŞT + Ö + N + DuT + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
				9,93%
	Zaman tümleci ile başlayan toplam cümle sayısı	91		
	Genel toplam cümle sayısı	916		

3.2.3.5. Yer Tümlenci (YT) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları

Yer tümlenci (YT) ile başlayan 10 cümle 3 cümle kalıbıyla yapılmıştır.

Tablo 5: Yer Tümlenci (YT) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları

Sıra No	Cümle Kalıpları	Cümle Sayısı	Kendi Grubu İçindeki Yüzdesi	Toplam Cümle Sayısı İçindeki Yüzdesi
1	YT + N + Hdft + Y (YF- -kp+ş)	1	10,00%	0,11%
2	YT + Ö + Y (YF- -kp+[ş])	8	80,00%	0,87%
3	YT + Ö + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)	1	10,00%	0,11%
				1,09%
	Toplam	10		
	Genel Toplam	916		

3.2.3.6. Sebep Tümlenci (SbpT) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları

Sebep tümlenci (SbpT) ile başlayan 4 cümle 4 cümle kalıbıyla yapılmıştır.

Tablo 6: Sebep Tümlenci (SbpT) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları

Sıra No	Cümle Kalıpları	Cümle Sayısı	Kendi Grubu İçindeki Yüzdesi	Toplam Cümle Sayısı İçindeki Yüzdesi
1	SbpT + [Ö] + N + Y (YF- -kp+ş)	1	25,00%	0,11%
2	SbpT + [Ö] + N + DuT + Y (YF- kp+ş)	1	25,00%	0,11%
3	SbpT1 + SbpT2 + [Ö] + HdT + DuT + Y (YF- -kp+ş)	1	25,00%	0,11%
4	SbpT1 + SbpT2 + SbpT3 + SbpT4 + ŞT1 + ŞT2 + SbpT5 + [Ö] + DuT + Y (YF- -kp+ş)	1	25,00%	0,11%
				0,44%
	Toplam	4		
	Genel Toplam	916		

3.2.3.7. Şart Tümlenci (ŞT) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları

Şart tümlenci (ŞT) ile başlayan 88 cümle 27 cümle kalıbıyla yapılmıştır.

Tablo 7: Şart Tümlenci (ŞT) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları

Sıra No	Cümle Kalıpları	Cümle Sayısı	Kendi Grubu İçindeki Yüzdesi	Toplam Cümle Sayısı İçindeki Yüzdesi
1	ŞT + Ö + Y (YF- -kp+ş)	40	45,45%	4,37%
2	ŞT + Ö + Y1 (YF- -kp+ş) + Ö + Y2 (YF- -kp+ş)	1	1,14%	0,11%
3	ŞT + Ö + N + GrT + DuT1 + DuT2 + DuT3 + Y (YF- -kp+ş)	1	1,14%	0,11%
4	ŞT + Ö + N + ZnT + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)	1	1,14%	0,11%
5	ŞT + Ö + DuT + Y (YF- -kp+ş)	3	3,41%	0,33%
6	ŞT + Ö + DuT1 + DuT2 + N + Y (YF- -kp+ş)	1	1,14%	0,11%
7	ŞT + Ö + HdT + Y (YF- -kp+ş)	1	1,14%	0,11%
8	ŞT + Ö + BBT + Y (YF- -kp+ş)	2	2,27%	0,22%
9	ŞT + Ö + BBT + DuT + Y (YF- -kp+ş)	10	11,36%	1,09%
10	ŞT + Ö + ZnT + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)	1	1,14%	0,11%
11	ŞT + [Ö] + Y1 (YF- -kp+ş) + Y2 (YF- -kp+ş)	1	1,14%	0,11%
12	ŞT + [Ö] + N + Y (YF- -kp+ş)	2	2,27%	0,22%
13	ŞT + [Ö] + N + DuT + Y (YF- -kp+ş)	2	2,27%	0,22%
14	ŞT + [Ö] + DuT + Y (YF- -kp+ş)	1	1,14%	0,11%
15	ŞT + [Ö] + N + Y (YF- -kp+ş)	1	1,14%	0,11%
16	ŞT + [Ö] + DuT + Y1 (YF- -kp+ş) + Y2 (YF- -kp+ş)	1	1,14%	0,11%
17	ŞT + [Ö] + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)	3	3,41%	0,33%

18	ŞT + [Ö] + YIT + N + Y (YF- -kp+ş)	1	1,14%	0,11%
19	ŞT + [Ö] + GrT + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)	1	1,14%	0,11%
20	ŞT1 + [Ö] + ŞT2 + GrT1 + Grt2 + Y (YF- -kp+ş)	1	1,14%	0,11%
21	ŞT + N + Ö + HdfT + DuT + Y (YF- -kp+ş)	1	1,14%	0,11%
22	ŞT + N + Ö + HdfT + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)	1	1,14%	0,11%
23	ŞT + DuT + Ö + Y (YF- -kp+ş)	6	6,82%	0,66%
24	ŞT + DuT1 + [Ö] + DuT2 + DuT3 + Y (YF- -kp+ş)	1	1,14%	0,11%
25	ŞT + DuT1 + DuT2 + Ö + Y (YF- -kp+ş)	2	2,27%	0,22%
26	ŞT + N + Ö + Y (YF- -kp+ş)	1	1,14%	0,11%
27	ŞT + SbpT + DuT1 + [Ö] + DuT2 + DuT3 + Y (YF- -kp+ş)	1	1,14%	0,11%
				9,61%
	Şart tümleri ile başlayan toplam cümle sayısı	88		
	Genel toplam cümle sayısı	916		

3.2.3.8. *Durum Tümlenci (DuT) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları*

Durum tümlenci (DuT) ile başlayan 8 cümle 8 cümle kalıbıyla yapılmıştır.

Tablo 8: Durum Tümlenci (DuT) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları

Sıra No	Cümle Kalıpları	Cümle Sayısı	Kendi Grubu İçindeki Yüzdesi	Toplam Cümle Sayısı İçindeki Yüzdesi
1	DuT + Ö + Y (YF- kp+ş)	1	12,50%	0,11%
2	DuT + Ö + Y (YF- -kp+[ş])	1	12,50%	0,11%
3	DuT + ŞT + Ö + Y (YF- -kp+ş)	1	12,50%	0,11%
4	DuT + ŞT + Ö + HdfT + Y (YF- [-kp+ş])	1	12,50%	0,11%
5	DuT + ŞT1 + ŞT2 + Ö + Y (YF- -kp+ş)	1	12,50%	0,11%
6	DuT + HdfT + Ö + Y (YF- [-kp+ş])	1	12,50%	0,11%
7	DuT1 + ZnT + Ö + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)	1	12,50%	0,11%
8	DuT1 + [Ö] + ZnT + N + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)	1	12,50%	0,11%
				0,87%
	Durum tümlenci ile başlayan toplam cümle sayısı	8		
	Genel toplam cümle sayısı	916		

3.2.3.9. Hedef Tümlerci (HdfT) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları

Hedef tümlerci (HdfT) ile başlayan 27 cümle 4 cümle kalıbıyla yapılmıştır.

Tablo 9: Hedef tümlerci (HdfT) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları

Sıra No	Cümle Kalıpları	Cümle Sayısı	Kendi Grubu İçindeki Yüzdesi	Toplam Cümle Sayısı İçindeki Yüzdesi
1	HdfT + Ö + Y (YF- -kp+ş)	5	18,52%	0,55%
2	HdfT + Ö + DuT + Y (YF- -kp+ş)	5	18,52%	0,55%
3	HdfT + ZnT + Ö + Y (YF- -kp+ş)	16	59,26%	1,75%
4	HdfT1 + DuT + ŞT + HdfT2 + ZnT + Ö + Y (YF- -kp+ş)	1	3,70%	0,11%
				2,95%
	Toplam	27		
	Genel Toplam	916		

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu tez çalışmasıyla Eski Uygur Hukuk Vesikaları'ndaki önce kavramların nasıl işaretlendiği ve isim, fiil tabanları incelenip sonra kavram ilişkileri sonucunda Türkçenin sistematığına göre dizilen ögelerin diziliş sırasına göre oluşturdıkları cümlelerin cümle kalıpları dikkatlere sunulmuştur.

“Kavram İlişkileri”ne hazırlık niteliğinde olan “Kavramların İşaretlenmesi” bölümünde kök, köken veya gövde hâlindeki ögelerle birden fazla anlam ögesiyle kurulmuş genel anlamlı ögeler ve kişi, boy, kavim, millet, devlet, yer adları dikkatlere sunulmuştur.

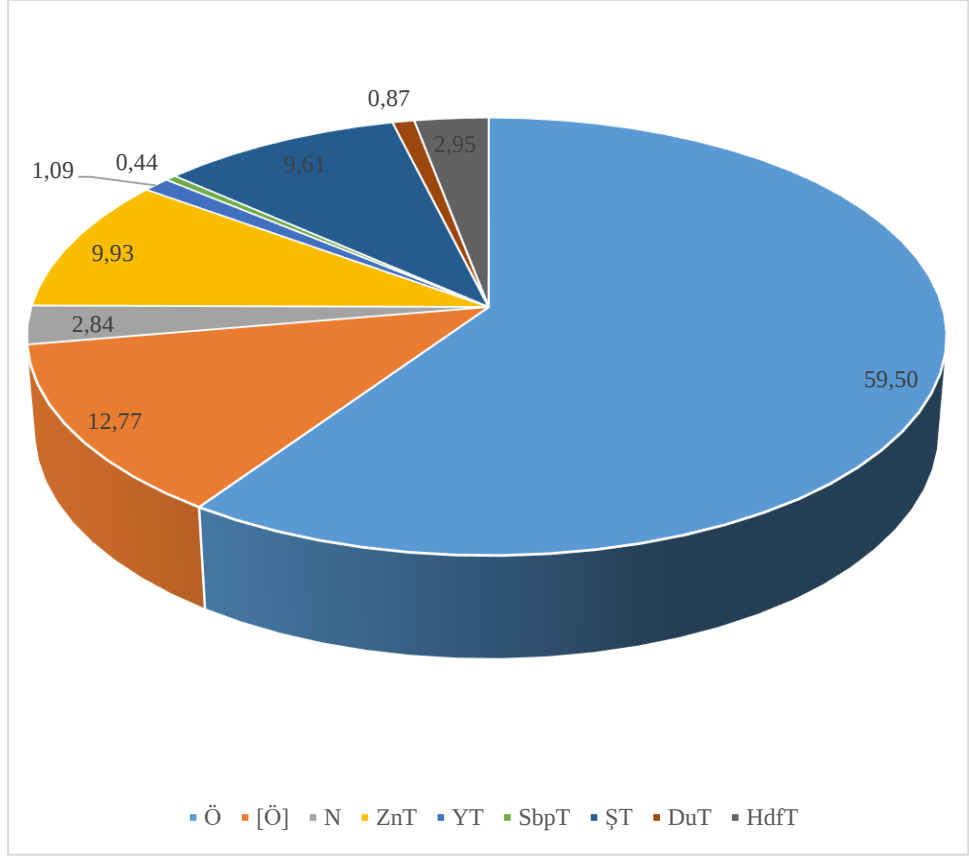
“İsim ve Fiil Tabanları” bölümünde ise isimler; genellik, teklik, çokluk, fiiller; genellik, olumluluk, olumsuzluk özelliklerine göre incelenmiştir.

Çalışmanın “Kavram İlişkileri” bölümü “Çekimli Yapılar”, “Belirtili Tamlamalar” ve “Cümle” başlıklarından oluşmaktadır.

Cümle bölümünde Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda 192 cümle kalıbıyla yapılmış 916 cümle bulunduğu belirlenmiştir. Cümle kalıpları ve kullanım oranları tablolarla detaylı bir şekilde ifade edilmiştir.

Cümle kalıpları cümlenin başlangıç ögesine göre sınıflandırılmış; toplam 9 farklı başlangıç ögesi tespit edilmiştir. Anılan 9 farklı ögeyle başlayan cümle kalıplarının toplam cümle kalıbı sayısına (192) oranı aşağıdaki grafikte dikkatlere sunulmuştur:

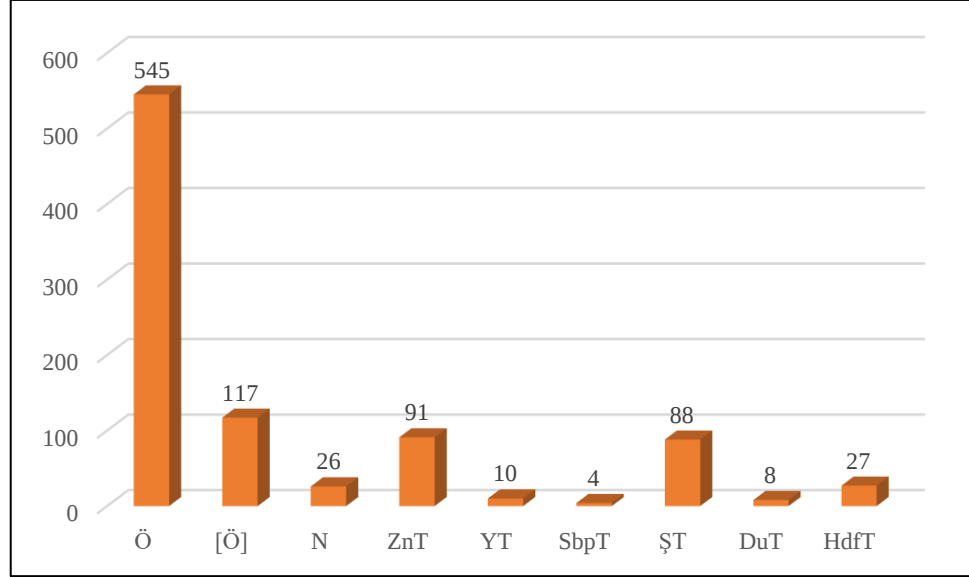
Tablo 10: Eski Uygur Hukuk Vesikaları'ndaki Cümle Kalıplarının Toplam Cümle Kalıbı Sayısı İçindeki Yüzdeleri

Yukarıdaki tabloya göre %58.84'lük oranla özne ile başlayan cümle kalıpları toplam cümle kalıbı sayısı içerisinde en fazla yüzdeye sahip cümle kalıbı olarak tespit edilmiştir.

Cümle kalıplarına göre cümle sayılarının toplam cümle sayısına göre dağılımlarını gösteren grafik aşağıda dikkatlere sunulmuştur:

Tablo 11: Cümle Kalıplarına Göre Belirlenmiş Cümle Sayılarının Toplam Cümle Sayısı İçindeki Dağılımı

Sayısal verilerin ve cümle kalıplarının bulunduğu tabloların gösterdiği gibi Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda Türkçenin temel cümle yapısının **[cümle başı edatı (CBE) + seslenme tümleci (ST)] + özne bloku (ÖB) + tümleçleriyle birlikte yüklem bloku (TYB) + [cümle sonu eki / edatı (CSE)]** dışında farklı öge dizilişlerinin de çokça kullanıldığı dikkati çekmektedir. Ayrıca yüklem yeri göz önünde bulundurulduğunda devrik cümle yapısı yok denecek kadar azdır. Türkçenin temel cümle yapısına uygun olmayarak yüklem kendisinden sonra CSE dışında başka bir ögenin geldiği örnek şöyledir:

men kuxdmunı y(i)me tükel s(a)nap aldım bir egsüksüz: *Ben Kukdmunı da tamamen sayıp aldım bir eksiksiz* (Sa 27/10-11-12).

En fazla kullanılan cümle kalıbı (221 kez) **Ö + Y (YF- [-kp+ş])**'dir. Vesikalarda şahidin belirtildiği "tanık + kişi adı" yapısı bu kalıpla oluşturulmuş formel ifadelerin başında gelmektedir.

İçeriklerine göre Satış (Sa), değiştirme (Ex), kiralama (RH), ödünç alma (Lo), evlat edinme (Ad), rehin verme (PI), azat etme (Em), vasiyetler (WP), karışık belgeler (Mi) olarak sınıflandırılan Eski Uygur Hukuk Vesikaları, din dışı konuda yazılmış Uygur eserleri içerisinde değerlendirilen, başka bir yabancı dilden aktarılmamış ve kendi içerisinde kendi geleneğini oluşturmuş (özgün) belgelerdir.

İçerisinde barındırdığı kavram işaretleri, kalıplaşmış dil öğeleri ile eski Türk dili ve kültürünü temsil eden bu vesikalarda kişi adları, yer adları, ölçü birimleri, ödeme araçları, vergi adları, yön adları, bitki adları, akrabalık adları, sayı adları, fiil deyimleri, tekrarlar vb. gibi birçok farklı disipline kaynaklık eden zengin bir söz varlığı mevcuttur. Bu söz varlığının büyük bir kısmını Türkçe kavram işaretleri oluşturmaktadır.

Eski Uygur Hukuk Vesikaları, Uygurların sosyal, kültürel, ekonomik düzeylerine tanıklık etmeleri bakımından büyük önem taşımaktadır. Türk diline, kültürüne, yaşayışına ve inanışına ait pek çok bilgiyi bünyelerinde barındıran bu belgelerin toplu olarak yayımlanmaları, örnek metinlerin seçilerek dil, tarih, kültür tarihi, hukuk vd. derslerde okutulması anlamlı olacaktır.

Sonuç olarak eski Türk dili bilim dalı için büyük bir önem arz eden bu dil yadigârlarının söz dizimini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmanın ilgili alanlara yarar sağlaması temenni edilmektedir.

KAYNAKLAR

- Adalı, O. (2004). *Türkiye Türkçesinde biçimbirimler*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Ağca, F. (2021). *Dillik ölçütlere göre eski Uygurca metinlerin tarihlendirilmesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksan, D. (1999). *Anlambilim-anlambilim konuları ve Türkçenin anlambilimi*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Aksan, D. (2006). *Türkçenin gücü*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksan, D. (2014). *Türkçenin zenginlikleri, incelikleri*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksan, D. (2017). *Türkiye Türkçesinin dünü, bugünü, yarını*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksan, D. (2018). *Türkçenin sözvarlığı*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aktan, B. (2009). *Türkiye Türkçesinin söz dizimi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Almas, T. (2013). *Uygurlar*. İstanbul: Selenge Yayınları.
- Alyılmaz, C. (1994). *Orhun Yazıtlarının söz dizimi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Alyılmaz, C. (2011). Zamir n'si eski bir iyelik ekinin kalıntısı olabilir mi? *Türk Gramerinin Sorunları*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 515-527.
- Alyılmaz, C. (2011). Ünlemlerin Seslenmeleri Kuvvetlendirici İşlevleri. *Türk Gramerinin Sorunları II*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 646-657.
- Alyılmaz, C. (2004). *Eski Türkçenin söz varlığının düz ve ters dizimi*. Ankara: Kurmay Yayıncılık.
- Alyılmaz, C. (2003). Türkçede fiil deyimleri ve öğretimi üzerine. *Türk Dili Dergisi*, 620, 534-540.
- Alyılmaz, C. (2015). *İpek yolu kavşağının ölümsüzlük eserleri*. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Alyılmaz, C. (2020). yori- (...> yürü-) eylemi nereden geliyor? *BUGU Dil ve Eğitim Dergisi*, 1(1), 1-19.

- Alyılmaz, C., Er, O. ve Çoban, İ. (Ed.), (2020). *Türkçe eğitimin güncel sorunları*. “‘Türk’, ‘Türkçe’, ‘Türk Dili’ kavram işaretleri üzerine”, Ankara: Eğiten Kitap, 1-43.
- Alyılmaz, S. (1998). *Prens Kalyanamkara ve Papamkara hikâyesinin Uygurcasının söz dizimi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi.
- Alyılmaz, S. (2010). Türkiye Türkçesinde bulunma hâli kategorisi. *Dil Araştırmaları*, 7, 107-123.
- Alyılmaz, S. (2011). *Risâle-i mûze-dûzluk (inceleme-metin-dizin)*. Ankara: Elik Yayınları.
- Alyılmaz, S. (2015). Türkçenin söz diziminde seslenmeler ve seslenme öbekleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 54, 31- 50.
- Alyılmaz, S. (2017). *Türkçede nesne tekrarlı fiiller*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Alyılmaz, S. (2018). Türkçede birden fazla anlam ögesiyle (sentaktik yolla) kavramların işaretlenmesi. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 11-25.
- Alyılmaz, S., Karahan, B. Ü. (Ed.), (2020). *Dil Bilgisi Öğretimi*. Dil bilgisi öğretiminde bir ayrıntı: Türkçede çokluk kategorisi ve öğretimi üzerine, 187-211.
- Arat, R. R. (1934). Uygur Türkçesinin Türk dili tarihindeki yeri. (O. F. Sertkaya ed.), *Makaleler*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 398-403.
- Arat, R. R. (1964). Eski Türk hukuk vesikaları. *Türk Kültürü Araştırmaları*, 1(1), 5-53.
- Arsal, S. M. (1947). *Türk tarihi ve hukuk, Türk tarihinin ana hatları, tarihi Türk devletlerinin kuruluşu ve hukuki müesseseleri, Türklerin hukuki örfleri, türe ve yasaları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Atabay ve diğerleri (2003). *Türkiye Türkçesinin sözdizimi*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Ayazlı, Ö. (2016). *Eski Uygurca din dışı metinlerin karşılaştırmalı söz varlığı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aydın, E. (2011). *Uygur Kağanlığı Yazıtları*. Konya: Kömen Yayınları.
- Bang, W. (1923). Das negative Verbum der Türksprachen, *SBAW, Phil.hist.* K1, 12
- Banguoğlu, T. (2019). *Türkçenin grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Barutçu Özönder, F. S. (2002). Eski Türklerde dil ve edebiyat. *Türkler, C. 3*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 481-502.
- Baydar, A. S. E. ve Baydar, T. (2004). +ki eki üzerine. *TDAY Belleten*, 52(2), 31-48.
- Boz, E. (2007). Adın yükleme (nesne) durumu ve tümcenin nesne ögesi üzerine. *Turkish Studies*, 2(2), 102-108.
- Boz, E. (2009). Türkiye Türkçesinde özne durum biçimbirimi alabilir mi? *Turkish Studies Volume 4*(3), 2371-2377.
- Boz, E. (2012). *Türkiye Türkçesinde biçimsel ve anlamsal işlevli biçimbilgisi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Börekçi, M. (1995). *Atatürk'ün "Nutuk"unda söz dizimi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi.
- Börekçi, M. (2003). *Risâle-i Tevhîd (İnceleme- Metin- Dizin)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Börekçi, M. (2009). *Türkiye Türkçesinde yapı ve işlev bakımından sözcükler*. Erzurum: Eser Ofset Matbaacılık.
- Börekçi, M. (2015). Söz dizimi kuramları bağlamında Türkçe söz dizimi. *Turkish Studies*, 10(16), 355-370.
- Buran, A. ve Alkaya, E. (2013). *Türk lehçeleri*. Ankara: Akçağ Yayıncılık.
- Caferoğlu, A. (1932). Öz hukuk dili. *Öz Dilimize Doğru, V*, 72-74.
- Caferoğlu, A. (1934). Uygurlarda hukuk ve maliye ıstılahları. *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Mecmuası*, IV, 1-44.
- Caferoğlu, A. (2011). *Eski Uygur türkçesi sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Cin, A. ve Işık, D. (2020). Eski Türkçeden günümüze +IA- isimden fiil yapım eki. *Mediterranean Journal of Humanities*, 10, 79-115.
- Clark L. V. (1975). *Introduction to the Uyghur civil documents of East Turkestan (13th-14th cc.)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Indiana University.
- Clauson, G. (1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth-century Turkish*, London: Oxford University Press.
- Çağatay, S. (1947). Eski Osmanlıca fiil müştakları. *DTFC Dergisi*, VI, 353-368.

- Çağatay, S. (1940). Uygurcada hendiadyoinler, *DTCF Yıllık Çalışmalar Dergisi I, Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları*, 97-144.
- Çandarlıoğlu, G. (2002). Uygur devletleri tarihi ve kültürü. *Türkler Ansiklopedisi 2*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 193-214.
- Çetin, E. (2012). Uygurcada tut- fiiliyle kurulan birleşik sözler. *Dil Araştırmaları*, 11, 81-104.
- Çoban İ. (2020). *Türkiye Türkçesindeki alıntı sözcükler*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Çoban, İ. (2019). Sosyal medyada kullanılan ödünçlemeler üzerine bir inceleme: YouTube yorumları örneği. *Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 5, 298-313.
- Daşdemir, M. (2015). *Türkçenin yapısal-işlevsel söz dizimi*. Erzurum: Fenomen Yayıncılık.
- Delice, H.İ. (2016). *Türkçe söz dizimi*. İstanbul: Kitabevi.
- Demir, N. ve Yılmaz, E. (2010). *Türk dili el kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Dizdaroğlu, H. (1976). *Tümcebilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Doerfer, G. (1963-1975). *Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen, I-IV*. Wiesbaden.
- Doğru, F. (2021). *Maytrisimit'in anlamlı ve görevli dil öğeleri açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi.
- Eberhard, W. (1994). *Çin'in şimal komşuları* (Çev. N. Uluğtuğ). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Edizkun, H. (1988). *Türk dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eberhard, W. (2019). *Çin tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Emet, E. (2002). Uygur Türkleri. *Türkler Ansiklopedisi*, 2, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Emirşah, İ. (2021). *Uygur Kağanlığı yazıtlarının anlamlı ve görevli dil öğeleri açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi.
- Eraslan, K. (2012). *Eski Uygur Türkçesinin grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Erdal, M. (1991). *Old Turkic word formation, a functional approach to the lexicon*. Vol. I-II, Wiesbaden.
- Erdal, M. (2002). On the frontness opposition in loanwords in Old Uygur. *Nairiku Ajia gengo no kenkyu [Studies on the Inner Asian Languages]*, 17, 3-23.
- Ercilasun, A. B. (2011). *Başlangıçtan yirminci yüzyıla Türk dili tarihi*. Ankara: Akçağ Yayıncılık.
- Ercilasun, A. B. ve Akkoyunlu Z. (2015). Kâşgarlı Mahmud, *Dîvânu Lugâti't-Türk*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergin, M. (2013). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım-Yayın-Dağıtım.
- Esin, E. (1978). *İslamiyetten önceki Türk kültür tarihi ve İslam'a giriş*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası.
- Johanson, L. (2007). *Türkçe dil ilişkilerinde yapısal etkenler* (Çev. N. Demir). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kara, F. (2001). *Namık Kemal'in mektuplarında söz dizimi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi.
- Gabain, A. V. (1973). *Das leben im uigurischen königreich von Qoço (850-1250)*, 1. Textband. 2. Tafelband. VdSUA 6, Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Gabain, A. V. (2007). *Eski Türkçenin grameri*, (Çev. Mehmet Akalın). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gemalmaz, E. (1982). *STTFED (Standart Türkiye Türkçesi (STT)'nin formanlarının enformatif değerleri ve bu değerlerin ihtiyaç halinde bu dilin gelişimine muhtemel etkileri)* Erzurum.
- Gemalmaz, E. (2010). *Türkçenin derin yapısı*, (Haz. Cengiz Alyılmaz ve Osman Mert), Ankara: Belen Yayıncılık.
- Gencan, T. N. (1979). *Dilbilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Golden, P. (2012). *Türk halkları tarihine giriş* (Çev. Osman Karatay). Ötüken Yayınları.
- Gül, B. (2004). *Eski Türk tarım terimleri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi.

- Gül, B. ve Ilgın, İ. (2022). *Prof. Dr. Ceval Kaya armağanı*. Eski Türkçede *Apam Birök* ve *Takı Birök* Yapıları. Ankara: Akçağ Yayınları, 261-286.
- Gülensoy, T. (2005). *Türkçe el kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gülensoy, T. (2011). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülsevin, G. (2004). Türkçede ‘Sıra-dışı’ Ekler ve Eklerin Tasnif- Tanımlanma Sorunu Üzerine, *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara: 1267-1283.
- Hacıeminoğlu, N. (1984). *Türk dilinde edatlar*. İstanbul: Milli Eğitim Basım Evi.
- Hacıeminoğlu, N. (1991). *Türk dilinde yapı bakımından fiiller*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Hatiboğlu, V. (1982). *Dilbilgisi terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hengirmen, M. (1999). *Dilbilgisi ve dilbilim terimleri sözlüğü*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Hunutlu, Ü. (2015). *Köktürk ve Uygur Türkçesinde yan cümleler*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- İlhan, N. (2009). *Türk dilinde çokluk*. Elazığ: Manas Yayıncılık.
- İmer, K. & Kocaman, A. & Özsoy A. S. (2011). *Dilbilim sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- İzgi, Ö. (1986). *Kutluk Bilge Kül Kağan-Böğü Kağan ve Uygurlar*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- İzgi, Ö. (1987). *Uygurların siyasi ve kültürel tarihi (hukuk vesikalarına göre)*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Karaağaç, G. (2013). *Türkçenin dil bilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karaağaç, G. (2017). *Türkçenin söz dizimi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karahan, A. (2014). *Eski Uygurcada bağlaçlar*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Karahan, L. (2020). *Türkçede söz dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kavaklıçeşme K., H. (2015). *Yunus Emre divanının söz dizimi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi.

- Keskin, B. (2019). Eski Uygur hukuk belgelerinde kısaltmalar. *International Journal of Old Uyghur Studies*, I(II), 233-248.
- Keskin, B. (2021). Eski Uygurca ikilemelere katkılar. *Türkiyat Mecmuası*, 31, 151-175.
- Keskin B. (2020). *Eski Uygur Türkçesi hukuk belgeleri ve söz varlığı*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi.
- Koç, N. (1992). *Açıklamalı dilbilgisi terimleri sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Korkmaz, Z. (1965). Türkiye Türkçesindeki -madan I-meden <-madın <- medin zarf-Fiil (gerundium) ekinin yapısı üzerine. *Türkoloji Dergisi*, 2(1), 259-269.
- Korkmaz, Z. (1968). Türkçede ok/ök kuvvetlendirme (intensivum) edatı üzerine. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 9, 13-29.
- Korkmaz, Z. (2017). *Türk dili üzerine araştırmalar 1-2*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2019). *Dil bilgisi terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Li, Y.S. (1999). *Türk dillerinde akrabalık adları*. İstanbul: Simurg.
- Matsui, D. (2014). Eski Uygur hukuk belgelerinde geçen borun ve borunluq üzerine. *Eski Türkçeden Çağdaş Uygurcaya. Mirsultan Osman'ın Doğumunun 85. Yılına Armağan*, (Ed. Aysima Mirsultan, Mihriban Tursun Aydın, Erhan Aydın), Konya: Kömen Yayınları, 89-106.
- Mert, O. (2002). *Kutadgu Bilig'de hâl kategorisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi.
- Mert, O. (2003). Türkçede hâl kategorisi ve öğretimi. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 21, 25-32.
- Mert, O. (2009). *Ötüken Uygur dönemi yazıtlarından Tes, Tariat-Şine-Us*. Ankara: Belen Yayıncılık.
- Mert, O. (2010). Orhun Yazıtlarında kullanılan işaretli (/Ø/) görev öğeleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 15(38), 1-20.

- Mert, O. (2019). Kutadgu Bilig’de nesneyi karşılayan kavram işaretleri ile eylemler arasındaki sentaktik ilişkiyi sağlayan dışa dönük görevli dil öğeleri. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 431-445.
- Nadalyayev, V.M. ve diğerleri (1969). *Drevnetyurkskiy Slovar’*. Leningrad.
- Ögel, B (1951). İlk Tölös boyları. *TTK Belleten*, 48, 795-831.
- Ölmez, M. (2012). *Uygur Hakanlığı Yazıtları*. Ankara: Bilgesu.
- Ölmez, M. (2017). Eski Uygurca ikilemeler üzerine. *TDAY-Belleten LXV/II*, 243-311.
- Ölmez, M. (2021). En eski Türkçedeki biti-, bitig ve bitigüçi sözleri kakkında. *Esengü Bitig: Doğumunun 60.Yılında Zühal Ölmez Armağanı*, (Ed. T. Karaayak – U. Uzunkaya), 619-629.
- Özkan, M. ve Sevinçli, M. (2019). *Türkiye Türkçesi söz dizimi*. İstanbul: Akademik Kitaplar.
- Özkan, A. & Toker, M. & Aşçı, U.D. (2020). *Türkiye Türkçesi söz dizimi*. Konya: Palet Yayınları.
- Özyetgin, A. M. (2004). *Eski Türk vergi terimleri..* Ankara: KÖKSAV.
- Özyetgin, A. M. (2014). *İslam öncesi Uygurlarda toprak hukuku*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Polat, Ü. (2018). *Eski Uygur Türkçesinde cümle*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi.
- Poppe, N. (2008). Altay dillerinde çokluk ekleri, (Çev. Caner Kerimoğlu), *Dil Araştırmaları Dergisi*, 2, 93-110.
- Pulleyblank, E. G. (1991). *Lexicon of reconstructed pronunciation in early middle Chinese, late middle Chinese, and early Mandarin*. Vancouver: UBC Press.
- Radloff, W. (1928). *Uigurische sprachdenkmäler / pamyatniki Uygurskogo yazıka*. Materialien nach dem Tode des Verfassers mit Ergänzungen von S. Malov herausgegeben, Leningrad.
- Raschmann, S. C. (2007). *Alttürkische Handschriften Teil 13, Dokumente Teil 1, VOHD 13,21*, Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

- Raschmann, S. C. (2009). *Alttürkische Handschriften Teil 14, Dokumente Teil 2, VOHD 13,22*, Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- Savran, H. (2004). *Uygur Türkçesinde ve Orta Türkçe Döneminde Kim'li birleşik cümleler*. Balıkesir: İnci Ofset.
- Sayir M. ve Yüsüp, İ. (2000). *Qadimqi Uygur yeziqidiki vesiqiler*. Ürümçi: Şınçan Halk Neşriyatı.
- Sertkaya, O. F. ve Alimov, R. (2006). *Eski Türklerde Göktürlerde, Uygurlarda, Türğişlerde para*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Şahin, H. (2000-2001). Kutadgu Bilig'de tasviri fiiller. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilgiler Dergisi*, 2, 95-105.
- Şen, A. (2004). *Uigurische Sprachdenkmäler'den seçme Uygur hukuk belgeleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi.
- Şen, N. (2022). Eski Uygur hukuk vesikalarındaki işaretsiz (/Ø./) görev ögeleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 11(1), 1-15.
- Şen, S. (2017). *Eski Türkçenin deyim varlığı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Şen, S. (2017). *Eski Uygur Türkçesi dersleri*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Şeyda, A. (2011). *Safahatta söz dizimi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi.
- Şimşek, B. (2020). *Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin Türkçedeki görevli dil ögelerini kullanma durumlarının incelenmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi.
- Şirin, İ. (2014). *Uygur sivil dokümanlarının söz varlığı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.
- Taşagıl, A. (2021). *Uygurlar: 840'tan önce*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Tekin T. ve Ölmez, M. (2003). *Türk dilleri giriş*. İstanbul: Kitap Matbaası.
- Tekin, Ş. (1965). Uygurcada Yardımcı Cümleler Üzerine Bir Deneme, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*, 13, 35-63.

- Tekin, Ş. (1972). Metinlere dayanarak eski Türklerde göçebe (=Ötüken) ve şehir (=Hoço) medeniyetlerinin tahlili. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, 3, 35-36.
- Tekin, Ş. (1992). Eski Türkçe. *Türk Dünyası El Kitabı*, 2, Ankara: Dil Kültür San'at, 69-119.
- Tekin, Ş. (2014). *İştikakçının köşesi Türk dilindeki kelimelerin ve eklerin hayatı üzerine denemeler*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tekin, T. (2010). {-MATI(N)} gerundiumu üzerine. *Dil Araştırmaları*, 6, 203-210.
- Tezcan, S. (1978). En eski Türk dili ve yazını. *Bilim, Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe*. Ankara: 271-323.
- Tokyürek, H. (2017). Budist Uygur metinlerinde “teñri” sözü. *Dil Araştırmaları*, 11(21), 79-89 .
- Tokyürek, H. (2019). *Eski Uygur Türkçesinde Budizm ve Manihaizm terimleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uzunkaya, U. (2014). Uygur sivil belgelerinden hareketle Uygurlarda yerleşik yaşam ve bununla ilgili söz varlığına dair. *Türkbilig*, 27, 41.58.
- Üstünova, K. (2011). *Dil yazıları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Üstünova, K. (2012). *Türkiye Türkçesi ad işletimi (biçim bilgisi)*. Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Üstünova, K. (2016). *Eylem işletimi*. Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- Wilkens, J. (2021). Handwörterbuch des Altuigurischen Altuigurisch – Deutsch – Türkisch (eski Uygurcanın el sözlüğü eski Uygurca – Almanca – Türkçe). Göttingen: Akademie der Wissenschaften zu Göttingen.
- Yamada, N. (1939). Uigur documents of sale and loan contracts brought by Otani Expeditions. *Memoirs of the Research Department of the Toyo Bunko*, XI, 403-455.

Yamada, N. (1963). The private seal And mark on the Uigur documents. *UAS*, 23, 253-259.

Yamada, N. (1993). *Uigurubun keiyaku monjo shūsei. Sammlung uigurischer Kontrakte*. (Haz. Juten Oda, Peter Zieme, Hiroshi Umemura, Takao Moriyasu), Cilt I: Gesammelte Arbeiten über die uigurischen Dokumente von N. Yamada. Cilt II: Textband. Texte in Transkription und Übersetzung, Bemerkungen, Listen, Bibliographie und Wörterverzeichnis. Cilt III: Faksimileband, Osaka: Osaka University Press.

Yıldırım, K. (2021). *Uygur Kağanlığı*. İstanbul: Selenge Yayınları.

ESKİ UYGUR HUKUK VESİKALARINA AİT METİNLER

Metinlerle İlgili Açıklamalar

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nın metinleri N. YAMADA'nın Juten ODA, Peter ZIEME, Hiroshi UMEMURA ve Takao MORIYASU tarafından “*Sammlung uigurischer Kontrakte*” (SUK) adıyla 1993 yılında 3 cilt olarak yayımlanan eserine dayanmaktadır. Bu çalışmada araştırmacılar tarafından en çok kabul gören sınıflandırma olması sebebiyle içeriklerine göre vesikalar Satış (Sa), değiştirme (Ex), kiralama (RH), ödünç alma (Lo), evlat edinme (Ad), rehin verme (PI), azat etme (Em), vasiyetler (Wp), karışık belgeler (Mi) olarak düzenlenmiştir. Ayrıca vesikalar konuyla ilgili CLARK, SAYİT-YÜSÜP, MALOV (Usp) tarafından yayımlanan vesikalardaki metinlerle de karşılaştırılmıştır. Anılan çalışmalarda çoğu metnin aynı olduğu saptanarak tezde metinlerin önce içeriği ve numarası daha sonra yayımlanan eserlerdeki numaraları verilmiştir. Ayrıca metinlerin ulaşılabilen orijinal görüntüleri <http://turfan.bbaw.de/dta/> internet adresinden temin edilip tez çalışmasının ekler kısmında bir kısmı dikkatlere sunulmuştur. Ulaşılabilen orijinal vesikaların (U ve kayıtlı olduğu numara) bilgisi transliterasyonu yapılmış metinlerin başında belirtilmiştir.

Metinler bölümü transliterasyonlu metin ve bu metinlerin Türkiye Türkçesine aktarılmış biçimleri olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır.

Sa01 SUK 4, Clark 35, Sayit-Yüsüp 1

- 1 çahşaput ay bir yañıka men adıg tarķanķa
- 2 yuñl(a)ķlık k(e)rgek boltı ç(a)mğukta bir şıgı yirim atı alp
- 3 taş sañunķa ok toguru tomlug sattım satıgın inçe söz-
- 4 leşdimiz ķoço kidininde yorır iki uçı kinlig otra yirte
- 5 tamgalıg yüz ķanpuka üzüşdümüz bu yüz ķanpug bitig kıl-
- 6 mış künte tükel birdim men adıg tarķan y(i)me tükel (bir-
- 7 dim) aldım . . yirniñ sıçısı örü yıñak alp (taş) sıñķur
- 8 sangunnuñ yiri adırar kitin yıñak sangun ögeniñ yirni adırar
- 9 kodı yıñak ķumar sangunnuñ yiri adırar öñtün yıñak
- 10 men alp taş sangunnuñ ok yiri adırar bu yirke miñ yıl tümen
- 11 künke tegi alp taş sangun erklig bolzun men adıg tarķan
- 12 niñ inim içim kam ķadaşım ayıtmazun istemezün ayıtğalı
- 13 istegeli saķınsar sawları yorımazun alp taş sangunnuñ savı
- 14 yorızun ki . . beg işi küçin tutup çamlagalı saķınsar bu
- 15 ögen üze alp taş sangunķa yir yaratı birzün bu savda
- 16 tanuķ ķu t(a)nuķ tongķara s(a)ngun körüp olurguçı inim
- 17 bütür bu tamga men adıg tarķannıñ oglum ķaramuķnuñ ol
- 18 alguçıķa birgüçike inçe ayıtıp men pusartı sıñay (ka)y-a bitidim
- 19 bu bitig tarķannıñ yir bitigi ol

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 on ikinci ay(ının) birinci gün(ün)de ben Adıg Tarkan'a
- 2 kullanmak için gerek oldu. Çamguk'ta 1 şığ yerimi adı
- 3 Taş Sangun (olan kişiye) doğrudan sattım. Satışını şöyle konuş-
- 4 tuk: Koço Pazarı'nda geçerli iki ucu bağlı, orta yerden
- 5 damgalı yüz kuanpuya anlaştık. Bu yüz kuanpuyu senet yapılan
- 6 günde tamamen verdim. Ben Adıg Tarkan da hepsini
- 7 aldım. . . yerin sınırını kuzey taraf(indan) Alp (Taş) Singkur
- 8 Sangun'un yeri ayırır. Batı taraf(indan) Sangun Öge'nin yeri ayırır.
- 9 Güney taraf(indan) Kumar Sangun'un yeri ayırır. Doğu tarafından
- 10 ben Alp Taş Sangun'un yeri ayırır. Bu yere bin yıl, on bin
- 11 güne dek Alp Taş Sangun sahip olsun. Ben Adıg Tarkan-
- 12 ın; küçük kardeşim, ağabeyim, akrabalarım (bir şey) söylemesinler, istemesinler!
Söylemeyi
- 13 istemeyi düşünürlerse sözleri geçerli olmasın. Alp Taş Sangun'un sözü
- 14 geçerli olsun ki bey (ve) nüfuzunu kullanıp itiraz etmeyi düşünürlerse bu su
- 15 kanalında Alp Taş Sangun'a bir yer hazırlayıp versin. Bu söze
- 16 tanık Ku n. Tanık Tongkara Sangun. Görüp onaylayan kardeşim
- 17 Bütür. Bu damga ben Adıg Tarkan'ın (ve) oğlum Karamuk'undur.
- 18 Alıcıya ve vericiye (satıcıya) dikkatlice sorup ben Pusartu Singay Kaya
- 19 yazdım.
- 20 Bu senet (Adıg) Tarkan'ın yer senedidir.

Sa 02 SUK 6, Clark 34, Sayit-Yüsüp 2

- 1 koyñ yıl aram ay bir yañıka men karanıñ yig bürt
- 2 yuñl(a)klık t(a)war k(e)rgek bolup adın birgüm yok üçün
- 3 kidin kırata kazı kitrinte içim kañçuñ bile tüz
- 4 ülüşlög üç şıg yirim atı kutlug taşka toguru
- 5 tomlıdu satt(ı)m satıg kunpusın inçe sözleşdim(i)z üç
- 6 yüz biş otuz kunpuğa üzüştüñ(ü)z bu bitig kılmış kün
- 7 üze men kutlug taş üç yüz biş otuz kunpunı bir
- 8 eksüksüz tükel s(a)n(a)p birtim men yig y(i)me tükel s(a)nap
- 9 altım bu yirniñ sıçısı öñü yıñak ögen adırar öng-
- 10 tün yıñak toyıçañ yiri adırar kodı yıñak ögen
- 11 lusay yiringe bargu ögen adır(a)r kidin yıñak yanyak
- 12 inal yiri adırar bu tört sıçılığ yir üze miñ
- 13 yıl tüm(e)n künke tegi kutlug taş erklig bolzun taplasar
- 14 özi tarızun taplamasar adın kişike ötkürü satzun
- 15 men yig bürtnüñ inim içim kam kadaşım ayıtmazun
- 16 istemezün tağı birök erklig beg kişi küçin tutup
- 17 kam küç kılıp yulglı alglı sağınsarlar bu oğ
- 18 ögente oğ yir tenginçe yir kutlug taşka yaratı
- 19 birip alzunlar bu bitig tuta kutlug taş korsuz
- 20 bolzun men yig bürtnüñ inim içim kam k(a)daşım
- 21 korlug bolzunlar tanuğ beg er sangun tanuğ böñge
- 22 tanuğ süñgüş bu tamga men yig bürtnüñ ol

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 Koyun yıl(ının) birinci ay(ının) ilk gün(ün)de ben Kara ve Yig Bürt'e
- 2 kullanmak için mal gerek olup başka vereceğim (verecek bir şeyim) olmadığı için
- 3 Batı tarafında boş tarlada, Kazı Kitrin'de ağabeyim Kançuk ile ortak
- 4 3 şıg yerimi adı Kutlug Taş'a (olan kişiye) doğrudan
- 5 sattım. Satış kuanpusunu şöyle konuştuk: 325
- 6 kuanpuya anlaştık. Bu senet yapılan günde
- 7 ben Kutlug Taş 325 kuanpuyu bir
- 8 eksiksiz tamamen sayıp verdim. Ben Yig tamamen sayıp
- 9 aldım. Bu yerin sınırını kuzey tarafından su kanalı ayırır. Doğu
- 10 tarafında Toyıçak'ın yeri ayırır. Güney tarafından Ögen
- 11 Lusay yerine giden su kanalı ayırır. Batı tarafından Yanyak
- 12 İnal'ın yeri ayırır. Bu dört sınırlı yere bin
- 13 yıl on bin güne dek Kutlug Taş sahip olsun. İsterse
- 14 kendisi eksin, istemezse başka kişiye devretsin.
- 15 Ben Yig Bürt'ün; küçük erkek kardeşim, ağabeyim, akrabalarım (herhangi bir şey) söylemesinler,
- 16 istemesinler. Ve eğer güçlü bey (ve) nüfuzunu kullanıp
- 17 kam gücünü kullanıp geri almayı düşünürlerse bu
- 18 su kanalındaki yer dengince yer(i) Kutluk Taş'a hazırlayarak verip
- 19 geri alsınlar. Bu senedin sahibi olarak Kutluk Taş sorumlu
- 20 olmasın (zarar görmesin). Ben Yig Bürt'ün küçük erkek kardeşim, ağabeyim, akrabalarım
- 21 sorumlu olsunlar. Tanık Beg Er Sangun. Tanık Bönge.
- 22 Tanık Süngüş. Bu damga ben Yig Bürt'ündür.

Sa 03 SUK 8, Clark 33, U 3908, Sayit-Yüsüp 3

- 1 koyın yıl ç(a)kşap(u)t ay üç otuzka biziñe yarp
- 2 yañağa edgüke ikigüke yuñlaklık kunpu kergek bolup
- 3 üstün ögen üze suvaqlıg yiti sıg atl(ı)g yimgiçi yir
- 4 imizni kutadmışka toguru tomlıtu satdım(ı)z satıg kunpusın
- 5 inçe sözleştim(i)z bukün kidini yorır iki uçı kin-
- 6 lig otra tamgalıg üç miñ iki yüz elig kunpu
- 7 ka üzüştüme bu kunpunı men kutadmış bitig kılmaş kün
- 8 üze tükel birtim men yrp yanga edgü birle tükel altım(ı)z
- 9 bukünte minçe bu yir üze ming yıl tümen künke tegi
- 10 kutadmış erklig bolzun taplasar özi tutzun taplamasar
- 11 adın kişike ötkürü satzun men yrp yanganıñ edgünüñ
- 12 içimiz inimiz kamız kadaşımız ogulumız kızımız ayıtmaz-
- 13 un istemezün ayıtgılı istegli sakınsarlar savları
- 14 yorımazunlar birök erklig beg işi küçin tutup
- 15 alayın yulayın tiserler bu ok ögente bu yir t(e)ngin
- 16 çe iki yir birip alzunlar bu yirniñ sıçısı öñtün
- 17 yıñak agılık sanlıg yir küntün yıñak y(i)me agılık
- 18 sanlıg yir kidin yıñak y(i)me agılık sanlıg yir tagtın
- 19 yıñak kiçikye yiri adırar bu ok yirniñ tipmsay tay
- 20 puku ögen kıtıgında yazı kiçigte bir ulug atız bir
- 21 kansan birle tanuk kulunçuñ tutuñ tanuk taz tanuk
- 22 kanturmuş tanuk abiçuk men sutagi biz bularka
- 23 ayıtıp bitidim bu tamga men yrp yanganıñ edgünüñ ol
- 24 bu savta kayusı agısbiz üçer yüz bişer otuz kunpu
- 25 içre kuvpar birüşürbiz
- 26 yrp yangatın almış yirniñ bitigi

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 Koyun yıl(ının) on ikinci ay(ının) yirmi üç(ün)de bize Yarp
- 2 Yanga 'ya ve Edgü 'ye ikimize kullanmak için kuanpu gerek olup
- 3 yukarı su kanalı üzerinde sulu (sulanabilen) yedi şığ Yimgiçi adlı yeri-
- 4 mizi Kutadmış 'a doğrudan sattık. Satış kuanpusu
- 5 için şöyle konuştuk: Bugün pazarında geçerli iki ucu bağlı,
- 6 ortası damgalı 3250 kuanpuya
- 7 anlaştık. Bu kuanpuyu ben Kutadmış senet yapılan gün-
- 8 de tamamen verdim. Ben Yarp Yanga, Edgü ile tamamen aldık.
- 9 Bugünden sonra bu yere bin yıl on bin güne kadar
- 10 Kutadmış sahip olsun. İsterse kendisi kullansın. İstemezse
- 11 başka kişiye devretsin. Ben Yarp Yanga 'nın, Edgü 'nün
- 12 ağabeyimiz, küçük erkek kardeşimiz, akrabamız, oğlumuz, kızımız bir şey söyleme-
- 13 sinler (istemelerin). Söylemeyi ve istemeyi düşünürlerse sözleri
- 14 geçerli olmasın. Ve eğer güçlü bey (ve) nüfuzunu kullanıp
- 15 geri alayım derlerse, bu su kanalında bu yer dengince
- 16 iki yer verip alsınlar. Bu yerin sınırını doğu tarafından
- 17 hazineye ait yer, güney tarafından da hazineye
- 18 ait yer, batı tarafından yine hazineye ait yer, kuzey tarafından
- 19 Kiçikye 'nin yeri ayırır. Bu yerin de Timpsay Tay-
- 20 pukü nehri kıyısında, Yazı Kiçig 'te Kansan ile ortak bir büyük tarla
- 21 (var). Kansan ile tanık Kulunçung Tutung. Tanık Taz. Tanık
- 22 Kanturmuş. Tanık Abıçuk. Ben Sutagı bunlara
- 23 sorup yazdım. Bu damga ben Yarp Yanga 'nın ve Edgü 'nündür.
- 24 Bu sözden hangimiz dönersek (cayarsak) biz 325 'er kuanpu
- 25 içeriye (hazineye) para cezası veririz.
- 26 Yarp Yanga 'dan alınmış yerin senedi.

Sa 04 SUK 10, U 5241, Sayit-Yüsüp 4

- 1 biçin yıl altınç (ay) yiti yañıka maña şabiğa
- 2 yuñl(a)kl(ı)ķ kuanpu k(e)rgek bolup tsinküü ögen üze
- 3 suv(a)kl(ı)g bir şıg sekiz küri urug kirür yirimin
- 4 basmılķa toguru tomlıtu satdım satıg kuanpusın
- 5 inça sözleşdim(i)z ķoço kidini yorır iki üçi kim-
- 6 lig otura tamgalıg üç miñ biş yüz kuanpuķa
- 7 kepezi birle kesişdim(i)z bu kuanpug bitig kılınış kün
- 8 üze men basmıl tükel birtim men şabi y(i)me bir egsük-
- 9 süz tükel sanap altım bu yirniñ sıçısı öntüñ
- 10 yıñak basmılñıñ yir künün yıñak t(e)ñrim²⁷
- 11 v(i)rñ(a)rınt(a)ķı yir kidin yıñak taypukü ögen
- 12 tagdın yıñak ulug yol adırar bu tört sıçı
- 13 içindeki yirke miñ yıl tümen künke tegi
- 14 basmıl erklig bolzun taplasar özi tutzun taplamasar
- 15 adın kişike ötkürü satzun men şabiniñ
- 16 ogulum kızım içim inim ķam ķatşım y(i)genim
- 17 tagayım aytmazun ist(e)mezün aytglı ist(e)gli s(a)ķıns(a)r
- 18 savları yorumazun taķı birök erklig beg işi küç-
- 19 in tutup alayın yulayın tiserler bu oķ ögen
- 20 üze suvaķlıķ iki tañçu yir yaratı birip yulup
- 21 alzun yultaçı kişi ķorlug bolzun basmıl ķorsuz
- 22 bolzun tanuķ yapıg totoķ tanuķ tolu b(e)g totoķ
- 23 tanuķ satg(ı)r yimeķ tanuķ soñsuz toyın men b(e)g
- 24 togrıl bitidim bu tamga men şabiniñ ol
- 25 şabita almış . . . bitigi

²⁷ Budist Uygur metinlerinde t(e)ñri sözü, Tanrı hayat şeklini ve Budizm'deki Tanrıları ifade etmekle birlikte Buddha'nın sıfatı olan t(e)ñri t(e)ñrisi 'Tanrılar Tanrısı' anlamında kullanılır ve bu kullanımların tamamı Budizm ile ilgilidir (Tokyürek, 2017, s. 87). Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda **t(e)ñrim virħarındaki** yapısında manastıra kutsiyet atfetmek için kullanılan **teñrim** kavram işaretinin Buda ya da kağanlar dışında, bir mekanı belirtmek için kullanılması Eski Uygur Türkçesinin zenginliğini ve gelişmişliğini göstermesi yönünden dikkat çekicidir.

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 *Maymun yıl(ının), altıncı (ayının) yedinci gün(ün)de bana, Şabi'ye*
- 2 *kullanmak için kuanpu gerek olup T(e)sinküü su kanalındaki,*
- 3 *sulu (sulanabilen) 1 şığ, 8 kürilik tohum giren (ekilebilen) yerimi*
- 4 *Basmıl'a doğrudan sattım. Satış kuanpusu için*
- 5 *şöyle konuştuk: Koço Pazarı'nda geçerli, iki ucu bağlı,*
- 6 *ortası damgalı 3500 kuanpuya*
- 7 *pamuğu ile (birlikte) anlaştık. Bu kuanpuyu anlaşma yapılan günde*
- 8 *ben Basmıl tamamen verdim. Ben Şabi de hiç eksiksiz*
- 9 *tamamen sayıp aldım. Bu yerin sınırını doğu*
- 10 *tarafından Basmıl'ın yeri, güney tarafından kutsal*
- 11 *manastırın yer(i), batı tarafından Taypekü su kanalı,*
- 12 *kuzey tarafından büyük yol ayırır. Bu dört sınır*
- 13 *içindeki yere bin yıl on bin güne kadar*
- 14 *Basmıl sahip olsun. İsterse kendisi kullansın. İstemezse*
- 15 *başka kişiye devretsin. Ben Şabi'nin*
- 16 *oğlum, kızım, ağabeyim, kardeşim, akrabam, yiğenim,*
- 17 *dayım (bir şey) söylemesin, istemesin. (Eğer) sormayı, istemeyi düşünürlerse*
- 18 *sözleri geçersiz olsun. Ve eğer güçlü bey (ve) nüfuzunu*
- 19 *kullanıp geri alayım derlerse, bu su kanalında*
- 20 *sulu (sulanabilen) iki parça yer hazırlayarak verip*
- 21 *geri alsınlar. Geri alacak kişi sorumlu olsun (zarar görsün). Basmıl sorumlu*
- 22 *olmasın (zarar görmesin). Tanık Yapıg Totok. Tanık Tolu Beg Totok.*
- 23 *Tanık Satg(ı)r Yimek. Tanık Sonsuz Toyın. Ben Beg*
- 24 *Togrıl yazdım. Bu damga ben Şabi'nindir.*
- 25 *Şabi'den almış . . . senedi.*

Sa 05 SUK 12, Clark 40, Usp 109, Sayit-Yüsüp 5

- 1 küskü yıl üçünç ay altı yangıka maña ozmış togrıl
- 2 ka yunlaklık kümüş k(e)rgek bolup öz borluğunı
- 3 basa togrılka toguru tomlıtu sattım satıg kümüşin
- 4 inçe sözleşdim(i)z bir yastuğ biş sıtır kümüşke
- 5 kesişdim(i)z bu bir yastuğ biş sıtır kümüşüg bitig
- 6 kılınış kün üze men basa togrıl tükel birtim men
- 7 ozmış togrıl y(i)me tükel tartıp altım bu borluğunı
- 8 sıçısı öñdün yınak basa togrılını borluğ adırar
- 9 kündün yınak ulug yol adırar tagtın yınak bulat
- 10 bukanıñ ögen adırar kidin yınak kıtaruğnuñ
- 11 vrırlık borluğ adırar bu tört sıçılığ borluğ üze
- 12 miñ yıl tümen künke tegi basa togrıl erklig bolzun
- 13 taplasar özi tutzun taplamasar adın kışike ötkürü
- 14 satzun men ozmış togrılınıñ inim içim tugmışım
- 15 kadaşım kim y(i)me çam çarım kılmazunlar apam
- 16 çam çarım kılğalı sağınsarlar bu borluğ tenginçe iki
- 17 borluğ basa togrılka yaradu birip yulup alzunlar tanuğ burhan
- 18 kılı t(a)nuğ ırp togrıl tanuğ vaptso bu tamga men ozmış
- 19 nıñ ol men esen tutuñ ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 Fare yıl(ının) üçüncü ay(ının) altı(ncı) gün(ün)de bana Ozmuş Togrıl'a
- 2 kullanmak için gümüş gerek olup kendi üzüm bağı
- 3 Basa Togrıl'a doğrudan sattım. Satış gümüşünü
- 4 şöyle sözleştik: bir yastuk beş sıtır kümüşe
- 5 anlaştık. Bu bir yastuk beş satırı gümüşü senet
- 6 yapılan günde ben Basa Togrıl tamamen (eksiksiz) verdim
- 7 Ben Ozmuş Togrıl da tamamen sayıp aldım. Bu üzüm bağının
- 8 sınırı(nı) doğru tarafından Basa Togrıl'nın üzüm bağı ayırır.
- 9 Güney tarafından büyük yol ayırır. Kuzey tarafından Bulat
- 10 Buka'nın su kanalı ayırır. Batı tarafından Kutarığ'ın
- 11 manastır bağı ayırır. Bu dört sınırlı üzüm bağı üzerine
- 12 bin yıl on bin güne dek Basa Togrıl sahip olsun.
- 13 İsterse kendisi kullansın, istemezse başka kişiye
- 14 devretsin. Ben Ozmuş Togrıl'ın küçük kardeşim, ağabeyim, çocuğum
- 15 akrabam her kim olursa itiraz etmesinler. Eğer
- 16 itiraz etmeyi düşünürlerse bu üzüm bağı dengince iki
- 17 üzüm bağı Basa Togrıl'a hazırlayarak verip geri alsınlar. Tanık Burhan
- 18 Kulu. Tanık Yrp Tugrul. Tanık Vaptso. Bu damga ben Ozmuş'ındır.
- 19 Ben Esen Tutun sorup yazdım.

Sa 06 SUK 14, Clark 39, Usp 108, Sayit-Yüsüp 6

- 1 tavışgan yıl bir y(i)g(i)rminç ay maña
- 2 ozmışka tükelke biz ikegüke yuñaklaklık böz kergek
- 3 bolup taykü ögendeke alaçu
- 4 alaçusı birle basa togrılka toguru tomlıtu sattımız
- 5 bözüg inçe sözleşdim(i)z lükçün kidininte yorır şuu
- 6 lug tamgalıg üç otuz ikilik bözinge kesişdim(i)z bu
- 8 togrıl tükel birdim biz tükel birle bir egsüksüz tükel
- 9 altım(ı)z bu künte ınaru üze miñ tümen yılka tegi
- 10 basa togrıl erklig bolzun taplasar özi tutzun taplama
- 11 sar adın kişike ötkürü satzun biz ikigünün
- 12 içim(i)z inim(i)z kām(ı)z kadaşım(ı)z adın y(i)me kim kayu kişi çam
- 13 çarım kılmazun ayıtmazun istemezünler ayıtgılı iştegli
- 14 öserler takı birök erklig beg
- 15 işi küçin tutup alayın yulayın tiserler bu oq
- 16 ögente bu yir tenginçe iki yir yaratı birip yulup alzun
- 17 yultaçı kişi qorlug bolzun basa togrıl qorsuz bolzun bu yir-
- 18 niñ sıçısı öñdün yınak burhan qulınıñ örtgün
- 19 kündin yınak ulug yol kidin yınak tangutnuñ yir
- 20 tagtın yınak buyançuknuñ örtgün adırar bu yirniñ
- 21 negü y(i)me irti birti yok tanuk suvan totoq tanuk
- 22 küç baglıg tanuk burhan qulı tanuk vazır toña bu tamga
- 23 biz ozmışnıñ tükelniñ ikigünün ol men çıkuy tuñ ayıtıp bitim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarım

- 1 Tavsın yıl(ının) on birinci ay bana
- 2 Ozmış'a (ve) Tükel'e biz ikimize kullanmak için pamuk kumaş gerek
- 3 olup Taykü kanalındaki baraka
- 4 barakası ile Basa Togrıl'a doğrudan sattık
- 5 pamuk kumaşı şöyle sözleştik: Lükçün Pazarı'nda geçerli
- 6 mühürlü damgalı 23 adet çift katlı pamuk kumaşa anlaştık. Bu (23 pamuk kumaşı)
- 8 Togrıl tamamen (eksiksiz) verdik Tükel ile bir eksiksiz tamamen
- 9 aldık. Bu günden itibaren bin (yıl) on bin güne dek
- 10 Basa Togrıl sahip olsun. İsterse kendisi kullansın. İstemezse
- 11 başka kişiye devretsın. Biz ikimizin
- 12 ağabeyimiz, kardeşimiz, akrabalarımız başka her kim (varsa)
- 13 itiraz etmesin sormasın istemesinler. (Eğer) sormayı, istemeyi
- 14 düşünürlerse ve eğer güçlü bey (ve)
- 15 nüfuzunu kullanıp alayım isteyeyim derlerse bu
- 16 kanalda bu yer dengince iki yer hazırlayarak verip geri alsın.
- 17 Geri alacak kişi sorumlu olsun (zarar görsün). Basa Togrıl sorumlu olmasın (zarar görmesin). Bu yerin
- 18 sınırı(nı) doğu tarafından Burhan Kulu'nun harman yeri,
- 19 güney tarafından büyük yol, batı tarafından Tangut'un yer(i),
- 20 kuzey tarafından Buyançuk'un harman yeri ayırır. Bu yerin
- 21 herhangi irt birt (vergisi) yok(tur). Tanık Suvan Totok. Tanuk
- 22 Küç Bağlıg. Tanık Burhan Kulu. Tanık Vazır Tonga. Bu damga
- 23 biz Ozmış'ın (ve) Tükel'in ikimizindir. Men Çıkuy Tun sorup yazdım.

Sa 07 SUK 16, Clark 38, Usp 107, Sayit-Yüsüp 7

- 1 ud yıl bir y(i)g(i)rminç ay y(i)g(i)rmike bizige ozmış togrıl-
- 2 ka tükelke yunlaqlık böz k(e)rgek bolup çuküteki yir-
- 3 im(i)zni aniçük içike toguru tomlıtu sattım(ı)z satıg
- 4 bözin tim(i)z lükçün kidini yorır şuu-
- 5 lug tamgalıg yüz yitmiş ikilik yoriğ bözke kesiş-
- 6 tim(i)z bu yüz yitmiş bözüg bitig kılmış kün üze
- 7 men aniçük tükel birtim biz ozmış tükel birle bir
- 8 egsüksüz tükel aldım(ı)z bu künte inaru bu yir üze miñ
- 9 tümen yılka tegi aniçük erklig bolzun tapl(a)sar
- 10 özi tutzun taplamasar adın kişike ötkürü satzun
- 11 biz ikegünün içim(i)z inim(i)z kam(ı)z kadaşım(ı)z adın y(i)me kim
- 12 kayu kişi ç(a)m çarım kılmazun ayıtmazun istemezünler
- 13 ayıtgılı ist(e)gli öserler savları yorumazun taķı birök
- 14 erklig beg işi küçin tutup alayın yulayın tiserler bu
- 15 oķ ögente bu yir t(e)nginçe iki yir yaratı birip
- 16 yulup alzun yuldaçı kişi qorlug bolzun aniçük içi qor-
- 17 suz bolzun bu yirniñ sıçısı öñdün yınak b(e)ki baçak
- 18 olarnıñ ögen küntün yınak oķ turmış tutuñuñ
- 19 yir kidin yınak yol tagdın yınak bekinıñ baçak
- 20 nıñ yir adırar bekinıñ baçaknıñ kanlı yolu bu yir-
- 21 niñ adak atızınıñ içinte ol bu yirniñ negü y(i)me irt-
- 22 i birti yok tanuķ tarlıķ tutuñ tanuķ
- 23 tüzük tanuķ temirçi ilçük bu tamga biz ozmışnıñ tükelnıñ
- 24 ikigünün ol men çıkuy tuñ ayıtıp bitidim
- 25 çuküteki yirniñ bitigi ol

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 Sığır yıl(ının) on birinci ay(ının) yirmi(sin)de bize Ozmuş Togrul'a
- 2 (ve) Tükel'e kullanmak için pamuk kumaş gerek olup Çukü'deki yer
- 3 imizi Aniçük İçik'e doğrudan sattık. Satış
- 4 pamuk kumaşını (şöyle sözleş)tik. Lükçün Pazarı'n(da) geçerli mühürlü
- 5 damgalı 170 adet çift katlı geçerli pamuk kumaşa anlaştık.
- 6 Bu 170 pamuk kumaşı senet yapılan günde
- 7 ben Aniçük tamamen (eksiksiz) verdim. Biz Ozmuş Tükel ile bir
- 8 eksiksiz tamamen aldık. Bu günden itibaren bu yer üzerine bin
- 9 yıl on bin (gün)e dek Aniçük sahip olsun. İsterse
- 10 kendisi kullansın. İstemezse başka kişiye devretsın.
- 11 Biz ikimizin ağabeyimiz kardeşimiz akrabalarımız başka her kim
- 12 (varsa) itiraz etmesin sormasın istemesinler.
- 13 Sormayı istemeyi düşünürlerse sözleri geçersiz olsun. Eğer
- 14 güçlü bey (ve) nüfuzunu kullanıp alayım isteyeyim derlerse bu
- 15 kanaldaki bu yer dengince iki yer hazırlayarak verip
- 16 geri alsın(lar). Geri alacak kişi sorumlu olsun (zarar görsün). Aniçük İçi sorumlu
- 17 olmasın (zarar görmesin). Bu yerin sınırı(nı) doğu tarafından Beki (ve) Baçak'ın
- 18 onların su kanalı, güney tarafından Ok Turmuş Tutun'un
- 19 yer(i), batı tarafından yol, kuzey tarafından Beki'nin (ve) Baçak'ın
- 20 yeri ayırır. Beki'nin Baçak'ın araba yolu bu yerin
- 21 kenardaki bölümünün içindedir. Bu yerin herhangi irt
- 22 birt (vergisi) yoktur. Tanık Tarlık Tutun. Tanık
- 23 Tüzük. Tanık Temirçi İlçük. Bu damga biz Ozmuş'ın (ve) Tükel'in
- 24 ikimizindir. Ben Çıkuy Tun sorup yazdım.
- 25 Çukü'deki yerin belgesidir.

Sa 08 SUK 18, Clark 44, Sayit-Yüsüp 8

1 yunt yıl törtünç ay sekiz y(i)g(i)rmike

2 biziñe mausi edgü beg ogulğa

3 biz ikegüke yuñlaqlıq kümüş k(e)rgek

4 bolup ögüz içinteki açgu öleñ-

5 ni toyınçogğa tokuz stır kümüşke

6 sibilgasar üskinte toguru tomlutu satdım

7 bu yirniñ sıçısı öñdün yıñak sıçısı

8 ögen adırar küntün yıñak sıçısı

9 toyınçoğniñ açmış yir adırar kidin

10 yıñak sıçısı ögen adırar tagtın

11 yıñak sıçısı say adırar bu tört

12 sıçı içinteki yirke miñ yıl tümen

13 künke tegi toyınçog erklig bolzun

14 taplasar özi tutzun taplamasar

15 adın kişike ötkürü satzun biz

16 ikegüniñ inimiz içimiz kamız kadaş-

17 ımız çamlamazun kim erklig beg

18 işi küçün tutup çamlasar bu ok

19 yir tenglig iki yir birip alzun-

20 lar yulsunlar yulguçı qorlug bolzun

21 toyınçog qorsuz bolzun tanuq kürek

22 tanuq tatar tanuq miçan bu tamga biz

23 ikegüniñ ol men taşığ tuñ

24 inçe ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 *At yıl(ının) dördüncü ay(ının) on sekiz(in)de*
- 2 *bize Mausî Edgü (ve) Beg Oğul'a*
- 3 *biz ikimize kullanmak için gümüş gerek*
- 4 *olup dere içinde açılacak kanalı*
- 5 *Toyınçog'a dokuz s(ı)tır gümüşe*
- 6 *Sibilgasar huzurunda doğrudan sattım.*
- 7 *Bu yerin sınırı(nı) doğu tarafından sınırı(nı)*
- 8 *su kanalı ayırır. Güney tarafından sınırı(nı)*
- 9 *Toyınçog'un açtığı yer ayırır. Batı*
- 10 *taraf sınırı(nı) su kanalı ayırır. Kuzey*
- 11 *taraf tan sınırı(nı) taşlık ayırır. Bu dört*
- 12 *sınır içindeki yere bin yıl on bin*
- 13 *güne dek Toyınçog sahip olsun.*
- 14 *İsterse kendisi kullansın. İstemezse*
- 15 *başka kişiye devretsin. Biz*
- 16 *ikimizin kardeşimiz ağabeyimiz akrabalarımız*
- 17 *itiraz etmesin. Kim güçlü bey (ve)*
- 18 *nüfuzunu kullanıp itiraz ederse bu*
- 19 *yer(e) denk iki yer verip geri*
- 20 *alsınlar. Geri alan sorumlu olsun (zarar görsün).*
- 21 *Toyınçog sorumlu olmasın (zarar görmesin). Tanık Kürek.*
- 22 *Tanık Tatar. Tanık Miçan. Bu damga biz*
- 23 *ikimizindir. Ben Taşg Tung*
- 24 *böyle sorup yazdım.*

Sa 09 SUK 20, Clark 37, Sayit-Yüsüp 9

- 1 küskü yıl bir y(i)g(i)rminç ay altı yañıka biz tolu k(a)ya
- 2 mısır ulug inç k(a)ya mısır başlap onluqlarkä on öñdünin-
- 3 de böz kergek bolup ke kalançımız teg . . .
- 4 barıp yorır kalanı yüz başındağı eski biz onluqlar
- 5 ka kalmış üçün üdey ilçike toñuz yıl bizniñ on kelmiş
- 6 beglig bir küp bor tegmeyük üçün yüz
- 7 iki beylig böz k1 birgü k1
- 8 sodu ögenteki bir añız yirin kuus t(e)mür bañşıtn uzun qarı
- 9 bile otuz tas böz iligde alıp toguru tomlıtu sattımız bu yir
- 10 satıgı otuz tas bözni bitig kılınmış kün üze men kuus t(e)mür
- 11 tükel birtim biz tolug(a)ya mısır ulug inç k(a)ya mısır başlap on-
- 12 luqlar y(i)me bir kodmatın tükel sanap altımız bu yirniñ sıçısı
- 13 öñdün kul k(a)ya kopuzniñ yir kündin ulug ögen kidin kuus
- 14 bañşınıñ ok yir tagdın y(i)me ögen adırar bu tört sıçı
- 15 içindeki bir añız yirke bitigdeki kuus temür bañşı erklig
- 16 bolzun t(a)plasar özi tutzun t(a)plamasar adın kişike ötkürü
- 17 satzun bu yirke kim kim me bolup çamlamazunlar apam birök
- 18 erklig beg işi küçin tutup alayın tip çamlasarlär bu ögen
- 19 üze suvuqlıg bu yir t(e)nginçe iki yir birip yulup alzunlar
- 20 yuldaçı kişi korlug bolzun bu bitig tuta kuus t(e)mür bañşı
- 21 korsuz bolzun t(a)nuk buyan k(a)ya t(a)nuk tolu k(a)ya t(a)nuk ağaç bu nişan
- 22 tamga biz kul k(a)ya mısır inç k(a)ya yene mısır başlap onluk
- 23 larnıñ ol men çatır bu bitigdeki atl(ı)g çabışın kişiler
- 24 ke üç kätä inçe ayıtıp bitigil timişke bitidim
- 25 bu nişan men t(a)nuk buyan k(a)yanıñ ol
- 26 bu nişan men t(a)nuk tolu k(a)yanıñ ol
- 27 bu nişan men t(a)nuk ağaçnıñ ol

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 Fare yıl(ının) on birinci ay(ının) altı(ncı) gün(ün)de biz Tolu K(a)ya,
- 2 Mısır, Ulug,, İnç K(a)ya Mısır'(dan) başlayıp onluklara önceden
- 3 pamuk kumaş gerek olup kekalan vergisi . . .
- 4 kalanı yüz başındaki eski biz onluklara
- 5 kaldığı için Üdey İlçi'ye domuz yıl bizim on gelen
- 6 beye bir küp şarap ulaştırmadığımız için yüz
- 7 çift katlı pamuk kumaş kıverecek kı
- 8 Sodu kanalındaki bir anız yerle Kuus T(e)mür Bahşı'dan uzun ölçü
- 9 ile otuz işlenmemiş pamuk kumaş elden alıp doğrudan sattık. Bu yer
- 10 satışı (satış bedeli) otuz işlenmemiş pamuk kumaşı anlaşma yapıldığı günde ben Kuus T(e)mür
- 11 tamamen (eksiksiz) verdim. Biz Tolug(a)ya, Mısır, Ulug, İnç K(a)ya, Mısır'dan başlayıp onluklar
- 12 bir (tane) koymadan tamamen sayıp aldık. Bu yerin sınırı(nı)
- 13 doğudan Kul K(a)ya Kopuz'un yer(i), güneyden büyük su kanalı, batıdan Kuus
- 14 Bahşı'nın yer(i), kuzeyden yine su kanalı ayırır. Bu dört sınır
- 15 içindeki bir anız yere belgedeki Kuus Temür (ve) Bahşı sahip
- 16 olsun. İsterse kendisi kullansın. İstemezse başka kişiye devretsin.
- 17 Bu yere kim olursa olsun itiraz etmesin. Eğer
- 18 güçlü bey ve nüfuzunu kullanıp alayım diye itiraz ederlerse bu su kanalında
- 19 sulamalı bu yer dengince iki yer verip geri alsınlar.
- 20 Geri alan kişi sorumlu olsun (zarar görsün). Bu belgeyi göstererek Kuus T(e)mür Bahşı
- 21 sorumlu olmasın (zarar görmesin). Tanık Buyan Kaya. Tanık Tolu Kaya. Tanık Agaç. Bu nişan
- 22 damga biz Kul Kaya, Mısır, İnç Kaya yine Mısır'(dan) başlayıp onluklarındır.
- 23 Ben Çatır bu belgedeki adı geçen kişilere
- 24 üç defa böyle sorup yaz dendiği için yazdım.
- 25 Bu nişan ben tanık Buyan Kaya'nındır.
- 26 Bu nişan ben tanık Tolu Kaya'nındır.
- 27 Bu nişan ben Tanık Agaç'ındır.

Sa 10 SUK 23, Clark 41, Usp 13, U 5238, Sayit-Yüsüp 10

- 1 tağıgu yıl aram ay altı yañıka maña sadağa yuñaklık
- 2 böz kergek bolup suldan a . . . tın yüz iki bağlık uzun qarita
- 3 böz alıp şuikü ögen üze suvaqlıg surya birle ülüşlüg
- 4 maña teger altı er kömer borluğumrı suldan bukağa toguru tomlıtu
- 5 sattım borluğrı satıgı yüz iki bag bözni bitig kılmış
- 6 kün üze men sada tükel aldım men suldan yime tükel birdim bu borluğ-
- 7 nıñ sıçısı öñdün kara temirniñ borluğ adırar kündün yıñak sıçı-
- 8 sı ögen adırar kidin yıñak sıçısı ögen ök adırar tagtın
- 9 sıçısı surağa tegmiş borluğ adırar bu tört sıçılığ borluğ
- 10 borluğ üze miñ yıl tümen künke tegi suldan buka erklig bolzun
- 11 taplasar özi tutzun taplamas(a)r adın kişike ötkürü satzun men
- 12 sadanıñ agam inim urugum tugmışım onluğum yüzlüküm kim kim me
- 13 çam çarım kılmazunlar apam birök erklig beg işi ilçi yalavaç
- 14 küçin tutup çamlas(a)r bu oğ ögente bu borluğ tenginçe iki
- 15 borluğ birip sözleri yorumazunlar tanuğ turmış temür tanuğ m(e)rkid
- 16 tanuğ esen buka tanuğ bars buka bu nişan men sadanıñ ol men s(a)da
- 17 özüm bitidim
- 18 bu men bu nişan men tanuğ tırmış temürniñ ol
- 19 bu nişan men merkidniñ ol
- 20 bu nişan men asen bukanıñ ol
- 21 bu nişan men bars bukanıñ ol

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 *Tavuk yıl(ının) birinci ay(ının) altı(ncı) gün(ün)de bana Sada'ya kullanmak için*
- 2 *pamuk kumaş gerek olup Suldan a . . . dan yüz (adet) çift katlı uzun ölçüde*
- 3 *pamuk kumaş alıp Şuikü su kanalında sulanan Surya ile ortak*
- 4 *bana düşen altı erlik üzüm bağımı Suldan Buka'ya doğrudan*
- 5 *sattım. Üzüm bağının satışı (satış bedeli) yüz (adet) çift kat pamuk kumaşı anlaşma yapılan*
- 6 *günde ben Sada tamamen (eksiksiz) aldım. Ben Suldan da tamamen (eksiksiz) verdim. Bu üzüm bağının sınırını*
- 7 *doğudan Kara Demir'in bağı ayırır. Güney tarafından sınırı(nı)*
- 8 *su kanalı ayırır. Batı taraf(ından) sınırı(nı) su kanalı ayırır. Kuzeyden*
- 9 *sınırı(nı) Suraka Tegmiş'(in) bağ(ı) ayırır. Bu dört sınırlı üzüm bağına*
- 10 *bin yıl on bin güne dek Suldan Buka sahip olsun.*
- 11 *İsterse kendisi kullansın. İstemezse başka kişiye devretsın. Ben*
- 12 *Sada'nın ağabeyim, kardeşim, akrabam, çocuğum, onluğum, yüzlüğü her kim olursa*
- 13 *itiraz etmesinler. Eğer güçlü bey ve nüzununu (ve) elçi(nin)*
- 14 *gücünü kullanıp itiraz ederlerse bu su kanalında bu bağ dengince iki*
- 15 *bağ verip sözleri geçersiz olsun. Tanık Turmuş Temür. Tanık M(e)rkid.*
- 16 *Tanık Esen Buka. Tanık Bars Buka. Bu nişan ben Sada'nındır. Ben S(a)da*
- 17 *kendim yazdım.*
- 18 *Bu ben bu nişan ben Tanık Turmuş Temür'ündür.*
- 19 *Bu nişan ben Merkid'indir.*
- 20 *Bu nişan ben Esen Buka'nındır.*
- 21 *Bu nişan ben Bars Buka'nındır.*

Sa 11 SUK 25, Clark 42, İstanbul 35, Sayit-Yüsüp 11

- 1 toñuz yıl bişinç ay on altıka maña terbiş-
- 2 ke yuñ(a)klık çao yastuķ kergek bolup
- 3 atamnıñ maña ülüşte teggen taysañtaķı
- 4 on altı er kömer borluķta maña teger çırguş-
- 5 tın alıp öñdün sıñarın alıp yarım borluķumnı
- 6 udçı buķa esen ikeğütin yüz yastuķ çao alıp
- 7 toguru tomlıtu sattım bu künün minçe miñ
- 8 yıl tümen künke tegi udçı buķa esen ikeğü
- 9 erklig bolzun taplasa özleri etlep yizün
- 10 taplamasa adın kişike ötkürü satzun bu bitig-
- 11 ni kılmış kün üze bu borluķ satıģı çaonı
- 12 tükel sanap altım biz udçı buķa esen ikeğü
- 13 tükel sanap birtimiz bu borluķ yolınta men terbiş-
- 14 niñ aķam inim yigenim tagayım kim kim me bolup
- 15 çam çarım kılmazunlar apam birök erklig beg
- 16 işi yat yalavaç küçin tutup çam çarım
- 17 kılsarlar
- 18 ulug süüke bir altun yastuķ içgeri agılıķ-
- 19 ka bir kümüş yastuķ begetlerke birer
- 20 ederke yaraşu at kızgut birip söz
- 21 leri yorımazun
- 22 bu nişan men terbişniñ ol
- 23 bu nişan men tanuķ ilçi buķanıñ ol
- 24 bu nişan men tanuķ urķayanıñ ol
- 25 bu nişan men tanuķ udçınıñ ol
- 26 bu nişan men tanuķ udmışınıñ ol
- 27 men terbiş özüm bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 Domuz yıl(inın) beşinci ay(inın) on altı(sın)da bana Terbiş'e
- 2 kullanmak için çao yastuk gerek olup
- 3 babamın bana miras kalan Taysan'daki
- 4 on altı erin (çalıştığı) üzüm bağından bana düşen(i) Çırguş'tan
- 5 alıp doğu tarafından yarım üzüm bağımı
- 6 Udçı Buka (ve) Esen'(den) ikisinden yüz yastuk çao alıp
- 7 doğrudan sattım. Bu günden (itibaren) bin
- 8 yıl on bin güne dek Udçı Buka (ve) Esen ikisi
- 9 sahip olsun. İsterse kendileri işleyip yesin.
- 10 İstemez(ler)se başka kişiye devretsin. Bu sözleşme
- 11 yapılan günde bu üzüm bağı satışı (satış bedeli) çaoyu
- 12 tamamen sayıp aldık. Udçı Buka (ve) Esen ikimiz
- 13 tamamen sayıp verdik. Bu üzüm bağı için ben Terbiş'in
- 14 ağabeyim kardeşim yiğenim dayım her kim olursa
- 15 itiraz etmesin. Eğer güçlü bey (ve)
- 16 nüfuzunu yabancı (veya) elçinin gücünü kullanıp itiraz
- 17 ederlerse
- 18 ulu majestelerine bir altın yastuk, hazineye
- 19 bir gümüş yastuk, beylere birer
- 20 eyere yaraşan at ceza ödeyip sözleri
- 21 geçersiz olsun.
- 22 Bu nişan ben Terbiş'indir.
- 23 Bu nişan ben tanık İlçi Buka'nındır.
- 24 Bu nişan ben tanık Urkaya'nındır.
- 25 Bu nişan ben tanık Udçı'nındır.
- 26 Bu nişan ben tanık Udmış'ındır.
- 27 Ben Terbiş kendim yazdım.

Sa 12 SUK 27, Clark 46, Sayit-Yüsüp 12

- 1 -ka maña turmış tiginke taydu-
- 2 ta yunlaklık çao yastuk kergek bolup çoçotakı koçın apam
- 3 birleki küdegüm tapmışka ülüşte tegmiş kıra suvdun yirlerimni
- 4
- 5 ni ülüş bitigi birle sekiz on yastuk çunđun baoçaoka vapso tu-
- 6 ka toguru tomlıtu sattım bu çaonı bitig kılmış kün üze
- 7 men vapsotu tükel sanap birtim men turmış tigin y(i)me tükel sanap
- 8 aldım bu künün minçe tapmışnıñ aķası yigeni tagayı
- 9 kim kim me çam çarım kılmazunlar apam birök erklig beg
- 10 işi küçin tutup çam çarım kılsarlar
- 11 ulug süüke bir altun yastuk basıp il begleringe ederke
- 12 yaragu at birip sözleri yorımazun bu künün minçe bu borluk
- 13 ka yirke suvka evke barķķa vapso tu erklig bolzun
- 14 taplasar özi tutzun taplamasar adın kışıke ötkürü satzun
- 15 çamlaguçı kışı qorlug bolzun vapso tu qorsuz bolzun
- 16 bu nişan men turmış tiginniñ ol
- 17 bu nişan men sevinç togrılñ ol
- 18 bu nişan men taypudunıñ ol
- 19 bu nişan men yıpganıñ ol
- 20 bu nişan men sinsiüniñ ol
- 21 bu nişan men tölekniñ ol
- 22 bu nişan men tanuk tilik k(a)yanıñ ol
- 23 bu nişan men tanuk temir buķanıñ ol
- 24 bu nişan men tanuk taysanıñ ol
- 25 bu nişan men tanuk yolaşnıñ ol
- 26 bu nişan men tanuk ögrünç buķanıñ ol
- 27 men turbut turmış tigin ekemke inçe ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 a bana Turmuş Tigin'e Taydu'da
- 2 kullanmak için çao yastuk gerek olup Koço'daki büyüğüm
- 3 ile damadım Tapmış'a miras kalan kır ve sulamalı yerlerimi
- 4
- 5 i miras belgesi ile seksen yastuk çundun bao çaoya Vapso Tu'ya
- 6 doğrudan sattım. Bu çaoyu sözleşme yapılan günde
- 7 ben Vapso Tu tamamen sayıp verdim. Ben Turmuş Tigin de tamamen sayıp
- 8 aldım. Bu günden sonra Tapmış'ın ağabeyi yiğeni dayısı
- 9 her kim olursa itiraz etmesinler. Eğer güçlü bey
- 10 (ve) nüfuzunu kullanıp itiraz ederlerse
- 11 ulu majesteye bir altun yastuk basıp il beylerine eyere
- 12 yaraşır at verip sözleri geçersiz olsun. Bu günden sonra bu üzüm bağına
- 13 toprağa suya eve barka Vapso Tu sahip olsun.
- 14 İsterse kendisi kullansın. İstemezse başka kişiye devretsin.
- 15 İtiraz eden kişi sorumlu olsun (zarar görsün). Vapso Tu sorumlu olmasın (zarar görmesin).
- 16 Bu nişan ben Turmuş Tigin'indir.
- 17 Bu nişan ben Sevinç Togrıl'ındır.
- 18 Bu nişan ben Taypudu'nındır.
- 19 Bu nişan ben Yıpga'nındır.
- 20 Bu nişan ben Sinsiü'nindir.
- 21 Bu nişan ben Tölek'indir.
- 22 Bu nişan ben tanık TiliK K(a)ya'nındır.
- 23 Bu nişan ben tanık Temir Buka'nındır.
- 24 Bu nişan ben tanık Taysa'nındır.
- 25 Bu nişan ben tanık Yolaş'ındır.
- 26 Bu nişan ben tanık Ögrünç Buka'nındır.
- 27 Ben Turbut Turmuş Tigin'e böyle sorup yazdım.

Sa 13 SUK 30, Clark 36, Sayit-Yüsüp 13

- 1
- 2 sayan apa tutuŋka
- 3 inçe sözleşdimiz
- 4 ka üzüşdümüz bu . . .
- 5 üze biz bursoŋ kuvrag
- 6 tutuŋ . . . tükel aldım
- 7 suvak ögen öñdün
- 8 ға turtı yir ögen
- 9 yir taş ögüz atız
- 10 ta i taş tam
- 11 si üstün
- 12 adırar y(i)me kodı
- 13 begi
- 14 adırar
- 15 tutuŋ miŋ tegi
- 16 taplasar özi tutzun
- 17 biz bursoŋ kuvrag ayıtma-
- 18 zun erklig beg işi küçin . . .
- 19 kuvragıñ inim(i)z ogulumuz
- 20 çam çarım kılğalı saŋınsarlar
- 21 tenginçe iki ülüş yir
- 22 korlug bolzun sayan apa
- 23 bitig tutup sayan apa
- 24 savnıŋ tovlusı yorızun
- 25 totok t(a)nuŋ çodaŋı
- 26 tolu tutuŋ arası
- 27 bu bk bitig
- 28 toplaşıp

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1
- 2 *Sayan Apa Tutun'a*
- 3 *şöyle sözleştik*
- 4 *a anlaştık. Bu . . .*
- 5 *da biz Burson Kuvrag*
- 6 *tutun . . . tamamen (eksiksiz) aldım.*
- 7 *su kanalı doğudan*
- 8 *a Turtı'nın yer(i) (ve) su kanalı*
- 9 *yer dış kanal tarla*
- 10 *ta i dış dam*
- 11 *si üstün*
- 12 *ayırır yine aşağı*
- 13 *beyi*
- 14 *ayırır.*
- 15 *tutun bin dek*
- 16 *isterse kendisi kullansın.*
- 17 *biz Burson Kuvrag söylemesin.*
- 18 *güçlü bey (ve) nüfuzunu . . .*
- 19 *Kuvrag'nın kardeşimiz çocuğumuz*
- 20 *itiraz etmeyi düşünürlerse*
- 21 *denginçe iki parça yer*
- 22 *sorumlu olsun. Sayan Apa*
- 23 *belgeye sahip olup Sayan Apa*
- 24 *sözün doğrusu geçerli olsun.*
- 25 *Totok t(a)nık Çodakı*
- 26 *Tolu Tutun Arası*
- 27 *bu ana belge*
- 28 *anlaşıp*

Sa 14 SUK 32, U 5234, Sayit-Yüsüp 14

- 1 ç ay yañıka maña
- 2 tumiçi ikegü yuñl(a)klık böz
- 3 mısırtın biş böz alıp
- 4 surya bile ortuqlug
- 5 yiti küri yirmizni togru tomlıtu
- 6 s(a)ttım bu yirniñ satıgı biş bözni
- 7 men mısır tükel s(a)n(a)p birdim men inç k(a)ya
- 8 tumiçi tükel s(a)nap altımız bu yirniñ
- 9 sıçısı öñdün y tura bukanıñ yir adırar
- 10 n y tura bukanıñ ok yir adırar
- 11 kidin y magı k(a)yanıñ yir adırar bu tört
- 12 sıçılıg yirke miñ yıl tümen kün-
- 13 ke tegi mısır erklig bolzun taplasar özi
- 14 tutzun taplamasar adın kişike ötkürü
- 15 s(a)tzun biz inç k(a)yanıñ aqam inim urugum
- 16 kadaşım kim kime bolup
- 17

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 ç ay günüinde bana
- 2 Tumiçi ikimize kullanmak için pamuk kumaş
- 3 Mısır'dan beş pamuk kumaş alıp
- 4 Surya ile ortaklı
- 5 yedi küri yerimizi doğrudan
- 6 s(a)ttım. Bu yerin satışı (satış bedeli) beş pamuk kumaşı
- 7 ben Mısır tamamen sayıp verdim. Ben İnç K(a)ya (ve)
- 8 Tumiçi tamamen sayıp aldık. Bu yerin
- 9 sınırı(nı) doğudan Tura Bukan'nın yer(i) ayırır.
- 10 n y Tura Buka'nın yeri ayırır.
- 11 Batı'dan Magı K(a)ya'nın yer(i) ayırır. bu dört
- 12 sınırlı yere bin yıl on bin güne
- 13 dek Mısır sahip olsun. İsterse kendisi
- 14 kullansın. İstemezse başka kişiye devretsin.
- 15 Biz İnç K(a)ya'nın ağabeyim kardeşim akrabam
- 16 her kim olursa
- 17

Sa 15 SUK 34, U 5236, Sayit-Yüsüp 15

- 1 –lüg tam üze
- 2 sattım bu yir
- 3 kılmış kün üze tükel
- 4 altım bu yir sıçısı öñdün
- 5 buğa sal yir adırar kidin
- 6 tört sıçı içinteki yirke
- 7 bolzun taplasar özi tutzun taplamasar
- 8 men sinsidunuñ aķam inim onluķum
- 9 kılmısunlar erklig beg işi küçin tutup
- 10 yir birip sözleri yorumazun yuldaçı
- 11 kök buğa kıorsuz bolzun tanuķ türk buğa
- 12 buğa bu nişan men sinsudunuñ ol özüm
- 13 bu nişan tanuķ türk buķanıñ . . .
- 14 bu nişan tanuķ bolmışnıñ . . .

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 –l $\ddot{u}$ damda
- 2 sattım. Bu yer
- 3 yapılan g $\ddot{u}$ nde tamamen
- 4 aldım. Bu yer(in) sınırı(nı) doğudan
- 5 Buka Sal’(ın) yer(i) ayırır. Batı
- 6 d $\ddot{o}$ rt sınır i $\mathring{c}$ indeki yere
- 7 olsun. İsterse kendisi kullansın. İstemezse
- 8 Ben Sinsidu’nun ağabeyim kardeşim onluğum
- 9 etmesinler. G $\ddot{u}$ çl $\ddot{u}$ bey ve n $\ddot{u}$ fuzunu kullanıp
- 10 yer verip s $\ddot{o}$ zleri ge $\mathring{c}$ ersiz olsun. Geri alan
- 11 K $\ddot{o}$ k Buka sorumlu olmasın (zarar g $\ddot{o}$ rmesin). Tanık T $\ddot{u}$ rk Buka
- 12 Buka bu nişan ben Sinsudu’nundur. Kendim
- 13 Bu nişan tanık T $\ddot{u}$ rk Buka’nın(dır).
- 14 Bu nişan tanık Bolmış’ındır.

Sa 16 SUK 36, Clark 43, Sayit-Yüsüp 16

- 1 mike maña b(e)g t(e)mürke yuñlaq-
- 2 lıq böz kergek bolup kıyasudıntın yüz . . . iligte alıp
- 3 bizniñ şuiküteki aña iniler birle ki i ülüşlüg
- 4 borluқта maña teger iki ülüş kıyasudınka togru
- 5 tomlıtu satdım bu borluq kıyasudın tükel
- 6 s(a)n(a)p birdim men b(e)g t(e)mür bu borluqnıñ
- 7 sıçısı öñdün yıñaq s adır(a)r kündin
- 8 sarıg lamanıñ kendü buka borluq işke ra bag adır(a)r
- 9 tagtın üç ülüşlüg borluq . . . adır(a)r bu tört sıçılıg
- 10 borluqқа miñ yıl tümen künke tegi kıyasudın erklig bolzun
- 11 taplasar özi tutzun taplamasar adın kişike ötkürü satzun
- 12 bu borluq yolınta men b(e)g t(e)mürniñ inim urugum tugmışım on-
- 13 luqum yüzlüküm kim kime bolup çam çarım kılmazunlar apam birök
- 14 erklig b(e)g işi işçi yalavaç küçin tutup al(a)yın yul(a)yın tiser-
- 15 ler borluq t(e)nginçe iki borluq birip sözleri yorumazun çam-
- 16 laguçı kişi qorlug bolzun bu bitig tuta kıyasudun qorsuz bolzun
- 17 bu bitigke t(a)nuq ödige t(a)nuq mısır k(a)ya suq t(a)nuq nartun t(a)nuq
- 18 bagçı turmış bu nişan men b(e)g t(e)mürniñ ol
- 19 bu nişan men t(a)nuq ödgeniñ ol
- 20 bu nişan men t(a)nuq mısır k(a)ya suqnıñ ol
- 21 bu nişan men t(a)nuq nartunnıñ ol
- 22 bu nişan men t(a)nuq bagçı turmışnıñ ol
- 23 men menğü b(e)g t(e)mürke üç qata ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 bana B(e)g T(e)mür'e kullanmak için
- 2 pamuk kumaş gerek olup Kıyasudın'dan yüz . . . elden alıp
- 3 bizim Şuikü'deki ağabey (ve) kardeşler(im) ile i hisseli
- 4 bağdan bana kalan iki hisse Kıyasudın'a doğrudan
- 5 sattım. Bu bağ Kıyasu'dan tamamen
- 6 sayıp verdim. Ben B(e)g T(e)mür bu bağın
- 7 sınırı'(nı) doğu tarafından s ayırır. Güneyden
- 8 Sarıg Lama'nın Kendi Buka bağı işke ra ayırır.
- 9 Kuzeyden üç hisseli bağ . . . ayırır. Bu dört sınırlı
- 10 bağa bin yıl on bin güne dek Kıyasudın sahip olsun.
- 11 İsterse kendisi kullansın. İstemezse başka kişiye devretsın.
- 12 Bu bağ için ben B(e)g T(e)mür'ün kardeşim akrabalarım çocuklarım
- 13 onluğum yüzlüğüm her kim olursa itiraz etmesinler. Eğer
- 14 güçlü bey (ve) nüfuzunu elçi gücünü kullanıp geri alayım derlerse
- 15 bağ dengince iki bağ verip sözleri geçersiz olsun. İtiraz eden
- 16 kişi sorumlu olsun (zarar görsün). Bu belgeye sahip olan Kıyasudın sorumlu olmasın (zaarar görmesin).
- 17 Bu belgeye tanık Ödige. Tanık Mısır K(a)ya Suk. T(a)nık Nartun. Tanık
- 18 bağcı Turmuş. Bu nişan ben B(e)g T(e)mür'ündür.
- 19 Bu nişan ben tanık Ödige'nindir.
- 20 Bu nişan ben tanık Mısır K(a)ya Suk'nundur.
- 21 Bu nişan ben tanık Nartun'undur.
- 22 Bu nişan ben tanık bağcı Turmuş'ındır.
- 23 Ben Mengü, B(e)g T(e)mür'e üç defa sorup yazdım.

Sa 17 SUK 38, Sayit-Yüsüp 17

- 1
.....
- 2 apam birök erklig beg beget
küçin
- 3 yastuķ basıp il beglerke
birer eder
- 4 -ler yastuķ çaoķa birke bir қоşup
yiti.
- 5 yastuķ çao in yanturu birip sözlerim(i)z
yorum(a)zun
- 6 tip қayu b қа bir bitig birdim(i)z bu nişan men babiniñ ol
- 7 bu nişan men öz meñüniñ ol
- 8 tanuķ қıgur bu nişan meniñ ol bu nişan men қasımnıñ ol
- 9 tanuķ sevinç bu nişan meniñ ol bu nişan men Yüsüpıñ ol
- 10 tanuķ eregeti bu nişan meniñ ol bu nişan men yoglım tapmısnıñ ol
- 11 bu nişan men oğlan mengünüñ ol
- 12 tanuķ şabig bu nişan meniñ ol
- 13 tanuķ aki bu nişan meniñ ol
- 14 tanuķ burangi bu nişan meniñ ol
- 15 tanuķ kilinmbu bu nişan meniñ ol
- 16 bu nişan meniñ ol

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1
.....
- 2 *eğer güçlü bey (ve) beyler(in) nüfuzunu*
- 3 *yastuk verip il beylerine birer eyer*
- 4 *-ler* *yastuk çaoya bire bir katıp yedi*
- 5 *yastuk çao* *in geri verip sözlerim(i)z geçersiz olsun*
- 6 *diye hangi b* *ka* *bir senet verdik. Bu nişan ben Babi'nindir.*
- 7 *Bu nişan ben kendim Mengü'nündür.*
- 8 *Tanık Kığur. Bu nişan benimdir. Bu nişan ben Kasım'ındır.*
- 9 *Tanık Sevinç. Bu nişan benimdir. Bu nişan ben Yusuf'undur.*
- 10 *Tanık Eregeti. Bu nişan benimdir. Bu nişan ben Yoglım Tapmış'ındır.*
- 11 *Bu nişan ben Oğlan Mengü'nündür.*
- 12 *Tanık Şabig. Bu nişan benimdir.*
- 13 *Tanık Aki. Bu nişan benimdir.*
- 14 *Tanık Burangi. Bu nişan benimdir.*
- 15 *Tanık Kilinmbu. Bu nişan benimdir.*
- 16 *Bu nişan benimdir.*

Sa 18 SUK 40, U 5399 U 5367 U 6068, Sayit-Yüsüp 18

- 1 men saçu sağun külügke tükel birdim
- 2 y(i)me tükel altım bu evniñ sıçısı qapıgı
- 3 ulug qayda ol öñtün yınax sırtıgçı taznıñ
- 4 evi ol altın yınax bedizçi qapootu
- 5 yınax yitmiş toña evi bu ev içinte
- 6 sası yaqşısı tükel ol bu ev içinte kü
- 7 bir y(i)g(i)rmi küp ol ev üze miñ
- 8 künke tegi erklig saçu sağun
- 9 özi tutzun taplamasar adın
- 10 satzun saçu sağunğa ev sat
- 11 –un külügniñ qadaşı y(i)geni tagayı bagrı
- 12 turup qam küç ke yulgalı saqınsarlar
- 13 ol oq kayda saçu sangunğa ev sat
- 14 alıp külüg saçu sangunğa
- 15qayu il qan beg işi
- 16 sangun savı yorızun külüg savı yorımazun
- 17 ikigü taplaşıp bitig
- 18 savda tanuq bugü
- 19
- 20 yitmiş tonga sangun
- 21 tanuq b(e)g tugmış bu ev taplap
- 22 tanuq yarlıgçı kirmiş sağun
- 23 tanuq qınguçı asıg sağun tanuq bitkeçi . . .

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 *Ben Saçu Sangun Külüg'e tamamen (eksiksiz) verdim*
- 2 *de tamamen (eksiksiz) aldım. Bu evin sınırı kapısı*
- 3 *büyük sokaktır. Doğudan Sırtıgçı Taz'ın*
- 4 *evi. Altında ressam Kapootu*
- 5 *tarafıta Yitmiş Tonga evi. Bu ev içinde*
- 6 *kilidi anahtarı tamdır. Bu ev içinde kü*
- 7 *on bir küptür. Eve bin*
- 8 *küne dek Saçu Sangun sahip olsun*
- 9 *kendisi kullansın. İstemezse başka*
- 10 *satsın. Saçu Sangun'a ev sat*
- 11 *–un Külüg'in kardeşi y(i)ğeni dayısı akrabası*
- 12 *durup kam güç ke geri almayı düşünürlerse*
- 13 *o zaman Saçu Sangun'a ev sat*
- 14 *alıp Külüg Saçu Sangun'a*
- 15 *. kim ülke kağanı(nın) bey nüfuzu*
- 16 *Sangun sözü geçerli olsun. Külüg(ün) sözü geçersiz olsun*
- 17 *İkisi anlaşıp anlaşma*
- 18 *sözde tanık bugü*
- 19 *.*
- 20 *. Yitmiş Tonga Sangun*
- 21 *Tanık b(e)g Tuğmış. Bu ev(i) kabul edip*
- 22 *Tanık Yarlıgçı Kirmiş Sangun*
- 23 *Tanık Kinguuçı Asıg Sangun. Tanık Bitkeçi . .*

Sa 19 SUK 42, U 5968 U 5971, Sayit-Yüsüp 19

- 1 biş y(i)g(i)rmi yaşar türk
- 2 satd(ı)m bu türk k(a)ra baş satığın ikigü inçe söz-
- 3 leşt(i)m(i)z yüz kidin yorıyur onar çig t(a)mgal(ı)g kınpuğa
- 4 tegi bir üvge yel(e)ş at üstünü uyaz altını iki
- 5 arda ıgsız togasız at bu yüz kınpu bir at birle
- 6 bitig kılmış künte tüketi ald(ı)m taş k(a)ra atl(ı)g türk
- 7 k(a)ra başımın an tirekke tutuzu birdim bu k(a)rabaş
- 8 üze miñ yıl tümen künke tegi an tirek erklig bolzun
- 9 taplasar özi tutzun taplamasar adın kişike ötkürü
- 10 birzün kim y(i)me tıdmazun kin arkun men külüg tintanç-
- 11 nıñ kām kadaşım oglum kızım bu karabaşığ ayıtsar
- 12 isteser savları yorımazun an tirek savı yorızun
- 13 taķı birök beg işiniñ küç küçek sav keltürüp ayıtsar
- 14 isteser an tirekke taplamış anıça tenglig k(a)rabaş
- 15 an tirek korsuz bolzun s. ikigü
- 16 bu savda kayusı elig

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 *on beş yaşında genç*
- 2 *satt(ı)m. Bu genç köle satışını ikimiz şöyle konuştuk:*
- 3 *Pazarda geçerli onar çig damgalı kuanpuya*
- 4 *kahvrenge hastaliksız at için*
- 5 *yüz kuanpuya anlaştık.*
- 6 *Anlaşma yapılan günde tamamen aldım. Taş K(a)ra adlı genç*
- 7 *kölemi An Tirek'e teslim ettim. Bu köle*
- 8 *üzerinde bin yıl on bin güne dek An Tirek sahip olsun.*
- 9 *İsterse kendisi kullansın. İstemezse başka kişiye devretsın.*
- 10 *Kimse de engellemesın. Daha sonra ben Külüg Tintañ'ın*
- 11 *akrabalarım oğlum kızım bu köleyi sorarlarsa*
- 12 *isterlerse sözleri geçersiz olsun. An Tirek(in) sözü geçerli olsun.*
- 13 *Ve eğer bey ve nüfuzunun güçlü sözünü kullanıp sorarlarsa*
- 14 *isterlerse An Tirek'e (onun) istediği gibi köle*
- 15 *. An Tirek sorumlu olmasın (zarar görmesın). s. ikimiz*
- 16 *. bu sözde hangisi elini*

Sa 20 SUK 44, U 5371, Sayit-Yüsüp 20

- 1 ға маға қантур sangun
- 2 k(e)rgek boltı bir asıl bay
- 3 un . . . yig sangunға
- 4 t(a)varın inça söz
- 5 iki uçı kinlig otra
- 6 üzüştümüz bu bitig
- 7 қunpu men қантур sangun
- 8 altım bu күnte inaru
- 9 miñ yıl tümen
- 10 asıl bay atl(1)g қarabaş
- 11 bitigi

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 *bana kantur sangun*
- 2 *gerek oldu. Bir Asıl Bay*
- 3 *un . . . Yig Sangun 'a*
- 4 *mallar için şöyle söz*
- 5 *iki ucu bağlı orta*
- 6 *anlaştık. Bu senet*
- 7 *kuanpu ben Kantur Sangun*
- 8 *aldım. Bu günden itibaren*
- 9 *bin yıl on bin*
- 10 *Asıl Bay adlı köle*
- 11 *senedi.*

Sa 21 SUK 45, U5240, Usp 61, Sayit-Yüsüp 21

- 1 tağıgu yıl törtünç ay sekiz yañıka maña
- 2 liv taypunuñ ogı kovçuğa yuñlaqlı kümüş
- 3 k(e)rgek bolup pukiñ atlı er qarabaşımın
- 4 kiñsun ayagğa tegimligke yiti elig s(ı)tır
- 5 yarmak kümüşke toguru tomlıtu satdım bu
- 6 satıg yiti elig s(ı)tır kümüşüg bu bitig kılınış kün
- 7 üze men kiñzun ayagğa tegimlig tükel sanap
- 8 birtim men kovçu y(i)me tükel sanap altım bu
- 9 pukiñ atl(ı)g karabaş üze kiñsun ayagğa
- 10 tegimlig erklig bolzun taplasar özi tutzun
- 11 taplamasar adın kişike ötkürü satzun meniñ
- 12 y(i)me küdegüm samsıba inim sısı . inim sisi
- 13 Uytakı kim qayu çam çarım kılmazunlar apam
- 14 çam çarım kılslar bu qarabaş . . . tenginçe iki
- 15 qarabaş yaratu birip yulup alzunlar tanuq qotan togrıl
- 16 tanuq kız turmış tanuq maşı t(a)mga men kovçu-
- 17 nuñ ol men yüz begi esene ayıp bitidim bu qarabaş
- 18 kim çam kılslar biz silu küdegü bedizçi
- 19 sasıçı maşı birle berürbiz
- 20 tağıgu yıl törtünç ay toquz yañıka men kovçu pukiñ
- 21 atl(ı)g er qarabaş satıgı yiti elig s(ı)tır kümüş-
- 22 üg tükel altım tanuq kız turmış tanuq qotan
- 23 togrıl bu t(a)mga men kovçunuñ ol men esene ayıp bitidim
- 24 pukiñ er qarabaşnıñ baş bitigi ol

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 *Tavuk yıl(ının) dördüncü ay(ının) sekizinci gün(ün)de bana*
- 2 *Liv Taypu'nun oğlu Kovçu'ya kullanmak için gümüş*
- 3 *gerek olup Pukin adlı erkek kölemi*
- 4 *saygıdeğer Kinsun'a kırk yedi sıtır*
- 5 *yarmak gümüşe doğrudan sattım. Bu*
- 6 *satış (bedeli) kırk yedi sıtır gümüşü bu sözleşme hazırlanan günde*
- 7 *ben saygıdeğer Kinzun tamamen (eksiksiz) sayıp*
- 8 *verdim. Ben Kovçu da tamamen (eksiksiz) sayıp aldım. Bu*
- 9 *Pukin adlı köleye saygıdeğer Kinzun*
- 10 *sahip olsun. İsterse kendisi kullansın*
- 11 *istemezse başka kişiye devretsin. Benim de*
- 12 *damadım Samsıba kardeşim Sısı*
- 13 *evdeki her kimse itiraz etmesinler. Eğer*
- 14 *itiraz ederlerse bu köle . . . dengince iki*
- 15 *köle temin ederek verip geri alsınlar. Tanık Kotan Togril.*
- 16 *Tanık Kız Turmuş. Tanık Maşı damga ben Kovçu'nundur.*
- 17 *Ben yüz beyi Esen'e sorup yazdım. Bu köle (için)*
- 18 *kim itiraz ederse biz Silu damat ressam*
- 19 *Sasıçı Maşı ile veririz.*
- 20 *Tavuk yıl(ının) dördüncü ay(ının) dokuzuncu gün(ün)de ben Kovçu, Pukin*
- 21 *adlı erkek köle satış (bedeli) kırk yedi sıtır gümüşü*
- 22 *tamamen (eksiksiz) aldım. Tanık Kız Turmuş. Tanık Kotan*
- 23 *Togril. Bu damga ben Kovçu'nundur. Ben Esen'e sorup yazdım.*
- 24 *Pukin erkek kölenin orijinal sözleşmesidir.*

Sa 22 SUK 47, Clark 56, Usp 114, Sayit-Yüsüp 22

- 1 toñuz yıl altınç ay yeti yañıka maña yrp togrılka
- 2 kümüş k(e)rgek bolup kimzun atl(ı)g ebçi qarabaşım-
- 3 nı elig s(ı)tır yarmaq kümüşke ineçike tog(u)ru tomlıtu
- 4 satdım bu qarabaş s(a)tıgı kümüşni bitig kılmış kün
- 5 üze men ineçi tükel sanap birtim men yrp togrıl y(i)me
- 6 tükel sanap aldım bu qarabaş üze neçeke tegi ineçi
- 7 erklig bolzun taplasar özi tutzun taplamasar adın
- 8 . . ötkürü s(a)tzun bu qarabaş yolınta men yrp togrıl
- 9 içim inim tuğmıšım gadašım yigenim tagayım
- 10 kim qayu çam çarım kılmazunlar apam birök çam çarım
- 11 kılsarlar bu qarabaş tenginçe iki qarabaş yaratu birip
- 12 yulup alzun yuldaçı kiši qorlug bolzun bu bitig tuta
- 13 ineçi qorsuz bolzun tanuq elik tanuq taqıcuq tanuq tarım . . .
- 14 tanuq topula bu t(a)mga meniñ ol men edgü togrıl aytıp bitidim
- 15 toñuz yıl altınç ay on yañıka men yrp togrıl kimzun
- 16 atl(ı)g qarabaş s(a)tıgı elig s(ı)tır yarmaq kümüşüg ineçi-
- 17 tin tükel altım tanuq taqıcuq bu t(a)mga meniñ ol men edgü togrıl bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 Domuz yıl(ının) altıncı ay(ının) yedi(nci) gün(ün)de bana Yrp Togrıl'a
- 2 gümüş gerek olup Kimzun adlı kadın kölemi
- 3 elli sıtır gümüşe İneçik'e doğrudan
- 4 sattım. Bu köle satış (bedeli) gümüşü anlaşma yapılan günde
- 5 ben İneçi tamamen (eksiksiz) sayıp verdim. Ben Yrp Togrıl da
- 6 tamamen (eksiksiz) sayıp aldım. Bu köleye sonsuza dek İneçi
- 7 sahip olsun. İsterse kendisi kullansın. İstemezse başka . . .
- 8 . . devretsin. Bu köle için ben Yrp Togrıl
- 9 ağabeyim, kardeşim, çocuğum, akrabam, yiğenim, dayım
- 10 hiç kimse itiraz etmesin. Eğer itiraz
- 11 ederlerse bu köle dengince iki köle temin ederek verip
- 12 geri alsın(lar). Geri alan kişi sorumlu olsun (zarar görsün). Bu sözleşmeye sahip olarak
- 13 İneçi sorumlu olmasın (zarar görmesin). Tanık Elik. Tanık Takıçuk. Tanuk Tarım . . .
- 14 Tanık Topula. Bu damga benmdir. Ben Edgü Togrıl sorup yazdım.
- 15 Domuz yıl(ının) altıncı ay(ının) onunda ben Yrp Togrıl Kimzun
- 16 adlı köle satış (bedeli) elli sıtır gümüşü İneçi'den
- 17 tamamen (eksiksiz) aldım. Tanık Takıçuk. Bu damga benimdir. Ben Edgü Togrıl yazdım.

Sa 23 SUK 49, Clark 55, Usp 110, Sayit-Yüsüp 23

- 1 it yıl onunç ay on yañıka . . . elik kaya
- 2 açıka yunlaklık böz k(e)rgek bolup iki y(i)g(i)rmi yaş
- 3 lıg tag küñ atlıg kız ka(a)r(a)başımni eniçükke toguru
- 4 tomlıtu s(a)ttım satıg bözin inçe tiştimiz kidin yorır
- 5 altı sınar sulug t(a)mgalıg s(e)kiz on bözke kesişdim(i)z bu
- 6 k(a)r(a)baş s(a)tıgı sekiz on bözni bitig kılmış kün üze men
- 7 eniçük tükel birdim men elik k(a)ya açı y(i)me tükel
- 8 s(a)nap altım bu k(a)r(a)baş üze miñ yıl tümen kün eniçük
- 9 erklig bolzun taplasar özi tutzun taplamasar adın kişike
- 10 ötkürü satzun men elik k(a)ya açınıñ içim inim kam
- 11 kad(a)şım çam çarım kılmazunlar tağı birök erklig beg işi
- 12 küçin tutup yul(a)yın al(a)yın tip çam kılğ(a)lı alg(a)lı sakın-
- 13 sarlar bu k(a)r(a)baş t(e)nginçe iki k(a)r(a)baş eniçükke y(a)r(a)tu birip
- 14 yulup alzun yuldaçı kişi qorlug bolzun bu bitig tuta
- 15 eniçük qorsuz bolzun bu k(a)r(a)baş yolınta kimtin k(a)yu-
- 16 tın çam çarım k(i)lsar men elik kaya açı bilür men eniçük
- 17 bilmez men t(a)nuq inalçuq t(a)nuq ogul toña t(a)nuq küden t(a)nuq
- 18 taş kan bu t(a)mga men elik k(a)ya açınıñ ol men toyın
- 19 qulı tutuñ bular ikegüke ayıtıp bititim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 Köpek yıl(ının) onuncu ay(ının) onuncu gün(ün)de . . . Elik Kaya
- 2 Açık'a kullanmak için pamuk kumaş gerek olup on iki yaşlı
- 3 Tag Küñ adlı kız kölemi Eniçük'e doğrudan
- 4 s(a)ttım. Satıl(an) pamuk kumaş için şöyle konuştuk: Pazar(da) geçerli
- 5 altı kenar, damgalı seksen pamuk kumaşa anlaştık. Bu
- 6 köle satış (bedeli) seksen pamuk kumaşı anlaşma yapılan günde ben
- 7 Eniçük tamamen verdim. Ben Elik K(a)ya Açı da tamamen (eksiksiz)
- 8 sayıp aldım. Bu köle üzerinde bin yıl on bin gün Eniçük
- 9 sahip olsun. İsterse kendisi kullansın istemezse başka kişiye
- 10 devretsin. Ben Elik K(a)ya Açı'nın ağabeyim kardeşim akrabalarım
- 11 itiraz etmesinler. Ve eğer güçlü bey ve nüfuzunu
- 12 kullanıp geri alayım deyip itiraz etmeyi almayı düşünürlerse
- 13 bu köle dengince iki köle Eniçük'e hazırlayarak verip
- 14 geri alsınlar. Geri alan kişi sorumlu olsun. Bu anlaşma(ya) sahip olarak
- 15 Eniçük sorumlu olmasın (zarar görmesin). Bu köle hakkında kimden hangisinden
- 16 itiraz gelirse ben Elik Kaya Açı sorumlu olurum. Eniçük
- 17 sorumlu olmam. Tanık İnalçuk. Tanık Ogul Tonga. Tanık Küden. Tanık
- 18 Taş Kan. Bu damga ben Elik K(a)ya Açı'nındır. Ben Toyın
- 19 Kulu Tutun bunlar(in) ikisine sorup yazdım.

Sa 24 SUK 51, Sayit-Yüsüp 24

1 luu . . . sekizinç ay altı otuzka men atay tutuñka yuñlaklık çao k(e)rgek
2 bolup pintuñ atl(ı)g kıday er k(a)rabaşımın şıvsay tayşıka
3 toköz çao yastuñka toguru satdım bu k(a)rabaş satıgı toköz yastuñ çaoı
4 men şıvsay tayşı bitig kılınış kün üze tükel sanap birtim men atay tu
5 y(i)me bir egsüksüz tükel sanap altım bu k(a)r(a)baş üze miñ yıl tümen
6 künke tegi şıvsay tayşı erklig bolzun taplasar özi tutzun taplamasar
7 adın kişike ötkürü satzun men atay tutuñnuñ içim inim tugmış-
8 ım kadaşım y(i)genim t(a)gayım kim kimme erser çam çarım kılmazunlar
9 apam birök erklig beg işi yat yalavaç küçin tutup yul(a)yın alayın
10 saķınsarlar bu k(a)rabaş tenginçe iki k(a)rabaş birip yulup alzunlar yultaçı
11 kişi qorlug bolzun şıvsay tayşı qorsuz bolzun tanuñ yapıg tanuñ baçaķ
12 togrıl tanuñ bayaçuķ tanuñ kuduycı esen kıtay bu t(a)mga men atay
13 tutuñuñ ol men t(e)ñrim qutı sevinç bütün ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 ejderha . . . sekizinci ay(inın) yirmi altı(sın)da ben Atay Tutun'a kullanmak için çao gerek
- 2 olup Pintun adlı kıtay erkek kölemi Şıvsay Tayşı'ya
- 3 dokuz çao yastuğa doğrudan sattım. Bu köle satış bedeli dokuz yastuk çaoyu
- 4 ben Şıvsay Tayşı anlaşma yapılan günde tamamen sayıp verdim. Ben Atay Tu
- 5 da bir eksiksiz tamamen sayıp aldım. Bu köle üzerinde bin yıl on bin
- 6 güne dek Şıvsay Tayşı sahip olsun. İsterse kendisi kullansın. İstemezse
- 7 başka kişiye devretsin. Ben Atay Tutun'un ağabeyim kardeşim çocuğum
- 8 akrabam yiğenim dayım her kim olursa itiraz etmesinler.
- 9 Eğer güçlü bey ve nüfuzunu elçi gücünü kullanıp geri almayı
- 10 düşünürlerse bu köle dengince iki köle verip geri alsınlar. Geri alan
- 11 kişi sorumlu olsun. Şıvsay Tayşı sorumlu olmasın (zarar görmesin). Tanık Yapıg. Tanık Baçak.
- 12 Togrıl. Tanık Bayaçok. Tanık Kuduyıcı Esen Kitay. Bu damga ben Atay
- 13 Tutun'undur. Ben Tenrim Kutı Sevinç sorup tamamen yazdım.

Sa 25 SUK 53, Clark 53, Usp 56, Sayit-Yüsüp 25

1 küskü yıl ay

2 қа маға

3 bmz k(e)rgek bolup bulattın yüz

4 böz alıp men қалымдunıñ kişi-

5 tin ulam satgın almış ulat

6 atlıg küngümni toguru tomlıtu

7 sattım bu күñniñ satıgı

8 yüz bözni men қалымdu bitig

9 қılmış күн үзе түkel

10 sanap aldım men bulat y(i)me

11 bir egsüksüz түkel sanap

12 birdim bu күñke miñ yıl

13 түmen күнке tegi bulat erklig

14 bolzun taplasar özi tutzun

15 taplamasar adın kişiğe

16 ötkürü satzun bu күñniñ

17 çamı çarımı etserler yalganı

18 bolsar men қалымdu bilürmen bulat

19 bilmez tanuқ şabi buқа tanuқ

20 қutlug temür tayaқ tanuқ budasın

21 bu nişan tamga men қалымdunıñ ol

22 men özüm bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 *Fare yıl(ının) ay*
- 2 *a bana*
- 3 *pamuk kumaş gerek olup Bulat'dan yüz*
- 4 *pamuk kumaş alıp ben Kalımdu'nun kölelerinden*
- 5 *sonsuz kadar satın aldığı(m) Ulat*
- 6 *adlı kölemi doğrudan*
- 7 *sattım. Bu kölenin satış (bedeli)*
- 8 *yüz pamuk kumaşı ben Kalımdu anlaşma*
- 9 *yapılan günde tamamen*
- 10 *sayıp aldım. Ben Bulat da*
- 11 *bir eksiksiz tamamen sayıp*
- 12 *verdim. Bu köleye bin yıl*
- 13 *on bin güne dek Bulat sahip*
- 14 *olsun. İsterse kendisi kullansın.*
- 15 *İstemezse başka kişiye*
- 16 *devretsin. Bu köle için*
- 17 *itiraz ederlerse (kölenin) yalanı*
- 18 *olursa ben Kalımdu sorumlu olurum. Bulat*
- 19 *sorumlu olmaz. Tanık Şabi Buka. Tanık*
- 20 *Kutlug Temür Tayak. Tanık Budasın.*
- 21 *Bu nişan damga ben Kalımdu'nundur.*
- 22 *Ben kendim yazdım.*

Sa26 SUK 55, Clark 51, Usp 57, Sayit-Yüsüp 26

- 1 yıl üçünç ay tört yañı-
- 2 ға kutlug temür er tugmış
- 3 toқdamış olarқа yuñlaklıқ yarmaq
- 4 kümüş kergek bolup sengaktez aқatın
- 5 altmış altun alıp müberek қоç atlıғ
- 6 oglumnı men atası kutlug temür aқа-
- 7 sı er tugmış aқası toқtamış üçegü birle
- 8 bolup toguru tomlıtu sattım men bu
- 9 ogulқа miñ yıl tümen күnke tegi
- 10 sengektez aқа erklіg bolzun
- 11 taplasar özi tutzun taplamasar
- 12 adın kişike ötkürü satzun biz-
- 13 niñ onluқumuz yüzlükümüz alımçımız
- 14 birimçimiz aқamız inimiz kim kim
- 15 me bolup қам қарım қılmazunlar
- 16 apam birök қамласarlar bu kişi
- 17 tenginçe iki kişini birip sözleri
- 18 yorımazunlar tanuқ soma tanuқ
- 19 қарajunas tanuқ қıpçaқ bu nişan bizniñ
- 20 ol men asıғ bolmış olar-
- 21 қа inçe ayıtıp bitidim bu bitig
- 22 a . . . niñ begi adarnıñ tegresin-
- 23 te bitidim
- 24 bu nişan men tanuқ somanıñ ol
- 25 bu nişan men tanuқ қарajunasnıñ ol
- 26 bu nişan men tanuқ қıpçaқnıñ ol

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 yıl(inın) üçüncü ay(inın) dördüncü gününde
- 2 Kutlug Temür, Er Tugmuş
- 3 Tokdamış onlara kullanmak için gümüş para
- 4 gerek olup Sengaktez Aka'dan
- 5 altmış altın alıp Müberek Koç adlı
- 6 oglumu ben babası Kutlug Temür ağabeyi
- 7 Er Tugmuş, ağabeyi Toktamış üçümüz birlikte
- 8 doğrudan sattım. Bu
- 9 oğula bin yıl on bin güne dek
- 10 Sengektez Aka sahip olsun.
- 11 İsterse kendisi kullansın. İstemezse
- 12 başka kişiye devretsin. Bizim
- 13 onluğumuz yüzlüğümüz alacaklımız
- 14 borçlularımız ağabeyimiz kardeşimiz her kim
- 15 olursa itiraz etmesinler.
- 16 Ve eğer itiraz ederlerse bu kişi
- 17 dengince iki kişi verip sözleri
- 18 geçerli olmasın. Tanık Soma. Tanık
- 19 Karajunas. Tanık Kıpçak. Bu nişan bizimdir.
- 20 Ben Asıg Bolmuş onlara
- 21 böyle sorup yazdım. Bu anlaşma
- 22 a . . . nın beyi Adar'ın yanında
- 23 yazdım.
- 24 Bu nişan ben tanık Soma'nındır.
- 25 Bu nişan ben tanık Karajunas'ındır.
- 26 Bu nişan ben tanık Kıpçak'ındır.

Sa 27 SUK 57, Clark 50, U 5235, Sayit-Yüsüp 27

- 1 toñuz yıl ikinti ay üç y(a)ñıka
- 2 maña kugdmunu tmunıka kayun k(ı)lak-
- 3 lık böz kergek bolup apış-
- 4 tın elig tas böz iligte
- 5 alıp özümniñ yuñçı atl(ı)g
- 6 on üç yaşar er olannı
- 7 alpışka tog(u)ru tomlıtu sattım
- 8 iligte alıp bu bitigni
- 9 kılınıñ kün üze men alpış
- 10 tükel s(a)n(a)p birdim men kugdmunu
- 11 y(i)me tükel s(a)nap aldım bir egsük-
- 12 süz bu yuñçıka miñ yıl tümen
- 13 künke tegi alpış erklig bolzun
- 14 taplasar özi tutsun taplamasar
- 15 adın kişike ötkürü satzun
- 16 bu yuñçıniñ soñ bayan
- 17 ogrısı yalganı bolsa tevi kaşa-
- 18 sı bolsa onluķı yüzlüki bolup
- 19 çam çarım kılzar men kugdmunu
- 20 bilir men alpış bilmez kim kim
- 21 me bolup çam çarım kılzar
- 22 ulug süüke aķ yastuķ beg-
- 23 lerke egerke yarağı at
- 24 birip sözleri yorımazun
- 25 bu nişan tamga men kugdmunu-
- 26 niñ ol t(a)nuķ ötgek t(a)nuķ ilçi buķa
- 27 t(a)nuķ tüştür bu nişan men tanuķ
- 28 ötgeknıñ ol
- 29 bu nişan men t(a)nuķ ilçi buķanıñ ol
- 30 bu nişan men t(a)nuķ tüştürniñ ol
- 31 bu nişan men toğan tugdķanıñ ol
- 32 men şıla kugdmunıka inçe aytıp
- 33 bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 Domuz yıl(ının) ikinci ay(ının) üç(üncü) gün(ün)de
- 2 bana Kukdmunu Tmunı 'ya kullanmak için
- 3 pamuk kumaş gerek olup Alpış 'dan
- 4 elli işlenmemiş pamuk kumaş elden
- 5 alıp kendimin Yunçı adlı
- 6 on üç yaşındaki erkek çocuğumu
- 7 Alpış 'a doğrudan sattım.
- 8 Elden alıp bu anlaşma
- 9 yapılan günde ben Alpış
- 10 tamamen sayıp verdim. Ben Kukdmunu
- 11 da tamamen bir eksiksiz sayıp aldım.
- 12 Bu Yunçı 'ya bin yıl on bin
- 13 güne dek Alpış sahip olsun.
- 14 İsterse kendisi kullansın. İstemezse
- 15 başka kişiye devretsin.
- 16 Bu Yunçı 'nın sonra hırsızlığı
- 17 yalanı olursa hilesi kazası
- 18 olursa onluğu yüzlüğü olup
- 19 itiraz ederse ben Kukdmunu
- 20 sorumlu olurum. Alpış sorumlu olmaz. Her kim
- 21 olursa itiraz ederse
- 22 ulu majestelerine beyaz yastuk beylere
- 23 eyere yaraşır at
- 24 verip sözleri geçersiz olsun.
- 25 Bu nişan damga ben Kukdmunu 'ndır.
- 26 Tanık Ötgek. Tanık İlçi Buka.
- 27 Tanık Tüştür. Bu nişan ben tanık
- 28 Ötgek 'indir.
- 29 Bu nişan ben tanık İlçi Buka 'nındır.
- 30 Bu nişan ben tanık Tüştür 'ündür.
- 31 Bu nişan ben Togan Tugdka 'nındır.
- 32 Ben Şıla Kukdmunu 'ka böyle sorup
- 33 yazdım

Sa 28 SUK 59, Clark 52, Usp 16, Sayit-Yüsüp 28

- 1 biçin yıl çaķşıput ay iki yaşı
- 2 ға маға tedmilig қара буға
- 3 икегүке қарçılık kerek bolup
- 4 қутlug atlıғ қатun кишини satıp
- 5 қутlug temürtin yüz elig қалın бöz
- 6 aldımız bu yüz elig бözni
- 7 satıғ қılmış күн үзе биз
- 8 tedmilig қара буға икегү түkel
- 9 sanap altımız men қутlug temür
- 10 y(i)me түkel sanap birdim bu қутlug
- 11 atlıғ қатun кишке миң yıl
- 12 түmen күнке tegi қутlug temür erklig
- 13 bolzun taplasa özi tutzun
- 14 taplamasa adın кишке satzun
- 15 биз tedmilig қара буға икегү
- 16 нүң ақamız inimiz onluқumuz
- 17 yüzлүкүмүз kim kim me bolup
- 18 çam çarım қılmazun erklig beg
- 19 işi ilçi yalavaç күчин tutup
- 20 çamlasarlal yulayın alayın tiser-
- 21 ler bu қутlug teng iki киши yaratu
- 22 birip sözleri yorumazun çamlaguçı
- 23 киши қорlug bolzun қутlug temür
- 24 қorsuz bolzun tanuқ төredü tanuқ
- 25 tonur muңsuz tanuқ torçı tanuқ toyn
- 26 bu nişan биз tedmilig қара буға икегү-
- 27 niң ol men toңma baһşı tedmilig
- 28 қара буға икегү inçe ayıtıp bitidim
- 29 bu nişan men tanuқ төredüniң ol
- 30 bu nişan men tanuқ muңsuzniң ol
- 31 bu nişan men tanuқ torçınıң ol
- 32 bu nişan men tanuқ toynıң ol
- 33 қутlugniң
- 34 baş bitigi ol

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 *Maymun yıl(ının) on ikinci ay(ının) ikinci gün(ün)de*
- 2 *bana Tedmilig ve Kara Buka*
- 3 *ikimize harçlık gerek olup*
- 4 *Kutlug adlı kadın köleyi satıp*
- 5 *Kutlug Temür'den yüz elli kalın pamuk kumaş*
- 6 *aldık. Bu yüz elli pamuk kumaşı*
- 7 *satış yapılan günde biz*
- 8 *Tedmilig (ve) Kara Buka ikimiz tamamen*
- 9 *sayıp aldık. Ben Kutlug Temür*
- 10 *de tamamen sayıp verdim. Bu Kutlug*
- 11 *adlı kadın köleye bin yıl*
- 12 *on bin güne dek Kutlug Temür sahip*
- 13 *olsun. İsterse kendisi kullansın.*
- 14 *İstemezse başka kişiye satsın.*
- 15 *Biz Tedmilig (ve) Kara Buka ikimizin*
- 16 *ağabeyimiz kardeşimiz onluğumuz*
- 17 *yüzlüğümüz her kim olursa*
- 18 *itiraz etmesin. Güçlü bey (ve)*
- 19 *nüfuzunu (veya) elçi gücünü kullanıp*
- 20 *itiraz ederlerse ger alayım derlerse*
- 21 *bu Kutlug'(a) denk iki kişi hazırlayarak*
- 22 *verip sözleri geçersiz olsun. İtiraz eden*
- 23 *kişi sorumlu olsun. Kutlug Temür*
- 24 *sorumlu olmasın (zarar görmesin). Tanık Töredü. Tanık*
- 25 *Tonur Munsuz. Tanık Torçı. Tanık Toyın.*
- 26 *Bu nişan biz Tedmilig (ve) Kara Buka ikimizindir.*
- 27 *Ben Tongma Bahşı Tedmilig*
- 28 *(ve) Kara Buka ikisi(ne) böyle sorup yazdım.*
- 29 *Bu nişan ben tanık Töredü'nündür.*
- 30 *Bu nişan ben tanık Munsuz'undur.*
- 31 *Bu nişan ben tanık Torçı'nındır.*
- 32 *Bu nişan ben tanık Toyın'ındır.*
- 33 *Kutluk'un*
- 34 *esas sözleşmesidir.*

Sa 29 SUK 61, Clark 14, Sayit-Yüsüp 29

- 1 yıl aram ay bir y(a)ñıka maña
- 2 . . yuñlaklık böz kerg(e)k bolup bedrüztin
- 3 elig . . . baglık böz alıp meniñ esen
- 4 tigin atlıg küñümni bedrüzke elig iki
- 5 baglık bözke toguru tomlutu sattım bu satıg
- 6 bözni bitig kılmış kün üze men bedrüz bir
- 7 egsüksüz tükel s(a)n(a)p qarılup birdim men
- 8 baçaq y(i)me bir egsüksüz tükel s(a)n(a)p k(a)rıl(a)p
- 9 aldım bu men baçaq satmış kişiğe meniñ aqam
- 10 inim urugum tugmışım onlukum yüzlüküm
- 11 alımçım birimçim kim kim me bolup çam çarım
- 12 kılsarlar bu men satmış kişiğe miñ yıl tümen
- 13 künke tegi bedrüz erklig bolzun t(a)plasar özi
- 14 tutzun t(a)plamasar adın kişiğe ötkürü satzun
- 15 bu kişiğe çam çarım kılmasun apam birök
- 16 erklig beg işi ilçi yalavaç küçin tutup
- 17 yulayın alayın tiserler bu kişi t(e)ng iki kişi
- 18 birip me sözleri yorımazun çamladaçı kişi-
- 19 ler qorlug bolzun bu bitig tuda
- 20 bedrüz korsuz bolzun bu bitigke tanuq
- 21 çoğı tanuq mısır k(a)ya kuz tanuq beg t(e)mir
- 22 kuz tanuq yağ sılğa bu nişan tamga men baçaknıñ ol
- 23 men alp baçaqqa inçge aytıp bitidim
- 24 bu nişan men tanuq çoqınıñ ol
- 25 bu nişan men tanuq mısır k(a)ya kuznıñ ol
- 26 bu nişan men tanuq beg t(e)mir kuznıñ ol
- 27 bu nişan men tanuq yağ sılğanın ol
- 28 bu baş bitig
- 29 esen tiginıñ ol
- 30 bu esen

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 yıl ilk ay(ının) bir(inci) gü(nü)nde bana
- 2 . . kullanmak için pamuk kumaş gerek olup Bedrüz'den
- 3 elli . . . bağlı pamuk kumaş alıp benim Esen
- 4 Tigin adlı kölemi Bedrüz'e elli çift
- 5 katlı pamuk kumaşa doğrudan sattım. Bu satış (bedeli)
- 6 pamuk kumaşı anlaşma yapılan günde ben Bedrüz bir
- 7 eksiksiz tamamen sayıp ölçüp verdim. Ben
- 8 Baçak da bir eksiksiz tamamen sayıp ölçüp
- 9 aldım. Bu ben Baçak satığım köleye benim ağabeyim
- 10 kardeşim, akrabam, çocuğum, onluğum, yüzlüğüm,
- 11 alacaklım, borçlum her kim olursa itiraz
- 12 ederlerse bu ben(im) sattığım köleye bin yıl on bin
- 13 güne dek Bedrüz sahip olsun. İsterse kendisi
- 14 kullansın. İstemezse başka kişiye devretsın.
- 15 Bu köleye itiraz edilmesin. Ve eğer
- 16 güçlü bey ve nüfuzunu (veya) elçi gücünü kullanıp
- 17 geri alayım derlerse bu köle(ye) denk iki kişi
- 18 verip sözleri geçersiz olsun. İtiraz eden kişiler
- 19 sorumlu olsun. Bu anlaşma(ya) sahip olarak
- 20 Bedrüz sorumlu olmasın (zarar görmsin). Bu anlaşmaya tanık
- 21 Çoğı. Tanık Mısır Kaya Kuz. Tanık Bey Temir
- 22 Kuz. Tanık Yag Sılga. Bu nişan damga ben Baçak'nındır.
- 23 Ben Alp Baçak'a böyle sorup yazdım.
- 24 Bu nişan ben tanık Çokı'nındır.
- 25 Bu nişan ben tanık Mısır Kaya Kuz'undur.
- 26 Bu nişan ben tanık Beg Temir Kuz'undur.
- 27 Bu nişan ben tanık Yag Sılga'nındır.
- 28 Bu esas anlaşma
- 29 Esen Tigin'indir.
- 30 Bu Esen.

Ex 01 SUK 64, Clark 47, U 3907 Usp 30, Sayit-Yüsüp 30

- 1
- 2 . . . virya açari karşı
- 3 . . . s . . . n almış PWZKN
- 4 yaruk üner v(i)rharlıkka
- 5 v(i)rharğa sanlıg
- 6 yitmiş kaya açarika birip kas
- 7 altınkı kavlalık ortakı yarıg
- 8 açari virya açari alıp tegşürüşüp
- 9 nuñ sıçısı öñtün yınak yol
- 10 yınak yol kidin yınak yaruk üner v(i)rharlık
- 11 tagtın yınak kumluk v(i)rharlık
- 12 niñ ortuk çug adırar bu tört sıçılık
- 13 yir üze öküş kaya açari yitmiş kaya
- 14 açari erklig bolzun taplasar özi tutzun
- 15 taplamasar adın kişike ötkürü satzun
- 16 karşı açariniñ virya açariniñ içim(i)z
- 17 inim(i)z tugmışım(ı)z kadaşım(ı)z kim y(i)me çam çarım
- 18 kılmazunlar çam çarım kılıp alayın yulayın
- 19 tiserler bu yir tinginçe iki yir öküş
- 20 kaya açari olarka y(a)ratu birip yulup alzun
- 21 yultaçı kişi korluk bolzun öküş kaya
- 22 olar korsuz bolzun altınkı ulug kavlalık-
- 23 ka sun yolu biz karşı açari virya açari
- 24 olar almış kavlalık ortakı yer içinte erür
- 25 tanuk kıtay bürt tanuk ozmış tanuk
- 26 ögrünç kaya tanuk kotana bu t(a)mga
- 27 biz karşı açariniñ virya açariniñ
- 28 ol men ineçük ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1
- 2 . . . *Virya Açari Karşa*
- 3 . . . *s . . . n almış PWZKN*
- 4 *ışıklı manastıra*
- 5 *manastıra ait*
- 6 *Yetmiş Kaya Açari 'ye verip kas*
- 7 *aşağıdaki bahçe ortadaki kaya*
- 8 *Açari Virya Açari alıp takas edip*
- 9 *nun sınırı doğu tarafından yol*
- 10 *tarafından yol batı tarafından ışık çıkan manastır*
- 11 *kuzey tarafından kumluk manastır*
- 12 *nin ortak çalılık ayırır. Bu dört sınırlı*
- 13 *yere Öküş Kaya Açari Yitmiş Kaya*
- 14 *Açari sahip olsun. İsterse kendileri kullansın.*
- 15 *İstemezlerse devretsinler.*
- 16 *Karşa Açari 'nin Virya Açari 'nin ağabeyimiz,*
- 17 *kardeşimiz, çocuğumuz, akrabamız her kimse itiraz*
- 18 *etmesinler. İtiraz edip geri alayım*
- 19 *derlerse bu yer dengince iki yer Öküş*
- 20 *Kaya Açari onlara hazırlayarak verip geri alsın.*
- 21 *Geri alan kişi sorumlu olsun. Öküş Kaya*
- 22 *onlar sorumlu olmasın (zarar görmesin). Aşağıdaki büyük bahçeye (giden)*
- 23 *su yolu biz Karşa Açari, Virya Açari 'nindir.*
- 24 *Onlar(in) aldığı bahçenin ortasındaki yer içindedir.*
- 25 *Tanık Kıtay Bürt. Tanık Ozmış. Tanık*
- 26 *Öğrünç Kaya. Tanık Kotana. Bu damga*
- 27 *biz Karşa Açari 'nin, Virya Açari 'nindir.*
- 28 *Ben İneçük sorup yazdım.*

Ex 02 SUK 66, U 5237, Sayit-Yüsüp 31

- 1 biş şıg
- 2 қа yanturup teñ bolup
- 3 yene yol toġantaķı y(a)rım eñiz yirim-
- 4 ni қайыmtuқа теғгүрүшүп үзүлүшүп
- 5 timiz bu yirke miñ yıl tümen күn-
- 6 ke tegi қайыmtu erklig bolzun taplasar
- 7 özi tutzun taplamasar adın kişike
- 8 ötkürü s(a)tzun tip bitig
- 9 birdim(i)z bu yirte biz torçı yolçı ilçi
- 10 üç aķa inilerniñ soñ bayan urug tarıg
- 11 ünüp kim kim me bolup çam çarım қılmazun-
- 12 lar tanuқ tapmış tanuқ қара baһşı t(a)nuқ
- 13 ma қ(a)ya t(a)nuқ temür қ(a)ya bu nişan biz
- 14 üçegüniñ ol men torçı aķa inilerke
- 15 ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 *beş şığ*
- 2 *a çevirip denk olup*
- 3 yine *Yol Togan'daki yarım eniz yerimi*
- 4 *Kayımtu'yla değiştirip anlaşıp*
- 5 *timiz. Bu yere bin yıl on bin güne*
- 6 *ke dek Kayımtu sahip olsun. İsterse*
- 7 *kendisi kullansın. İstemezse başka kişiye*
- 8 *devretsin diye senet*
- 9 *verdik. Bu yerde biz Torçı, Yolçı, İlçi*
- 10 *üç ağabey (ve) kardeşlerin önceki sonraki soy sopları*
- 11 *gelip her kim olursa itiraz etmesinler.*
- 12 *Tanık Tapmış. Tanık Kara Bahşı. Tanık*
- 13 *ma Kaya. Tanık Temür Kaya. Bu nişan biz*
- 14 *üçümüzündür. Ben Torçı ağabey (ve) kardeşlere*
- 15 *sorup yazdım.*

Ex 03 SUK 67, U 5280, Sayit-Yüsüp 32

- 1
.....
- 2 altı şıg atl(ı)g yirimin
.....
- 3 tegi teşgürüşüp
.....
- 4 künke tegi sevinçi tutuñ erklig bolzun taplasar . . .
- 5 taplamasar adın kişike ötkürü satzun biziñ
.....
- 6 m v(i)rhar sanlıg şeli sngisdvri bolup kim kim me
.....
- 7 kılmazunlar apam birök erklig beg işi küçin
.....
- 8 yulayın tiser sözleri yorumazunlar t(a)nuķ
.....
- 9 ir turmış t(a)nuķ . . . kargu bu nişan biz şeliler
.....
- 10 ögrünç k(a)ya şelilerke ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1
.....
- 2 *altı şıg adlı yerimi*
...
- 3 *kadar değiştirip*
.....
- 4 *güne dek Sevinçi Tutun sahip olsun. İsterse . . .*
- 5 *istemezse başka kişiye devretsin. Bizim*
.....
- 6 *ünlü manastır rahibi ile olup her kim*
.....
- 7 *etmesinler. Ve eğer güçlü bey ve nüfuzunu*
.....
- 8 *geri alayım derse sözleri geçersiz olsun. Tanık*
.....
- 9 *İr Turmuş. Tanık . . . Kargu. Bu nişan biz Şeliler*
.....
- 10 *Öğrünç Kaya Şeliler'e sorup yazdım.*

RH 01 SUK 70, Clark 29, U 5270, Usp 86, Sayit-Yüsüp 33

1 tavışgan yıl üçünç

2 kaymış sağunka . . . yağağa

3 boltı vr(a)rdağı açari beg

4 yağağa tutdum yağasın

5 elig künpuğa üzüşdümüz

6 negü irti birti kalsar

7 bilmez men men açari bilürmen

8 beg bars tanuk kutlug

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Tavşan yıl(inin) üçüncü*

2 *Kaymış Sangun'a . . . kiralamak*

3 *oldu. Manastırdaki Açari Bey*

4 *kiraladım. Kirasını*

5 *elli kuanpuya anlaştık*

6 *Herhangi vergisi kalırsa*

7 *sorumlu olmam. Ben Açari sorumlu olurum*

8 *Beg Bars. Tanık Kutlug*

RH 02 SUK 70, U 5267, Sayit-Yüsüp 34

1 it yıl üçünç ay biş yañıka maña

2 atız yir yağakan k(e)rgek boltı altım : matay

3 sözleştim(i)z çoço kidin yoryur kırk

4 tanuķ wang tarħan ğatgın

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Köpek yıl(ının) üçüncü ay(ının) beş(inci) gününde bana*

2 *atız yir yağakan k(e)rgek boltı altım : matay*

3 *sözleştim(i)z çoço kidin yorur kırk*

4 *tanuķ wang tarħan ğatgın*

RH 03 SUK 71, Clark 32, Usp 87, Sayit-Yüsüp 35

- 1 tavışgan yıl aram ay bir yañıka men aram
- 2 k(a)ya kınısun birle yuñlaklık ço k(e)rgek bolup
- 3 töküzteki tarıg tarımağka yirni altmış aqka
- 4 apamka on iki sıtır ço yaqasın iligte
- 5 alıp birürmen tanuq sısıdu tanuq toyın bu
- 6 tamga bişiq ol men kına özüm bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 Tavşan yıl(ının) ilk ay(ının) bir(inci) gün(ün)de ben Aram
- 2 Kaya, Kınısun ile kullanmak için ço gerek olup
- 3 Töküz'deki ekin ekmek için (olan) yeri Altmış Ak'a
- 4 dedeme on iki sıtır ço kirasıyla elden
- 5 alıp veririm. Tanık Sııdu. Tanık Toyın. Bu
- 6 damga beşi(miz)indir. Ben Kına kendim yazdım.

RH 04 SUK 72, Clark 30, U 5272, Usp 2, Sayit-Yüsüp 36

- 1 tağıgu yıl ikinti ay on yañıka
- 2 maña bay t(e)mürke kepez tarıgu
- 3 yir kergek bolup t(e)miçinin
- 4 bu suvtağı uturu borluğun on
- 5 t(e)ñ kepez yaқақа tuttum bu
- 6 on t(e)ñ kepezni küz yañıda
- 7 başı taşı birle birür men bu
- 8 borluğunıñ negü kim қalanı қavıtı
- 9 bolsar men t(e)miçi bilür men қulı
- 10 t(e)mür bilmez tanuқ nom қulı
- 11 tanuқ bulat bu nişan men t(e)miçi-
- 12 niñ ol men t(e)miçi ök
- 13 bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 Tavuk yıl(ının) ikinci ay(ının) on(uncu) gün(ün)de
- 2 bana Bay T(e)mür'e pamuk ekecek
- 3 yer gerek olup T(e)miçi'nin
- 4 bu suyun karşısındaki bağıını on
- 5 t(e)n pamuk (karşılığında) kiraladım. Bu
- 6 on t(e)n pamuğı güz mevsiminde
- 7 tamamıyla veririm. Bu
- 8 bağıın herhangi қalanı қavıtı (vergisi)
- 9 olursa ben T(e)miçi sorumluyum. Kulı
- 10 T(e)mür sorumlu değil. Tanık Nom Kulı.
- 11 Tanık Bulat. Bu nişan ben T(e)miçi-
- 12 nindir. Ben T(e)miçi kendim (bizzat)
- 13 yazdım.

RH 05 SUK 73, Clark 26, U 5271 Usp 11, Sayit-Yüsüp 37

- 1 biçin yıl aram ay iki
- 2 yañıka maña temür bukağa
- 3 tarıg tarıgu yir kergek bolup
- 4 k(a)yımtunıñ çaķçaķtaķı ilçi
- 5 birleki teñ ülüşlög yirin
- 6 iki şıg yaķaķa tut(t)um bu
- 7 yiri eñiz tutsa birim
- 8 alım kelse men temür buķa bilür
- 9 men kayımtu bilmez ulug birim
- 10 kelse ol arķalıķ bolur t(a)nuk
- 11 mısır tanuk sanga bu nişan
- 12 men temür buķanıñ ol men
- 13 kayımtu temür buķaķa
- 14 ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 *Maymun yıl(ının) ilk ay(ının) iki(nci)*
- 2 *gün(ün)de bana Temür Buka 'ya*
- 3 *ekin ekecek yer gerek olup*
- 4 *K(a)yımtu 'nun Çaķçaķ'daki İlçi*
- 5 *ile denk hisseli yerini*
- 6 *iki şığa kiraladım. Bu*
- 7 *yiri anızlık tutsam birim*
- 8 *alım (vergi) kelse ben Temür Buka sorumluyum.*
- 9 *Ben Kayımtu sorumlu değilim. Büyük birim (vergi)*
- 10 *gelirse o üstlenir. Tanık*
- 11 *Mısır. Tanık Sanga. Bu nişan*
- 12 *ben Temür Bukanın'dır. Ben*
- 13 *Kayımtu, Temür Buka 'ya*
- 14 *sorup yazdım.*

RH 06 SUK 74, Clark 27, U 5268, Usp 66, Sayit-Yüsüp 38

- 1 biçin yıl aram ay iki
- 2 maña tınsıduğa yir kergek
- 3 çikezteki tarıg neteg
- 4 küley yazlıg küzlüg
- 5 yarım şıg tarıg iki
- 6 ür yaka birgü kerek
- 7 bu yirke eñiz tuta
- 8 kelse men tinsidu bilür
- 9 men ulug birim bolsa
- 10 -lık bolur tanuķ kutlug
- 11 tanuķ k
- 12 ol men boķsadu
- 13 bitidim bu köni
- 14 -lık ol

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 *Maymun yıl(ının) ilk ay(ının) iki*
- 2 *bana Tınsıdu'ya yer gerek*
- 3 *Çikez'deki ekin nasıl*
- 4 *sürülmemiş yarlayı baharlık ve güzlük*
- 5 *yarım şıg ekin iki*
- 6 *darı karşılığında verecek*
- 7 *Bu yere anızlık tuta*
- 8 *gelse ben Tinsidu sorumlu*
- 9 *Ben büyük birim (vergi) olsa*
- 10 *-lık olur. Tanık Kutlug*
- 11 *Tanık k*
- 12 *dır. Ben Boksadu*
- 13 *yazdım. Bu doğru*
- 14 *lıkdır.*

RH 07 SUK 75, Clark 28, U 5273, Usp 28, Sayit-Yüsüp 39

- 1 tağıgu yıl ikinti ay sekiz y(i)g(i)mike
- 2 maña ilçike tarıg tarıgu yir kergek
- 3 bolup kayımtunıñ yol togantaķı yarım
- 4 eñiz yirin anuķķa tuttum bu yirke
- 5 neçe urug batsar ikegü teñ üntürüp
- 6 tarır biz bolmış tüşin teñ üleşür-
- 7 biz bu yirke birim alım kelser ikegü
- 8 teñ bilırbiz bu sözke tanuķ ķaya
- 9 baķşı tanuķ ķisim bu nişan men ilçı-
- 10 niñ ol men mısır şıla ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 *Tavuk yıl(ının) ikinci ay(ının) on sekiz(in)de*
- 2 *bana İlçi'ye ekin ekecek yer gerek*
- 3 *olup Kayımtu'nun Yol Togan'daki yarım*
- 4 *anızlık yerini hazırlamak için tuttum. Bu yere*
- 5 *ne kadar tohum ekilirse ikimiz eşit yetiştirip*
- 6 *bıçeriz. Ürünü eşit paylaşıyoruz.*
- 7 *Bu yere birim alım (vergi) gelirse ikimiz*
- 8 *eşit sorumlu oluruz. Bu söze Tanık Kaya*
- 9 *Baķşı. Tanık isim. Bu nişan ben İlçi-*
- 10 *nindir. Ben Mısır Şıla sorup yazdım.*

RH 08 SUK 76, Clark 31, U 5269, Sayit-Yüsüp 40

- 1 yunt yıl altınç ay sekiz
- 2 y(i)g(i)rmike maña mısırğa yür tarı-
- 3 gu yir kergek bolup kayımtu-
- 4 nuñ sıgaptakı yarım eñiz
- 5 yirin anuqqa tuttum bu yirke
- 6 niçe urug batsa ikigü teñ
- 7 alırbiz bu yirke birim alım
- 8 kelse ikirer yarım bilşip
- 9 birürbiz tanuq Eşgekçi
- 10 señe bu nişan men kayımtu
- 11 ol bitidim
- 12
- 13

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 *At yıl(inın) altıncı ay(inın) on sekiz(in)de*
- 2 *bana Mısır'a darı ekecek*
- 3 *yer gerek olup Kayımtu'nun*
- 4 *Sıgap'taki yarım anızlık*
- 5 *yerini hazırlamak için tuttum. Bu yere*
- 6 *ne kadar tohum ekilirse ikimiz eşit*
- 7 *alırız. Bu yere birim alım (vergi)*
- 8 *gelirse ikimiz yarım (eşit) sorumlu olup*
- 9 *veririz. Tanık Eşgekçi*
- 10 *Senge. Bu nişan ben Kayımtu*
- 11 *dur yazdım.*
- 12
- 13

RH 09 SUK 77, U 5275 U 5274, Sayit-Yüsüp 41

- 1 togrulka yir
- 2 kergek bol açariniñ
- 3 berk togantakı bir eniz
- 4 yirin anuqka tuttum
- 5 örtgünte anuq bolmışta
- 6 iki şıg arpanıñ tüşin
- 7 tilik togrul alır tört
- 8 küri arpa men tilik togrul
- 9 bulda açarıka birip altı küri
- 10 bulda açari
- 11 üntürüp
- 12
- 13 bu yirke
- 14 k(e)lse iki ülüş tilik togrul
- 15 birür men bulda bir ülüş
- 16 birür men . . . y(i)ne üç şıg
- 17 arpatın artuq batsa ikigü
- 18 teñ urug üntürüp
- 19 tarır biz men kaşmirlık
- 20 bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 *Togrul'a yer*
- 2 *gerek ol Açari'nin*
- 3 *Berk Togan'daki bir anızlık*
- 4 *yeri hazırlamak için tuttum.*
- 5 *Harman yerinde hazır olduğu zaman*
- 6 *iki şıg arpanın ürünü*
- 7 *Tilik Togrul alır. Dört*
- 8 *küri arpa ben Tilik Togrul*
- 9 *Bulda Açari'ye verip altı küri*
- 10 *Bulda Açari*
- 11 *yetiştirip*
- 12 *.*
- 13 *bu yere*
- 14 *gelse iki pay Tilik Togrul*
- 15 *veririm. Bulda bir pay*
- 16 *veririmYine üç şıg*
- 17 *arpadan fazla ekilirse ikimiz*
- 18 *eşit tohum yetiştirip*
- 19 *ekeriz. Ben Kaşmirlik*
- 20 *yazdım.*

RH 10 SUK 78, U 5276, Sayit-Yüsüp 42

- 1 onunç ay
- 2 -ka maña temür
- 3 tarıgu yir
- 4 p k(a)yımtunıñ
- 5 ilçi bile ki-
- 6 y(a)rım eñiz yirin
- 7 tuttum bu yirke
- 8 batsa ikigü
- 9 üp
- 10 üleşip alır-
- 11 yirke eñiz
- 12 alım kelse
- 13 bilürbiz
- 14 tanuķ saña
- 15 temür buķa
- 16 in
- 17 u

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 onuncu ay
- 2 -a bana Temür
- 3 ekecek yer
- 4 p K(a)yımtu'nun
- 5 İlçi ile ki-
- 6 yarım anızlık yerini
- 7 tuttum Bu yere
- 8 ekilirse ikimiz
- 9 üp
- 10 paylaşıp alır-
- 11 yere anız
- 12 alım (vergi) gelse
- 13 sorumlu oluruz.
- 14 Tanık Sanga
- 15 Temür Buka
- 16 in
- 17 u

RH 11 SUK 79-80, Clark 31, U 5277, Sayit-Yüsüp 43

- 1 yunt yıl altınç ay sekiz
- 2 y(i)g(i)rmike maña mısırka yür
- 3 tarıgu yir kergek bolup qayımtu-
- 4 nıñ sıqaptakı ilçi bile ülüş-
- 5 lüg maña teger y(a)rım eñiz yir
- 6 yene üstünki yirni mısırka birip
- 7 altın y(a)rım eñiz yirni anuq-
- 8 qa birdim bu yirke niçe urug
- 9 batsa ikigü t(e)ñ üleşip alır biz
- 10 alım birim kelse ik(i)rer t(e)ñ bilişip
- 11 t(e)ñ birürbiz tanuq eşgekçi tanuq
- 12 s(e)ñe bu nişan men t(e)mürnüş . . men
- 13 qayımtu temürke ayıtıp
- 14 özüüm bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 *At yıl(ının) altıncı ay(ının) on sekiz(in)de*
- 2 *bana Mısır'a darı*
- 3 *ekecek yer gerek olup Kayımtu'nun*
- 4 *Sıkap'daki İlçi ile ortak*
- 5 *bana düşen yarım anızlık yer*
- 6 *yine üstündeki yeri Mısır'a verip*
- 7 *alttaki yarım anızlık yeri hazırlamak*
- 8 *için verdim. Bu yere ne kadar tohum*
- 9 *ekilirse ikimiz eşit paylaşıp alırız.*
- 10 *Alım birim (vergi) gelse ikimiz eşit soumlu olup*
- 11 *eşit veririz. Tanık Eşekçi. Tanık*
- 12 *S(e)nge. Bu nişan ben T(e)mür'ün(dür). Ben*
- 13 *Kayımtu Temür'e sorup*
- 14 *kendim yazdım.*

RH 12 SUK 80-81, U 5279, Sayit-Yüsüp 44

- 1 tañ kepezi
- 2 borluğun yirniñ
- 3 kalanı bolsar
- 4 men t(e)miçi bilür men
- 5 bay t(e)mür bilmez t(a)nuğ
- 6 tükel y(a)ña t(a)nuğ koyın
- 7 bu nişan men t(e)miçi
- 8 niñ ol men özüm
- 9 bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 *tang pamuğu*
- 2 *üzüm bağının yerin*
- 3 *. kalanı (vergesi) olursa*
- 4 *ben T(e)miçi sorumlu olurum.*
- 5 *Bay T(e)mür sorumlu olmaz. Tanık*
- 6 *Tükel Y(a)nga. Tanık Koyn.*
- 7 *. Bu nişan ben T(e)miçi'nindir.*
- 8 *Ben kendim*
- 9 *yazdım.*

RH 13 SUK 81-82, Clark 24 U 5265, Usp 3, Sayit-Yüsüp 45

- 1 yunt yıl altınç ay on y(a)ñıka
- 2 m(a)ña s(a)ranguçka uzunka bargu
- 3 eşek ulag kergek bolup kıbrıdu-
- 4 nuñ eşekin onarka toköz otuz-
- 5 luğ bözke terke altım
- 6 katabatın yanmısta bu eşek-
- 7 ni teri birle köni birür-
- 8 men eşekni teri birle birmes(e)r
- 9 men s(a)rkuıtağı maımura birle
- 10 ülüslüg yirimni iki tüzin
- 11 tarıp yişün bu eşek barır-
- 12 ta kelirte taş t(e)gil bolsar biş
- 13 yaşar yaratu eşekig birür-
- 14 men eşekni birginçe bu
- 15 yir(i)mni yizün tip
- 16 nişan çizip bitig birdim
- 17 tanuğ il buka t(a)nuğ
- 18 isigi men qarım
- 19 s(a)ranguçka üç kata
- 20 ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 *At yıl(ının) altıncı ay(ının) on(uncu) gününde*
- 2 *bana Saranguç 'a uzun yola gidecek*
- 3 *eşek ulak gerek olup Kıbrıdu 'nun*
- 4 *eşğini onlu yirmi dokuz*
- 5 *pamuğa kiraladım.*
- 6 *Kutaba 'dan döndüğünde bu eşği*
- 7 *kirası ile doğru bir şekilde veririm.*
- 8 *Eşği kirası ile vermezsem*
- 9 *S(a)rkuş'daki Mahmura ile*
- 10 *hisseli yerimi iki eşit biçimde*
- 11 *ekip (ürünü) alın. Bu eşek gidip*
- 12 *gelirken kaybolursa beş*
- 13 *yaşındaki eşği hazırlayarak veririm.*
- 14 *Eşği verinceye kadar bu*
- 15 *yerimi kullansın diye*
- 16 *nişan çizip anlaşma yaptım.*
- 17 *Tanık İl Buka. Tanık*
- 18 *İsigi. Ben Karım*
- 19 *S(a)ranguç 'a üç defa*
- 20 *sorup yazdım.*

RH 14 SUK 83, Clark 25, Sayit-Yüsüp 46

- 1 yunt yıl ikinti ay
- 2 tokuz yañıka maña tölek
- 3 temürke terken ud
- 4 kergek bolup umar-
- 5 nıñ ala udn terken
- 6 aldım bu udnıñ
- 7 teriñge küz yañıta
- 8 iki şıg tarıg üç şıg
- 9 yür birürmen bu ud-
- 10 nıñ ölser ıdsar
- 11 men umar birür men yok
- 12 bolsar men bilürmen
- 13 bu udnı onunç ay
- 14 bağırçakka teginç
- 15 işletmek boldun
- 16 tanuq nom kılı tanuq
- 17 köküş ıaya bu nişan
- 18 meniñ ol men tölek
- 19 temür özüñ bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 *At yıl(ının) ikinci ay(ının)*
- 2 *dokuz(uncu) gün(ün)de bana Tölek*
- 3 *Temür'e kiralık sığır*
- 4 *gerek olup Umar'ın*
- 5 *ala sığırını kiraladım.*
- 6 *Bu sığırın*
- 7 *kirası için güz mevsiminde*
- 8 *iki şıg tahıl üç şıg*
- 9 *darı veririm. Bu sığırın*
- 10 *ölmesi hâlinde veya kaçarsa*
- 11 *ben Umar sorumlu olurum. Kaybolursa*
- 12 *ben sorumlu olurum.*
- 13 *Bu sığırı onuncu aya kadar*
- 14 *arabalı kullanmaya*
- 15 *sahip oldum.*
- 16 *Tanık Nom Kulu. Tanık*
- 17 *Köküs Kaya. Bu nişan*
- 18 *benimdir. Ben Tölek*
- 19 *Temür kendim yazdım.*

Lo 01 SUK 86, Clark 15 U 5233, Usp 85, Sayit-Yüsüp 48

- 1 tağıgu yıl altınç ay bir yañıka men inal barska
- 2 yüz kanpu k(e)rgek boltı yoqtırta altım iki
- 3 it yıl altınç ay bir yañıka elig kanpu başıta
- 4 urup yüz elig kanpu birür men bu
- 5 –çı totok tanuk kenç bars
- 6 bu

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 *Tavuk yıl(ının) altıncı ay(ının) ilk gün(ün)de ben İnal Bars'a*
- 2 *yüz kuanpu gerek oldu. Yoktır'dan aldım. İki*
- 3 *köpek yıl(ının) altıncı ay(ının) ilk gü(ün)de elli kuanpu faiz*
- 4 *koyup yüz elli kuanpu veririm. Bu*
- 5 *–çı Totok. Tanık Kenç Bars*
- 6 *bu*

Lo 02 SUK 86, U 5232, Sayit-Yüsüp 49

- 1 y(i)g(i)rmike maña abıçқа kuanpu
- 2 di açari begte miñ kuanpu altım
- 3 kuanpuқа ay sayu seşürmetin
- 4 kuanpu birginçe men abiç örü qodı bolsarmen
- 5 enük birle köni birzün bu savda tanuq
- 6 buqaçı sa tanuq tıbaşsı qotıç
- 7 arslan . . tamga biz üçegünüñ ol
- 8 yikçi alpyegen sangun . .

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 yirmi(sin)de bana Abıç'a Kuanpu
- 2 di Açari Beg'den bin kuanpu aldım.
- 3 Kuanpuya her ay karıştırmadan
- 4 kuanpu verinceye kadar ben Abıç kaybolursam
- 5 Enük ile doğru bir şekilde versin. Bu söze tanık
- 6 Bugaçı sa Tanık Tibahşı Kotıç.
- 7 Arslan . . damga biz(im) üçümüzündür.
- 8 Yikçi Alpyegen Sangun . .

Lo 03 SUK 87, Sayit-Yüsüp 50

- 1 . . . yıl törtünç ay tokuz yeg(i)rmike maña ilte
- 2 p artmışta altmış üç kuanpuğa altım s
- 3 i-ta kapıg kiriçeteki küp üze bir
- 4 gınça kap yarılısar kölük bertinser
- 5 men artmış bilirmen bu süçüg bi
- 6 kıryakuz köni birsün t(a)nuq yogu
- 7 biz ekegünüñ ol bu süçüg algalı
- 8 miş intü berirmen

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 . . . yıl(ının) dördüncü ay(ının) on dokuz(un)da bana İlte
- 2 p Artmış'tan altmış üç kuanpu aldım. S
- 3 i-ta Kapıg Kiriçe'deki küpte bir
- 4 gınça kap yarılırsa yük hayvanı zarar görürse
- 5 ben Artmış sorumlu olurum. Bu şarap bi
- 6 Kıryakuz doğru bir şekilde versin. Tanık Yogu
- 7 biz ikimizindir. Bu şarabı almak için
- 8 miş İntü veririm.

Lo 04 SUK 88, U 5399, U 6068, Sayit-Yüsüp 51

- 1 yırn yıl altınç ay sekiz yañıka men kutlug
- 2 y(e)gen toñatan yüz kampu algu erti bir
- 3 elig kampuğa koçotakı kışnaqka
- 4 sayu iki yogun böz kirür tağı kin ögen
- 5 savım yorımazun y(e)gen toña savım
- 6 yorızun tanuq alp k tiñ turgan kutlug
- 7 kutlug

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 Yılan yıl(ının) altıncı ay(ının) sekiz(inci) gün(ün)de ben Kutlug
- 2 Y(e)gen Tona'dan yüz kampu alacaktım. Bir
- 3 elli kampağa Koço'daki Kışnak'a
- 4 sayarak iki kalın pamuk kumaş girer ve sonra Ögen
- 5 sözüm geçerli olmasın. Y(e)gen Tona sözüm
- 6 geçerli olsun. Tanık Alp K tin Turgan Kutlug
- 7 Kutlug

Lo 05 SUK 89, Sayit-Yüsüp 52

- 1 ud yıl üçünç ay bir yañıka
2 kergek boltı teg . . . yüz
3 ay bir yañıka yüz elig
4 inçe örü qotı
5 oglum t(u)rdu kün arslan ikegü köni birzün çam
6 kılmazun men qut arslan sañunnuñ oglum t(u)rdu

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 Sığır yıl(ının) üçüncü ay(ının) ilk gün(ün)de
2 gerek oldu. Teg . . . yüz
3 ay(ının) bir gün(ün)de yüz elli
4 böyle ortadan kaybolur(sam)
5 oğlum T(u)rdu (ve) Kün Arslan ikisi doğru bir şekilde versin. İtiraz
6 etmesin. Ben Kut Arslan Sanun'un oğlum T(u)rdu

Lo 06 SUK 89, Clark 18, U 5231, Usp 63, Sayit-Yüsüp 53

- 1 ud yıl ikinti ay bir yañıka maña
- 2 büdüs tutuğa napçıkda kidiz k(e)rgek
- 3 bolup arslan sıñkur ogulta bir kidiz altı
- 4 bözke altım birle barmış arķış yanmışta
- 5 altı böz birip ıdurmen arķıştın ıdmasar-
- 6 men birer ay birer böz asıg birle könü birür-
- 7 men kaç ay tutsar bu oķ yañça asıgı
- 8 birle köni birürmen böz biriginçe yoķbar bolsar
- 9 evtekiler köni birzün tanuķ yigen taş ogul
- 10 bu tamga men büdüs tutuñnuñ ol

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 *Sığır yıl(ının) ikinci ay(ının) ilk gün(ün)de bana*
- 2 *Büdüs Tutu'a Napçık'ten keçe g(e)rek*
- 3 *olup Arslan Sinkur Ogul'dan bir keçe(yi) altı*
- 4 *pamuk kumaş (karşılığında) aldım. Bununla beraber gitmiş (olan) kervan döndüğünde*
- 5 *altı pamuk kumaş verip gönderirim. Kervanla göndermezsem*
- 6 *birer ay birer pamuk kumaş faizi ile doğru bir şekilde veririm.*
- 7 *Kaç ay tutarsam faizi yasaya göre*
- 8 *ile doğru bir şekilde veririm. Pamuk kumaş verinceye kadar kaybolursam*
- 9 *evdekiler doğru bir şekilde versin. Tanık Yigen Taş Ogul.*
- 10 *Bu damga ben Büdüs Tutun'undur.*

Lo 07 SUK 90, Clark 1, U5230, Usp 18, Sayit-Yüsüp 54

- 1 küskü yıl törtünç ay bir yañıka
- 2 maña bolmışka asıgka kümüş
- 3 kergek bolup k(a)ra ogulta altı s(ı)tır
- 4 kümüş altım kaç ay tutsar men ay
- 5 sayu birer yarım bakır kümüş asıg-
- 6 ı bile köni birürmen birginçe yok
- 7 bar bolsar men kişim tüzük köni
- 8 birzün tanuk borlukçı tanuk er buka
- 9 .. tamga men bolmışnıñ ol men
- 10 yığına tutuñ ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 Fare yıl(ının) dördüncü ay(ının) ilk gün(ün)de
- 2 bana Bolmuş'a faiz karşılığında gümüş
- 3 gerek olup K(a)ra Ogul'dan altı s(ı)tır
- 4 gümüş aldım. Kaç ay tutarsam her
- 5 ay (için) birer yarım bakır gümüş faizi ile
- 6 doğru bir şekilde veririm. Verinceye kadar kaybolursam
- 7 eşim Tüzük doğru bir şekilde
- 8 versin. Tanık Borlukçı. Tanık Er Buka.
- 9 (Bu) damga ben Bolmuş'ındır. Ben
- 10 Yığına Tutun sorup yazdım.

Lo 08 SUK 91, Clark 2, Usp 52, Sayit-Yüsüp 55

1 küskü yıl toközunç ay iki y(i)g(i)rmike maña bolmışka asıg-
2 ka kümüş kergek bolup işirete üç s(ı)tır kümüş altım
3 kaç ay tutsar men ay sayu birer bakır kümüş asıgı
4 bile köni birürmen birginçe yok bar bolsar men kişim tüz-
5 ük köni birzün tanuk borlukçı tanuk başara bu tamga
6 men bolmışnıñ ol men yığına tutuñ ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 Fare yıl(ının) dokuzuncu ay(ının) on iki(sin)de bana Bolmuş'a faiz
2 karşılığında gümüş gerek olup İşirete'den üç s(ı)tır gümüş aldım.
3 Kaç ay tutarsam her ay birer bakır gümüş faizi
4 ile doğru bir şekilde veririm. Verinceye kadar kaybolursam eşim Tüzük
5 doğru bir şekilde versin. Tanık Borlukçı. Tanık Başara. Bu damga
6 ben Bolmuş'ındır. Ben Yığına Tutun sorup yazdım.

Lo 09 SUK 92, Clark 3, Usp 47, Sayit-Yüsüp 56

- 1 tağıgu yıl bişinç ay sekiz yañıka maña
- 2 bolmışka kümüş kergek bolup kösünçite
- 3 tört satır kümüş altım bir ayta birer
- 4 bakır kümüş asıg birle köni birürmen
- 5 birginçe iştin taştın bolsarmen inim
- 6 . . Y X T CY köni birzün tanuñ
- 7 borlukçı tanuñ kişeçük bu tamga men
- 8 bolmışnıñ ol men yamçurtu ayıtıp
- 9 bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 Tavuk yıl(ının) beşinci ay(ının) sekiz(inci) gün(ün)de bana
- 2 Bolmuş'a gümüş gerek olup Kösunçi'den
- 3 dört satır gümüş aldım. Bir ayda birer
- 4 bakır gümüş faizi ile doğru bir şekilde veririm.
- 5 Verinceye kadar kaybolursam kardeşim
- 6 . . Y X T CY doğru bir şekilde versin. Tanık
- 7 Borlukçı. Tanık Kişecük. Bu damga ben
- 8 Bolmuş'ındır. Ben Yamçurtu sorup
- 9 yazdım.

Lo 10 SUK 92-93, Clark 4, Usp 113, Sayit-Yüsüp 57

- 1 toñuz yıl ikinti ay altı
- 2 otuzka maña şivsadu tutuğa
- 3 kümiş kergek bolup şinsun şali-
- 4 te on s(ı)tır kümiş altım onıñ
- 5 ay on yañıka tegimçe birür
- 6 men birginçe yok bar bolsar
- 7 men inim ozmış togrıl köni . . .
- 8 birzün tanuğ arkagur inal
- 9 t(a)nuğ sarıg toyın tanuğ öküz
- 10 togrıl tanuğ kent kaya
- 11 t(a)nuğ artı inal bu tamga
- 12 bizniñ ikegünüñ ol men
- 13 şivsadu tutuğ ayıtım bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 Domuz yıl(ının) ikinci ay(ının) yirmi
- 2 altı(sın)da bana Şivsadu Tutun'a
- 3 gümüş gerek olup Şinsun Şali'den
- 4 on s(ı)tır gümüş aldım. Onuncu
- 5 ay(ın) on(uncu) gün(ün)de uygun bir şekilde veririm.
- 6 Verinceye kadar kaybolursam
- 7 ben(im) kardeşim Ozmış Togrıl doğru bir şekilde . . .
- 8 versin. Tanık Arkagur İnal
- 9 Tanık Sarıg Toyın. Tanık Öküz
- 10 Togrıl. Tanık Kent Kaya.
- 11 Tanık Artı İnal. Bu damga
- 12 bizim ikimizindir. Ben
- 13 Şivsadu Tutun sordum. Yazdım.

Lo 11 SUK 93, Sayit-Yüsüp 58

- 1 yañıka maña çivkuy
- 2 böz kergek bolup işigite yüz böz
- 3 ay tutsamen ay tu . . . p asığı
- 4 n birginçe yok bar bolsamen evteki-
- 5 ler birzün bu tamga men çivkuvnıñ ol men
- 6 ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 gün(ün)de bana Çivkuy
- 2 pamuk kumaş gerek olup İşigi'den yüz pamuk kumaş
- 3 ay tutarsam ay tu . . . p faizi
- 4 n verinceye kadar kaybolursam evdekiler
- 5 versin. Bu damga ben Çivkuv'undur. Ben
- 6 sorup yazdım.

Lo 12 SUK 94-95, Clark 11, Usp 34, Sayit-Yüsüp 59

- 1 on iki böz ol
- 2 biçin yıl törtünç ay biş
- 3 yañıka biz sısı körüke
- 4 ikegüke böz kergek bolup
- 5 okuytın üçer böz aldım-
- 6 mız küz yañıka altırar
- 7 bözni köni birirbiz birmedin
- 8 keçürserbiz il yañınça
- 9 asıgı birle köni birürbiz
- 10 birginçe bar yok bolsarbiz
- 11 inimiz çisun seje evteki-
- 12 ler birle köni birzünler
- 13 tanuk ilçi tanuk temür
- 14 turmış bu nişan bizniñ ol
- 15 men körü sısıka ayıtıp
- 16 özüm bitidim
- 17 bütün birdi

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 *On iki pamuk kumaştır.*
- 2 *Maymun yıl(ının) dördüncü ay(ının) beş(inci)*
- 3 *gün(ün)de biz Sısı (ve) Körük'e*
- 4 *ikimize pamuk kumaş gerek olup*
- 5 *Okuy'dan üçer pamuk kumaş aldık.*
- 6 *Güz mevsim(in)de altışar*
- 7 *pamuk kumaşı doğru bir şekilde veririz. Vermeden*
- 8 *geçirirsek ülke hukukuna göre*
- 9 *faizi ile doğru bir şekilde veririz.*
- 10 *Verinceye kadar kaybolursak*
- 11 *kardeşimiz Çisun Sene evdeki-*
- 12 *ler ile doğru bir şekilde versinler.*
- 13 *Tanık İlçi. Tanık Temür*
- 14 *Turmuş. Bu nişan bizimdir.*
- 15 *Ben Körü Sısı'ya sorup*
- 16 *kendim yazdım.*
- 17 *Tamamen verdi.*

Lo 13 SUK 95-96, U 5255, Sayit-Yüsüp 60

- 1 tağıgu yıl üçünç ay
- 2 biş yegermike maña marlan-
- 3 ğa asıgka böz kergek bolup
- 4 kayımtutın üç y(a)rım
- 5 tas böz altım yañıta
- 6 yiti tas böz birürmen
- 7 birmedin keçürsermen il
- 8 y(a)ñınça asıgı bile köni
- 9 birürmen birginçe bar yok
- 10 bolsar men inim suryaşiri
- 11 evtekiler bile köni birzün-
- 12 ler t(a)nuq temür t(a)nuq
- 13 seņe bu nişan men marlannıñ
- 14 ol men marlan özüm
- 15 bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 *Tavuk yıl(ının) üçüncü ay(ının)*
- 2 *on beş(in)de bana Marlan'a*
- 3 *faizi ile pamuk kumaş gerek olup*
- 4 *Kayımtu'dan üç y(a)rım*
- 5 *kalın pamuk kumaş aldım. Zamanında*
- 6 *yedi kalın pamuk kumaş veririm.*
- 7 *Vermeden geçirirsem ülke*
- 8 *töresine göre faizi ile doğru bir şekilde*
- 9 *veririm. Verinceye kadar kaybolursam*
- 10 *kardeşim Suryaşiri*
- 11 *evdekiler ile doğru bir şekilde versinler.*
- 12 *T(a)nık Temür. Tanık*
- 13 *Sene. Bu nişan ben Marlan'ındır.*
- 14 *Ben Marlan kendim*
- 15 *yazdım.*

Lo 14 SUK 97, Clark 12, U 5262, Usp 10, Sayit-Yüsüp 61

- 1 luu yıl ikinti ay biş
- 2 otuzka maña torçıka süçüg-
- 3 ke böz kergek bolup k(a)yımtutın
- 4 bir y(a)rım böz aldım küz yañı-
- 5 ka otuzar tenbin süçügni
- 6 bir kap birürmen birmedin
- 7 keçürser men il yañınça
- 8 asıgı bile köni birürmen
- 9 birginçe bar yok bolsarmen
- 10 oglum temür buka evteki-
- 11 ler bile köni birzünler tanuk
- 12 kara bahşı tanuk temür bu nişan
- 13 men torçınıñ ol men özüm
- 14 bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 Ejderha yıl(ının) ikinci ay(ının) yirmi
- 2 beş(in)de bana Torçı'ya şarap (karşılığında)
- 3 pamuk kumaş gerek olup K(a)yımtu'dan
- 4 bir y(a)rım pamuk kumaş aldım. Güz mevsim(in)de
- 5 otuzar tenbin şarabı
- 6 bir kap veririm. Vermeden
- 7 geçirirsem ülke töresine göre
- 8 faizi ile doğru bir şekilde veririm.
- 9 Verinceye kadar kaybolursam
- 10 oğlum Temür Buka evdeki-
- 11 ler ile doğru bir şekilde versinler. Tanık
- 12 Kara Bahşı. Tanık Temür. Bu nişan
- 13 ben Torçı'nındır. Ben kendim
- 14 yazdım.

Lo 15 SUK 98, Clark 13, U 5257, Usp 29, Sayit-Yüsüp 62

- 1 yılan yıl üçünç ay iki yañıka maña
- 2 kıryağuzka böz kergek bolup
- 3 vapdutin iki bağ
- 4 böz aldım yañıda iki şıg
- 5 tarıg birürmen birmedin keçürser-
- 6 men il y(a)ñınça tüşi birle
- 7 köni birürmen birginçe bar yok
- 8 bolsamen meniñ samduküteki paynı
- 9 bile teñ üleşülüg yarım anız
- 10 yirte m(a)ña teger bölük üleş-
- 11 lüg yirim birzün t(a)nuğ
- 12 tapmış t(a)nuğ mısır bu
- 13 nişan men kıryakuznıñ ol
- 14 men torçı kıryakuzka ayıtıp
- 15 bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 Yılan yıl(ının) üçüncü ay(ının) iki(nci) gün(ün)de bana
- 2 Kıryakuz'a pamuk kumaş gerek olup
- 3 Vapdu'dan iki bağ
- 4 pamuk kumaş aldım. Zamanında iki şıg
- 5 ekin veririm. Vermeden geçirirsem
- 6 ülke hukukuna göre faizi ile
- 7 doğru bir şekilde veririm. Verinceye kadar kaybolursam
- 8 benim Samdukü'deki payı(m)
- 9 ile eşit hisseli yarım anızlık
- 10 yerde bana düşen bölüm(ü) hisseli
- 11 yerimi versin. Tanık
- 12 Tapmış. Tanık Mısır. Bu
- 13 nişan ben Kıryakuz'undur.
- 14 Ben Torçı Kıryakuz'a sorup
- 15 yazdım.

Lo 16 SUK 99, Clark 10, U 5264, Usp 8, Sayit-Yüsüp 63

- 1 yıl ar(a)m ay üç yañıka
- 2 il t(e)mürke t(a)var kergek
- 3 senge baytemür ikegütin
- 4 bir tavar altım bu tavarnıñ
- 5 s(a)tıgı elig tas bözni aram
- 6 ay içinte birürmen birmedin
- 7 keçürsermen birke bir қоşup birür-
- 8 men birginçe bar yok bolsarmen arıg
- 9 tigin evtekiler birle köni
- 10 birzün tanuñ çoluk bu nişan men il
- 11 t(e)mürniñ ol

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 yıl ilk ay(ının) üç(üncü) gün(ün)de
- 2 İl T(e)mür'e hayvan gerek
- 3 Sene (ve) Baytemür'(den) ikisinden
- 4 bir hayvan aldım. Bu hayvanın
- 5 satış (bedeli) elli kalın pamuk kumaşı ilk
- 6 ay(ın) içinde veririm. Vermeden
- 7 geçirirsem bire bir katıp veririm.
- 8 Verinceye kadar kaybolursam Arıg
- 9 Tigin evdekiler ile doğru bir şekilde
- 10 versin. Tanık Çoluk. Bu nişan ben İl
- 11 T(e)mür'ündür.

Lo 17 SUK 99-100, U 5968, U 5971, Sayit-Yüsüp 64

1 yunt yıl sekizinç ay altı otuzka men
2 kuintu bekümişke tuvasti küri üze toköz
3 şığ toköz küri arıg silig bugday ikiki tüş-
4 ke birgü birdim men bekümiş kuintutın
5 toköz küri bugday arıg silig altım bu bugday
6 iki tüşü sekizinç ayın kuintuğa yıyıp
7 birürmen bu savda tanuğ içim er tanuğ
8 teşik tanuğ vapdu tanuğ kutlug bars bu tamga
9 men berkümişniñ ol

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *At yıl(ının) sekizinci ay(ının) yirmi altı(sın)da ben*
2 *Kuintu Bekümiş'e Tuvasti'nin küri(si) ile dokuz*
3 *şıg dokuz küri temiz bugday(ı) iki kat faizli*
4 *geri ödeme (şartıyla) verdim. Ben Bekümiş Kuintu'dan*
5 *dokuz küri temiz buğday aldım. Bu buğday(ı)*
6 *iki (kat) faizi ile sekizinci ayda Kuintu'ya toplayıp*
7 *veririm. Bu sözde tanık ağabeyim Er. Tanık*
8 *Teşik. Tanık Vapdu. Tanık Kutlug Bars. Bu damga*
9 *ben Berkümiş'indir.*

Lo 18 SUK 100, İstanbul 9, Sayit-Yüsüp 65

0 it yıl üçü

1 it yıl altınç ay yiti y(a)ñıka

2 maña k(a)lımduka bugday kergek

3 bolup irinçiplıtın iki y(a)rım

4 tagar bugday aldım bu bugdayka

5 on altı yaşlıg y(e)g(i)rmi yaşlıg

6 katun kişini iki y(a)r(a)tu

7 kişini yidinç aynıñ on

8 bişte çoçoğa tegürüp birür men

9 ol kim künte birmeser men

10 kün t(e)ri bile birürmen

11 birginçe bar yok bols(a)rmen

12 inim çanaşiri evt(e)kiler bile

13 köni birzünler t(a)nuķ toyın

14 bu nişan men k(a)lımtunıñ ol

15 bu nişan men tanuķ toyınnıñ ol

16 bu nişan men tanuķ esen buķanıñ ol

17 men k(a)lımtu özüm bititim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 0 Köpek yıl(ının) üçü
- 1 Köpek yıl(ının) altıncı ay(ının) yedinci gün(ün)de
- 2 bana K(a)lımtu 'ya buğday gerek
- 3 olup İrinçipli 'dan iki y(a)rım
- 4 çuval buğday aldım. Bu buğdaya
- 5 on altı yaşlı (ve) yirmi yaşlı iki
- 6 kadın köleyi hazırlayarak
- 7 köleleri yedinci ay(ın) on
- 8 beş(in)de Koço 'ya ulaştırıp veririm.
- 9 O günde vermezsem
- 10 günlük kirası ile veririm.
- 11 Verinceye kadar kaybolursam
- 12 kardeşim Çanaşiri evdekiler ile
- 13 doğru bir şekilde versinler. T(a)nık Toyın.
- 14 Bu nişan ben K(a)lımtu 'nundur.
- 15 Bu nişan ben tanık Toyın 'ındır.
- 16 Bu nişan ben tanık Esen Buka 'nındır.
- 17 Ben K(a)lımtu kendim yazdım.

Lo 19 SUK 101-102, Sayit-Yüsüp 66

1 bars yıl altınç ay iki otuzka maña yigedmiş-
2 ke tüşke üür k(e)rgek bolup çanaқта vaptso tu-
3 nuñ kürisi üze iki şıg üür altım yañıta
4 arqalıq tüşı birle köni birürmen birginçe yokbar
5 bolsar men oglum kaysun köni birzün tanuq baçak
6 tanuq kumaru bu tamga biz ikegünün ol men vaptso tu bitidim
7 yigedmişniñ
8 ög bitigi

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 Kaplan yıl(ının) altıncı ay(ının) yirmi iki(sin)de bana Yigedmiş'e
2 faizi ile mısır g(e)rek olup Çanak'tan Vaptso Tu-
3 nun kürisi ile iki şıg mısır aldım. Zamanında
4 destek faizi ile doğru bir şekilde veririm. Verinceye kadar kaybolursam
5 oğlum Kaysun doğru bir şekilde versin. Tanık Baçak.
6 Tanık Kumaru. Bu damga biz ikimizindir. Ben Vaptso Tu yazdım.
7 Yigedmiş'in
8 ana belgesidir.

Lo 20 SUK 102-103, U 5256, Sayit-Yüsüp 67

- 1 yunt yıl üçünç . .
- 2 biş otuzka maña mısır-
- 3 ka tüşike yur kergek
- 4 kayımtutın tört küri . . .
- 5 aldım yañıda altınç . .
- 6 içinte men sekiz küri yur
- 7 köni birürmen birmedin keçürser-
- 8 men il y(a)ñınça tüşi bile
- 9 birürmen birginçe bar yok bolsar-
- 10 men inim temür köni birzün
- 11 t(a)nuş terbiş t(a)nuş señe . .
- 12 nişan men mısırnıñ ol men
- 13 kayımtu mısırka ayıtıp
- 14 özüm bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 *At yıl(ının) üçüncü . .*
- 2 *yirmi beş(in)de bana Mısır'a*
- 3 *faizi ile darı gerek*
- 4 *Kayımtu'dan dört küri . . .*
- 5 *aldım. Zamanında altıncı . .*
- 6 *içiden ben sekiz küri darı*
- 7 *doğru bir şekilde veririm. Vermeden geçirirsem*
- 8 *ülke hukukuna göre faizi ile*
- 9 *veririm. Verinceye kadar kaybolursam*
- 10 *kardeşim Temür doğru bir şekilde versin.*
- 11 *T(a)nık Terbiş. T(a)nık sene . .*
- 12 *nişan ben Mısır'ındır. Ben*
- 13 *Kayımtu Mısır'a sorup*
- 14 *kendim yazdım.*

Lo 21 SUK 103, U 5254, Sayit-Yüsüp 68

- 1 koyın yıl ikinti ay biş y(a)ñıka-
- 2 ka maña toñamağa tüşke yur
- 3 kergek bolup k(a)yımtutun bir
- 4 şıg yur altım küz yañıda
- 5 bir y(a)rım şıg yur köni birür
- 6 men birmedin keçürsermen il y(a)ñın-
- 7 ça tüşi bile köni birzün-
- 8 ler birginçe bar yok bolsar-
- 9 men inim barçaķı evtekiler
- 10 bile köni birzünler tanuķ
- 11 temür tanuķ seņe bu nişan
- 12 men tañamanıñ ol men mısır
- 13 şıla toñamağa ayıtıp
- 14 bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 Koyun yıl(ının) ikinci ay(ının) beşi(nci) gün(ün)de
- 2 bana Tonamak'a faizi ile mısır
- 3 gerek olup K(a)yımtu'dan bir
- 4 şıg mısır aldım. Güz mevsiminde
- 5 bir buçuk şıg mısır(ı) doğru bir şekilde veririm.
- 6 Ben vermeden geçirirsem ülke hukukuna göre
- 7 faizi ile doğru bir şekilde versinler.
- 8 Verinceye kadar kaybolursam
- 9 kardeşim Barçakı evdekiler
- 10 ile doğru bir şekilde versinler. Tanık
- 11 Temür. Tanık Sene. Bu nişan
- 12 ben Tanama'nındır. Ben Mısır
- 13 Şıla Tonamak'a sorup
- 14 yazdım.

Lo 22 SUK 104, U5253, Sayit-Yüsüp 69

- 1 biçin yıl törtünç ay sekiz
- 2 y(i)g(i)rmike büz üdke arslan
- 3 buğa ada kulun alp miñ
- 4 buğa aryaşiri t(e)mir y(i)ne
- 5 t.m.. mısır başlap on-
- 6 luklarğa t(a)rıg kergek bolup
- 7 kayımtu bahşıtn bir
- 8 aldımız küz y(a)ñı-
- 9 ta tört küri bile
- 10 iki şıg t(a)rıg birürbiz
- 11 bu nişan biz onlukların ol

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 *Maymun yıl(ının) dördüncü ay(ının) on*
- 2 *sekiz(in)de Büz Üdke, Arslan*
- 3 *Buğa, Ada Kulun Alp Miñ*
- 4 *Buğa, Aryaşiri T(e)mir y(i)ne*
- 5 *t.m.. Mısır'(dan) başlayıp on-*
- 6 *luklara ekin gerek olup*
- 7 *Kayımtu Bahşı'dan bir*
- 8 *. aldık. Güz mevsim(in)de*
- 9 *dört küri ile*
- 10 *iki şıg ekin veririz.*
- 11 *Bu nişan biz onluklarındır.*

Lo 23 SUK 105, Sayit-Yüsüp 70

- 1 t(a)kıgu yıl törtünç ay
- 2 tokuz otuzka maña kka
- 3 ögrüz temirke tüške tarıg
- 4 kerg(e)k bolup badruntın iki
- 5 küri tarıg aldım küz
- 6 yañıda otuz tembin bir kap
- 7 süçüg köni birürmen birginçe
- 8 bar yok bolsarmen inim kusı
- 9 evtekiler birle köni birzün-
- 10 ler tanuk b(e)g temir tanuk
- 11 mısır kaya bu nişan men
- 12 ögrüs temirniñ ol
- 13 men yogaşiri bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 Tavuk yıl(ının) dördüncü ay(ının)
- 2 yirmi dokuz(un)da bana ka
- 3 Ögrüz Temir'e faizi ile ekin
- 4 ger(e)k olup Badrun'dan iki
- 5 küri ekin aldım. Güz
- 6 mevsiminde otuz tembin bir kap
- 7 şarabı doğru bir şekilde veririm. Verinceye kadar
- 8 kaybolursam kardeşim Kusı
- 9 evdekiler ile doğru bir şekilde versinler.
- 10 Tanık B(e)g Temir. Tanık
- 11 Mısır Kaya. Bu nişan ben
- 12 Ögrüs Temir'indir.
- 13 Ben Yogaşiri yazdım.

Lo 24 SUK 106, U 5252, Sayit-Yüsüp 71

- 1 biçin yıl törtünç ay on
- 2 yañıka maña kımırka tüşke
- 3 küñcit kergek bolup k(a)yımtutın
- 4 tört şın küñcit aldım küz
- 5 yañıta sekiz şın küñcit köni
- 6 birürmen birginçe bar yok bolsamen
- 7 inim ıdaba evtekiler bile
- 8 köni birzünler t(a)nuk temir
- 9 tanuk sepe bu nişan men ıdaba-
- 10 nın ol men kayımtu ıdabağa
- 11 ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 *Maymun yıl(ının) dördüncü ay(ının) on(uncu)*
- 2 *gün(ün)de bana Kımır'a faizi ile*
- 3 *susam gerek olup K(a)yımtu'dan*
- 4 *dört şın susam aldım. Güz*
- 5 *mevsiminde sekiz şın susam(ı) doğru bir şekilde*
- 6 *veririm. Verinceye kadar kaybolursam*
- 7 *kardeşim Idaba evdekiler ile*
- 8 *doğru bir şekilde versinler. T(a)nık Temir.*
- 9 *Tanık Sene. Bu nişan ben Idaba-*
- 10 *nındır. Ben Kayımtu Idabak'a*
- 11 *sorup yazdım.*

Lo 25 SUK 107, Usp37, Sayit-Yüsüp 72

- 1 biçin yıl törtünç ay
- 2 yiti yañıka maña çüri-
- 3 ke tüşke küñçit
- 4 kergek bolup kayımtutın
- 5 bir küri küñçit aldım
- 6 yañıta iki küri küñçit
- 7 köni birürmen birmedin
- 8 keçürsermen il y(a)ñınça tüşü
- 9 bile köni birürmen birginçe
- 10 bar yok bolsa men oglum
- 11 kara kuş evtekiler birle
- 12 köni birzünler tanuq
- 13 temür tanuq seçe bu
- 14 nişan men çüriniñ ol
- 15 men mısır şıla ayıtıp
- 16 bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 *Maymun yıl(ının) dördüncü ay(ının)*
- 2 *yedi(nci) gün(ün)de bana Çüri 'ye*
- 3 *faizi ile susam*
- 4 *gerek olup Kayımtu 'dan*
- 5 *bir küri susam aldım.*
- 6 *Zamanında iki küri susam(ı)*
- 7 *doğru bir şekilde veririm. Vermeden*
- 8 *geçirirsem ülke hukukuna göre faizi*
- 9 *ile doğru bir şekilde veririm. Verinceye kadar*
- 10 *kaybolursam oğlum*
- 11 *Kara Kuş evdekiler ile*
- 12 *doğru bir şekilde versinler. Tanık*
- 13 *Temür. Tanık Sene. Bu*
- 14 *nişan ben Çüri 'nindir.*
- 15 *Ben Mısır Şıla sorup*
- 16 *yazdım.*

Lo 26 SUK 108, U 5261, Usp20, Sayit-Yüsüp 73

- 1 tağıgu yıl ikinti
- 2 aynın yeti
- 3 yağıda mağa
- 4 suriyaşiriğa
- 5 küñçit kergek
- 6 bolup kayımtu
- 7 bahşıtn bir küri
- 8 küñçit aldım küz
- 9 yağıda iki küri
- 10 küñçit köni berür-
- 11 men berginçe bar yok
- 12 bolsar evt(e)ki-
- 13 ler köni birürmen
- 14 t(a)nuk kuldukaya
- 15 t(a)nuk eşgekçi
- 16 bu nişan men
- 17 suriyaşiriniñ ol

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 Tavuk yıl(ının) ikinci
- 2 ay(ının) yedi(nci)
- 3 gün(ün)de bana
- 4 Suriyaşiri 'ye
- 5 susam gerek
- 6 olup Kayımtu
- 7 Bahşı 'dan bir küri
- 8 susam aldım. Güz
- 9 mevsiminde iki küri
- 10 susam(ı) doğru bir şekilde veririm.
- 11 Verinceye kadar kaybolursam
- 12 evdekiler
- 13 doğru bir şekilde versin.
- 14 T(a)nık Kuldukaya.
- 15 T(a)nık Eşgekçi.
- 16 Bu nişan ben
- 17 Suriyaşiri 'nindir.

Lo 27 SUK 109, U 5258, Usp 27, Sayit-Yüsüp 74

- 1 biçin yıl törtünç ay
- 2 biş yañıka maña somaş-
- 3 iriқа түшке күнçit
- 4 kergek bolup қайыmtutın
- 5 öz patır bile on iki
- 6 patır күнçit aldım күз
- 7 yañıda y(i)girmi iki patır
- 8 күнçit көни birürmen
- 9 birmedin keçürsermen il
- 10 y(a)ñınça түши bile көни birür-
- 11 men birginçe bar yoқ bolsar-
- 12 men inim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 *Maymun yıl(ının) dördüncü ay(ının)*
- 2 *beş(inci) gün(ün)de bana Somaş-*
- 3 *iri 'ye faizi ile susam*
- 4 *gerek olup Kayımtu'dan*
- 5 *kendi kase(m) ile on iki*
- 6 *kase susam aldım. Güz*
- 7 *mevsiminde yirmi iki kase*
- 8 *susam(ı) doğru bir şekilde veririm.*
- 9 *Vermeden geçirirsem*
- 10 *ülke yasasına göre faizi ile doğru bir şekilde*
- 11 *veririm. Verinceye kadar kaybolursam*
- 12 *ben kardeşim*

Lo 28 SUK 110, U5259, Usp 7, Sayit-Yüsüp 75

- 1 küskü yıl altınç ay on y(a)ñıka
- 2 maña kaysıduka tüške küñcit
- 3 kergek bolup il t(e)mirtin bir küri
- 4 küñcit altım küz iki küri kün-
- 5 çit birürmen birm(e)din keçürsermen il
- 6 y(a)ñınça tüşi bile birür birginçe
- 7 bar yok bolsarmen inim kaşuk ev-
- 8 t(e)kiler bile köni birzünler tanuk
- 9 kıpçak tanuk büzgek bu nişan
- 10 m(e)niñ ol men kayşıdu özüm
- 11 bitidim
- 12 bu bitig

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 Fare yıl(ının) altıncı ay(ının) on(uncu) gün(ün)de
- 2 bana Kaysıdu'ya faizi ile susam
- 3 gerek olup İl T(e)mir'den bir küri
- 4 susam aldım. Güz (mevsiminde) iki küri susam
- 5 veririm. Verm(e)den geçirirsem ülke
- 6 hukukuna göre faizi ile verir(im). Verinceye kadar
- 7 kaybolursam kardeşim Kaşuk ev
- 8 d(e)kiler ile doğru bir şekilde versinler. Tanık
- 9 Kıpçak. Tanık Büzgek. Bu nişan
- 10 benimdir. Ben Kayşıdu kendim
- 11 yazdım.
- 12 Bu belge.

Lo 29 SUK 111, U 5263, Usp 70, Sayit-Yüsüp 76

- 1 toñuz yıl üçünç ay altı yeg(i)rmike
- 2 maña üsineke kepez kerek bolup sauriya
- 3 şiritin tört tañ kepez tüške altım
- 4 küz yañıta yiti tañ kepez köni berürmen
- 5 birginçe bar yok bolsarmen inim budruk evtekiler
- 6 birle birürmen birmedin keçürsermen il yañınça
- 7 asıgı birle berürmen bu nişan men tanuñ buyan k(a)ya
- 8 tanuñ sası kudlug k(a)ya
- 9 bu nişan men üsineniñ ol
- 10 men togluñ toña ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 Domuz yıl(ının) üçüncü ay(ının) on altısında
- 2 bana Üsine'ye pamuk gerek olup Sauriya
- 3 Şiri'den dört tañ pamuk(u) faizi ile aldım.
- 4 Güz mevsiminde yedi tañ pamuk(u) doğru bir şekilde veririm.
- 5 Verinceye kadar yok olursam kardeşim Budruk evdekiler
- 6 ile versin. Vermeden geçirirsem ülke hukukuna göre
- 7 faizi ile veririm. Bu nişan ben tanık Buyan K(a)ya'(nındır).
- 8 Tanık Sası Kudlug K(a)ya
- 9 Bu nişan ben Üsine'nindir.
- 10 Ben Togluğ Tona sorup yazdım.

Lo 30 SUK 112, U 5260, Usp1, Sayit-Yüsüp 77

- 1 koyın yıl üçünç ay iki otuzka
- 2 maña miñ t(e)mürke tüşke bor kergek
- 3 bolup turı başıstın yarım kap bor
- 4 altım küz y(a)ñıda bir bir kap
- 5 süçüg köni birürmen birm(e)din
- 6 keçürsermen il y(a)ñınça tüşı
- 7 bile köni birürmen birginçe bar
- 8 yok bols(a)r men nom kulı evt(e)ki-
- 9 ler bile köni birzünler t(a)nuş
- 10 tesek turmış t(a)nuş buldan bu nişan
- 11 men miñ temürniñ ol men turmış miñ
- 12 temürke ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 Koyun yıl(ının) üçüncü ay(ının) yirmi ikisinde
- 2 bana Min T(e)mür'e faizi ile şarap gerek
- 3 olup Turı Başı'dan yarım kap şarap
- 4 aldım. Güz mevsiminde bir kap
- 5 şarap(ı) doğru bir şekilde veririm. Vermeden
- 6 geçirirsem ülke hukukuna göre faizi
- 7 ile doğru bir şekilde veririm. Verinceye kadar
- 8 kaybolursam Nom Kulı evdekiler
- 9 ile doğru bir şekilde versinler. T(a)nık
- 10 Tesek Turmuş. Tanık Buldan. Bu nişan
- 11 ben Mi Temür'ündür. Ben Turmuş Min
- 12 Temür'e sorup yazdım.

Ad 01 SUK 116, Clark 65, Sayit-Yüsüp 80

- 1 it yıl bir y(i)rminç ay altı otuzka maña kaytsu tutuñ
- 2 ka yuñlaklık t(a)var k(e)rgek bolup titsu atl(ı)g oglumnı çintsu
- 3 ayakga tegimligke süt sevinçi yarım yastuñ alıp ogul-
- 4 luñ birtim bu titsu atl(ı)g ogul çintsu ayagka tegimlig-
- 5 ke bar erginçe könin bişigin tapınıp ayagka tegimlik-
- 6 te kin tört yolu boş öz köñülinçe barzun men
- 7 çintsu ayagka tegimlignıñ inim içim oglum kam
- 8 kadaşım ilmezün tartmazun apam birök ilgli tartglı
- 9 sağınsar savları yorımazun yasatakı kınka tegzün-
- 10 ler men kaytsu tutuñnıñ titsuñ men başlap inim içim
- 11 kam kadaşım erklig beg işiniñ küçin tutup
- 12 üntürürmen tiserler savları yorımazunlar
- 13 ögödey süsinge iki yürüñ atan ötünüp ambi
- 14 balık tarugalarıña ederke yaraşu at birip çintsu
- 15 ayagka tegimlikke birke iki birip ağır kınka
- 16 tegir biz tanuñ kütülmüş tanuñ buyan toña
- 17 tanuñ ked burhan men kaytsu tutuñ öz ilgim bitidim
- 18 bu tamga biz ikegüniñ ol men titsu yme başşımka
- 19 köni tapınmadın kideyin tisermen bu bitigteki kınka
- 20 tegirmen bu tamga men titsuñ ol

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 Köpek yıl(ının) on birinci ay(ının) yirmi altı(sın)da bana Kaytsu Tutun 'a
- 2 kullanmak için mal gerek olup Titsu adlı oğlumu saygıdeğer Çintsu 'ya
- 3 yetiştirme bedeli yarım yastuk alıp evlatlık
- 4 verdim. Bu Titsu adlı oğul saygıdeğer Çintsu 'ya
- 5 olabildiğince doğrulukla ve istekle hizmet edip saygıdeğer
- 6 (Çintsu 'dan) sonra dört yönde kendi istediği yere gitsin. Ben
- 7 saygıdeğer Çintsu 'nun kardeşim ağabeyim oğlum
- 8 akrabalarım karışmasın. Eğer karışmayı
- 9 düşünürlerse sözleri geçersiz olsun. Yasadaki cezaya çarptırılsınlar.
- 10 Ben Kaytsu Tutun 'un kardeşim ağabeyim
- 11 akrabalarım güçlü bey ve nüfuzunu kullanıp
- 12 alırım derlerse sözleri geçersiz olsun.
- 13 Ögöday ordusuna iki beyaz deve sunup Ambi
- 14 şehir(i) valilerine eyere yaraşır at verip saygıdeğer Çintsu 'ya
- 15 bire iki verip ağır cezaya
- 16 çarptırılsın(lar). Biz tanık Kutrulmuş, tanık Buyan Tona.
- 17 Tanık Ked Burhan. Ben Kaytsu Tutun kendi elim ile yazdım.
- 18 Bu damga biz ikimizindir. Ben Titsu da bahşıma
- 19 doğru bir şekilde tapınmadan gideyim dersem bu belgedeki cezaya
- 20 çarptırılırım. Bu damga ben Titsu 'nundur.

Ad 02 SUK 118, Clark 66, Sayit-Yüsüp 81

- 1 ud yıl sekizinç ay biş y(i)g(i)rmike men titsu ağam
- 2 ançuk bile aytışıp ağamnıñ boguzın yigedgli
- 3 alp bolmışka inim antsonı tuymışım(ı)z
- 4 toynağ şilavantiğa sūt sevinçi y(i)g(i)rmi s(ı)tır
- 5 kümüş alıp ogulluğ birtim(i)z men toynağ şilavanti
- 6 yme ogulum sambodu bile tüz ülüşlüg kılıp
- 7 ogullanu altım men titso bitig kılmış kün
- 8 üze y(i)g(i)rmi s(ı)tır kümüş tükel altım men toynağ
- 9 şila yme tükel birtim bukünki kün kün başlap inim
- 10 antsonı ilip tartıp çam çarım kılmağmen men
- 11 toynağ şila yme minita soñ piryanımtağı
- 12 negü orpağım telüküm bar erser ogulum
- 13 smbodu bile tüz üleşip alzunlar kayusı
- 14 bu savtın ağışsarbız birer yastuğ kuvar
- 15 birüşürbiz t(a)nuğ basa yalavaç t(a)nuğ
- 16 b(e)g turmış bu bitigni yaqşıdu tuñ bay y(a)ña
- 17 şila tayl . . du şilalarınñ üksinte kılıtım(ı)z
- 18
- 19 bu tamga biz ikegünüñ ol men algür tuñ
- 20 aytıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 Sığır yıl(ının) sekizinci ay(ının) on beş(in)de ben Titsu ağabeyim
- 2 Ançuk ile konuşup ağabeyimin karnımızı doyurması
- 3 zorlaştığı için kardeşim Antso 'yu akrabamız
- 4 Toynak Şilavanti 'ye süt sevinci (yetiştirme bedeli) yirmi s(ı)tır
- 5 gümüş alıp evlatlık verdik. Ben Toynak Şilavanti
- 6 de oğlum Sambodu ile eşit tutup
- 7 oğlanı aldım. Ben Titso anlaşma yapılan günde
- 8 yirmi s(ı)tır gümüş tamamen aldım. Ben Toynak
- 9 Şila da tamamen verdim. Bugünden itibaren kardeşim
- 10 Antso 'yu geri çağırıp itiraz etmem. Ben
- 11 Toynak Şila da "Benden sonra evimde
- 12 her ne yırtık delik (eşyam) varsa oğlum
- 13 Smbodu ile eşit paylaşp alsınlar. Hangisi
- 14 bu sözden cayarsa birer yastuk para cezası
- 15 veririz. T(a)nık Basa Yalavaç. T(a)nık
- 16 B(e)g Turmuş. Bu anlaşmayı Yakşıdu Tuñ Bay Y(a)ña
- 17 Şila tayl . . du Şilalar 'ın huzurunda yaptık.
- 18
- 19 Bu damga biz ikimizindir. Ben Algür Tun
- 20 sorup yazdım.

Ad 03 SUK 120, Clark 64, Usp 98, Sayit-Yüsüp 82

- 1 umugsuz urısız ƙalgay tip
- 2 bu iki oƖlanlarımta turmış atlıƖ
- 3 oƖlumrı sutbaƙƙa il törüsü
- 4 birle ogulluƙ birdim andın
- 5 şük kalmışta bu ogul sutmaƙ-
- 6 nıı birmiş aşın yip aymış
- 7 işin ƙılıp ogul törüsü birle
- 8 ölginçe köni bişig tapınzun
- 9 men sutbaƙ yme bu turmış atlıƖ
- 10 ogulrı özümte tugmışça
- 11 oƙ saƙınıp ƙız alıp birip
- 12 yene minde ogul ƙız tugsal ol
- 13 oƖlum birle teı tüz tutup
- 14 meniı evümteki barƙımtakı
- 15 negü kimimni orpaƙ ayıg sınıuƙ
- 16 barım bulguça bulsal neçe oƖlan-
- 17 larım bolsa ol oƖlanlar birle
- 18 teı öı ülüş ƙopu birürmen
- 19 apam birök bu ogulrıı küçin alıp
- 20 bodƙa tegmişte orunrı yigin
- 21 ƙılmayın edgü tutmayın ƙodı asıral
- 22 ƙişiçe tutsarmen ƙayuka barsar
- 23 öz köıülinçe tapınça barzun sutbaƙ-
- 24 nıı sözi yorımazun sutbaƙ yme
- 25 tugmış ogulları birle teı tutup
- 26 kelinlep birip edgü asırap
- 27 ogul törisinçe tutup ƙulyaƙ
- 28 boyın tolap ünermen kidermen tiser
- 29 törü yargu yosunı birle ata
- 30 yazmış yazuƙƙa tegzün tanuƙ
- 31 . . . temür tanuƙ arug bu nişan
- 32 tamgal men torçınıı ol
- 33 men iş ƙara torçı baışıƙa
- 34 inçe ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 umutsuz çocuksuz kalacak diye
- 2 bu iki oğlumdan Turmuş adlı
- 3 oğlumu Sutbak'a ülke yasasına göre
- 4 evlatlık verdim. Ondan (sonra)
- 5 sessiz kalıp bu oğul Sutbak'ın
- 6 verdiği yemeği yiyip söylediği
- 7 işi yapıp evlat kanunu ile
- 8 ölünceye kadar doğru bir şekilde istekli (olarak) hizmet etsin.
- 9 Ben Sutbak da bu Turmuş adlı
- 10 oğlu kendimden doğmuş gibi
- 11 koruyup kız alıp verip
- 12 yine benden oğul kız (çocuğum) doğarsa o
- 13 oğlum ile eşit tutup
- 14 benim evimdeki barkımdaki
- 15 herhangi bir şeyimi kötü, yırtık, kırık
- 16 eşyayı olduğu gibi bulsa nice çocuklarım
- 17 olsa o çocuklar ile
- 18 eşit payı doğru bir şekilde veririm.
- 19 Eğer bu oğlun gücü arttığında
- 20 büyüdüğünde yerini iyileştirmeden
- 21 iyi tutmadan aşağılık
- 22 kişi gibi davranırsam nereye giderse
- 23 kendi gönlünce istediği gibi gitsin. Sutbak'ın
- 24 sözü geçersiz olsun. Sutbak da
- 25 doğmuş çocukları ile eşit tutup
- 26 evlendirip verip iyi yetiştirip
- 27 evlat(lık) yasasına göre davranmasına rağmen kulak
- 28 boyun dolayıp (arkasını dönüp) "Çekip giderim" derse
- 29 töre ve kanun cezası ile baba(ya karşı)
- 30 işlenmiş cezaya çarptırılsın. Tanık
- 31 . . . Temür. Tanık Arug. Bu nişan
- 32 damga ben Torçı'nındır.
- 33 Ben İş Kara Torçı Başı'ya
- 34 böyle sorup yazdım.

Pl 01 SUK 124, Clark 68, Sayit-Yüsüp 83

- 1 toñuz yıl ar(a)m ay on yañıka maña kıytso
- 2 tutuñka yuñl(a)klık kümüş k(e)rgek bolup
- 3 özümte tugmış titso atl(ı)g oglumnı
- 4 çintso şılaka üç yıllık tutgug birtim
- 5 tutgug kümüşin inçe sözleşt(i)m(i)z on satır
- 6 kümüşke tutgug birtim bu on satır kümüşni
- 7 bitig kılmış kün üze men kıytso tu
- 8 tükel tartıp altım men çintso şıla yme
- 9 bir egşüksüz tükel birtim bu ogulqayağa bir
- 10 yılda bir üm köküşmek bir kıy bir uyuk ç(a)ruk
- 11 iki yılda bir çekrek üç yılda bir kürk
- 12 bile birürmen ogulq(ı)ya çintso şılanıñ evinteki-
- 13 ler bile yorıp ogırı tev kılsar tutgu kıpgu
- 14 yok ittik kılsarmen kıytso tu başımka bolur
- 15 bolur yalñuz yorıp ogırı tev kılsar yok
- 16 itük kılsar men kıytso tu başımka bolur
- 17 igleser yiti künki mün aş men çintso
- 18 şıla birürmen yiti künün kişser men kıytso
- 19 tu igelep alıp kün egşükin köni birürmen
- 20 iglep ölser yarım t(a)varı ölür yarım
- 21 t(a)varı tirilür tirilteçi t(a)var yene men
- 22 kıytso tu üze bolup köni birürmen üç
- 23 yıl tükemeginçe üntürmez men apam üntürür men
- 24 tiser men bu kümüşüg birmiş künün berüki
- 25 asıgı birle köni birürmen tanuk kıtdmış k(a)ya tanuk
- 26 sengiçün bu t(a)mga men kıytso tunuñ ol buyan k(a)ya bitidim
- 27 toñuz yıl ar(a)m ay on y(a)ñıka maña
- 28 kıytso tutuğa yuñlaklık tavar
- 29 kergek bolup titso atl(ı)g ogulumnı
- 30 çintso şılaka üç yıllık tutug

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 Domuz yıl(ının) ilk ay(ının) on(uncu) gün(ün)de bana Kaytso
- 2 Tutun'a kullanmak için gümüş gerek olup
- 3 benden doğmuş Titso adlı oğlumu
- 4 Çintso Şila'ya üç yıl için rehin verdim.
- 5 Rehin gümüşünü şöyle konuştuk: On satır
- 6 gümüşe rehin verdim. Bu on satır gümüşü
- 7 anlaşma yapılan günde ben Kaytso Tu
- 8 tamamen ölçüp aldım. Ben Çintso Şila da
- 9 bir eksiksiz tamamen verdim. Bu oğlancığa ilk
- 10 yılda bir pantolon, ceket, bir ayakkabı bir keçe çizme
- 11 iki(nci) yılda bir gömlek üç(üncü) yılda bir kürk
- 12 veririm. Oğlancık Çintso Şila'nın evindeki-
- 13 ler ile hırsızlık yaparsa alırsa
- 14 zarar verirse Çintso Şila sorumludur.
- 15 Yalnız başına hırsızlık yaparsa, alırsa
- 16 zarar verirse ben Kaytso Tu sorumlu olur(um).
- 17 Hastalanırsa yedi güne kadar yemeğini ben Çintso
- 18 Şila veririm. Yedi günden fazla sürerse ben Kaytso
- 19 Tu ilgilenip alıp gün gün (bedelini) doğru bir şekilde veririm.
- 20 Hastalanıp ölürse eşyalarının yarısı yok olur. Eşyalarının
- 21 yarısı kalır. Kalacak eşya(dan) yine ben
- 22 Kaytso Tu sorumlu olur doğru bir şekilde veririm. Üç
- 23 yıl geçmeyince geri vermem. Eğer "Geri veririm"
- 24 dersem bu gümüşü verdiğim günden beri (işleyen)
- 25 faizi ile doğru bir şekilde veririm. Tanık Kutdemiş K(a)ya. Tanık
- 26 Sengiçün. Bu d(a)mga ben Kaytso Tu'nundur. Buyan K(a)ya yazdım.
- 27 Domuz yıl(ının) ilk ay(ının) on(uncu) gün(ün)de bana
- 28 Kaytso Tutun'a kullanmak için mal
- 29 gerek olup Titso adlı oğlumu
- 30 Çintso Şila'a üç yıllık rehin (verdim).

Pl 02 SUK 127, Clark 67, Usp 51, Sayit-Yüsüp 84

- 1 sekiz otuzka maña kedireke yuñlaklık
- 2 özümte tugmış bolmış atlag toyın ogulumnı yegeķaya
- 3 sambokdu tutuņa yarım yastuk kümüşke tutug
- 4 bu tutug kümüşüg tutug birmiş kün üze men kedire biş
- 5 satır yarmaķ kümüş sanap altım men sambokdu tutuñ tükel birtim bu
- 6 bolmışķa sambokdu tutuñ erklig bolzun men sambokdu tutuñ birtke
- 7 . . . etser bolmışķa ton etük adaķ baş birmezmen ev teg yogun iş
- 8 işletser men ilniñ tutug y(a)ñınça birürmen ķalmış turuşı y(e)ñi
- 9 tutug y(a)ñınça bolzun tanuķ aķbıra tanuķ ķataķı bu tamga men kedireniñ ol
- 10 küskü yıl ikinti ay sekiz otuzka men kedire sambokdu tutuņa
- 11 birmiş bolmış atl(ı)g ogulumnıñ biş otuz satır kümüşni tükel altım tanuķ
- 12 men ķarımdu tutuñ kedireke ayıtıp bitidim bu t(a)mga men kedireniñ ol

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 on sekiz(in)de bana Kedire 'ye kullanmak için
- 2 benden doğmuş Bolmuş adlı rahip oğlumu Yegekaya
- 3 Sambokdu Tutun 'a yarım yastuk gümüşe rehin
- 4 bu rehin gümüşünü rehin verilen günde ben Kedire beş
- 5 satır gümüş parayı sayıp aldım. Ben Sambokdu Tutun tamamen verdim. Bu
- 6 Bolmuş 'a Sambokdu Tutun sahip olsun. Ben Sambokdu Tutun birte (vergiye)
- 7 . . . ederse Bolmuş 'a kıyafet ayakkabı giyim giyecek vermem. Evdeki gibi çok iş
- 8 işletirsem ülkenin rehin kanununa göre veririm. Davranışı
- 9 rehin kanununa göre olsun. Tanık Akbıra. Tanık Kataķı. Bu damga ben Kedire 'nindir.
- 10 Fare yıl(ının) ikinci ay(ının) yirmi sekiz(in)de ben Kedire Sambokdu Tutun 'a
- 11 verdiğim Bolmuş adlı oğlumun yirmi beş satır gümüş(ü)nü tamamen aldım. Tanık
- 12 Ben Karımdu Tutun Kedire 'ye sorup yazdım. Bu damga ben Kediren 'indir.

Em 01 SUK 130, Sayit-Yüsüp 85

- 1 luu yıl sekizinç ay altı otuzka men şivsay tayşı
- 2 ulug suuka buyanı tegzün anta basa aça ini ogullarka buyanı tegzün basa çoço il
- 3 beg(e)leriñe ançasılarka şazın uluglarıña ilke bodunka
- 4 kuvragka alku tınl(ı)g uguşıña anta basa baħşım ulugum kev baħşıka
- 5 meniñ öz bodumka kişimke oganlarımka basa esen togrıl turmış tutuñ
- 6 atay tutuñ ögrünç kız başaça başlap urugka kadaşka buyanı tegzün
- 7 tip meniñ patırta şükünthe kazganmış negü kimni satıp yulup çoçotakı
- 8 atay tutuñnuñ pinduñ atl(ı)g kırk yaşığ kıtay oganın nom bitig
- 9 bilir üçün tokuz y(a)stuk çao birip yulup altım men şivsay taysıka kişim-
- 10 ke ulug ogul bolup evimni barķımni igilep asırap yorızun biz munta
- 11 ötser şinkiñ sinin başlap oganlarım birle evimni tutup ayıtışıp
- 12 kengişıp yorızunlar oganlarım birle siguşu yaraşu umasar pinduñ evimteki
- 13 negüke kimke katılmadıñ öz bodı örü tagka kodı kumka b(a)rsar tört yolu
- 14 boş bolzun bu bitigteki söztin öñi bolsar biz
- 15 ulug suuka bir altun yastuk aça ini tegitler birer kümüş yastuk idukķutka
- 16 bir y(a)stuk şazın ayguçıka bir at kızgut ötünüp sözleri yorımazun
- 17 tanuk tört maharanç t(e)ñriler yiti eke baldız terimler yügerüki tanuk
- 18 koştır tanuk kudugçı esen tanuk terinçi bokşıñdu bu tamga
- 19 men şivsay tayşınıñ ol men tölek şivsay taysıka ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 Ejderha yıl(inın) sekizinci ay(inın) yirmi altı(sın)da ben Şivsay Tayşı
- 2 ulu majestelerine sevabı ulaşsın. Ondan sonra ağabey, kardeş, çocuklara sevabı ulaşsın. Sonra Koço il
- 3 beylerine, müffetişlere, din öğreticilerine, ülkeye, millete,
- 4 topluluklara, tüm yaratılmışlara, ondan sonra bahşım büyüğüm usta bahşıya
- 5 benim kendi aileme, eşime, çocuklarıma sonra Esen Togrıl, Turmuş Tutun
- 6 Atay Tutun, Ögrünç Kız (ve) Başaka(dan) başlayıp aileye, akrabaya sevabı ulaşsın
- 7 diye benim kazandığım her şeyi satıp Koço'daki
- 8 Atay Tutun'un Pindun adlı kırk yaşlı Kıtay kölesini dinî öğreti
- 9 bildiği için dokuz y(a)stuk çao verip aldım. Ben Şivsay Tayşı'ya eşime
- 10 büyük oğul olup evim(le) barkım(la) ilgilenerek, koruyup yaşasın. Biz bundan sonra
- 11 ölürsek Şinkin Sinin(den) başlayıp oğlanlarım ile evimi koruyup
- 12 anlaşarak yaşasınlar. Oğlanlarım ile Siguşu anlaşılamazsa Pindun evimdeki
- 13 hiçbir şeye kimseye dalaşmadan kendi isteğiyle yukarı dağa aşağı çöle gitse dört yolu (tüm yolu)
- 14 boş (açık) olsun. Bu anlaşmadaki sözden başka davranırsak biz
- 15 ulu majestelerine bir altun yastuk, ağabey, kardeş prenlere birer gümüş yastuk İdikut'a
- 16 bir y(a)stuk din öğreticilerine bir at ceza arz edip sözler(imiz) geçersiz olsun.
- 17 Tanık (dünyayı gözeten) dört Maharaja, yedi kız kardeş Tanrıçalar. Şu an tanık
- 18 Koştır. Tanık Kudugçı Esen. Tanık Terinçi Bokşındı. Bu damga
- 19 ben Şivsay Tayşı'nındır. Ben Tölek Şivsay Tayşı'ya sorup yazdım.

Wp 01 SUK 134, Clark 70, U 5243, Usp 78+82, Sayit-Yüsüp 87

- 1 küskü yıl sekizinç ay sekiz y(i)g(i)rmike
- 2 men tüşiki ağır igke t(e)gmişke
- 3 edgü ayıg bolgaymen tip kişim
- 4 sılañka bitig koddum mınta
- 5 kin erke begke t(e)gmetin evim-
- 6 ni tutup oglum altmış kıayanı
- 7 asırap yorızun oglum kıoşañ esen
- 8 kıaya olar ögey anamız bizke
- 9 t(e)gir alır biz tip almazun kıatıl-
- 10 mazunlar apam birök alır biz
- 11 tip çamlasarlal ulug süüke
- 12 bir altun yastuk oylan tigit-
- 13 lerke birer kümüş yastuk
- 14 içgerü agılıkka bir yastuk
- 15 içgerü agılıkka bir at birip
- 16 ağır kıy(ı)nka t(e)gip sözleri
- 17 yorımazun bu bitigni şutza
- 18 ked kı(a)ya tutuñ tükele kimtso
- 19 başlap kıuvrak tavgaç y(a)ña ikiçi
- 20 başlap bodun kıataşlarımız esene
- 21 olar üskinte birtim t(a)nuk iñe
- 22 t(a)nuk kıan toyn bu t(a)mga m(e)niñ ol
- 23 men kıaysin ayıtıp bitidim
- 24 bu t(a)mga men tavgaç y(a)ñanıñ ol
- 25 bu t(a)mga men esenenıñ ol

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 Fare yıl(ının) sekizinci ay(ının) on sekiz(in)de
- 2 ben Tüşiki ağır hastalığa tutulup
- 3 iyi veya kötü olacağım (belli olmaz) diye eşim
- 4 Sila'a vasiyet bıraktım. Bundan
- 5 sonra başka erkekle evlenmeden evimde
- 6 yaşayıp oğlum Altmış Kaya'yı
- 7 büyütüp yaşasın. Oğlum Koşan (ve) Esen
- 8 Kaya onlar "Üvey anamız bize
- 9 kalır, alırız" diye almasınlar anlaşmasınlar.
- 10 Eğer alırız
- 11 diye düşünürlerse ulu majesteye
- 12 bir altun yastuk oğlan prenlere
- 13 birer gümüş yastuk
- 14 içeri hazineye bir yastuk
- 15 içeri hazineye bir at verip
- 16 ağır cezaya çarptırılıp sözleri
- 17 geçersiz olsun. Bu vasiyeti Şutza
- 18 Ked K(a)ya Tutuñ tamamına Kimtso(dan)
- 19 başlayıp topluluk(tan) Tavgaç Y(a)ña, İkiçi(den)
- 20 başlayıp yakınlarımdan, akrabalarımız Esen(in)
- 21 onların huzurunda verdim. T(a)nık İne.
- 22 T(a)nık Kan Toyın. Bu d(a)mga benimdir.
- 23 Ben Kaysin sorup yazdım.
- 24 Bu d(a)mga ben Tavgaç Y(a)na'nındır.
- 25 Bu d(a)mga ben Esen'indir.

Wp 02 SUK 136, Clark 59, Sayit-Yüsüp 86

- 1 tağıgu yıl üçünç ay iki yañıka men
- 2 köni kız ağır igke tegip ölüp ıdıp
- 3 bargay-men tip şinkuy tutuñ begke
- 4 küdegüm likeke kiñeşip aytışıp
- 5 kevşite tugmış burhan kılı atlı(ı)g
- 6 ogulanğa ögke қаңқа buyanı
- 7 tegzün tip boş bitig birtim
- 8 bu künte minçe burhan kılınıñ
- 9 örü tagқа қодı қуумқа barsar
- 10 öz köñülinçe buyan birip yorızun
- 11 m(e)niñ қатınларım tirige ıtmışe başlap
- 12 evteki қатınларım m(e)niñ tugmışларım
- 13 kim yme қ(a)mlamazunlar қ(a)mlasalar
- 14 içgerü agılıққа bir altun yastuқ
- 15 қоço beginge bir at balıқ beginge bir
- 16 ud birip ağır қıy(ı)nқа tegzün tanuқ
- 17 tört маһараç t(e)ñriler tanuқ yiti eke baldız
- 18 t(e)ñrimler yügerüki tanuқ ikiçi tanuқ er toña
- 19 bu bitigni aқası boқsañ toym üskinte
- 20 қатınларımқа ayıtıp birtim bu t(a)mga men
- 21 likeniñ ol men қaysın tu ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 *Tavuk yıl(ının) üçüncü ay(ının) iki(nci) gününde ben*
- 2 *Köni Kuz ağır hastalığa tutulup ölüp gideceğim*
- 3 *diye Şinkuy Tutun Beg'e*
- 4 *damadım Like'ye danışıp sözleşip*
- 5 *Kevşi'den doğmuş Burhan Kuli adlı*
- 6 *oğlana anne(si)ne baba(sı)na sevabı*
- 7 *ulaşsın diye azat etme belgesi verdim.*
- 8 *Bu günden sonra Burhan Kuli*
- 9 *yukarı dağa aşağı çöle gitse*
- 10 *kendi gönlünce erdemli olarak yaşasın.*
- 11 *B(e)nim eşlerim Tirige ltmışe(den) başlayıp*
- 12 *evdeki eşlerim b(e)nim çocuklarım*
- 13 *kimse itiraz etmesin. İtiraz ederlerse*
- 14 *içeri hazineye bir altun yastuk*
- 15 *Koço beyine bir at şehir beyine bir*
- 16 *sığır verip ağır cezaya çarptırılsın(lar). Tanık*
- 17 *(dünyayı gözeten) dört Maharaja, yedi kız kardeş*
- 18 *tanrıçalar. Şu an tanık İkiçi. Tanık Er Tona.*
- 19 *Bu belgeyi ağabeyi Boksan Toyın huzurunda*
- 20 *eşlerime sorup verdim. Bu d(a)mga ben*
- 21 *Like'nindir. Ben Kaysın Tu sorup yazdım.*

Wp 03 SUK 137, Clark 71, Sayit-Yüsüp 88

- 1 toñuz yıl törtünç ay men karaçuk ağır iglemişte oglum-
- 2 ka qalmış tavarıg ötiglep qoddum on toñuz ulug hu a çan töşek
- 3 üç törtkil töşek yiti yürün tarda töşek biş bozaq
- 4 tarda töşek bir tükçük töşeki bir manmur bir silin
- 5 . . . kıdığ keviz altı y(i)g(i)rmi yagaq ayak biş yagaq tepsi
- 6 tört ıgaç tepsi iki yagaq könek bir bedizlig sır
- 7 könek bir yayaq qapan bir ıgaç qapan bir yayaq
- 8 irkün iki sögüt irkün bir sır ayak üç yayaq mün
- 9 uzluq iki yayaq qadıñ yiti tirek qatıñ bir qurug sin
- 10 . . g bir qaçan iki sır qaşuq altı kişilik sır çöki sekiz
- 11 on kişilik kızıl çöki bir bedizlig sutku üç üçer qaplık
- 12 küp üç birer qaplık idiş

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 *Domuz yıl(ının) dördüncü ay(ında) ben Karaçuk ağır hastalığa (tutulduğum için) oğluma*
- 2 *kalan malları düzenleyip (vasiyet) bıraktım. On dokuz büyük keçe döşek,*
- 3 *üç dörtgen döşek, yedi beyaz (tavuk tüyünden) döşek, beş boz*
- 4 *döşek, bir tükçük döşeğı bir manmur bir ipekli*
- 5 . . . *kumaş on altı tane ceviz kase, beş ceviz tabak,*
- 6 *dört ağaç tabak, iki ceviz kova, bir işlemeli sırlı*
- 7 *kova, bir ceviz kase, bir ağaç kase, bir ceviz*
- 8 *kap, iki sögüt kap, bir sırlı kase, üç ceviz kap*
- 9 *iki ceviz kap, yedi kavak kap, bir kuru ...*
- 10 . . g *bir çay fincanı, iki sırlı kaşık altı kişilik sırlı çubuk, seksen*
- 11 *kişilik kızıl çubuk bir işlemeli kutu üç üçer kaplık*
- 12 *küp üç birer kaplık kap*

Wp 04 SUK 138-139, Clark 69, Usp 55, Sayit-Yüsüp 89

- 0
- 1 ıp kutlug bukağa bir . .
- 2 üç yastuğ çao birzün tip bir . . .
- 3 bir inek bir işiç bir s(a)naç bir . . .
- 4 k kalın öçgü üç yastuğ birzün turmış
- 5 i şuikü ögente bekin bile ülüşlög y(i)g(i)rmi
- 6 te altı şıg yir iç kırata s(e)kiz şıg yirte tört
- 7 çlarta biş şıg yir smdukü kırata turmış tutuñ
- 8 iki şıg yirte maña tegmiş altı şıg yir sinğin
- 9 köl üze suvaqlıg maña t(e)gir on şıg yirte biş şıg yir
- 10 oğlan bir at bir ud bir eşgek bir kitmen
- 11 işiç bir snaç on ayak bir inek eski ulusnıñ
- 12 tegmiş tüz y(a)rımınñ taytsañtağı kum borluğumta booş
- 13 z yarıp öñdün yanın çırkuşı bile t(e)rbişke birip
- 14 mışka birtim t(e)rbişke t(e)gmişi turmuşka üç kıta
- 15 mış senilekni bindusın alkusın toyn işin sağış
- 16 içind(e)ki bekin bile üleşip almış borluğumrı aña
- 17 taldıñkı boş yiri bile maña lan kdkanlığın t(e)rbişke siz
- 18 ülüşke t(e)gmişi sıkap ög(e)nteki yazılartın almış
- 19 ku kıratağı turuğ ögeçüktin almış on şıg yir
- 20 mış öleñ yir siggikte uluğ köl üze suvaq-
- 21 lıg . . . maña tegmiş üç künlük yaz suvaqlıg bir y(a)rım küz künlük
- 22 tüz y(a)rımı taysañtağı kum borluğumrı boş yiri bile
- 23 öñdün yanın çırkuşı bile t(e)rbişke birtim tükel atlıg
- 24 k(a)lıg bekin bile üleşip almış olurur ev bir k(a)ñlı
- 25 inek üç eşgek bir bedük bir kiçig iki işiç bir
- 26 kitmen on ayak bir kümüş kupiñ ana t(e)giri mamat moñğolçin
- 27 ödekçi bile ortuğ altı şıg yir bile munça t(e)girnı
- 28 z bu munça m(a)ña birmiş ülüşni bitigdekiçe alıp
- 29 i üçegü birisi törter s(a)tır tüz tutup yorızunlar
- 30 . . . l . n tama ata bitigi yorızun tip bar üçün bitig
- 31 . . bütürüp birtim bu bitigni qayusı taplamadın çatış-
- 32 ylar
- 33 ni yoritmamış yazuğka t(e)gip ülüş almadın kişisi
- 34 yiti kamaçı berge yip yitzün t(a)nuğ b(e)g buka t(a)nuğ
- 35 kutlug beg t(a)nuğ çgrünçe bu tamga men vpyxnın ol men
- 36 eligim bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 0
- 1 *ıp Kutlug Buka 'ya bir . .*
- 2 *üç yastuk çao versin diye bir . . .*
- 3 *bir inek bir tencere bir çanta bir . . .*
- 4 *ķ ödemek için üç yastuk versin. Turmuş*
- 5 *i Şuikü kanalında Bekin ile ortak yirmi*
- 6 *te altı şığ yer iç tarladan s(e)kiz şığ yerden dört*
- 7 *çlarta beş şığ yer Smdükü tarlasında Turmuş Tutun*
- 8 *iki şığ yerden bana düşen altı şığ yer Singin*
- 9 *göl(ün)den sulanabilen bana düşen on şığ yerden beş şığ yer*
- 10 *oğlan bir at bir sığır bir eşek bir kazma*
- 11 *tencere, bir çanta, on kase, bir inek, eski ulusun*
- 12 *kalmış tam yarısının Taytsan 'daki kumlu üzüm bağından boş*
- 13 *z bölüp doğu tarafının Çurkuşı ile T(e)rbiş 'e verip*
- 14 *mışa verdim. T(e)rbiş 'e kalanı Turmuş 'a üç defa*
- 15 *mış Senilek 'i hepsini toyunu işini sayı*
- 16 *içind(e)ki Bekin ile paylaşıp aldığ(ım) üzüm bağımı ona*
- 17 *dışarıdaki boş yeri ile bana hazırlayacağını T(e)rbiş 'e siz*
- 18 *mirastan kalanı Sıkap kanalındaki ovalardan almış*
- 19 *ķu tarlasındaki Turuk Ögeçük 'den aldığı on şığ yer*
- 20 *mış boş yer (mera). Singik 'te büyük gölle sulanabilen*
- 21 *bana kalan üç adet yaz (mevsiminde) sulanabilen bir y(a)rım güz (mevsiminde)*
- 22 *tam yarısını Taysan 'daki kum üzüm bağımı boş yeri ile*
- 23 *doğu tarafındaki tarla ile T(e)rbiş 'e verdim. Tükel adlı*
- 24 *Bekin ile paylaşıp almış olduğu oturduğu ev. Bir arabalı*
- 25 *inek, üç eşek, bir büyük bir küçük iki tencere, bir*
- 26 *kazma, on kase, bir gümüş ibrik. Ana mirası: Mamat Mongolçin*
- 27 *Ödekçi ile ortak altı şığ yer ile bunça mirası*
- 28 *z bu bunca b(a)na verilen payı vasiyetteki gibi alıp*
- 29 *i üçte birini dörder s(a)tır eşit tutup yaşasınlar.*
- 30 *l . n Ve ata vasiyetnamesi geçerli olsun diye var olsun (diye) vasiyetname*
- 31 *hazırlayıp verdim. Bu vasiyetnameyi hangisi bulmadan çatış-*
- 32 *ylar*
- 33 *ni uygulamamış (gibi) günaha girip pay almadan eşi*
- 34 *yedi kırbaç yiyip ölsün. T(a)nık B(e)g Buka. T(a)nık*
- 35 *Kutlug Beg. T(a)nık Çgrünçe. Bu damga ben . . . Ben*
- 36 *elimle yazdım.*

Wp 05 SUK 141, Clark 76, Usp 127, Sayit-Yüsüp 90

- 1 tağıgu yıl ikinti ay y niñ qalmışta var ötügi
- 2 iki inçege tın iki yiplig çug bir q(a)ra çug iki kvgaq
- 3 bir yiplig işgirti iki k . . bir ala torqu bir aq
- 4 bir ületü iniş bir sin . . . bir laty iki ületü alqugun
- 5 dört sıtır biş bakır sökti altun iki sıtır itig
- 6 altun dört miñ qanpu biş koyn munça tavarnı men il
- 7 üzünmiş ogl(a)nım yrp turmışqa b(e)g turmışqa eniçükke birürmen
- 8 bu tamga biz üçegüniñ ol

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 Tavuk yıl(ının) ikinci ay(ının) y niñ kalan mal beyanıdır.
- 2 İki ince elbise, iki ipli kese, bir siyah kese, iki örtü
- 3 bir ipli ipek kumaş iki k . . bir renkli ipek bir ak
- 4 bir bez . . . bir şal, iki bez hepsi birlikte.
- 5 Dört sıtır beş bakır, sökti altun, iki sıtır takı
- 6 altın, dört bin kuanpu, beş koyun bunca malı ben İl
- 7 Üzünmiş çocuklarım Yrp Turmış'a, B(e)g Turmış'a, Eniçük'e veririm.
- 8 Bu damga biz üçümüzündür.

Wp 06 SUK 142-143, Sayit-Yüsüp 91

- 1
- 2 nıñ yaqası men . ok . . kümüş yolınta
- 3 basa bitigsiz altı ülüşte tegmiş er
- 4 kul küñ yolınta yene tiginiñ ken-
- 5 tin yine qayaqa yantut bolmış negü kim
- 6 yolınta sevinç buqa munta yok erser
- 7 biz bilirbiz timiş yolınta inilerim uur q-
- 8 (a)ya küvez yulay birle basaçuq tutuñ satmiday açari
- 9 yavlaq öz açari qan toyın tutuñ qotana anant
- 10 tutuñ tükele esen buqa şılastı atl(ı)g beg
- 11 başlap uygur urug qadaş üksinte sözleşip
- 12 atamıznıñ ülüş bitigindekiçe negüsin
- 13 kimin tapşura birip muntın taş yiri-
- 14 niñ suvınıñ yaqasıña yene iki bölük
- 15 bu bitigteki t(a)varqa tutup on tamga bütün
- 16 kümüş yastuqı bir yürüñ toyın atl(ı)g açari
- 17 ogl(a)n eligte birip otuz yaştın altın
- 18 y(i)g(i)rmi yaştın üstün ortun er ebçi iki
- 19 q(a)rabaş iki at iki ud birle munça t(a)varnı
- 20 uur qaya başlap inilerimke birip
- 21 öz köñülüm bolup yaraşıp yme vapça
- 22 yañlaça negüme çam ç(a)rım bar erser qodup
- 23 bu bitigni birtim bu künte minçe men
- 24 elik iş ayguçı minte tugmış sarman
- 25 tölek başlap oğlanlarım birle atamız
- 26 nıñ bularqa ülüş qılıp qodmış
- 27 yiriñe suvıña bağıña borluq-
- 28 ıña negüsiñe kimiñe basa inç
- 29 q(a)yanı oglum anıñ ediñe
- 30 t(a)varıña nesıñe kimiñe bu bitig-
- 31 teki birmiş yastuq qul küñ ud . . yol-
- 32 inta çam çarım

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1
- 2 *nın kirası ben . ok . . gümüş için*
- 3 *sonra yazma bilmeyen miras kalmış altı köle*
- 4 *cariye için yine prensin ken-*
- 5 *tine Yine Kaya'ya geri verilecek şeyler*
- 6 *için Sevinç Buka burada yoksa . . .*
- 7 *"Biz sorumlu oluruz." demesi için kardeşlerim Uur Kaya*
- 8 *Küvez Yulay ile Basaçuk Tutun, Satmiday Açari*
- 9 *Yavlak Öz Açari, Kan Toyın Tutun Kotana, Anant*
- 10 *Tutun, Tükel'e Esen Buka Şılastı adlı bey(lerden)*
- 11 *başlayıp Uygur ailesinin huzurunda anlaşıp*
- 12 *babamızın miras belgesindeki neyi*
- 13 *kimi varsa veririz. Bundan sonra taş yerin*
- 14 *suyun kirasına yine iki parça*
- 15 *bu vasiyetnamedeki malları tutup on damga bütün*
- 16 *kümüş yastuğı bir Yürün Toyın adlı açari*
- 17 *oğlanı elden verip otuz yaş(ın)dan küçük*
- 18 *yirmi yaş(ın)dan büyük orta (yaşlı) köle, iki*
- 19 *köle, iki at, iki sığır ile bunca malı*
- 20 *Uur Kaya(dan) başlayıp kardeşlerime verip*
- 21 *kendi gönümle yaraşıp kanuna*
- 22 *uygun neyim (varsa) itiraz olur (diye) hazırlayıp*
- 23 *bu vasiyetnameyi verdim. Bu günden sonra ben*
- 24 *iş veren Elik benden doğmuş Sarman*
- 25 *Tölek(ten) başlayıp oğlanlarım ile babamızın*
- 26 *bunlara pay edip bıraktığı*
- 27 *yerine, suyuna, bağına, üzüm*
- 28 *bağına, her şeyine sonra İnç*
- 29 *Kaya'yı oğlum . . . onun malına*
- 30 *mülküine her şeyine bu vasiyetnamedeki*
- 31 *verilen yastuk, köle, cariye, sığır . . hakkında*
- 32 *itiraz*

Mi 01 SUK 146, Clark 63, Usp 115, Sayit-Yüsüp 92

- 1 yıl üçünç ay toköz yañıka
- 2 atay kızını
- 3 iñe birtim artı oğlu
- 4 tişip sözleşip atay kızka birmiş
- 5 iki yastuğ y(i)g(i)rmi s(a)tır kümüş
- 6 ka yanturu birip atay kız . . .
- 7 barça orpağı telüki birle men kutlug
- 8 toña atay kızını igelep alıp kittim
- 9 bu künte minçe atay kızının orpağ
- 10 telük negüsi kimi bar tip ineçike
- 11 inisi iñe ogulıña çam çarım kılmağ
- 12 men men kutlug toñanıñ içim inim
- 13 ogulum kızım tugmışım kadaşım y(e)genim
- 14 tagayım kim kayu kişi ineçike çam . . .
- 15 kılmağınlar apam çam çarım kılmağlar
- 16 ulug süüke biş altun yastuğ aça ini
- 17 tigitleke birer altun yastuğ kızgut
- 18 ötünüp idukkutka bir altun yastuğ
- 19 kögürüp çoço balıq ayguçıka bir kümüş
- 20 yastuğ birip ağır kıy(ı)nka tegzünler
- 21 tanuğ t(e)mir tanuğ inag kulı tanuğ büken t . . .
- 22 tanuğ toğan bu t(a)mga men kutlug toñanıñ ol
- 23 men b(e)g bars kutlug toñağa ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 yıl(ının) üçüncü ay(ının) dokuz(uncu) gün(ün)de
- 2 Atay Kız 'ı
- 3 İne verdim. Artı oğlu
- 4 tişip anlaşıp Atay Kız 'a vermiş
- 5 iki yastuk yirmi sıtır gümüş
- 6 ka geri verip Atay Kız . . .
- 7 Bütün eşyaları ile ben Kutlug
- 8 Tona Atay Kız 'ı sahip olup alıp gittim.
- 9 Bu günden sonra Atay Kız 'ın eşyası
- 10 neyi kimi var diye İneçik 'e
- 11 erkek kardeşine, oğluna itiraz etmem.
- 12 Ben Kutlug Tona 'nın ağabeyim, kardeşim,
- 13 oğlum, kızım, çocuklarım, akrabam, yeğenim,
- 14 dayım hiçkimse İneçik 'e itiraz . . .
- 15 etmesin. Eğer itiraz ederlerse
- 16 ulu majesteye beş altın yastuk, ağabey, kardeş
- 17 prenslere birer altın yastuk,
- 18 arz edip İdukkut 'a bir altın yastuk
- 19 sunup Koço şehri başdanışmanına bir gümüş
- 20 yastuk verip ağır cezaya çarptırılsınlar.
- 21 Tanuk T(e)mir. Tanık Inag Kulu. Tanık Büken t . . .
- 22 Tanık Togan. Bu damga ben Kutlug Tona 'nındır.
- 23 Ben B(e)g Bars Kutlug Tona 'ya sorup yazdım.

Mi 02 SUK 147-148, Clark 62, Usp 73-81, U 5242, Sayit-Yüsüp 93

- 1 bars yıl toközünç ay altı otuzka
- 2 biz otuznuñ b . . ltur atl(ı)g t(e)mirçi
- 3 qarabaş toyın çoğnuñ ay sılıg
- 4 atl(ı)g ebçi qarabaş bözçi bu ikegü
- 5 begetleriñe ayıtmatın er ebçi
- 6 bolmışlar kin men toyın çoğ
- 7 otuz bile eşitip adır(ı)m(a)tın
- 8 toyın çoğnuñ ebçi k(a)rabaşnuñ
- 9 birtin toyın çoğ oğ alır men
- 10 men otuznuñ t(e)mirçi k(a)r(a)başnuñ
- 11 birtin men otuz oğ alır men men
- 12 otuz kulumnuñ negü erser bar
- 13 tip toyın çoğka ebçike çam kılmaz-
- 14 men men toyın çoğ meniñ küñnüñ negü
- 15 erser bar tip otuzka kılka
- 16 çam kılmaz men tanuğ karık tanuğ çavsu
- 17 tanuğ ötüken t(e)mir bu t(a)mga biz ikegü-
- 18 nüñ ol men mongol buka ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 *Kaplan yıl(ının) dokuzuncu ay(ının) yirmi altı(sın)da*
- 2 *biz Otuz'un b . . ltur adlı demirci*
- 3 *köle(si) ile Toyın Çog'nun Ay Sılg*
- 4 *adlı pamuk kumaş dokumacısı köle(si) bu ikisi*
- 5 *beylerine sormadan karı koca*
- 6 *olmuşlar. Sonra ben Toyın Çog*
- 7 *Otuz ile duyup ayırmadan*
- 8 *Toyın Çog'un kadın kölesinin*
- 9 *birtini (vergisini) Toyın Çog ben üstlenirim.*
- 10 *Ben Otuz'un demirci kölesinin*
- 11 *birtini (vergisini) ben Otuz üstlenirim. Ben*
- 12 *Otuz kölemin neyi olursa olsun*
- 13 *Toyın Çog'a, kadın köleye itiraz etmem.*
- 14 *Ben Toyın Çog benim kölemin neyi*
- 15 *olursa olsun Otuz'a, köleye*
- 16 *itiraz etmem. Tanık Karık. Tanık Çavsu.*
- 17 *Tanık Ötüken T(e)mir. Bu damga biz ikimizindir.*
- 18 *Ben Mongol Buka sorup yazdım.*

Mi 03 SUK 149, Clark 31, Usp 116, Sayit-Yüsüp 94

- 1 küskü yıl aram ay iki y(e)g(i)mike men kıt(a)y
- 2 kayanın suñ . . . atl(ı)g kıt(a)y oğlanım
- 3 yaşıp kaç künte tilep tapış(ı)mtın
- 4 turur –ta ineçiniñ
- 5 atl(ı)g kıt(a)y oğlanı taştın sınğa қаңlı
- 6 yolın körgeli barıp bir böz ton tapıp
- 7 kelmiş bu tonug soyup almışğa қulum
- 8 öldi tip men kıt(a)y қ(a)ya çamlasar men
- 9 biz içinteki söz turur tip için yaraşı
- 10 ineçitin yarım yastuқ күмüş alıp
- 11 üzüşüp kesişip kitdim(i)z bukünte maru
- 12 ölmüş kıt(a)y yolınta men kıt(a)y қ(a)ya ineçike
- 13 sözüm savım çamım çarım yok apam çam
- 14 çarım қılsar men
- 15 ulug süüke iki yastuқ ötünüp miñ
- 16 begike bir yastuқ lükçün targuıña
- 17 yarım yastuқ birip ağır қın t(e)gir men
- 18 t(a)nuk қulun қ(a)ya t(a)nuk elik t(a)nuk t(a)қıçuk
- 19 edgü togrıl bu tamga men kıt(a)y қ(a)yanıñ ol
- 20 men ödüş ikigüke ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 Fare yıl(ının) ilk ay(ının) on iki(sin)de ben Kıt(a)y
- 2 Kaya 'nın sun . . . adlı Kıt(a)y kölem
- 3 kaybolup kaç gün arasam da bulunamamıştır.
- 4 –ta İneçi 'nin
- 5 adlı Kıt(a)y kölesi dışarıda mezarlığa doğru araba
- 6 yolunu görerek varıp bir kumaş elbise bulup
- 7 gelmiş. Bu elbiseyi soyup alındığı için “kölem
- 8 öldü.” diye ben Kıt(a)y K(a)ya itiraz edersem
- 9 biz(im) sözümüz olduğu için buna uygun olarak
- 10 İneçi 'den yarım yastuk gümüş alıp
- 11 anlaşıp gittik. Bu günden sonra
- 12 ölmüş Kıt(a)y için ben Kıt(a)y K(a)ya(nın) İneçik'e
- 13 sözüm (ve) itirazım yok. Eğer itiraz
- 14 edersem
- 15 ulu majesteye iki yastuk arz edip bin (kişinin)
- 16 beyine bir yastuk Lükçün hâkimine
- 17 yarım yastuk verip ağır ceza alırım.
- 18 Tanık Kulun K(a)ya. Tanık Elik. Tanık Takıçuk
- 19 Edgü Togrıl. Bu damga ben Kıt(a)y K(a)ya'nındır.
- 20 Ben Ödüş ikisine sorup yazdım.

Mi 04 SUK 150, Clark 79, Usp 111, Sayit-Yüsüp 95

- 1 toñuz yıl onunç ay altı y(e)g(i)rmi-
- 2 ke men ozmış togrıl inim basa
- 3 togrıl bileki alış biriş tıtag-
- 4 ınta kıtay yalavaç alp turmış
- 5 olar üskinte tişip alım birim
- 6 üzüşdümüz men ozmış togrıl
- 7 kin öñdün basa togrılka
- 8 kimniñ kayuniñ küçin
- 9 tutup çam çarım kılsar men
- 10 yasatakı kıyınka tegir-
- 11 men tanuğ alp turmış tanuğ
- 12 yrp togrıl men baçağ ozmış
- 13 togrılka ayıtıp bitidim
- 14 bu t(a)mga men ozmış togrılınıñ ol

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 Domuz yıl(ının) onuncu ay(ının) on altı(sın)da
- 2 ben Ozmuş Togrıl, kardeşim Basa
- 3 Togrıl ile alışveriş sebebiyle
- 4 Kıtay Yalavaç (ve) Alp Turmuş(ın)
- 5 onlar(ın) huzurunda sözleşip alışveriş
- 6 yaptık. Ben Ozmuş Togrıl
- 7 daha sonra Togrıl'a
- 8 herhangi birinin gücünü
- 9 kullanıp itiraz edersem
- 10 yasadaki cezaya çarptırılıyorum.
- 11 Tanık Alp Turmuş. Tanık
- 12 Yrp Togrıl. Ben Baçağ Ozmuş
- 13 Togrıl'a sorup yazdım.
- 14 Bu damga ben Ozmuş Togrıl'ındır.

Mi 05 SUK 151, Clark 85, Sayit-Yüsüp 96

- 1 tağıgu yıl yitnç ay sekiz y(i)g(i)rmike men
- 2 toynçog tüşiki basıķı biz üçegü evte . . .
- 3 çoğı bolmışķa tugmışımız edgü toña tardu
- 4 öz ķana üskinte tişip bu күnte
- 5 öñdüñki tüşikiniñ tangutta kıtay-
- 6 ta negü yme birimi bar erser toynçog basıķı
- 7 bilmez men tüşiki bilir men bu күnte
- 8 kin negü yme ķalan basıg bolsar üçegü
- 9 ķalanmızķa üleşip birür biz t(a)nuk yapıçı
- 10 tanuk abırı bu tamga tüşikiniñ ol men
- 11 öz ķana tu ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 Tavuk yıl(ının) yedinci ay(ının) on sekiz(in)de ben
- 2 Toyınçog, Tüşiki, Basıķı biz üçümüz evde . . .
- 3 anlaşmazlık olduğı için akrabamız Edgü Tona Tardu,
- 4 Öz Kana huzurunda sözleşip bu günden
- 5 önce Tüşiki'nin Tangut'ta Kıtay'da
- 6 her ne vereceğı varsa Toyınçog (ve) Basıķı
- 7 sorumlu değıl. Tüşiki sorum olurum. Bu günden
- 8 sonra kalan basıg (vergisi) olsa üçümüz
- 9 vergiyi paylaşıp veririz. Tanık Yapıçı.
- 10 Tanık Abırı. Bu damga Tüşiki'nindir. Ben
- 11 Öz Kana Tu sorup yazdım.

Mi 06 SUK 152, Clark 81, Usp 48, Sayit-Yüsüp 97

- 1 it yıl ikinti ay toköz yañıka men
- 2 kanturmuş togrıl kedireke birmiş asıglıg
- 3 biş satır kümüşüg tükel altım ög
- 4 bitigi yok bolmışka buçuñ bitig
- 5 birdim kin öñtün ög bitigi
- 6 ünser yorım(a)zun buçuñ bolzun
- 7 tanuñ yaña bars tanuñ buyançuk
- 8 bu t(a)mga men kanturmuş togrılñ ol

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 Köpek yıl(ının) ikinci ay(ının) dokuz(uncu) gün(ün)de ben
- 2 Kanturmuş, Togrıl Kedire'e verdiğim faizli
- 3 beş satır gümüşü tamamen aldım. Orijinal
- 4 belgesi kaybolduğu için geçici belge
- 5 verdim. Sonra orijinal belge
- 6 ortaya çıkarsa geçersiz olsun.
- 7 Tanık Yana Bars. Tanık Buyançuk.
- 8 Bu damga ben Kanturmuş Togrıl'ındır.

Mi 07 SUK 153, Clark 72, Usp 112, Sayit-Yüsüp 98

1 koyın yıl ç(a)hş(a)put ay y(i)g(i)rmike men yuğa

2 basa togrılını sevig bürt bile-

3 ki çamlıg edgü kuturulmış olar bile

4 bitig kılıp birmiş asıglıg kümüş-

5 tin basa togrılını basıgka teg-

6 miş sekiz sıtır kümüşüg men yuğa

7 altım ög bitigin titp basa togrıl-

8 ka çamım yok özge onluklarında

9 çamım üzölmeyükke ög bitigin

10 birmetim tanuk tanuk bulat

11 bu tamga men yuğanı ol

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Koyun yıl(ının) on ikinci ay(ının) yirmi(sin)de ben Yuka*

2 *Basa Togrıl'ın Sevig bürt ile*

3 *davalı Edgü Kuturulmuş onlar ile*

4 *anlaşma yapıp verdiği faizli gümüş-*

5 *ten Basa Togrıl'ın basıg (vergisinden) kalmış*

6 *sekiz sıtır gümüşü ben Yuka*

7 *aldım. Ana (orijinal) belgeyi yok edip Basa Togrıl'a*

8 *itirazım yok. Başka onluklarına*

9 *itirazım geçerli olmayacağı için ana (orijinal) belgeyi*

10 *vermedim. Tanık Tanık Bulat.*

11 *Bu damga ben Yuka'nındır.*

Mi 08 SUK 154, Clark 72, Usp 120, Sayit-Yüsüp 99

1 biçin yıl onunç ay altı y(i)g(i)rmike men ineçi alp togrılka tutar yiti

2 küri üyürni apam k(i)lmişte alp togrılka yiti küri üyür köni birgil

3 tiser men ineçi koyun yiltın berü tüşi bile köni birürmen apam

4 birgü ermez tiser men ineçi çamsız tutar men t(a)nuķ tumdur bu t(a)mga m(e)niñ ol

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Maymun yıl(ının) onuncu ay(ının) on altı(sın)da ben İneçi Alp Togrıl için tuttuğum yedi*

2 *küri mısırı (Alp Togrıl) geldiğinde Alp Togrıl'a "Yedi küri mısır(ı) doğru bir şekilde ver"*

3 *derse ben İneçi koyun yıl(ın)dan itibaren faizi ile doğru bir şekilde veririm. Eğer*

4 *"verilecek yok" derse ben İneçi itiraz etmem. Tanık Tumdur. Bu damga benimdir.*

Mi 09 SUK 154, U 5534, Sayit-Yüsüp 100

1 yılan yıl ar(a)m ay altı otuzka biz

2 bile bi üçgün

3 adaş boltumuz kim kayu kişi kitser biz bir

4 inçge böz birirbiz amr(a)mas(a)r abita t(e)ñri

5 burhan uluşınta tugmalım men öz togrıl üçgüke

6 ayıtıp bitidim ötig kıltım bu tamga biz

7 törtgünnün ol t(a)nuk esen t(a)nuk t(ı)şırd

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 Yılan yıl(ının) ilk ay(ının) yirmi altı(sın)da biz

2 ile biz üçümüz

3 adaş olduk. Kime hangi kişi(ye) gidersek bir

4 ince pamuk kumaş verimiz. Sevmezsek Abita Tanrı

5 Burhan ülkesinde doğmayalım. Ben Öz Togrıl üçüne

6 sorup yazdım, kaydettim. Bu damga biz

7 dördümüzündür. Tanık Esen. Tanık T(ı)şırd.

Mi 10 SUK 155, Clark 87, Sayit-Yüsüp 101

- 1 . . . yıl sekizinç ay altı otuzka men atay pintun-
- 2 nuñ satığı tokuz yastuk çaonı şivsay taysıtın
- 3 tükel sanap alıp bu bitigni birtim tanuk baçau togrıl
- 4 tanuk ilavu bu çug tamga men ataynıñ ol men özüm bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 . . . yıl(inın) sekizinci ay(inın) yirmi altı(sın)da ben Atay, Pintun'un
- 2 satış (bedeli) dokuz yastuk çaoyu Şivsay Taysı'dan
- 3 tamamen sayıp alıp bu senedi verdim. Tanık Baçau Togrıl.
- 4 Tanık İlavu. Bu damga ben Atay'ındır. Ben kendim yazdım.

Mi 11 SUK 156, Clark 90, U 5250 Usp 83, Sayit-Yüsüp 102

1 tağıgu yıl törtünç

2 ay sekiz y(i)g(i)rmike

3 kiñtsuin şila-

4 tağı yitmiş iki

5 kiğigni men

6 titso şila

7 . . altım tanuq

8 esen tutuq

9 bu tamga men titso

10 şılanı ol

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Tavuk yıl(ının) dördüncü*

2 *ay(ının) on sekiz(in)de*

3 *Kintsuin Şila-*

4 *daki yetmiş iki*

5 *öğrenciyi ben*

6 *Titso Şila*

7 . . *aldım. Tanık*

8 *Esen Tutun.*

9 *Bu damga ben Titso*

10 *Şila'nındır.*

Mi 12 SUK 157, Clark 91, U 5249, Usp 84, Sayit-Yüsüp 103

- 1 tağıgu yıl törtünç ay sekiz
- 2 y(i)g(i)rmike murut v(i)rħarkā koşmış
- 3 ayagħa tegimlik ħodmış töşekte orunta
- 4 kın̄tsuin şila bir eski töşek
- 5 bir eski taman çımdannı biz toyın
- 6 ħulı şila kamtsuin şilalar aldım(ı)z
- 7 tanuħ esen tutuħ ol

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 *Tavuk yıl(ının) dördüncü ay(ının) on*
- 2 *sekiz(in)de Murut Manastırı(na) saygıdeğer*
- 3 *Koşmı(ın) koyduğu döşekten, yerden*
- 4 *Kintsuin Şila bir eski döşek*
- 5 *bir eski elbiseyi biz Toyın*
- 6 *Kulı Şila (ve) Kamtsuin Şila aldık.*
- 7 *Tanık Esen Tutun'dur.*

Mi 13 SUK 158, Clark 89, Usp 125, Sayit-Yüsüp 104

1 luu yıl ç(a)hşap(u)t ay biş yañıka bizler k(e)rsin
2 arslan balban bile beg tutar altı sıtır altı b(a)kır
3 kümüşte biş s(ı)tır biş b(a)kır altımız bir s(ı)tır
4 bir b(a)kır kümüşni beg boşudı bu kümüş-
5 ni basa togrılın altım(ı)z bu t(a)mga t(a)nuk
6 klirt tanuk mayak bu t(a)mga bizniñ ol men
7 tegirçi bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Ejderha yıl(ının) on ikinci ay(ının) beş(in)de bizler K(e)rsin*
2 *Arslan Balban ile beyin tuttuğu altı sıtır altı b(a)kır*
3 *gümüşten beş s(ı)tır beş b(a)kır aldık. Bir s(ı)tır*
4 *bir b(a)kır gümüşü bey bağışladı. Bu gümüşü*
5 *Basa Togrıl'dan aldık. Bu damga. Tanık*
6 *Klirt. Tanık Mayak. Bu damga bizimdir. Ben*
7 *Tegirçi yazdım.*

Mi 14 SUK 158, Clark 88, Usp 126, Sayit-Yüsüp 105

1 biçin yıl bir y(i)g(i)rminç ay on yañıka biz

2 basa t(e)mir ked t(a)ş birle açığka kod-

3 ar arpa kümüşinte edgü unınta-

4 kı bir şıg iki küri arpanıñ

5 üç s(ı)tır altı bakır kümüş

6 altım(ı)z bu arpanı açığka kelür-

7 ip birürbiz bu tanuk taş bu tamga

8 biz ikigünüñ ol men asıg bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Maymun yıl(ının) on birinci ay(ının) on(uncu) gün(ün)de biz*

2 *Basa T(e)mir (ve) Ked T(a)ş ile ambara konacak*

3 *arpa için iyi un için*

4 *bir şıg iki küri arpa*

5 *üç s(ı)tır altı bakır gümüş*

6 *aldık. Bu arpayı ambara getirip*

7 *veririz. Bu tanık Taş. Bu damga*

8 *biz ikimizindir. Ben asıg yazdım.*

Mi 15 SUK 159, Clark 92, Usp 117, Sayit-Yüsüp 106

1 it yıl çahş(a)pat ay biş otuzka ineçinin

2 sañka ıotgan üç küri ürni men iliçük

3 ıntlug bürt biz ikigü altım bu tamga biz

4 ikigünün ol

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Köpek yıl(ının) on ikinci ay(ının) yirmi beş(in)de İneçi'nin*

2 *depoya koyacağı üç küri mısırı ben İliçük (ve)*

3 *Kutlug Bürt biz ikimiz aldı(k). Bu damga biz*

4 *ikimizindir.*

Mi 16 SUK 160, Clark 93, Usp 124, Sayit-Yüsüp 107

1 . . . yıl z y(i)g(i)rmike

2 . . . kara . . . ke satmış ta. . .

3 k i sekiz on lükçün

4 kidini yorır bözüg tükel altım

5 kin öñtün yok tanuķ kançuķ

6 iş k(a)ya bit m n

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 . . . yıl(ının) z yirmi(sin)de

2 . . . kara . . . ke satmış ta. . .

3 k i on sekiz Lükçün

4 pazarı(nda) geçerli pamuk kumaşı tamamen aldım.

5 Başka yok. Tanık Kançuk.

6 iş k(a)ya bit m n

Mi 17 SUK 160-161, Clark 82, Usp 12, Sayit-Yüsüp 108

- 1 koyn yıl aram ay on sekizke biz inç buğa
- 2 arug ikegü terbiş apam . . yme ergente bitig
- 3 birtimiz erdi çoçotakı taysañ borluk balık
- 4 borluk taştın kaç bölük yirniñ satagı
- 5 altı yüz yastuk çao içindin yüz yastuk birip
- 6 kalgan biş yüz yastuk çao kaldı bu çاونı
- 7 ogul tigin yengemizke yaz küz kim kelser
- 8 tegürüp birürbiz bu bitigdeki çاونı birginçe
- 9 bitigni kim alıp kelser negükeme tıldamayın
- 10 bütürüp birürbiz bu bitigdeki çاونı birginçe
- 11 biz inç buğa arug iştin taştın bar yok
- 12 bolsar biz birle alguçı tuşsu taypaoşın men
- 13 inç buğanıñ inim esen men arugniñ
- 14 oglum kara tuyma ikegü bu bitigteki
- 15 çاونı bitig yosunça negükeme tıldamayın
- 16 çamsız köni birürbiz
- 17 bu nişan men inç buğanıñ ol
- 18 bu nişan men arugniñ ol
- 19 bu nişan men paoşın eseniñ ol
- 20 bu nişan men paoşın kara tuymanıñ ol
- 21 bu nişan men tanuk torçınıñ ol
- 22 bu nişan men arugniñ ol
- 23 bu nişan men tanuk tölek k(a)yanıñ ol
- 24 men tugma bular inç buğa arug ikegüniñ
- 25 sözinçe bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 *Koyun yıl(ının) ilk ay(ının) on sekiz(in)de biz İnç Buka*
- 2 *Arug ikimiz Terbiş 'e . . senet*
- 3 *vermiştik. Koço 'daki Taysan bağı, şehir(deki)*
- 4 *bağ dışında birkaç parça yerin satış bedeli*
- 5 *altı yüz yastuk çao içinden yüz yastuk verip*
- 6 *kalan beş yüz yastuk çao kaldı. Bu çaoyu*
- 7 *Ogul Tigin (ve) yengemize yaz güz kim gelirse*
- 8 *ulaştırıp veririz. Bu senetteki çaoyu verinceye kadar*
- 9 *senedi kim alıp gelirse hiçbirşeyi gözetmeden*
- 10 *tamamlayıp veririz. Bu senetteki çaoyu verinceye kadar*
- 11 *biz İnç Buka, Arug ortadan kaybolursak*
- 12 *kefil olarak ben*
- 13 *İnç Buka 'nın kardeşi Esen, ben Arug 'un*
- 14 *oğlu Kara Tuyma ikimiz bu senetteki*
- 15 *çaoyu senet kanununa göre hiçbirşeyi gözetmeden*
- 16 *itirazsız doğru bir şekilde veririz.*
- 17 *Bu nişan ben İnç Buka 'nındır.*
- 18 *Bu nişan ben Arug 'undur.*
- 19 *Bu nişan ben kefil Esen 'indir.*
- 20 *Bu nişan ben kefil Kara Tuyma 'nındır.*
- 21 *Bu nişan ben tanık Torçı 'nındır.*
- 22 *Bu nişan ben Arug 'undur.*
- 23 *Bu nişan ben tanık Tölek K(a)ya 'nındır.*
- 24 *Ben Tugma bunlar(in) İnç Buka (ve) Arug ikisinin*
- 25 *sözüne göre yazdım.*

Mi 18 SUK 162, Clark 80, U 5251, Usp 5, Sayit-Yüsüp 109

- 1 yılın yıl ar(a)m ay tört otuzka men balağ umar
- 2 ikegü taşık başındağı yarım tarını yarım torğunı
- 3 turtın alıp ög bitigi yok bolmış üçün
- 4 tutup turgu yanut bitig birtimiz soğ bitig
- 5 ünser vuçuğ bolup yorımazun tanuğ torçı
- 6 tanuğ bürlüg k(a)ya bu nişan biz balağ umar ikegü-
- 7 niğ ol men kınkudu ikegüke inçe ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 *Yılan yıl(ının) ilk ay(ının) yirm dört(ün)de Ben Balak (ve) Umar*
- 2 *ikimiz Taşık için yarım deriyi yarım ipeği*
- 3 *Turi'dan alıp ana (orijinal) belgesi yok olduğu için*
- 4 *(bunun yerini) tutacak geçici senet verdik. Sonra senet*
- 5 *ortaya çıkarsa geçersiz olup kullanılsın. Tanık Torçı.*
- 6 *Tanık Bürlüg K(a)ya. Bu nişan biz Balak (ve) Umar ikimizindir.*
- 7 *Ben Kınkudu ikisine böyle sorup yazdım.*

Mi 19 SUK 163-164, Clark 74, U 5246, Usp 32, Sayit-Yüsüp 110

- 1 koyn yıl aram ay on yañıka men taşık turıka
- 2 bitig birür men men kalanka yadap birim alım
- 3 telim bolup alımçılarımma telim bolup
- 4 turgu teg bolmayın kaçıp yaşıp barmış
- 5 üçün yene turı birleki maña teger üç
- 6 er kömer borlukumnnı turuka meniñ birim-
- 7 lerimni sen üzüp sen alıp kalırmusan tiser men
- 8 yok erser özge kişiğe kodar men tiser-
- 9 men turı birimiñni men birür men borlukka
- 10 özge kişi kögürmez men timiş üçün barça
- 11 toyınka iki tavar kançukka yarım küp bor
- 12 yumşakka iki şıg ür bir k(a)ra ton kıtay
- 13 bukağa üç tavar munça neselerni san birip
- 14 bitiglerim algıl tip kodup bardım bu nese-
- 15 lerni turı birip birimimni turı üzser bu
- 16 borluk turıka töleç bolzun yene bu neselerni
- 17 men taşık yanıp kelip turıka tölep birs(e)r-
- 18 men men turı borluknı yanturup birür men men
- 19 taşık üç yılka t(e)gi yanıp kelip bu neseler-
- 20 ni turıka birmeser men borluk turıka togru
- 21 töleç bolzun t(a)nuğ kersin t(a)nuğ ögrünç buka
- 22 bu nişan men taşıkñıñ ol men baçak turmış
- 23 taşık apamka ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 *Koyun yıl(ının) ilk ay(ının) on(uncu) gün(ün)de ben Taşık Turi 'ya*
- 2 *senet veririm. Kalan (vergisine) gücüm yetmeyip birim alım (vergisi)*
- 3 *çok olup alacaklılarım çok olduğu için*
- 4 *duracak gibi olmayıp kaçıp gizlenip gittiğim*
- 5 *için yine Turi ile bana düşen üç*
- 6 *erlik bağımı Turu 'ya "Benim vergilerimi*
- 7 *sen ödeyip sen alıp üstlenir misin?" dersem*
- 8 *"yoksa başka kişiye bırakırım" dersem*
- 9 *Turi "Vergini ben veririm, bağa*
- 10 *başka kişi sokmam" dediği için Barça*
- 11 *Toyın 'a iki ipekli kumaş; Kançuk'a yarım küp şarap;*
- 12 *Yumşak'a iki şıg mısır bir k(a)ra elbise, Kıtay*
- 13 *Buka 'ya üç ipekli kumaş "Bunca eşyayı sen verip*
- 14 *senetlerimi al." deyip bırakıp gittim. Bu eşyaları*
- 15 *Turi verip vergiyi Turi öderse bu*
- 16 *bağ Turi 'ya tazminat olsun. Yine bu eşyaları*
- 17 *ben Taşık geri dönüp Turi 'ya ödeyip verirsem*
- 18 *ben Turi bağı geri veririm. Ben*
- 19 *Taşık üç yıla kadar dönüp gelip bu eşyaları*
- 20 *Turi 'ya vermezsem bağ Turi 'ya doğrudan*
- 21 *tazminat olsun. T(a)nık Kersin. T(a)nık Öğrünç Buka.*
- 22 *Bu nişan ben Taşık'ındır. Ben Baçak Turmuş*
- 23 *Taşık Apam 'a sorup yazdım.*

Mi 20 SUK 165, Clark 86, U 5245, Usp 14, Sayit-Yüsüp 111

- 1 tavişgan yıl ikinti ay iki otuzka biz
- 2 beg buka bay buka yürün kıpçaq il buka
- 3 malda kıdan y(e)ne yürün tümen kök t(e)mür
- 4 esen t(e)mür menğü t(e)mür turmış utmış tınmış
- 5 kul k(a)ya umınçı isigi tölek abış başlap
- 6 il bodunka ol öñdüninte yunlaklık böz
- 7 kergek bolup inal çoqtın yüz iki y(a)rım baglık
- 8 böz alıp bizni bile kalançı turını borluqçı
- 9 birip bizniñ burun birgüçi k(a)ra toyın atl(ı)g
- 10 kalançımıznı yanturup altımız bu borluq
- 11 uçagur turınıñ üçün amtı bu kün
- 12 başlap bu turıta negüme kalan kavut tütün
- 13 k(a)bın kodgu umdu borluq eniz t(i)rig
- 14 ür kepez kavlalık eniz basıg salık
- 15 negüme katılmaz bir salmaz biz tip bu
- 16 budaşırı bahşıka tapşurup birtimiz
- 17 bu işke tanuk iş buka tanuk era buka
- 18 t(a)nuk mısır t(a)nuk kersin bu nişan biz
- 19 bitigteki çe atl(ı)g il bodunnıñ ol
- 20 men baçaq turmış bitkeçi ilke bodunka
- 21 üç kata inçe ayıtıp bitidim
- 22 bu nişan t(a)nuk men iş bukanıñ ol
- 23 bu nişan t(a)nuk men era bukanıñ ol
- 24 bu nişan t(a)nuk men mısırnıñ ol
- 25 bu nişan tanuk men kersiniñ ol
- 26 ilke asıgı bar üçün borluq igesi
- 27 turını borluqçı birip k(a)ra toyınnı
- 28 yanturup altımız

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 Tavaşan yıl(inin) ikinci ay(inin) yirmi iki(sin)de biz
- 2 Beg Buka, Bay Buka, Yürün, Kıpçak, İl Buka
- 3 Malda Kıdan yine Yürün, Tümen, Kök T(e)mür,
- 4 Esen T(e)mür, Mengü T(e)mür, Turmuş, Utmuş, Tınmış,
- 5 Kul K(a)ya, Uminçı, İsigi, Tölek, Abış(tan) başlayıp
- 6 ülke halkına önceden kullanmak için pamuk kumaş
- 7 gerek olup Inal Koç 'tan yüz iki y(a)rım bağlı
- 8 pamuk kumaş alıp biz Kalançı Turi 'yı bağcı
- 9 verip bizim önce verilen K(a)ra Toyın adlı
- 10 vergi toplayan kişiyi geri döndürüp aldık. Bu bağ
- 11 esasen Turi 'nın (olduğu) için şimdi bugün(den)
- 12 başlayıp bu Turi 'dan kalan kavut (vergi), tüttün,
- 13 k(a)bin (vergi), kodgu (vergi), umdu (vergi), bağ, anız,
- 14 mısır, pamuk, sebze bahçesi, anız, basıg (vergi), salık (vergi),
- 15 varsa hiçbirşeye katılmayız, ödemeyiz diye bu(nu)
- 16 Budaşırı Bahşı 'ya teslim edip verdik.
- 17 Bu işe tanık İş Buka. Tanık Era Buka.
- 18 Tanık Mısır. Tanık Kersin. Bu nişan
- 19 senetteki gibi adları olan ülke halkınıdır.
- 20 Ben Baçak Turmuş (yazıcı) ülkenin halkına
- 21 üç defa böyle sorup yazdım.
- 22 Bu nişan tanık ben İş Buka 'nındır.
- 23 Bu nişan tanık ben Era Buka 'nındır.
- 24 Bu nişan tanık ben Mısır 'ındır.
- 25 Bu nişan tanık ben Kersi 'nindir.
- 26 Ülke(ye) faydası olduğu için bağ sahibi
- 27 Turi 'yı bağcı (olarak) verip K(a)ra Toyın 'ı
- 28 geri döndürüp aldık.

Mi 21 SUK 167, Clark 73, U 5244, Usp 6, Sayit-Yüsüp 112

1 it yıl bir y(i)g(i)minç ay on yañıka men era t(e)mür turıka

2 bitig birür men turınıñ borluğnıñ maña kılıp birmış

3 baş bitig idiş bitig ol soñ bayan çin bitig

4 ol tip çam çarım kılmaz men borluğın kaçan til(e)s(e)r negükeme

5 şıltamayın yanturup birür men y(e)ne toñuz yıl edlemişke

6 altmış tmbin süçüg yağanı köni birür men bu sözke

7 tanuğ sevinç k(a)ya t(a)nuğ budaşiri bu nişan men era t(e)mürniñ ol

8 men baçak turmış erge t(e)mür açağa ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 Köpek yıl(ının) on birinci ay(ının) on(uncu) gün(ün)de ben Era T(e)mür Turı 'ya

2 sözleşme veririm. Turı 'nın bağına (ait) bana hazırlayıp verdiğ(i)

3 asıl sözleşme geçici sözleşmedir. Sonra “önceki gerçek sözleşmedir”

4 diye itiraz etmem. Bağı ne zaman isterse bir şey

5 gözetmeden geri veririm. Yine domuz yıl(ının) içinde

6 altmış tmbin şarap kirasını doğru bir şekilde veririm. Bu söze

7 tanık Sevinç K(a)ya. Tanık Budaşiri. Bu nişan ben Era T(e)mür 'ündür.

8 Ben Baçak Turmış Erge T(e)mür ağabeye sorup yazdım.

Mi 22 SUK 168, Clark , U 5278, Usp 19, Sayit-Yüsüp 113

- 1 yunt yıl ikinti ay sekiz
- 2 otuzka maña k(a)yımtuğa
- 3 edlep yigü borluğ kergek
- 4 bolup mısırnıñ şuküteki
- 5 borluksıñ aldım bu borluğ-
- 6 ka eñiz tutsa birim alım
- 7 kelse men mısır bilürmen k(a)yımtu
- 8 bilmez tanuğ beg buka tanuğ
- 9 ilçi bu nişan men mısır k(a)yanıñ
- 10 ol men k(a)yımtu
- 11 mısırka ayıtıp
- 12 bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 *At yıl(ının) ikinci ay(ının) on*
- 2 *sekiz(in)de bana K(a)yımtu'ya*
- 3 *işleyip yiyecek bağ gerek*
- 4 *olup Mısır'ın Şukü'deki*
- 5 *bağını aldım. Bu bağa*
- 6 *anız tutsa birim alım (vergi)*
- 7 *gelse ben Mısır sorumlu olurum. K(a)yımtu*
- 8 *sorumlu olmaz. Tanık Beg Buka. Tanık*
- 9 *İlçi. Bu nişan ben Mısır K(a)ya'nındır.*
- 10 *Ben K(a)yımtu*
- 11 *Mısır'a sorup*
- 12 *yazdım.*

Mi 23 SUK 169, U 5248, Sayit-Yüsüp 114

- 1 yunt yıl çaḥṣaput ay on yaḥıka men ögrünç
- 2 k(a)ya yığıdanḳa yantut bitig birürmen
- 3 bu borluḳnıḡ tört yılı toşmışḳa
- 4 otuz yiti bözin tapşurup birip alıp
- 5 borluḳnı yanturup birürmen bu böz iki baḡlıḳ
- 6 böz ol tanuḳ tapmış tanuḳ kizigin bu nişan
- 7 men ögrünç ḳ(a)yanıḡ ol men ardana bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 *At yıl(ının) on ikinci ay(ının) on(uncu) gün(ün)de ben Ögrünç*
- 2 *K(a)ya Yığıdan'a yanıt mektub(u) veririm.*
- 3 *Bu baḡın dört yılı (için) Tosmış'a*
- 4 *otuz yedi pamuk kumaşı iletip, verip, alıp*
- 5 *baḡı geri veririm. Bu pamuk kumaş çift kat*
- 6 *pamuk kumaştır. Tanık Tapmış. Tanık Kizigin. Bu nişan*
- 7 *ben Ögrünç K(a)ya'nındır. Ben Ardana yazdım.*

Mi 24 SUK 169-170, Clark 78, Sayit-Yüsüp 115

- 1 it yıl sekizinç ay yeg(i)rmi altıka men
- 2 muşsuz k(a)ya turmış temürke bitig birür men
- 3 apamnıñ ögürtiçe temürke ülüş kıl(ı)p kodmış
- 4 çug adırıp tınaka borluķınka apamnıñ
- 5 bitigi . . . çın tep çın üçün tınakatın
- 6 satgın almış baş bitigin birip bu borluķta
- 7 çamım kargaşa yok tep bitig birdim mundın
- 8 soñra men özüm oğlanım aķa inim
- 9 onluķum yüzlüķüm kim kimme çam
- 10 kargaşa kılmazunlar çamlasarlaz söz-
- 11 lerimiz yorımazun bu sözke kora kıtay tanuķ
- 12 küçtemür açbuķa tükel k(a)ya buyan k(a)ya tanuķ
- 13 bu nişan men muşsuz k(a)yanıñ ol men togda
- 14 muşsuz kaya aytıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 Köpek yıl(ının) sekizinci ay(ının) on altı(sın)da ben
- 2 Munsuz K(a)ya Turmış Temür'e senet veririm.
- 3 Dedemin öğütü(ne) uygun olarak Temür'e çalıyla ayırıp miras bıraktığı
- 4 Tınaka'nın üzüm bağına dedemin
- 5 senedi . . . gerçek olduğundan Tınaka'dan
- 6 satın alınmış asıl senedi verip bu üzüm bağı ile ilgili
- 7 itirazım yok diye senet verdim. Bundan
- 8 sonra ben kendim, çocuğum, ağabeyim, kardeşim
- 9 onluğum, yüzlüğüm hiçkimse itiraz (etmesin),
- 10 kargaşa çıkarmasın. İtiraz ederlerse sözlerimiz
- 11 geçersiz olsun. Bu söze Kora Kıtay tanık.
- 12 Küçtemür Açbuķa, Tükel K(a)ya, Buyan K(a)ya tanık.
- 13 Bu nişan ben Munsuz K(a)ya'nındır. Ben Togda
- 14 Munsuz Kaya sorup yazdım.

Mi 25 SUK 171, U 5247, Sayit-Yüsüp 116

- 1 yılan yıl ikinti ay üç yañıka
- 2 men temür ombu bu sıkıduka çoço-
- 3 tağı yirte suvta mediz bile teñ
- 4 yizün tip bitig birdim sıkapta
- 5 üstün altın yirte yarımını çaķçaķta
- 6 on iki şıg yirte yarımını y(e)ne adaķta
- 7 sekiz şıg yirte yarımını y(e)ne adırı sinte
- 8 şıg yirte yarımını y(e)ne yol toganta
- 9 üç şıg yirte yarımını y(e)ne buķapaçı
- 10 kırata sekiz şıg yirte yarımını y(e)ne
- 11 kırata on şıg yirte üç şıg
- 12 ç kırata biş şıg yirte yarımını
- 13 ögente altı şıg yir ta
- 14 şıg ķavlalıķ y(e)ne
- 15 bile ülüşlüg
- 16 borluķ
- 17 adaķta on iki şıg
- 18 sarķuta sekiz
- 19 te balıķ tübin
- 20 i şıg kösür yir
- 21 köl üze suvaķlıķ on şıg yir
- 22 bu yirlerni sıkıdu mediz bile
- 23 teñ yizün . . . tip . . nişan . çizip
- 24 bitip birür men bu nişan men temür ombu-
- 25 nıñ ol men mısır ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 *Yılan yıl(ının) ikinci ay(ının) üç(üncü) gün(ün)de*
- 2 *ben Temür Ombu bu Sıkıdu 'ya Koço 'daki*
- 3 *yerde suda Mediz ile denk*
- 4 *yesin diye senet verdim. Sıkıp 'ta*
- 5 *üstte, altta (bulunan) araziden yarısını Çakçak 'ta*
- 6 *on iki şığ yerden yarısını yine Adak 'ta*
- 7 *sekiz şığ yerden yarısını yine Adırı Sin 'de*
- 8 *. . . . şığ yerden yarısını yine Yol Togan 'da*
- 9 *üç şığ yerden yarısını yine Bukapaçı*
- 10 *boş tarladan sekiz şığ yerden yarısını yine*
- 11 *. tarladan on şığ yerden üç şığ*
- 12 *. ç tarladan beş şığ yerden yarısını*
- 13 *. su kanalında altı şığ yir ta*
- 14 *. şığ sebze bahçesi yine*
- 15 *. bile hisseli*
- 16 *. üzüm bağı*
- 17 *. Adak 'ta on iki şığ*
- 18 *. Sarku 'ta sekiz*
- 19 *. te şehir(in) sonu*
- 20 *. i şığ yer*
- 21 *. gölle sulanabilen on şığ yer*
- 22 *bu yerleri Sıkıdu Mediz ile*
- 23 *denk yesin . . . diye . . nişan . çizip*
- 24 *senet veririm. Bu nişan ben Temür Ombu 'nundur.*
- 25 *Ben Mısır sorup yazdım.*

Mi 26 SUK 172-173, Clark 77, U 5266, Usp 62, Sayit-Yüsüp 117

- 1 it yıl onunç ay sekiz yañıka
- 2 men sadınıñ ortuqlug
- 3 adak totoktakı üç bakır
- 4 lalını men sadı öñtün kidin
- 5 satıgka yorıp yüz yastuğ-
- 6 ka kesişdimiz yüz yastuğka
- 7 barsa elig yastuqluk
- 8 edni men sadı
- 9 adak totokka kelürüp birürmen
- 10 yüz yastuğka tegmese bu . . ok
- 11 lalını kelürüp birürmen
- 12 tanuğ uruz tanuğ somaçı
- 13 bu nişan men sadınıñ ol
- 14 men yarak sadıka ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 Köpek yıl(ının) onuncu ay(ının) sekiz(inci) gün(ün)de
- 2 ben Sadı'nın
- 3 Adak Totok ile ortaklı üç bakır
- 4 yakutu ben Sadı doğudan batıdan
- 5 satışa çıkarıp yüz yastuğa
- 6 anlaştık. Yüz yastuğa
- 7 varırsa elli yastukluk
- 8 malı ben Sadı
- 9 Adak Totok'a getirip veririm.
- 10 Yüz yastuğa ulaşmazsa bu . . ok
- 11 yakutu getirip veririm.
- 12 Tanık Uruz. Tanık Somaçı.
- 13 Bu nişan ben Sadı'nındır.
- 14 Ben Yarak Sadı'ya sorup yazdım.

Mi 27 SUK 173, Clark 87, Sayit-Yüsüp 118

- 1 luu yıl toközünç ay tört
- 2 yañıka men tikuy tayşı atay-
- 3 nıñ ş'iusayka satmış kul-
- 4 nıñ yolınta ş'iusay bile
- 5 yaraşıp ş'iusayka oq birip
- 6 kitdim sayın bukatın öz-
- 7 k(e)ye kimtinme çam çarım
- 8 kelser men tikuy tayşı
- 9 bilirmen t(a)nuk t(a)ngut buka men
- 10 tikuy tayşı bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 *Ejderha yıl(ının) dokuzuncu ay(ının) dörd(üncü)*
- 2 *gün(ün)de ben Tikuy Tayşı, Atay'ın*
- 3 *Ş'iusay'a sattığı köle*
- 4 *için Ş'iusay ile*
- 5 *anlaşıp Ş'iusay'ya bizzat verip*
- 6 *gittim. Sayın Buka'dan (veya) başka birisinden*
- 7 *itiraz*
- 8 *gelirse ben Tikuy Tayşı*
- 9 *sorumlu olurum. Tanık Tangut Buka. Ben*
- 10 *Tikuy Tayşı yazdım.*

Mi 28 SUK 174-175, Clark 45, U 5239, Usp 15, Sayit-Yüsüp 119

- 1 bars yıl törtünç ay y(i)g(i)rmike maña tölek temürke sanlıg
- 2 tıyuktaķı taş köprügnüñ öñdün sıñarkı tegzintürü
- 3 tamlıg ıavlalıķımnı yene ıaıgur ağıztaķı yiti kürilig yirimni
- 4 yene törtkil ıugdaķı tört şıg yirimni yene povu kıra-
- 5 daķı üstün ıeıeklikdeki altı şıg yirimni yene altın
- 6 ıeıeklikdeki dört şıg yirimni maña sanlıķ bu munıa yirler-
- 7 imni maña tölek temürke yunlaķlıķ ıao yastuķ kergek bolup
- 8 tolmış ayaga tegimликтin y(i)g(i)rmi yastuķ ıuıduı bao-ıao
- 9 alıp taşıķķa utmışķa bu yirlerimni tarıp yizün tip
- 10 . . . kılıp birtim
- 11 tanuķ kerey tanuķ temür buķa antaķı aķam inim tugmışım ıataşım
- 12 kim kimme bolup talaşmasunlar
- 13 bu nişan men tölek temürniı ol
- 14 bu nişan men buyan temürniı ol
- 15 bu nişan men tanuķ kereyniı ol
- 16 bu nişan men tamür buķanıı ol
- 17 bu bitigni men buyan temür öz iligin bitiyü tegintim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 *Kaplan yıl(ının) dördüncü ay(ının) yirmi(sin)de bana Tölek Temür'e Sanlıg*
- 2 *Tıyuk'taki taş köprüünün doğu tarafındaki duvarla çevrili*
- 3 *sebze bahçemi yine Çangur Agız'daki yedi kürilik yerimi*
- 4 *yine Törtkil Çug'daki dört şıg yerimi yine Povu Kira'daki*
- 5 *üst çiçeklikteki altı şıg yerimi yine alt*
- 6 *çiçeklikdeki dört şıg yerimi bana ait bunca yerlerimi*
- 7 *bana Tölek Temür'e kullanmak için çao yastuk gerek olup*
- 8 *saygıdeğer Tolmuş'tan yirmi yastuk Çundun²⁸ bao-çao*
- 9 *alıp Taşık'a, Utmış'a bu yerlerimi ekip yesin diye*
- 10 *... kılıp verdim. ...*
- 11 *Tanık Kerey. Tanık Temür Buka. Oradaki ağabeyim, kardeşim, çocuğum, akrabam*
- 12 *her kim olursa dalaşmasınlar.*
- 13 *Bu nişan ben Tölek Temür'ündür.*
- 14 *Bu nişan ben Buyan Temür'ündür.*
- 15 *Bu nişan ben tanık Kerey'indir.*
- 16 *Bu nişan ben Temür Buka'nındır.*
- 17 *Bu belgeyi ben Buyan Temür kendi elimle saygıyla yazdım.*

,

²⁸ Çuñduñ (<Çin. zhong thong), milattan sonra 1260-1263 yıllarını kapsayan bir Çin hükümeti devrinin adıdır.

Mi 29 SUK 176, U 5969, Sayit-Yüsüp 120

1 it yıl üçünç ay altı y(i)g(i)rmike maña küç

2 ogul inalğa yuñlaqlıq tavar k(e)rgek boldı ö. . . .

3 tegirmente üz

4 ögürteki küç ogul inalta almış öleñ yir

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 Köpek yıl(ının) üçüncü ay(ının) on altı(sın)da bana Küç

2 Ogul İnal'a kullanmak için mal gerek oldu. ö. . . .

3 değirmende

4 Nehirdeki Küç Ogul İnal'dan alınmış otluk yer.

Mi 30 SUK 176, İstanbul 3, Sayit-Yüsüp 121

- 1 takıgu yıl
- 2 bizke m/ar
- 3 kergek bolup
- 4 tegir altım(1)z
- 5 ay bir yañı
- 6 biz bir ay y
- 7 r kalı
- 8 biz
- 9 z
- 10 yarı
- 11 . . . bir
- 12 baçaq turmış
- 13 ol men y(a)rumış
- 14 bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 *Tavuk yıl(ının)*
- 2 *bize m/ar*
- 3 *gerek olup*
- 4 *pay aldık*
- 5 *ay bir yañı*
- 6 *biz bir ay y*
- 7 r *kalı*
- 8 *biz*
- 9 *z*
- 10 *yarı*
- 11 . . . *bir*
- 12 *Baçaq Turmuş*
- 13 *Ben Y(a)rumış*
- 14 *yazdım.*

Mi 31 SUK 177, İstanbul 6, Sayit-Yüsüp 122

- 1 y(i)g(i)rminç ay
- 2 men butsin
- 3 birür men
- 4 bile maña teger
- 5 inniñ
- 6 örmüş apam
- 7 r sırķ
- 8 kulu
- 9 ke men butsin
- 10 a butsin çıķa
- 11 ol buķa b(a)rs
- 12 lar negüme
- 13 lmız yok tip men
- 14 nişan çizip
- 15 bitidim bu söz
- 16 butsin buķa
- 17 buķa men arslan
- 18 ıķa üç ķata
- 19 ayıtıp bitigil timiş-
- 20 elçi
- 21 isuldi

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 *yirminci ay(inın)*
- 2 *ben Butsin*
- 3 *veririm.*
- 4 *ile bana düşen*
- 5
- 6 *Örmüş.*
- 7 *r sırķ*
- 8 *Kulı*
- 9 *ke ben Butsin*
- 10 *a Butsin çıka*
- 11 *ol Buka B(a)rs*
- 12 *lar her kim*
- 13 *lmız yok diye ben*
- 14 *nişan çizip*
- 15 *yazdım. Bu söz*
- 16 *Butsin Buka*
- 17 *Buka ben Arslan*
- 18 *ıķa üç defa*
- 19 *sorup yaz dediğı için*
- 20 *Elçi*
- 21 *İsuldi.*

Mi 32 SUK 178, İstanbul 8, Sayit-Yüsüp 123

- 1 k(1)lılık
- 2 yazık art
- 3 bedük etiz tört
- 4 uqqa tuttum bu
- 5 ebiz yak eniz . . . t . .
- 6 rim bedük edizniñ
- 7 üleşür biz
- 8 bedük ediz üç k nıñ
- 9 in alır ağız tuta
- 10 ki ediz yirniñ birim
- 11 kl yirniñ birimte
- 12 bilür biz tanuq taş tola
- 13 bu nişan men menğüniñ ol
- 14 s men art . alıp bi . .
- 15 k yine men menğü bilür men

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- 1 bahçesi
- 2 yazık art
- 3 büyük tarla dört
- 4 tuttum. Bu
- 5 Ebiz yak anız . . . t . .
- 6 rim büyük tarlanın
- 7 paylaşıyoruz.
- 8 Büyük tarla üç k nıñ
- 9 in alır. Anız tutarak
- 10 ki tarlanın birim (vergi)
- 11 kl yerin vergisinden
- 12 sorumlu olur. Biz tanık Taş Tola.
- 13 Bu nişan ben Mengü'nündür.
- 14 s ben Art. Alıp bi . .
- 15 k yine ben Mengü sorumlu olurum.

Mi 33 SUK 179, Clark 58, Sayit-Yüsüp 124

1 tavışgan yıl ç(a)hşaput ay altı y(i)g(i)rmike

2 men otaçı tayşı kümüşni şiusay taysıtın

3 alıp şiusay tayşı kayda barsar b

4 birürmen apam ka kümüş

5 kuruğ kalır men kümüş sa

6 yaraşı ermeser men şiusay tayşı bilmezmen

7 tanuğ senjim bu nişan meniñ

8 koştır otaçıka ayıtıp

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Tavşan yıl(ının) on ikinci ay(ının) on altı(sın)da*

2 *ben doktor Tayşı gümüşi İiusay Tayşı'dan*

3 *alıp Şiusay Tayşı nereye gitse b*

4 *veririm Eğer ka gümüş*

5 *faiz almam. Gümüş sa*

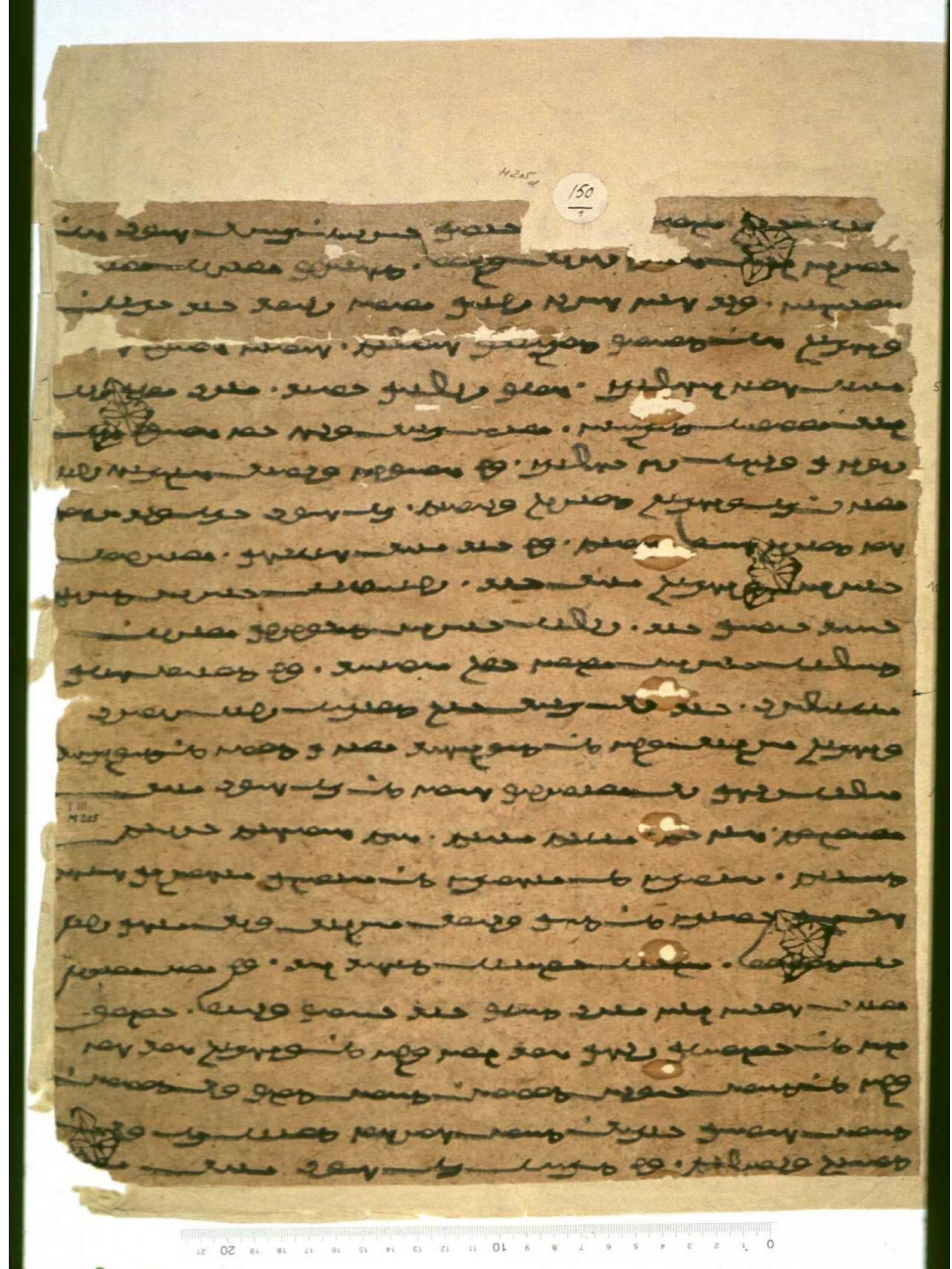
6 *uygun olmazsa ben Şiusay Tayşı sorumlu olmam.*

7 *Tanık Senim. Bu nişan benim*

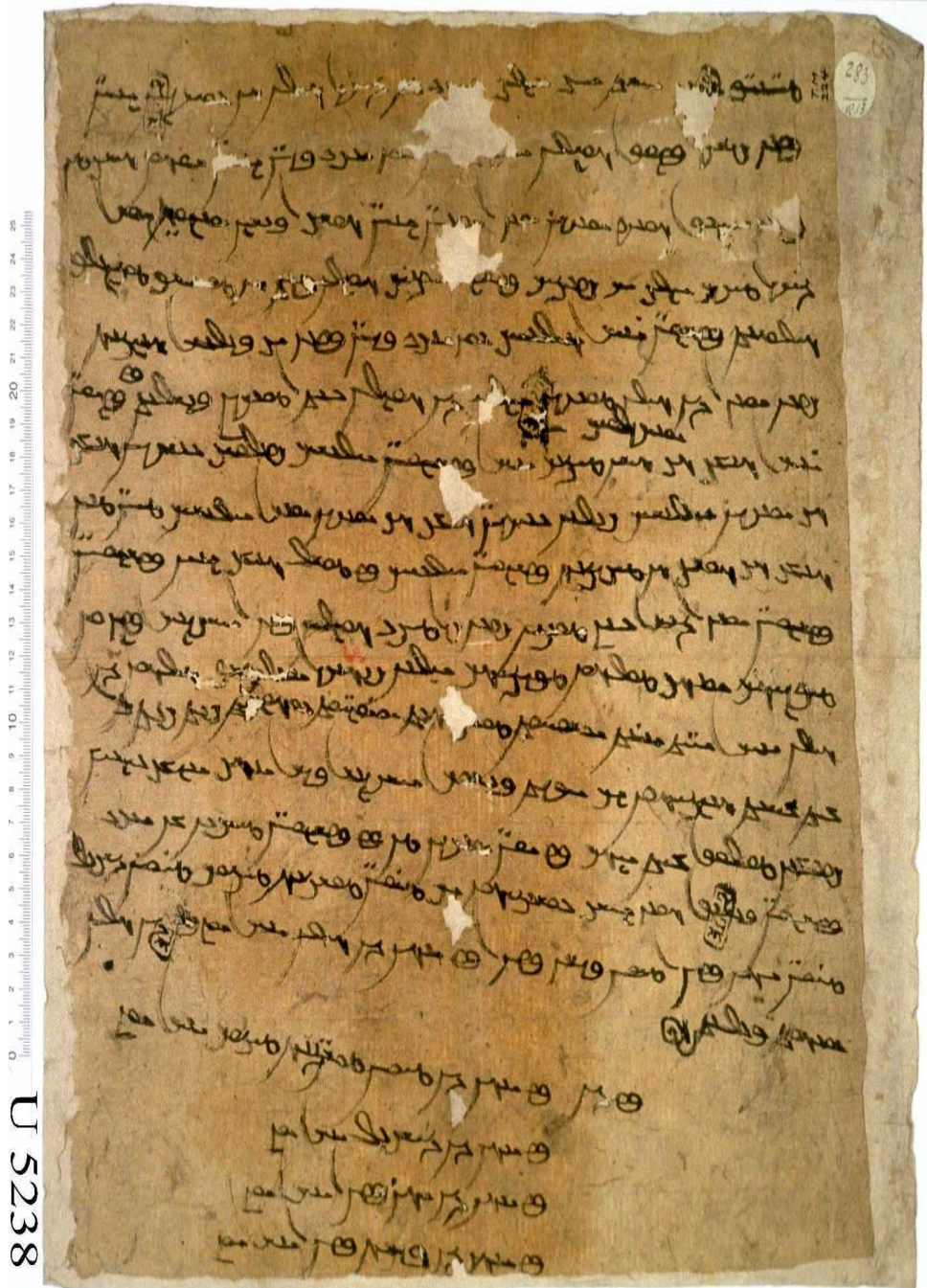
8 *Koştır doktora sorup*

EKLER

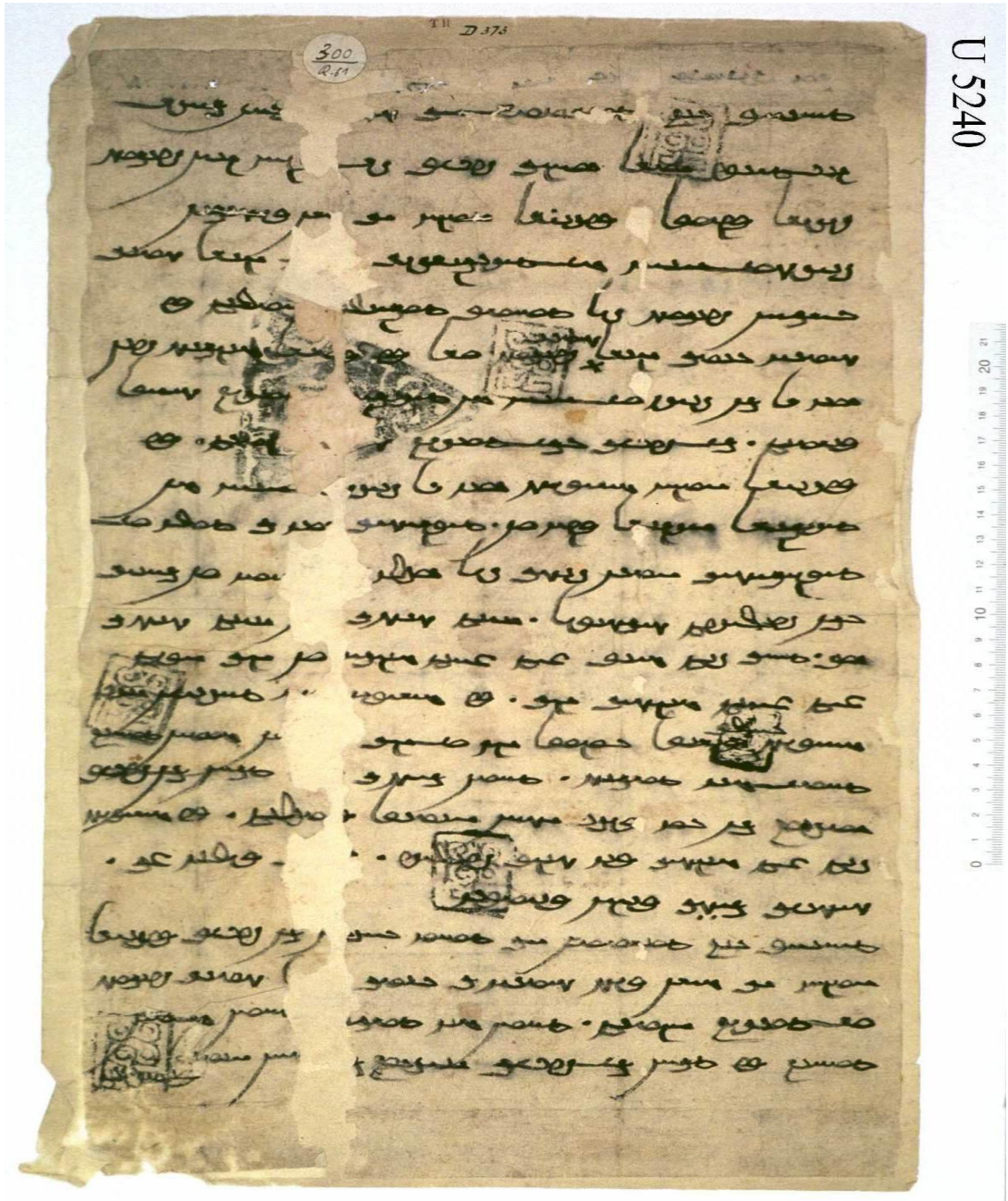
Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nın bazı örnekleri aşağıda dikkatlere sunulmuştur:

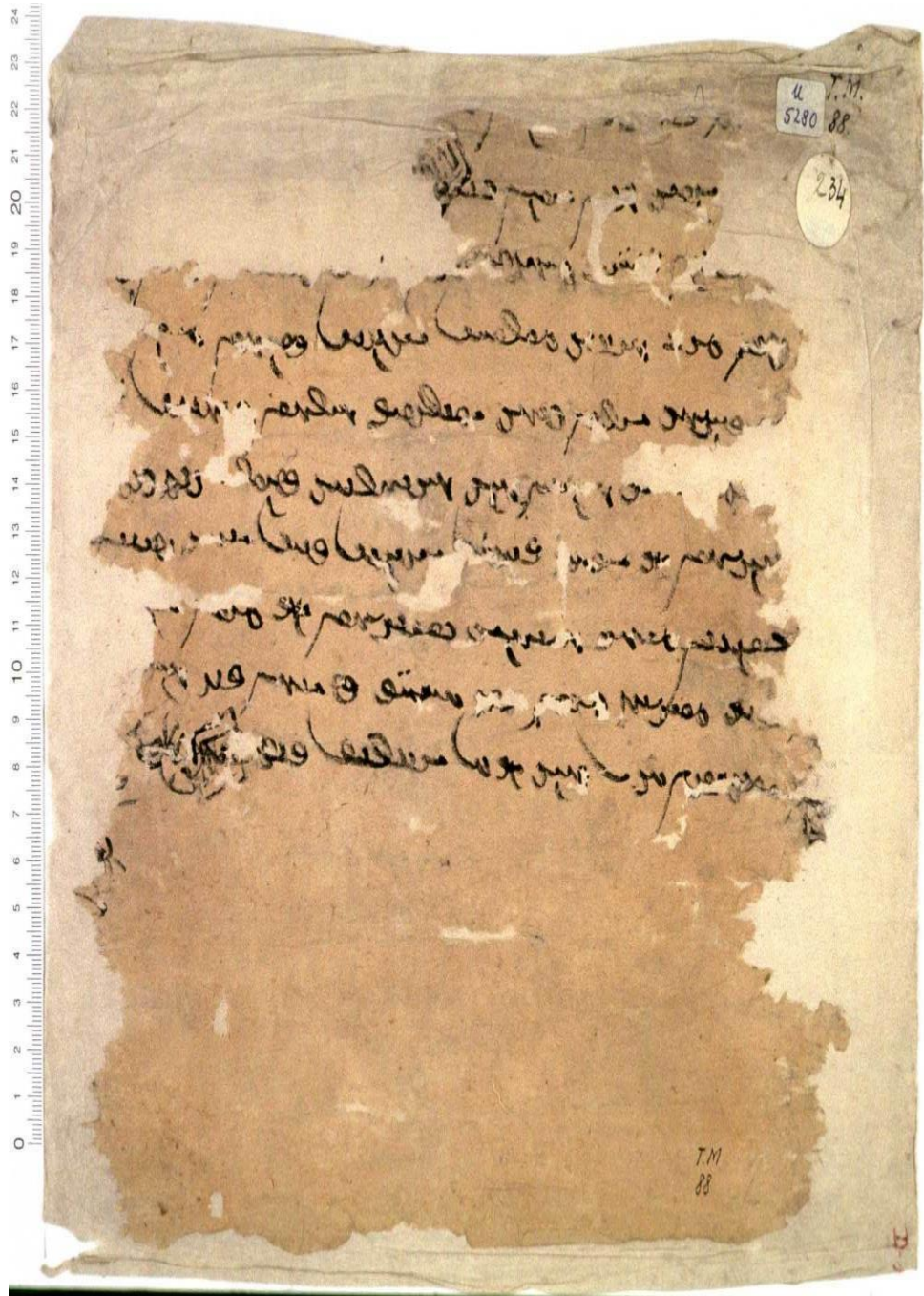
Resim 1: Arazi satış belgesi (Sa 04)

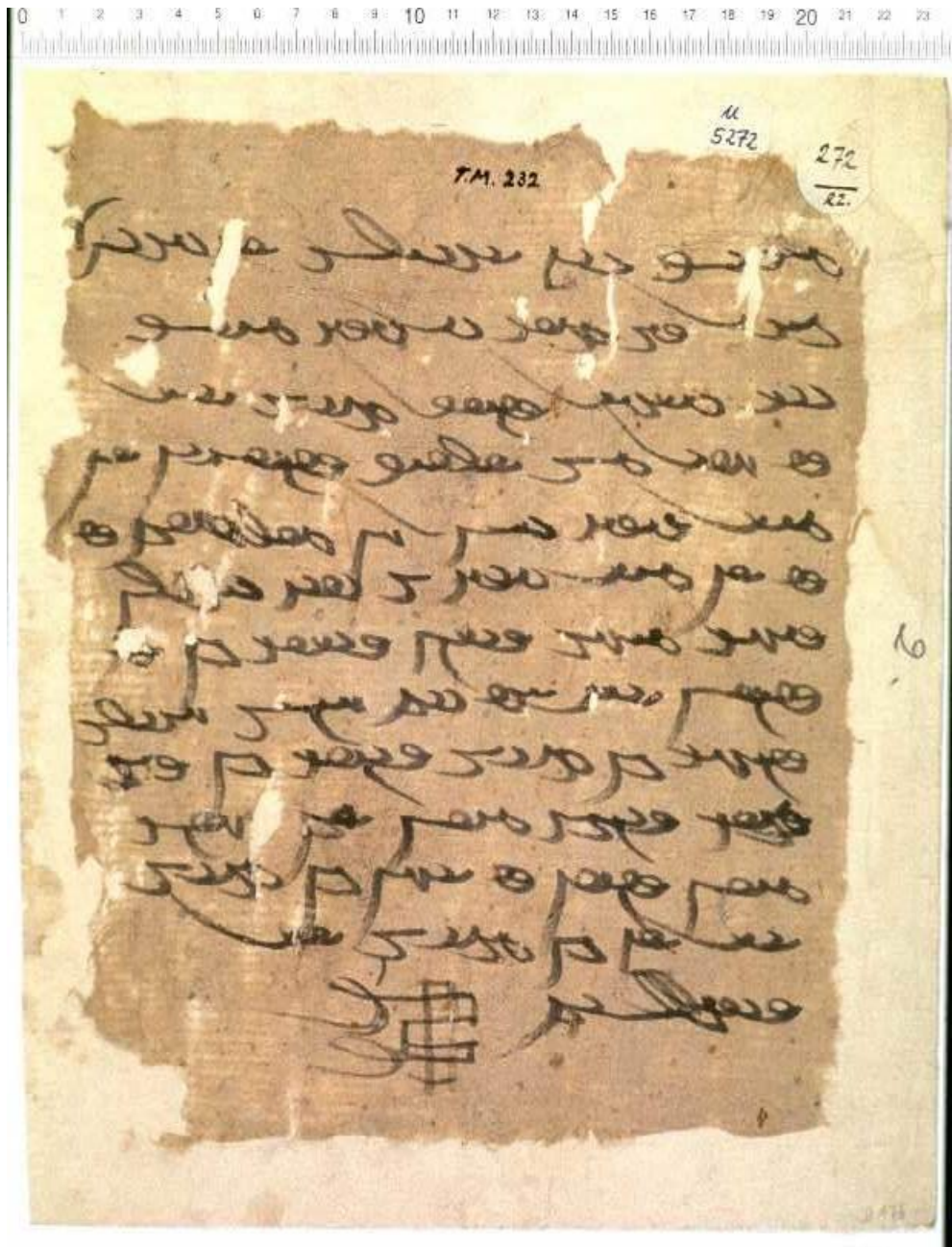
Resim 2: Arazi satış belgesi (Sa 10)

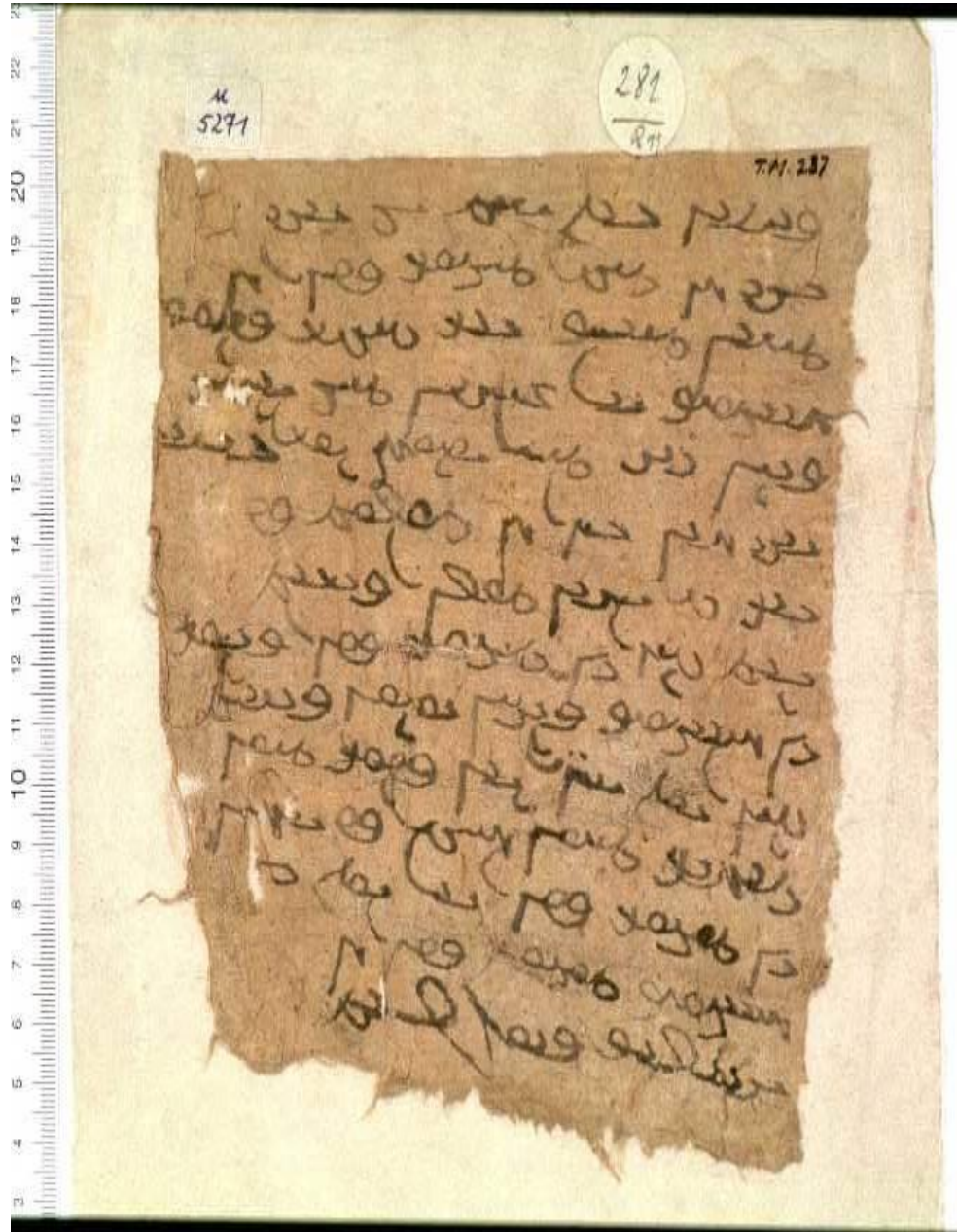
Resim 3: Arazi satış belgesi (Sa 21)

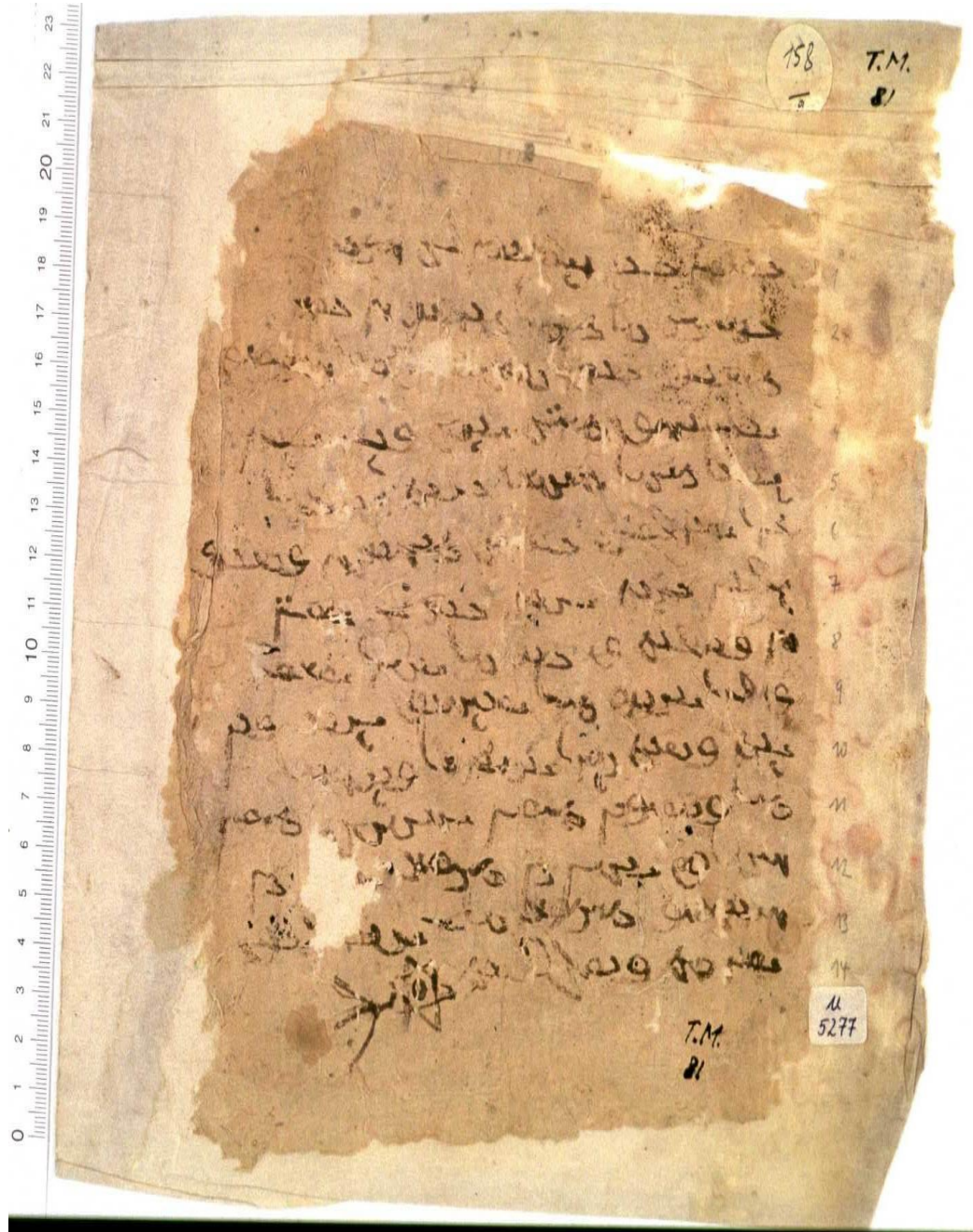
Resim 4: Takas belgesi (Ex 03)

Resim 5: Kiralama belgesi (RH 04)

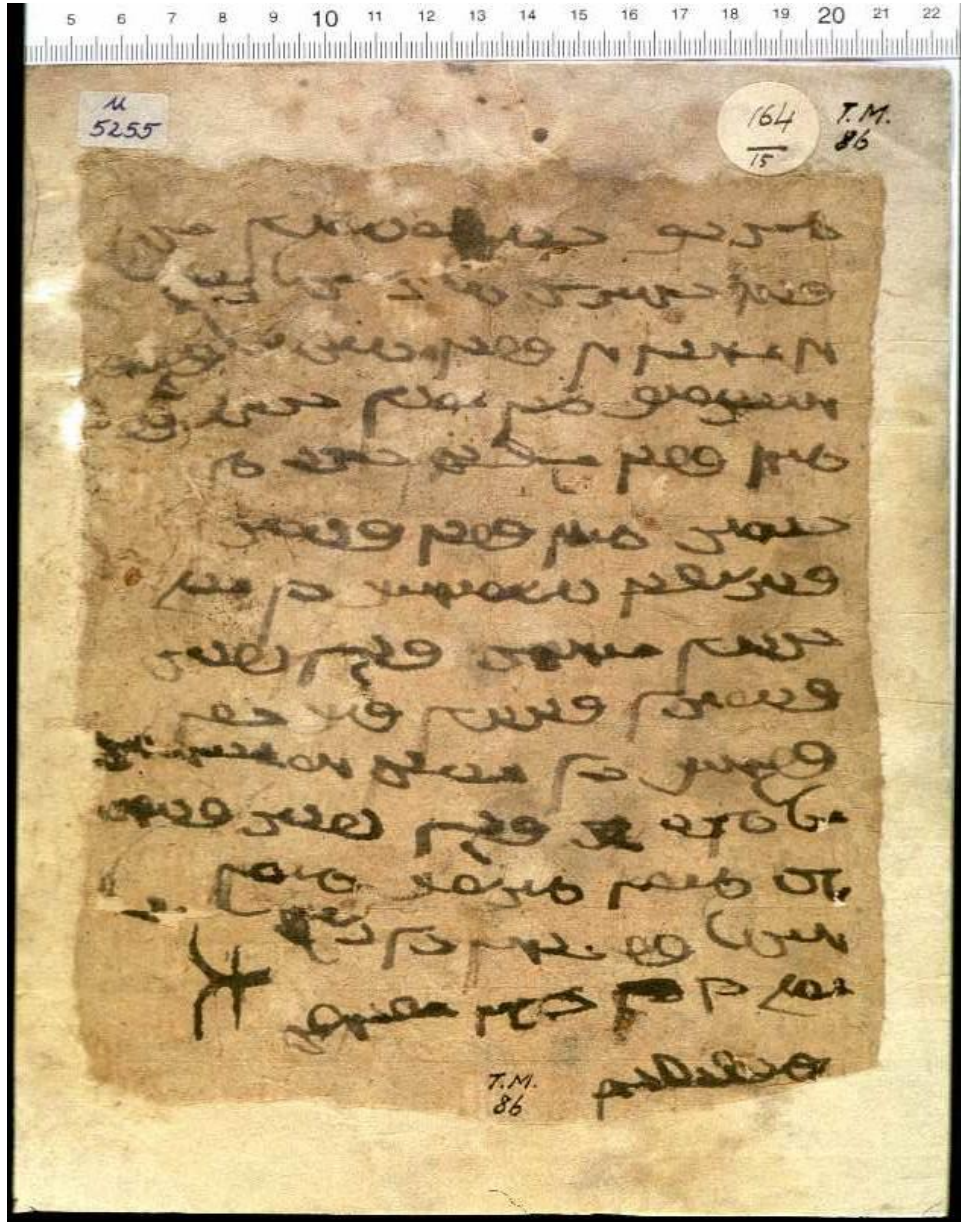
Resim 6: Kiralama belgesi (RH 05)

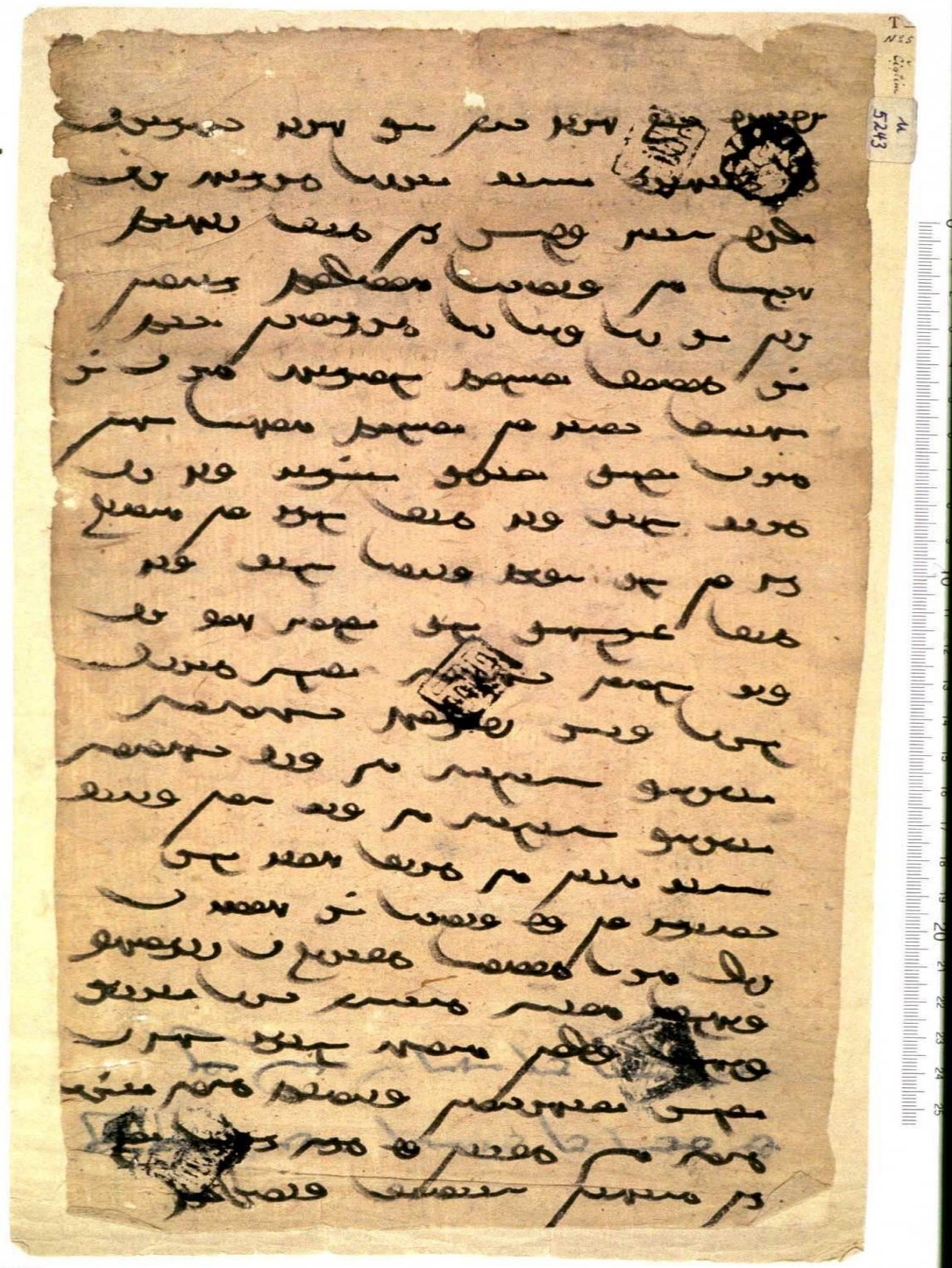
Resim 7: Kiralama belgesi (RH 11)

Resim 8: Ödünç alma belgesi (Lo 06)

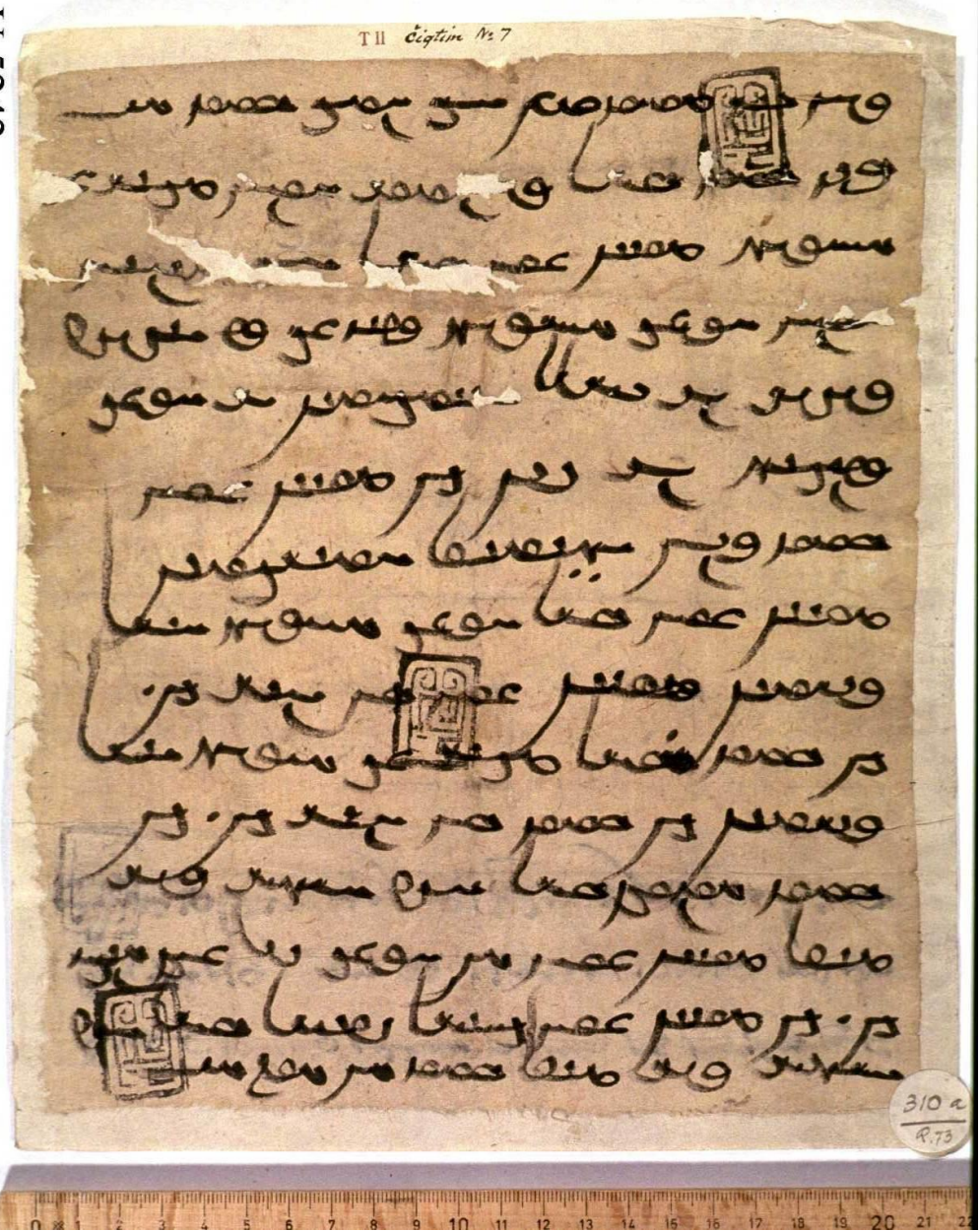

Resim 9: Ödünç alma belgesi (Lo 13)

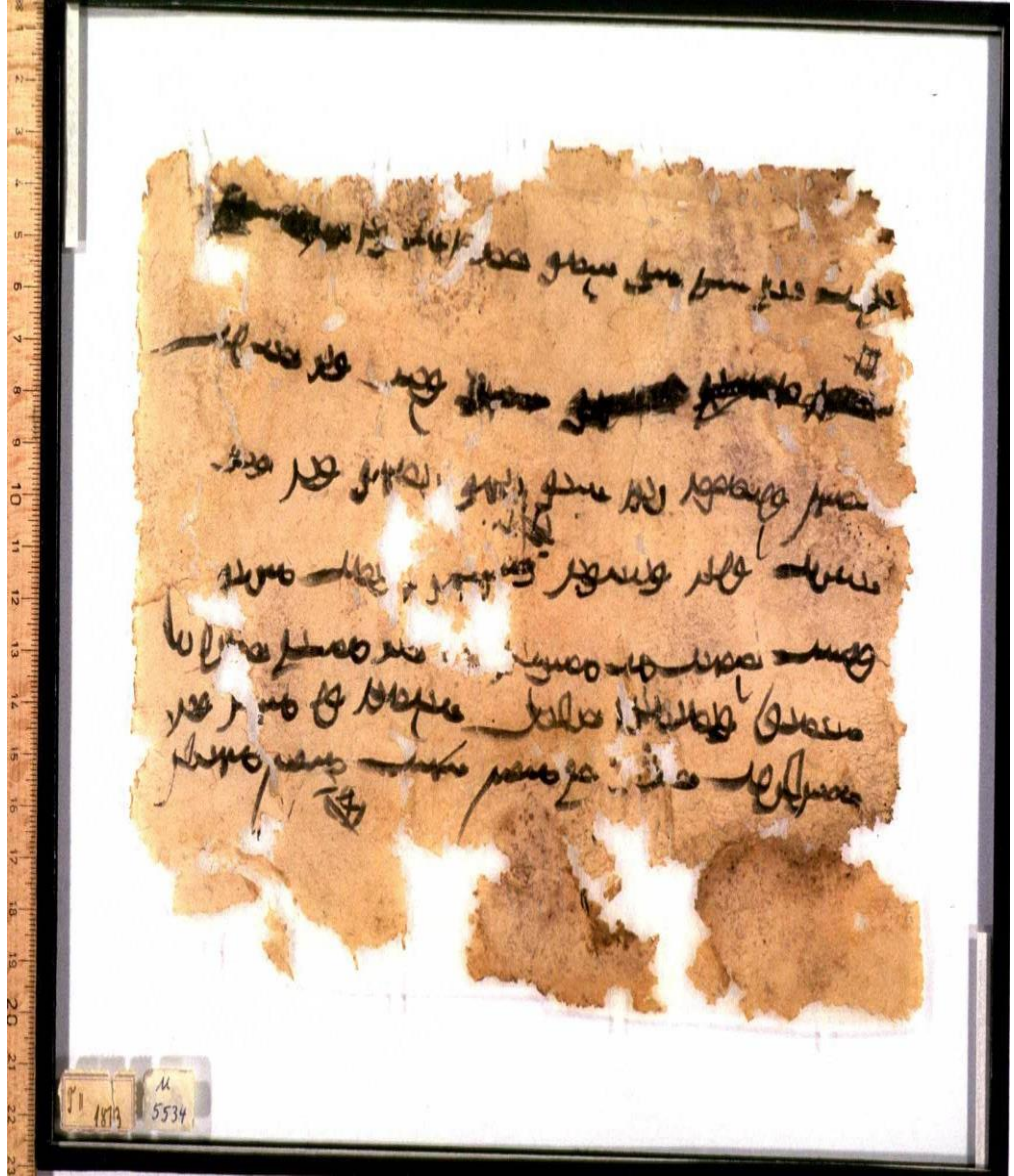

Resim 10: Vasiyet belgesi (Wp 01)

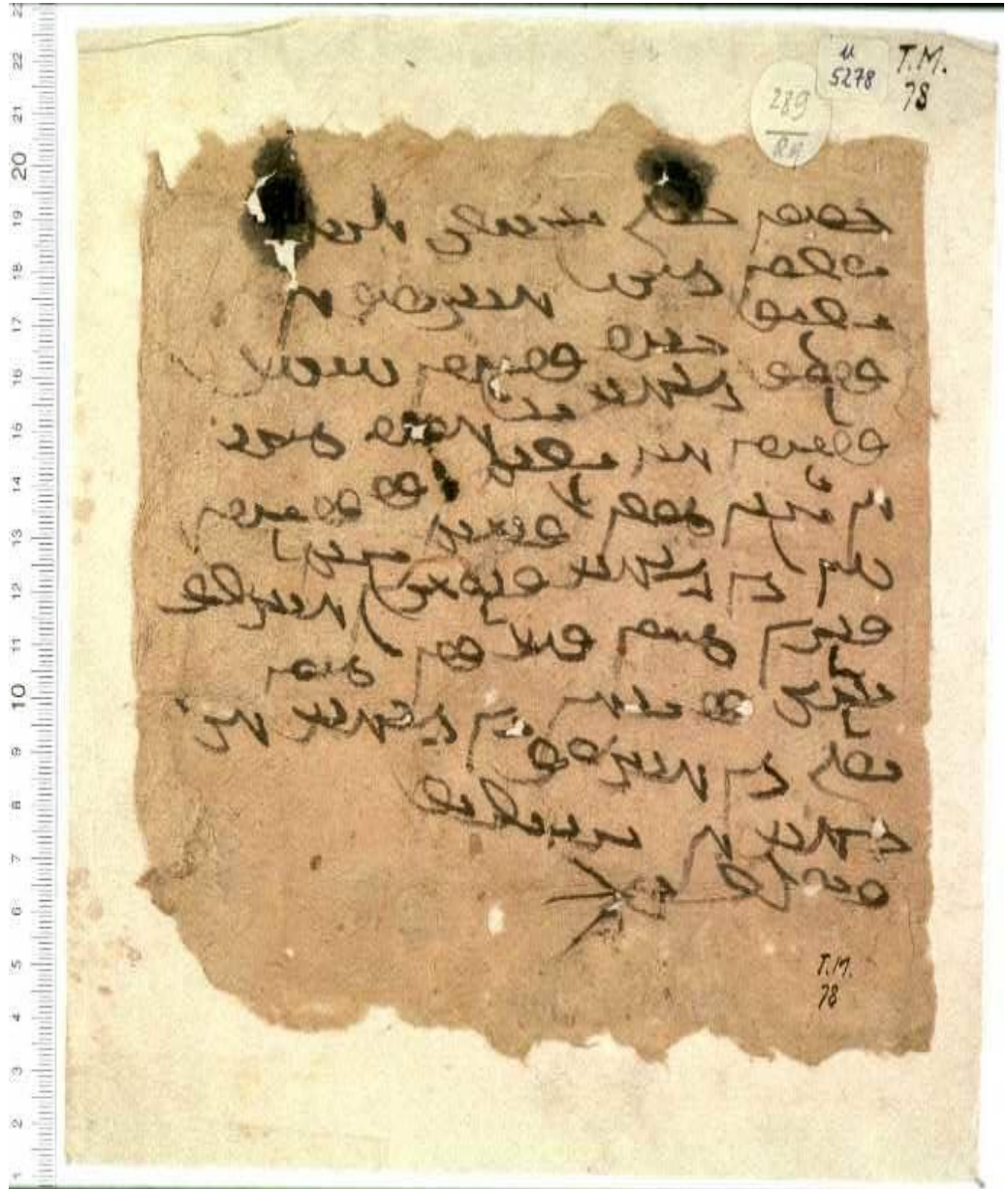
U 5242

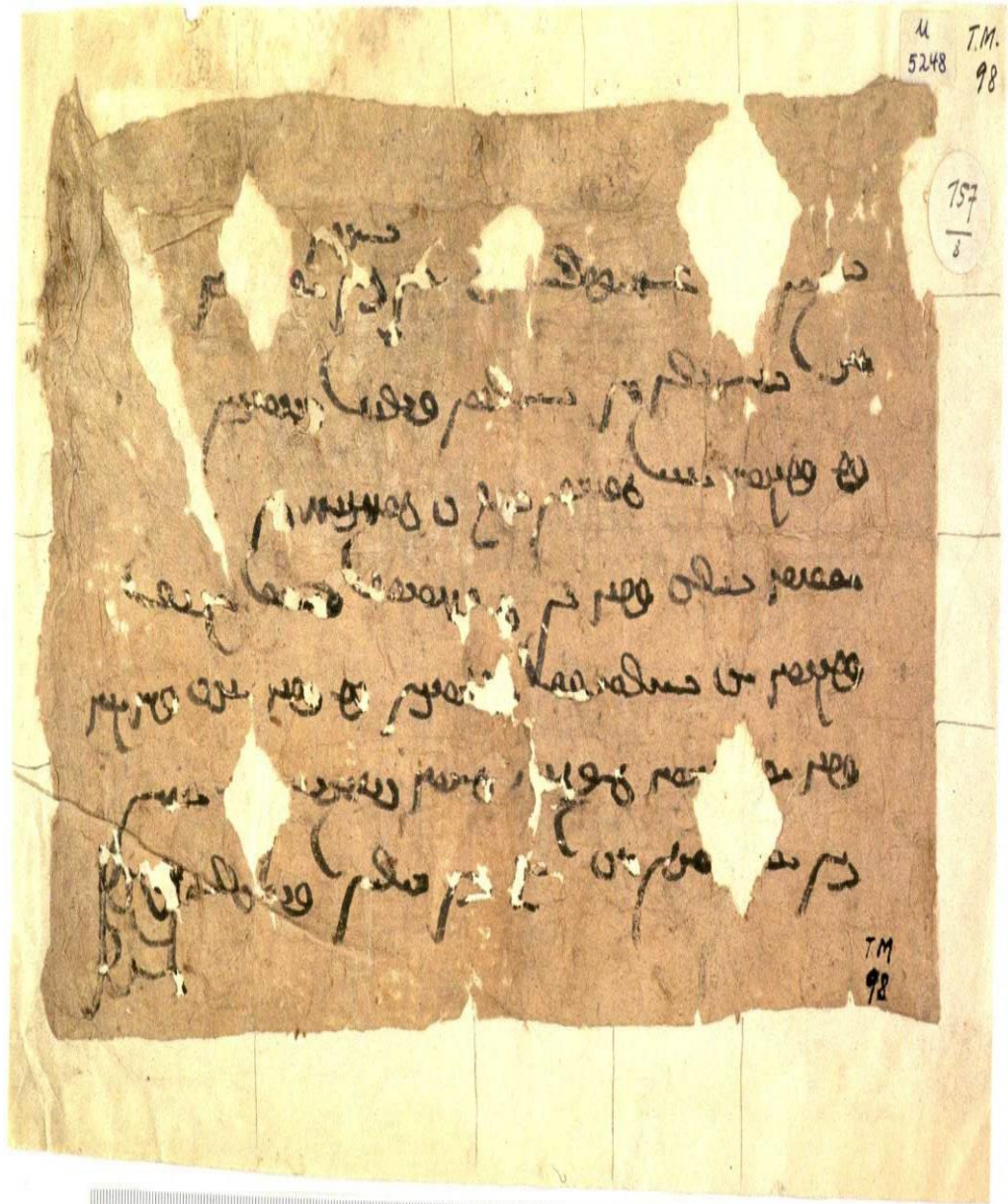
Resim 11: Karışık belgeler: Kölelerin beylerinin izinlerini almadan evlenmesi ile ilgili belge (Mi 02)

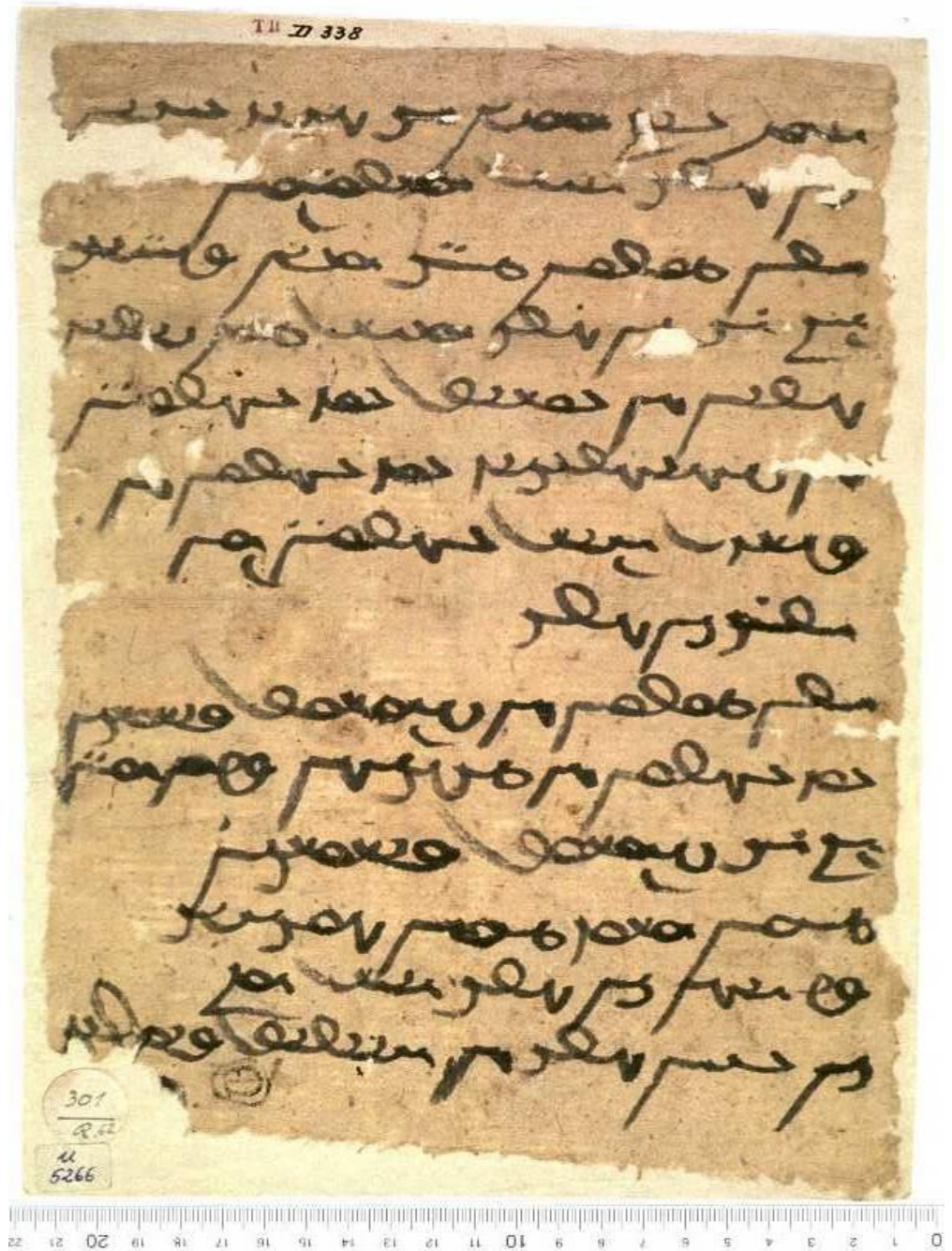
Resim 12: Karışık belgeler: Adas olan üç kişi ile ilgili belge (Mi 09).

Resim 13: Karışık belgeler: Satın alınan araziye vergi gelmesi ile ilgili belge (Mi 22)

Resim 14: Karışık belgeler: Üzüm bağı satışı ile ilgili bir mektup (Mi 23)

Resim 15: Karışık belgeler: Satış anlaşması ile ilgili belge (Mi 26)

ÖZ GEÇMİŞ

ÖZGEÇMİŞ			
Adı-Sovadı	Nazmi		ŞEN
Doğum Yeri ve Yılı			
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme		Kurum Adı
Lise	2006	2010	AYDIN CUMHURİYET LİSESİ
Lisans	2010	2014	BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
Yüksek Lisans	2014	2017	BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Doktora	2018	2022	BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Çalıştığı Kurum	Başlama - Ayrılma		Çalışılan Kurumun Adı
1.	2015	2016	BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ TÖMER
2.	2018	-	BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ TÖMER
Üye Olduğu Bilimsel ve Meslekî Kuruluşlar	ULUSLARARASI TEKE DERNEĞİ		
Katıldığı Proje ve Toplantılar	Adaptation Guide to Educational System & Social Life for International Students		
Yayımlar:	1. Şen, N. (2019). Dîvânı Lugâtî't-Türk'te bulunan atasözlerindeki değerler. <i>Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi</i> , 2019(1), 35-56. 2. Şen, N. (2020). Balıkesir Kavakbaşı köyü mezarlığındaki eski Türk kültürüne ait izler. <i>BUGU Dil ve Eğitim Dergisi</i> , 1(2), 163-175. 3. Şen, N. (2021). Eski Uygurcanın el sözlüğü eski Uygurca - Almanca - Türkçe sözlük (Handwörterbuch des Altuigurischen Altuigurisch - Deutsch - Türkisch) üzerine. <i>BUGU Dil ve Eğitim Dergisi</i> , 2(2), 217-223. 4. Şen, N. (2021). . Teke akademi youtube kanalı'nın Türkolojiye katkıları. <i>BUGU Dil ve Eğitim Dergisi</i> , 2(4), 380-392. 5. Şen, N. (2022). Eski Uygur hukuk vesikalarındaki işaretli (/Ø/) görev öğeleri. <i>Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi</i> , 11(1), 1-15.		
Diğer:			
İletişim (e-posta):			
Tarih:			
İmza:			
Adı-Soyadı:			